

علی بابا

دوب و پوهنه

کتابخانه

لېکونکي د پوهنې د وخت

1442-2020

لکهنه لکهنه لکهنه لکهنه لکهنه لکهنه لکهنه
کومه لایه تیه کان
لکهنه لکهنه لکهنه لکهنه لکهنه لکهنه لکهنه

www.alibapir.com

ئەدەب و پەشتە كۆمەلە تىيەكان لە بەر تىشكى وەحىي و عەقل دا

نوسىنى: عەلى باپىر

ماڧى لە چاپدانە وەي پارىزراوہ بۆ نوسىنگەي تەفسىر

چاپى بەكەم ١٤٤٢ھ-٢٠٢٠ز

نوسىنگەي تەفسىر

بۆ چاپ و بۆلۈكردنە وە

ھەولپۇر-شەقامى 30 مەترى تەنپشت منارەي چۆلى

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseerooffice@yahoo.com

f t g+ y i /TafseerOffice

ئامادەکردنى پىپرست - نوسىنگەي تەفسىر

ئەدەب و پەشتە كۆمەلە تىيەكان لە بەر تىشكى وەحىي و عەقل دا ،

عەلى باپىر(نوسەر)

٣٧٦ لاپەرە،

١٧ * ٢٤ سم

بابەت، ئايىنى

ISBN: 978-9933-593-89-6

لە بەرپۆرە بەرايە تى گشتى كىتبخانە گشتىيەكان

ھەريىمى كوردستان ژمارە سپاردنى (٢١٨) ى سالى ٢٠٢٠ يىدراوہ.

"بىروپۆچونى ئەم كىتەبە، مەرج نىيە ھەمان بىروپۆچونى نوسىنگەي تەفسىر بى"

دىزايىن : جمعه صديق كاكه

خەتى بەرگ : نەزاد كۆيى

نہ دہ ب و پرہ و شتہ کو مہ لایہ تیہ کان لہ بہ ریشکی وہ جی وعہ قل دا

عسکری باہر

له تۆره كۆمهله لايه تيه كن له كهلان
Copy as touch on social media
نحن نودكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - كوردی

علي بابير AliBapir

علي بابير AliBapir

علي بابير

علي بابير

علي بابير

الفرقان: ٦٣

له لویه ځمکتا ره پښتګان له مکتلنډین
 د پښتانه د پښتانه د پښتانه د پښتانه
 نن مکتل غږ موزاع کښولم اښکسې

علي بابیر AliBapir

archive.org/details/@alibapir

علي بابیر AliBapir

که زما
 د پښتانه د مکتل غږ مکتل غږ مکتل غږ

www.alibapir.net
 English - عربي - کوردي

علي بابیر د مکتل غږ مکتل غږ مکتل غږ

پێشەكى و پێخۆشكردن

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

﴾ آل عمران. ١٠٢

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا

رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ ۖ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

﴾ النساء. ١

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾﴾ الأَحْزَاب.

أَمَّا بَعْدُ:

فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

به پێزان!

خۆشك و برایانی مسوولمانی خۆشه‌ویست، ئەمە زنجیره‌ی دەرستی‌که به ناوونیشانی: (ڕه‌هۆشت و ئەدەبه‌ی کۆمه‌ڵایه‌تییه‌کان)، ئەم زنجیره‌ی دەرسه‌ی سی (٣٠) ئالقه‌یه‌و، له‌و سی (٣٠) ئالقه‌یه‌دا هه‌ولمان داوه: ژماره‌یه‌کی به‌رچاو له‌ گرنه‌گرتین و هه‌ستیارترین ڕه‌هۆشت و ئەدەبه‌ی به‌رز و په‌سند، باس بکه‌ین، که شه‌ریعه‌ت پیویستی کردوون، یاخود به‌لای که‌مه‌وه به‌ په‌سندی داناون، که مسوولمانان له‌ ژیان و، گۆزه‌ران و، له‌ هه‌لسوکه‌وتی ڕۆژانه‌ی کۆمه‌ڵایه‌تی خۆیاندا به‌ کاریان بینن.

هه‌لبه‌ته هه‌ر کامێک له‌و ئەدەب و ڕه‌هۆشتانه، که ئێمه قسه‌یان لی ده‌که‌ین، هه‌لده‌گرێ له‌ چه‌ند ئالقه‌یه‌دا باس بکری، بگره هه‌ر کامێکیان هه‌لده‌گرێ، که کتیبیکی له‌باره‌وه بنووسری، به‌لام ئێمه هه‌ولده‌ده‌ین زۆر به‌ گوشراوی و،

پوختیی و، به زمانیکی ساده و ڤهوان، كه خوا پشتیوان بی هەموو كەس لیی
حالی بی، باسی ئەو ئەدەب و ڤەوشتانه بکەین، ئەویش وەك ئەنجامدانی بەشیك
لە ئەركی سەرشارمان بەرانبەر بە بەرنامە تیروتهواوی خوا (ئیسلام) و، بەرانبەر
بە كۆمەلگایە كەشمان.

شایانی باسیشه ئیمە لە مەوسووعە: {ڤەوشت و ئاكارى ئیسلامی لەبەر
ڤۆشنایی قورئان و سوننەت دا} سەد و پەنجاو پینج (۱۵۵) خەسلەت و ئاكارى
بەرز و پەسندی مسوڵمانانەمان باسکردوون، لە هەرسێك بوارهكانی:

۱- مامەلە لەگەڵ خۆدا.

۲- مامەلە لەگەڵ خوادا.

۳- مامەلە لەگەڵ خەلكدا.

بەلام هەستم كرد، كه پێویستە تیشکیكی باشیش بخرینهسەر: ئەو ئەدەب و
ڤەوشتانهی، كه پێویستە مسوڵمانان لە بواری هەلس و كەوتە
كۆمەلایەتییه كانی ژيانى ڤۆژانهیان دا، ڤەچاویان بکەن و خۆیانان پى
براژیننەوه.

بۆیه دەتوانین بڵین:

مەوسووعەى ناوبراوو ئەم زنجیره دەرسە، تەواوکارى یەكدين و، دەگونجی لە
داها توودا پیکهوه لەژێر ناوونیشانی: {ڤەوشت و ئاكارى ئیسلامی و ئەدەبە
كۆمەلایەتییه كان} دا چاپ بکړینهوه، وەك مەوسووعەیه کی گشتگیر لەو
بوارهدا.

شايانى باسشە ئەم زنجىرە دەرسە بە سى (۳۰) ئەلقەو،^(۱) لە كەنەلە ئاسمانىيە پەيامەو لە شەوانى مانگى رەمەزانى سالى (۱۴۴۰ك - ۲۰۱۹ز) دا پېشكەش كراون و، دواتر لەلەين بىرەكە كى دىلەسۆز-خو پاداشتى بداتەو- ھىنراونە سەر كاغەز و تايپ كراون و، پاش پېداچوونەو ھى وردى خۆم، بوونەتە ئەم كىيەھى بەردەستە.

ھىوادارىشم ئەم كىيەھى رۆلەكى گىرەگ و كارىگەر بگىرە، لە راستكردنەو ھى گەلەك ھەلەپەلەھى زۆرىك لە خوشك و برايانى مەسولمان، لە بواری ھەلەس و كەوتە كۆمەلە تەبىئەت كەنەلە داو، بە گشتىش ھۆكارى چا و بەخۇدا گىرەنەو پابەندى باشتر بى، بە شەرىعەت و رەھبەرەت و ئەدەبە بەرز و پەسندەكانى، چونكە گومانى تەبىئەت كەنەلە ھى و پىراي ئەو ھى: رەھبەرەت و ئەدەبە بەرز و پەسندەكان، سەنگى مەھەكى مەسولمانەتەي و دىندارىيە، ھۆكارىكى يەكجار كارىگەرەشەن بۆ زىاتر تۆكەمە و توندوتۆلكەردنى كۆمەلەگا و، پاراستنى لەو نەخۇشىي و دەردانەھى دەبنە مایەھى پوچەلەوون و دارووخانى.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون، وسلام على المرسلين، والحمد لله رب العالمين.

۲۰۲۰/۱/۲۴

۱۴۴۱/۵/۲۹ك

ھەولە

(۱) سەرچەم دەرسەكان لە كەنەلە تەبىئەتەي خۆم لە (يوتوب) یش دانراون، كە ئەمە لىنكە كەيەتە:

ئەدەب و ڕەوشتە کۆمەڵایەتیەکان
لە ڕەوتی وەرەجی وەرەقل دا

ئالقای یەكەم:

پێناسە و گەرنگی ڕەوشت و ئەدەبە کۆمەڵایەتیەکان

به‌پێزان!

ئهم ده‌رسه‌مان له‌ دوو بڕگه‌دا ده‌تویژینه‌وه‌:

بڕگه‌ی یه‌که‌م: پێناسه‌ی (ئه‌ده‌ب و ڤه‌وشته کۆمه‌لایه‌تییه‌کان) ی تیدا ده‌که‌ین، که‌ مه‌به‌ست پێیان چیه‌؟.

بڕگه‌ی دووه‌م: باسی گرنگیی و پێویستیی (ڤه‌وشته و ئه‌ده‌به‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان) ی تیدا ده‌که‌ین.

بڕگه‌ی یه‌که‌م: پێناسه‌ی ئه‌ده‌ب و ڤه‌وشته کۆمه‌لایه‌تییه‌کان:

ئیمه‌ دوو وشه‌ به‌کار دێتین: ڤه‌وشته و ئه‌ده‌ب.

أ- ڤه‌وشته:

ڤه‌وشته: له‌ زمانێ عه‌ڤه‌یییدا (خُلُق) ی پێ ده‌گوتری، که‌ به‌ (أخلاق) کۆده‌کرێته‌وه‌.

(۱) - (راغب الأصفهانی) له‌ پێناسه‌ی (خُلُق) دا، که‌ به‌ کوردیی (ڤه‌وشته) ه، یان (ئاکار)، ده‌لێ: {الْخُلُقُ، وَالْخُلُقُ وَالْخُلُقُ فِي الْأَصْلِ وَاحِدٌ، كَالشَّرْبِ وَالشُّرْبِ، وَالصَّرْمِ وَالصَّرْمِ، لَكِنْ خُصَّ الْخُلُقُ بِالْهَيْئَاتِ وَالْأَشْكَالِ وَالصُّورِ الْمُدْرَكَةِ بِالْبَصَرِ، وَخُصَّ الْخُلُقُ بِالْقَوَى وَالسَّجَايَا الْمُدْرَكَةِ بِالْبَصِيرَةِ} (۱).

واته‌: وشه‌ی (خُلُق) و (خُلُق) یان (خُلُق) له‌ ڤیشه‌دا یه‌کن، وه‌ك (شَرَب) و (شُرْب) هه‌ردووکیان به‌ مانای خواردنه‌وه‌ دێن، هه‌روه‌ها (صَرْم) و (صُرْم)

(۱) مفردات ألفاظ القرآن، ص ۱۵۸.

هه‌ردو وکیان به مانای برین دین، به لام وشه‌ی (خُلُق) تاییه‌ت کراوه بهو شیوه‌و دیمه‌نانه‌و که به‌چاو ده‌بیندرین، به چاوی سه‌ر و، وشه‌ی (خُلُق) یش تاییه‌ت کراوه، بهو هی‌زه په‌نه‌انانه‌و، بهو خه‌سله‌تانه‌و، که به عه‌قل و به‌صیره‌ت ده‌رک ده‌کرین.

له‌ فەرما‌یشتی پی‌غه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوه، کاتی‌ک پی‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ته‌ماشای ئاوینه‌ی ده‌کرد، ده‌یفه‌رموو: {اللَّهُمَّ كَمَا أَحْسَنْتَ خَلْقِي فَأَحْسِنْ خُلُقِي} ^(۱)، واته: ئه‌ی خوایه! وه‌ک چۆن ش‌کل و دیمه‌نت، {یاخود جه‌سته‌ت} باش دروست کردووم، ره‌وشتیشم جوان بکه.

(۲) - (القرطبي) له‌ ته‌فسیره‌که‌ی خۆی (الجامع لأحكام القرآن) دا ده‌لی: {حقیقه‌ الخُلُق فی اللغة: هو ما يأخذ به الإنسان نفسه من الأدب، ویسمى خُلُقاً لأنه یصیر کالخُلُق فیه} ^(۲)، واته: له‌ راستییدا له‌ رووی زمانه‌و، وشه‌ی (الخُلُق) ئه‌وه‌یه که مروّف خۆی له‌سه‌ر راده‌هینی له‌ ئه‌ده‌ب و خه‌سله‌تی جوان، بۆیه‌ش گوتراوه: (خُلُق) چونکه له‌ مروّفدا ده‌بیته به‌شی‌ک له‌ سروشتی.

ب- ئه‌ده‌ب:

وشه‌ی (أدب) که له‌زمانی کوردیش دا به‌کاردی، شاره‌زایانی زمان ئاوی پیناسه ده‌که‌ن:

- ۱- (المعجم الوسيط) ^(۳)، که فەرّه‌نگی‌کی ناوداری زمانی عه‌ره‌بییه.
- ۲- فەرّه‌نگی مه‌زنی (لسان العرب) ^(۴) ئاوا وشه‌ی ئه‌ده‌ب شی‌ی ده‌که‌نه‌وه:

(۱) أخرجه أحمد: ۳۸۲۳، والأدب المفرد: ۲۹۰، وابن حبان: ۹۵۹، وصَحَّحَهُ الألباني في إرواء الغلیل: ۷۴.

(۲) الجامع لأحكام القرآن، ج ۸، ص ۲۲۷.

(۳) ص ۹.

(۴) ج ۱، ص (۹۳ و ۹۴).

{الأدب رياضة النفس بالتعليم والتهذيب على ما ينبغي والأدب: جملة ما ينبغي لذي الصناعة أو الفن، أن يتمسك به، كأدب القاضي، وأدب الكاتب، والجميل من النظم والنثر، أدب فلان يأدب أدباً: راض نفسه على المحاسن، وحذق فنون الأدب فهو أديب، وأدبه راضه على محاسن الأخلاق}.

ئەمە كۆى قسەى هەردووکیانە: دەلێن: ئەدەب بریتیه له مەشق پێ کردنی خو، لەسەر فیروون و خوێڵفته کردن و خوێڵانیان لەسەر ئاکار و ڤهوشتیک که پێویستە، هەروەها (ئەدەب) بریتیه لهوێ که هەر خاوەن پیشەیهك پێویستی پێیهتی، یان هەر خاوەن هونەرێك پێویستی پێیهتی، کارى پێ بکات، وەك ئەدەب و ئاکارى دادوەر، دەبێ چۆن مامەڵە بکا له گەڵ ئەوانەى که دێن بو لای و دادوهرییان له نیواندا بکا، هەروەها ئەدەبى نووسەر دەبێ چۆن بنووسێ. هەروەها وشەى ئەدەب بو هەر پەخشان و شیعریکی جوان بەکاردهیندرێ، دەگوترێ: (أدب فلان) واتە: فلان کەس خۆى راھینا لەسەر ڤهوشته جوانەکان و، له هونەرەکانى ئەدەب دا سەرراست و کارامە بوو، بۆیه پێى دەگوترێ: ئەدیب، (أدبه) ش واتە: غەیری خۆى راھینا، لەسەر ڤهوشتی جوان و ئاکارى پەسند. له شیعردا له بارەى ئەدەب و ڤهوشتی جوانەو هاتو:

كُنْ ابْنَ مَنْ شِئْتَ وَارْتَسِبْ أَدَبًا يُغْنِيكَ مَأْثُورُهُ عَنِ النَّسَبِ
فَإِنَّ الْقَتَى مَنْ يَقُولُ: هَا أَنَا ذَا وَلَيْسَ الْقَتَى مَنْ يَقُولُ: كَانَ أَبِي

واتە: کورێ هەر کەسیک دەبێ ببە، بەلام ئەدەب وە دەست بێنە، ئەو کاتە ئەو ئەدەبە تۆ بێنیاز دەکا، له ڤهچەڵەك، کور ئەو کورپەیه بلی: من ئەوە تام، کور ئەو کورپە نیه بلی: باجم فلان کەس بوو.

واتە: هەولبەدە ڕەوشت و ئەدەبی جوان لەخۆتدا کۆ بکەیهوه، خۆتیان پێ
بپازینییهوه، ئەوه تۆ بێ نیاز دەکا لە ڕەچەڵەک و، لەوه که کورپی فلان کەس و،
فیسار کەسی.

پەيوەندیی نیوان ڕەوشت و ئەدەب:

شایانی باسە: هەردوو وشە: ڕەوشت و ئەدەب (خُلُق) و (أَدَب)، کە ئێمە
لە کوردیدا بۆ (أَدَب) هەر وشە {ئەدەب} بە کاردینین، بەلام بۆ وشە (خُلُق)
{ڕەوشت} بە کاردینین، خالی پێکگەیشتیان زۆرن و زۆر ئاوێتە و
تێکەهه‌لکێشن، بۆیه منیش لەم زنجیر «وانەیه‌دا، هەر بە تێکەهه‌لکێش هیناومن،
بەلام دەتوانین بڵین: وشە ئەدەب زیاتر حالەتی کردەیی هەیه و، وشە ڕەوشت
(خُلُق) زیاتر حالەتی ئاکار و سیفەت هەبوونی هەیه، جیاوازییه‌کی دیکەشیان
ئەوه‌یه، کە وشە ئەدەب زیاتر هەلسوکه‌وتی وردو پەنهان دەگرێتەوه، وه‌ک:
ئەدەبی ناخواردن، ئەدەبی خەوتن، ئەدەبی بەرومه‌جلیس، وه‌ک دوایی باسیان
دەکەین.

لە فەرمايشتی پێغه‌مبه‌ردا (صلی الله عليه وسلم) له‌باره‌ی ئەدەبه‌وه‌ هاتوه: {مَا
نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدَهُ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ} ^(۱)، واتە: هیچ بابێک دیارییه‌کی باشتر له
ئەدەبی جوانی به‌ ڕۆڵه‌که‌ی خۆی نه‌به‌خشیوه.

به‌ڵێ، ئەگەر باب و دایک مندالی خۆیان، ڕۆله‌ی خۆیان له‌سه‌ر ئەدەب و
ڕەوشت و ئاکاری په‌سند بار بینن، باشترین دیاریی و خه‌لاتیان پێ داوه.

(۱) أخرجه أحمد ۱۵۴۳۹، تعليق شعيب الأرناؤوط: إسناده ضعيف لضعف عامر بن صالح بن رستم، وأخرجه
الحاكم: ۷۶۷۹، وقال الذهبي في التلخيص: مرسل ضعيف.

دیاره ڤەوشت و ئەدەبە كۆمەلایەتیەكان واتە: ئەو ئەدەب و ڤەوشت و ئاكارە بەرزو پەسند و جوانانە، كە چین و توێژەكانی كۆمەلگا، تاكەكانی كۆمەلگا مامەلەیان پێ لە گەل یەكدیدا دەكەن، چونكە وەك چۆن ڤەوشتی كۆمەلایەتیە هەیه، ڤەوشتی سیاسیش هەیه و، ڤەوشتی ئابووریش هەیه، ڤەوشتی خێزانیش هەیه، هەلبەتە ڤەوشتە كۆمەلایەتیەكان، كەم و زۆر پەییوەستن بە هەموو بوارهكانی ژيانەو: تاكی، خێزانی، كۆمەلایەتی، سیاسی، ئابووری، بەلام ئیمە زیاتر مەبەستمان پێیان ئەو بوارهیه كە لە ڤووی مامەلە كۆمەلایەتیەو. تاكەكانی كۆمەلگا، چین و توێژەكانی كۆمەلگا لەنیو خۆیاندا بەرپای دەكەن.

برگەى دووهم: گرنگی ئەدەب و ڤەوشتە كۆمەلایەتیەكان:

بە ئەنكید ئیمە كە دەلیین: ڤەوشت و ئەدەبە كۆمەلایەتیەكان، واتە: ڤەوشت و ئەدەبە پەسند و بەرزو جوانە كۆمەلایەتیەكان، ئنجا هەركام لە: وشەى ڤەوشت و، وشەى ئەدەبیش، زیاتر بۆ خەسلەتە بەرزەكان، بۆ ئاكارە پەسند و جوانەكان بەكار دەهێنرین، ئەگەرنا لە ئەسلى زماندا: وشەى (خُلُق) ڤەوشت، دەگونجی مەبەست پێی ڤەوشتی خراپ بێ، یاخود چاك بێ، بەلام لە عورف و باوى خەلكدا، وشەى: ڤەوشت، زیاتر بۆ ڤەوشتی بەرزو جوان بەكاردی، واتە بۆ (حُسْنُ الخُلُق)، ئەگەرنا لە راستییدا لە ئەسلى زماندا، وشەى (خُلُق) دەگونجی مەبەست پێی (الخُلُقُ السيئ) ڤەوشتی خراپ و ئاكارى خراپ و هەلسوكەوتى خراپ بێ.

بە نەسبەت گرنګی ئەدەب و رەوشتی بەرزەو، دەتوانین لە پینج خالان دا بە خیرایی ئامازە ی پێ بکەین:

۱- رەوشت و ئەدەبی بەرزو جوان، عیبادەتیکە مەزۆف بۆ خوا ئەنجامی دەدا:

پینەمبەری خاتەم (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بارەو دەفەرموی: {إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذَرِّكَ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ} ^(۱)، واتە: پێگومان برۆدار بە رەوشتی جوانی، دەگاتە پلە ی کەسیک، کە هەمیشە بەرۆژوو، هەمیشە شەونویژ دەکات.

واتە: کەسیک کە رۆژوو سوننەتەکان نابوێری و، شەونویژیش ناپەڕینی، پلە کە ی چەندە؟ کەسیکیش کە رەوشت و ئەدەبی بەرزو جوانە، با ئەو عیبادەتەشی نەبی، دەگاتە پلە ی وی، کەواتە: رەوشت و ئەدەبی جوانیش، جۆریکە لە گۆپراپەڵیی و عیبادەت، بۆ خوا ئەنجام دەدریت.

۲- رەوشت و ئەدەبی جوان، ھۆکاری نزیکییە لە خوا (سبحانہ و تعالی):

ئیمە بەچی لە خوا نزیک دەبینەو؟ بە تەئکید بەو کە گۆپراپەڵ و فەرمانبەر بین بۆ خوا، ئنجا خوا (سبحانہ و تعالی) وەک چۆن فەرمانی پێ کردوین: بپەرستین، فەرمانیشی پێ کردوین کە رەوشتمان بەرزو جوان بی، بۆ وینە:

أ- خوا دەفەرموی: ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾ آل عمران: ۱۴۶، واتە: پێگومان خوا خۆراگرانی خۆش دەوێن.

(۱) أخرجه أبو داود: ۴۷۹۸، وصححه الألباني.

ب- ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ البقرة: ۲۲۲، واتە:

بەگومان خوا گەراوانى خۆش دەوێن و خۆپاككەرەوانى خۆش دەوێن.

ج- ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ آل عمران: ۱۵، واتە: بەدەلنایى خوا پشت

بەخوابەستوانى خۆش دەوێن.

د- ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ آل عمران: ۱۳۴، واتە: خوا چاكەكارانى

خۆش دەوێن.

ه- ﴿فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ آل عمران: ۷۶، واتە: ئنجا خوا بەدەلنایى

پارێزكارانى خۆش دەوێن.

كەواتە: ئەگەر ئەهلى صەبر بێن، ئەهلى ئیحسان بێن، ئەهلى تەقوا بێن، ئەهلى تەوەككول بێن، خۆپاككەرەوانە بێن، ئەهلى تەووبە و گەراوە بێن بۆ لای خوا، مانای وایە خواى پەرورەدگار خۆشى دەوێن، كەواتە: بەهۆى پەروەشتى بەرزو ئەدەبى جوانەو، لەخوا نزىك دەبێنەو، دەبێنە خۆشەویستی خواى پەرورەدگار.

۳- ئەدەب و پەروەشتى جوان لە خودى خۆیدا فەزىلەتە:

بۆ وێنە: راستگۆیی (صدق) ئەگەر گریمان پەيوەستیش نەبێتەو، بەپاداشتى خواوە، هەر لە خودى خۆیدا راستگۆیی فەزىلەتە، خەلك راستگۆیی و راستگۆيانى خۆش دەوێت، هەرەها ئەمانەت پارێزى فەزىلەتە، خەلك ئینسانى ئەمىنى خۆش دەوێ، هەرەك رقى لە ئینسانى خائىن هەلەدەستى، ديسان دادگەرى فەزىلەتە، خەلك دادگەرانى خۆش دەوێن، بەپێچەوانەو: خەلكى ستەمكارى رقى دەبێتەو.

هەر وەها پاکیی و چاکیی سیفەتی چاکن و، خەڵک پاکان و چاکانی خۆش دەوین و، رقیشیان لە پیچەوانە ی پاکیی و چاکیی دەبێتەو.

کەواتە: سییەمین جوۆری گرنگی ئەدەب و رەوشتی بەرز و جوان، لەو دایە کە ئەدەب و رەوشتە بەرز و پەسندەکان لە خودی خۆیاندا فەزیلەتن و، دەبنە هۆی تەواوکردنی مەرۆق، وەك پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە فەرماشتی کیدا دەفرموی: {إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ} (۷)، واتە: من تەنھا بۆ ئەو رەوانە کراوم، کە رەوشتە بەرز و جوانەکان تەواو بکەم، واتە: لە خۆمیاندا بەرجەستە بکەم، بە تیرو تەواویی، خۆی بەرز و مەزنی، کە فەرموویەتی:

﴿وَأِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ (القلم: ۴). واتە: مسۆگەر (ئەو موحەممەد!) تۆ لەسەر رەوشتیکی (پەسند و) مەزنی، ئەو گەورەترین شایەدیی دانە بۆ موحەممەد پیغەمبەری کۆتایی خوا، (صلی اللہ علیہ وسلم)، کە لە لووتکە ی ئەدەب و رەوشتی بەرز و پەسند دابوو.

۴- بە هۆی رەوشت و ئەدەبی بەرز و جوانەو، مەرۆق هەلسوگەوتی ئاسان دەبی لەگەڵ خەڵکدا:

کی لە گەڵ خەڵکدا تیکدەگیری و تووشی شەپرو کیشە دەبی؟ ئەو کەسە ی کە بە سیفەتە خراپەکان پۆخل بوو، ئەو کەسە ی: درۆ دەکا، خیانت دەکا، دزی دەکا، غەیبەت دەکا، ناراستە، نارێکە، بەلام ئینسانی راست و، ساغ و، پاک و، چاک و، دلسۆز بۆ خەڵک، مامەڵە ی لە گەڵ خەڵکدا خۆش و ئاسان دەبی.

(۱) رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الْكَبْرِ ٢٠٥٧١، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي الصَّحِيحَةِ: ٤٥.

۵- دووریی ئە عەیبەداریی و گوناھباریی:

ئەمەیان ئەوانەى پێشەو ھەموویان کۆ دەکاتەو، لەپراستییدا ئینسان بەھۆی ڤەوشتی جوان و ئەدەبی بەرزەو، ئە عەیبەداریی نیۆ خەلک و، ئە گوناھباریی لای خوا، واتە: ئە عەیبەداریی دنیاو، ئە گوناھباریی قیامەت، دەپاریزى. خوا بە لوتف و کەرەمى خۆی یارمەتیمان بدات، کە خۆمان وا لى بکەین، پرازیینەو ٭ بە ئەدەب و ڤەوشتی بەرزو جوان و، خۆمان بژار بکەین ئە خووی خراب و سیفەت و ئاکاری بەد و دزیو.

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "رێکەپاندنی مەکتەبی مامۆستای عەلی".
- Top Right:** Facebook icon and text: "عەلی".
- Middle Left:** Archive link: "archive.org/details/@alibapir" and a download icon.
- Middle Right:** YouTube icon and text: "عەلی بابیر/ AliBapir".
- Center:** A portrait of a man in a turban with the text "لە تۆرە دۆمەڵە پەتەرەکان لە مەکتەبەکان" and "بەس ھەمگەم بۆ مەلەج ئاژەڵەکان". Below the portrait is the website "www.alibapir.net".
- Bottom Left:** AliBapir logo, Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** WhatsApp icon, Telegram icon, and three QR codes.
- Bottom Center:** Text: "رێکەپاندنی مەکتەبی مامۆستای عەلی بابیر".

نه دهب وږه وشته کومه لايه تسيه کان
لږ برتښکي وږه چي وږه قل دا

تالقمي دووهم

ږه وشت و نه دهبه خوديه کان

نه نوره څومخه پښتانه نه کښلېږي
نن مخم غږ موافق الياويل اړونده شي

ډاګه پاندي مکتبه | مؤسسه عالي باب

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

ډاګه پاندي مکتبه | مؤسسه عالي باب

www.alibapir.com

ډاګه پاندي مکتبه | مؤسسه عالي باب

بە‌پێزان !

لەم ئالقە‌ی دوو‌هەدا با‌سی (ڤه‌وشت و ئەدەبە خودییە‌کان)، یانی: (الأخلاق والآداب الذاتية) دە‌کە‌ین، ئەو ڤه‌وشت و ئەدەب‌انە‌ی کە مرۆ‌ف دە‌بێ لە زاتی خۆیدا بە‌رجە‌سته‌یان ب‌کا‌و بیان‌هێنێتە دی، ئنجا بێ‌گومان لە خودی خۆدا بە ئەدەب بوون و، ڤه‌وشت بە‌رز بوون، بناغە‌ی لە‌گە‌ڵ دە‌و‌رو‌بە‌رو لە‌گە‌ڵ خە‌ڵکدا بە ئەدەب بوون و ڤه‌وشت بە‌رز بوونە، هە‌روه‌ک چۆن: بە ئەدەب بوون لە خزمەت خوا (سبحانه و تعالی) و، لە خزمەت پێ‌غە‌مبە‌ردا (صلی الله علیه وسلم) بناغە‌ی هە‌موو جۆ‌ره‌کانی ئەدەب و ڤه‌وشتی بە‌رز و جوانە.

کە‌واتە: ئە‌گەر بمانە‌وی لە‌گە‌ڵ خە‌ڵکدا بە ئەدەبە بە‌رزە‌کان و، بە ڤه‌وشتە پە‌سندە‌کان مامە‌ڵە ب‌کە‌ین، سەر‌ه‌تا دە‌بێ لە خزمەت خوا‌دا (سبحانه و تعالی) بە ئەدەب بێن، پاشان لە خزمەت پێ‌غە‌مبە‌ردا (صلی الله علیه وسلم)، ئنجا کە وامان کرد لە خودی خۆشاندا، ئەدەب و ڤه‌وشت و بە‌های بە‌رز لە‌خۆماندا دێ‌ینه دی، ئنجا هە‌رکات لە خزمەت خوا‌دا بە ئەدەب بووین و، لە خزمەت پێ‌غە‌مبە‌ردا (صلی الله علیه وسلم) و، هە‌روه‌ه‌الە زاتی خۆماندا خا‌وه‌نی ئەدەب و ڤه‌وشتی بە‌رز و جوان بووین، زۆر باش دە‌توانین لە‌گە‌ڵ خە‌ڵکدا بە ئەدەب و ڤه‌وشتی بە‌رز و پە‌سند مامە‌ڵە ب‌کە‌ین.

هە‌لبە‌تە لە خودی خۆدا، بە ئەدەب بوون و، ڤه‌وشت بە‌رز بوون، زۆر شت دە‌گری‌تە‌وه‌و، دە‌گوفجی کتییکی لە‌سەر دابنێن، من کتیییکم هە‌یه لە‌و باره‌وه بە‌ناوی: (مە‌سووعە‌ی: ڤه‌وشت و ئاکاری ئی‌سلامیی)، کە شە‌ش‌سە‌د (٦٠٠) لاپەر زیاترە‌و، سە‌د و پە‌نج‌او‌پنج (١٥٥) ڤه‌وشت و خە‌سلە‌تی بە‌رز و پە‌سندم تێ‌دا با‌س‌کرده‌و، بە‌لام ئیمە دە‌توانین ب‌لێن: ئەدەب و ڤه‌وشتە خودییە‌کان، ئەو

ئه‌ده‌به‌و په‌وشتانه‌ی که تاق، مرۆڤ له زاتی خۆیدا ده‌یان‌ه‌ی‌ئێته‌ دی ده‌بن به‌ دوو
(۲) به‌شی سه‌ره‌کیی:

به‌شی یه‌که‌م: پا‌ک و چاک‌بوونی رو‌وح و ناخ و دل و ده‌روون:

چونکه‌ مرۆڤ دوو به‌شه‌، به‌شیکی په‌نه‌ان و، به‌شیکی دیارو به‌رچاو، به‌شه‌ په‌نه‌انه‌که‌ی رو‌وحی پی ده‌گوتری، ده‌روونی پی ده‌گوتری، ناخی پی ده‌گوتری، دلی پی ده‌گوتری، ئنجا به‌ش و هو‌کاری سه‌ره‌کیی و بنه‌رته‌یی خاوه‌ن ئه‌ده‌به‌و په‌وشتی به‌رزو جوان بوونی مرۆڤ، له زاتی خۆیدا، بریتیه‌ له‌وه‌ که ناخه‌که‌ی، ده‌روونه‌که‌ی، دیوی په‌نه‌انی، پا‌ک و چاک بی، که ئه‌ویش دوو شتان ده‌گریته‌وه‌:
(۱) عه‌قل و هو‌ش و بیرۆکه‌کانی.

(۲) دل و ده‌روون و هه‌ست و نه‌سته‌کانی.

عه‌قل، چه‌قی بیرکردنه‌وه‌یه‌، چه‌قی هو‌شه‌، چه‌قی زانست و زانیارییه‌، دل‌یش چه‌قی ئیراده‌و ویستن و نه‌ویستن و خو‌شه‌ویستی و رق لی بو‌نه‌وه‌و په‌فرکردن و قبو‌ل‌کردن و بریاردان و خو‌لیاو هه‌ست و نه‌سته‌کانه‌، هه‌روه‌ها چه‌قی عاتیفه‌و سۆزه‌.

مرۆڤ به‌ عه‌قل زانیاریی کۆده‌کاته‌وه‌و، به‌رپیی خۆی ده‌بینی، به‌لام به‌ دل و ده‌روون، ئه‌و شتانه‌ی، که پیی چاک و په‌سندن، خو‌شیی ده‌وین و، بو‌یان ده‌چی و، ئه‌و شتانه‌ی، که پیی خراپ و ناپه‌سندن، هه‌ولده‌دات خو‌یان لی بیاریزی و خو‌یان لی دوور‌بگری و په‌فریان بکا.

که‌واته‌: به‌شی یه‌که‌م له‌ په‌وشت و ئه‌ده‌به‌ی به‌رز و په‌سند، بریتیه‌ له‌ پا‌ک و چاک‌بوونی ناخ و رو‌وح و ده‌روون، که ئه‌ویش وه‌ک گۆتم: ده‌بیته‌وه‌ به‌ دوو لق:

۱- عەقلى و ھۆش، كە دەبى عەقلى و ھۆشە كە رازاۋە بى، و، ئاۋەدان بى، بە زانىيارى بەسود، بە تىگەيشتن، بە وريايى و ھۆشيارى لەبارەي دىن و ژىنەۋە.

۲- دل و دەروون، كە دەبى دل و دەروونە كەش بىدارى بە يادى خوا، ئاۋەدان و رازاۋە بى بەو سىفەتەنەي كە لەلەي خواي پەرۋەردگار پەسندن: (ئيمان، تەقوا، ئىحسان، خۆشويستنى خەلك، دلسۆزىي بۆ خەلك، ھتد...).

(مەھويى) لە شىعەرىكىدا دەلى:

سەر كە ھۆشكى نەبى، زىركە تالم بۆ چىە!
دل كە جۆشكى نەبى، شووشەي بە تالم بۆ چىە

سەر دەبى عەقلى و ھۆشى تىدەبى، دلش دەبى جۆش و خرۆش و مەھەبەت و خوليا و ھەست و نەستى پاك و چاكى تىدەبى.
ئەمە بەشى يەكەم لە و پەشتە خودىيەنەي، كە مرۆڧ دەبى لە خودى خۆيدا، خۆيان پى برازىنەتەۋە.

بەشى دوۋەم: پاك و چاكبوونى جەستە و پۈلەت:

مرۆڧ ۋەك چۆن پۈۋە، پۈۋەكى پەنھان، واتە: ۋەك چۆن دىۋىكى پەنھان و نەبىندراۋى ھەيە، كە دابەش دەبىتەۋە بۆ: ۱- عەقلى و ھۆش و بىر كەرنەۋە و بىر كەكانى، ۲- دل و دەروون و سۆز و ويست و نەويست و خوليا و ھەست و نەستەكانى، بەھەمان شىۋەش مرۆڧ دىۋىكى بىنراۋ بەرچاۋ بەرھەستى ھەيە، كە پى دەگوتى: جەستە، ئىنجا ۋەك چۆن مرۆڧ دەبى ھەول بەدات دەروونەكەي

رازاوه و پاك و چاك بى، به‌هه‌مان شيوه ده‌بى هه‌ول بدات رواله‌ته‌كه‌شى و جه‌سته‌كه‌شى پاك و چاك بى و خاوين و ريڤك بى.

با چه‌ند ده‌قيك له‌وباره‌ و بينينه‌وه، كه هه‌نديكيان رووح و جه‌سته پي‌كه‌وه‌وه، هه‌نديكيان ته‌نيا جه‌سته‌وه، هه‌نديكيان ته‌نيا رووح و ناخ ده‌گرته‌وه:

(١) له سوورپه‌تى (البقرة) نايه‌تى (٢٢٢) دا، خوا (سبحانه و تعالى) ده‌فه‌رموى:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾، واته: به‌دلنبايى خوا زورگه‌راوانى خوش ده‌ويين و، زور خوپاك‌كه‌ره‌وانى خوش‌ده‌ويين.

يانى: ته‌وانه‌ى كه زور بۆ لای خوا ده‌گرپينه‌وه، خوشى ده‌ويين و، ته‌وانه‌ش كه خويان پاك ده‌كه‌نه‌وه، له‌رووى ناخ و جه‌سته‌وه، خوشيده‌ويين.

به ته‌ئكيد ته‌وبه پهيوه‌نديى به دل و ده‌روونه‌وه هه‌يه، به‌ر له‌وه‌ى پهيوه‌نديى به رواله‌ته‌وه هه‌بى، چونكه ده‌بى ئينسان له ناخه‌وه بۆ لای خوا بگه‌رپيته‌وه ئنجا به رواله‌ت ده‌گرپيته‌وه، هه‌روه‌ها خوپاك‌كرده‌وش ديسان، وهك چۆن ديويكى رواله‌تيى و جه‌سته‌يى هه‌يه، ديويكى په‌نه‌انيشى هه‌يه‌وه، ئينسان ده‌بى رووح و په‌نه‌انى خوشى پاك بكاته‌وه، ويراى جه‌سته‌وه رواله‌تى.

(٢) پيغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) له فه‌رمايشتي‌كدا ده‌فه‌رموى: {الطَّهُّورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ} ^(١)، واته: پاك و خاوينى نيوه‌ى ئيمان.

پاك و خاوينى (الطَّهُّورُ) ديسان ته‌ويش هه‌م ديوى په‌نه‌ان ده‌گرپيته‌وه، هه‌م ديوى رواله‌ت‌يش ده‌گرپيته‌وه، ئينسان ده‌بى هه‌م ناخه‌كه‌ى پاك بى، پاكي بكاته‌وه له چلك و چه‌په‌رى كوفرو شيرو و رپاو نيفاق و خه‌سله‌ته به‌ده‌كان (ردائل) ه‌كانى دى و، هه‌م ده‌بى رواله‌ت و جه‌سته‌شى پاك بى، بۆيه پيغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم)

پاك و خاوينى پەنھانىي و پەلەتەي بە نەوئى ئيمان داناو، دەگونجى بليين:
نيوئەكەي ديكەشى بریتە لە جواني و چاكی و پازاوئەي پەنھان و ئاشكرا، يان
پرووح و جەستە.

(٣) ھەر لەو بارەو پەغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) وەك نمونەيەك لە پاكراگرتنى
جەستە و پەلەتە، بەشیوئەكەي ديارىكراوتر دەفەرموى: {السَّوَاكُ
مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاءٌ لِلرَّبِّ} ^(١)، واتە: سیواك کردن، {دەم و ددان پاك
کردنەو} پاككەرەوئەيە بۆ زار، پازیکەرە بۆ پەروەردگار.

ھەلبەتە سیواك کردن كاتى خۆي بە لقەدارى (أراك) کردوویانە، بەلام بۆ
زانباریتان! لە کوردەواریدا زۆر جار كە گوترا: سیواك، وا دەزانن ھەر ئەو
جۆرە دارەيە (مسواك)! بەلام نا، سیواك واتە دەم و ددان پاككردنەو، ئنجا بە
فلچەو مەعجەوون، يان بەھەر شتێكى دیکە، دەم و ددانت باشتەر پاك ببیتەو،
ئەو سوننەتە باشتەر دیتە دى، چونكە حیکمەتى سیواك کردن، خاوينکردنەوئەي
زار و ددانەكانە.

(٤) ھەر لەو بارەو كە دەبى جەستە پاك و چاك بى، پەغەمبەر (صلی اللہ علیہ
وسلم) دەفەرموى: {إِلْبَسُوا ثِيَابَ الْبَيَاضِ، فَإِنَّهَا أَطْهَرُ وَأَطْيَبُ} ^٢، واتە:
پۆشاكى سپی لەبەر بكەن، چونكە پاكترەو خوشترە.

پاكترە، واتە: ئەگەر پەلەيەكەي پێو بى، چلكیكى پێو بى، زیاتر لیى
دیارەو، مەزۆ زیاتر پێی دەزانى و پاك و خاوينیەكەي باشتەر رادەگرى، ئنجا
بێگومان پۆشینى بەرگی پاك و خاوين، بۆ پرووح و جەستە زیاتر مایەي
ئاسوودەي و چاكی و چاكیە.

(١) أخرجه أحمد: ٢٤٢٤٩، والنسائي: ٥، وابن خزيمة: ١٣٥، وابن حبان: ١٠٦٧، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه ابن ماجه: ٣٥٦٧، وصَحَّحَهُ الألباني.

(۵) پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له فەرمايشتیکی دیکه‌دا ده‌فرموی: {مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَالثُّومَ وَالْكَرَّاثَ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِنْهَا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ} ^(۱)، واته: هه‌ر که‌سی پیاز و، سیر و، کوراده {یان سیرموکه، یان که‌وه‌ر} ی خوارد، با توخنی مزگه‌وته‌که‌مان نه‌که‌وی، چونکه‌ فریشته‌کانیش هه‌ست به‌ تازار ده‌که‌ن، به‌و شتانه‌ی که‌ وه‌چه‌ی ئاده‌م پیی نار‌ه‌ه‌ت ده‌بن، واته: ئه‌وانیش بوئی ناخو‌شیان پیی ناخو‌شه‌.

شایانی با‌سیشه‌ به‌قیاس و پی‌وانه له‌سه‌ر ئه‌و شتانه‌ی با‌سکراون، ده‌توانین بلیین: هه‌روه‌ها هه‌ر که‌سیک به‌ هه‌ر هو‌یه‌که‌وه‌ بی، بو‌نیکی ناخو‌شی لی‌بی، وه‌ک بو‌ن خلته‌ی جگه‌ره، یان بو‌ن ئاره‌قه، یان بو‌ن چه‌وریی و گریز، یان... یان... هه‌تد، هه‌مان هوکمی هه‌یه‌ بو‌ی نیه، یان لای که‌م شتیکی په‌سند و باش نیه، بجیته‌ مزگه‌وت و نو‌یژکه‌ران و فریشتان بی‌زار بکات!

(۶) فەرمايشتیکی دیکه له‌وباره‌وه، ئه‌وه‌یه که، پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فرموی: {خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: الْخِتَانُ، وَالْإِسْتِحْدَادُ، وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ، وَنَتْفُ الْإِبْطِ، وَقَصُّ الشَّارِبِ} ^(۲)، واته: پینج شت خوارسکن، له‌و فیطره‌ته‌ن، که‌ خوا مرو‌قی له‌سه‌ر خو‌لقاندوه:

{(۱) خه‌ته‌نه‌کردن، (۲) خو‌پاک‌کردنه‌وه له‌ مووی به‌ر(عانه)، (۳) مووی بن هه‌نگل لا‌بردن (۴) نینۆ‌ک‌کردن، (۵) کورت‌کردنه‌وه‌ی سمیل}.

(۷) فەرمايشتیکی دیکه له‌و باره‌وه ئه‌وه‌یه، که‌ پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) رو‌ژنیک ها‌وه‌لانی ده‌چوون بو‌ شو‌ینیک، پیی فەرموون: {إِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلَى

(۱) أخرجه مُسْلِمٌ: ۵۶۴، وَالتِّرْمِذِيُّ: ۱۸۰۶، وَالنَّسَائِيُّ: ۶۶۸۵.

(۲) متفق عليه: أخرجه البُخَارِيُّ: ۵۸۸۹، ومسلم: ۴۹.

إِخْوَانَكُمْ، فَأَصْلِحُوا لِبِأْسِكُمْ وَأَصْلِحُوا رَحَالَكُمْ، حَتَّى تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ^(۱). واته: ئیوه ده چن بؤ لای برایه کانتان، بویه بهرگ و پوښاکتان پوخت و رپک بکه و، بارو ولاخه کانتان چاک بکه و، رپکیان بخه و، تاكو جوان بیته بهرچاو له نیو خه لکداو، وه خال دیار بن. واته: له پرووی چاکیی و پاکیی و رپک و پیکیه وه.

که واته: ته رپکي گرنګی شه رعیه، که مروږ له پرووی جهسته وه، پاک و چاک و بوغوش و رپک بی، هه روهك چوډ ده بی ناخیشی پاک بی. ثنجا دوو فهرمایشتی دیکهش دینین، که هه م ناخ ده گرنه وه، هه م جهسته ش ده گرنه وه:

(۸) پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) ده فهرمووی: {إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ^(۲)، واته: خوا جوانه و جوانیی خوښ ده وی.

به لام ته م فهرموودیه به سه رهاتیکی له گه لدايه، پیو یسته بیهینین: رږډیک پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: {مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ}، هه ر که سیك به فهدر گرانیی گه ردیک، خو به زلگری له لدا هه بیت ناچیتته به هه شت، {فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا، وَنَعْلُهُ حَسَنًا}، پیاویك گوتی: پیاوی وا هه یه هه ز ده کات پیلاوی جوان بی و، پوښاکیشی جوان بی! پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: {إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ}، به دلنیا یی خوا جوانه و جوانیی خوښ ده وی، پاشان وهك پیناسه ی خو به زلگریی (کبر) فهرمووی: {الْكِبْرُ بَطْرُ الْحَقِّ، وَغَمَطُ النَّاسِ}،

(۱) أخرجه أحمد: ۱۷۶۶۱، تعليق شعيب الأرناؤوط: إسناده محتمل للتحسين.

(۲) أخرجه مسلم: ۹۱، والترمذي: ۱۹۹۹.

خۆبه‌زلگریی بریتیه له‌وه‌ی حه‌ق په‌ت بکه‌یه‌وه‌و، خه‌لک به‌ که‌م ته‌ماشای بکه‌ی،
تا ته‌وه‌ خۆبه‌زلگرییه، حه‌ق قه‌بوول نه‌که‌ی و په‌فزی بکه‌ی، هه‌رچه‌نده بشزانی
حه‌قه، هه‌روه‌ها به‌ که‌میش ته‌ماشای خه‌لک بکه‌ی.

ته‌گه‌رنا خۆبه‌زلگریی له‌ به‌رگ و پۆشاکدا، له‌ پینا‌وو که‌لو په‌لدا، به‌رجه‌سته
نابی، مرو‌فت تا رێک و پێک بی، تا پاک و خاوین بی، باشه، هه‌لبه‌ته به‌بی
زیده‌پۆیی و، به‌بی ته‌وه‌ی که‌ وه‌ک شانازیی به‌سه‌ر خه‌لکدا کردن بی، یاخود
پۆشاک‌ی ناوداریی (لباس الشهرة)، واته: به‌رگی‌ک له‌به‌ر بکا، که‌ له‌نیو خه‌لکدا
زه‌ق و دیار بی، ته‌گه‌رنا خوا جوانه‌و، جوانیی خوش ده‌وی.

(۹) پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: {إِنَّ اللَّهَ كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ،
وَيُحِبُّ مَعَالِيَ الْأَخْلَاقِ وَيَكْرَهُ سَفْسَافَهَا} (۱)، واته: خوا (سبحانه وتعالی) به‌پێزه‌و،
به‌خشنده‌یه‌و، پێزو به‌خشنده‌یی‌شی خوش ده‌وی و، هه‌ز له‌ په‌وشته به‌رزو
بالایه‌کان ده‌کات و، رقی له‌ خو و خده‌و هه‌لسوکه‌وته نزم په‌سته‌کان ده‌کا.

تنجا ته‌مه بیگومان ده‌بی گه‌وره‌ترین هانده‌ر بی‌ت بو ئیمه‌ی مسو‌لمان، که
ئیمه‌ش ته‌وه‌ی خوا هه‌زی لی ده‌کات، هه‌ز له‌وه بکه‌ین و، هه‌رچی خوا رقی
لیه‌تی، ئیمه‌ش رقمان لی بی، یانی: هه‌رچی خوا پێی خوشه، هه‌ول‌بده‌ین له
خۆمانی بپیننه‌ دی و، هه‌رچی خوا پێی ناخوشه، هه‌ول‌بده‌ین خۆمانی لی دوور
بگیرین، وه‌ک له‌ دایکمان عایشه (خوا‌پیی‌ پاز‌ی بی) پرسیار کراوه، ده‌باره‌ی
په‌وشت و ئاکاری پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم)، گو‌تویه‌تی: {كَانَ خُلُقُ نَبِيِّ اللَّهِ
(صلی الله علیه وسلم) الْقُرْآن} (۲)، واته: په‌وشتی پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم)
قورئان بوو، قورئان چی ده‌فه‌رموو، پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) وای ده‌کرد،

(۱) أخرجه الحاكم في المستدرک: ۱۵۲، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي فِي صَحِيحِ الْجَامِع: ۱۸۰۱.

(۲) أخرجه مسلم: ۱۳۹.

بی

نه دهب وږه وشته کومه لايه تسيه کان
لږ بړتياشکي وږه چي وږه قل دا

تالقمي سييم

نه دهبه کاني نيوان ژن و ميړد

نه نوره څومخه پښتانه نه کښلېږي
نن مخم غږ موافق الياويل اړخه ناستي

پاڼه پاندي مکتبه | مؤسسه عالي باب

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play | App Store

پاڼه پاندي مکتبه | مؤسسه عالي باب

www.alibapir.com

پاڼه پاندي مکتبه | مؤسسه عالي باب

پاڼه پاندي مکتبه | مؤسسه عالي باب

بە پەرزەن!

لە پەنج بەرگە دا ئەدەبە كەنى نەوان ژن و مەرد، دەخەنە بەر باس و
لەكۆلەنەو:

بەرگەى يەكەم: بەناغەى پەيوەندىيە كەنى نەوان ژن و مەرد:

(۱) - خوا (سەحانە و تەالى) لە سوورەتى (الروم) دا، دەفەر مەوى: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ
أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً
وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (۱۱)

واتە: لە نەشانە كەنى خوا (سەحانە و تەالى) {لە نەشانە كەنى پەروەردگار يەنى
خوا} ئەو يەكە {ئەى پەيوەندەكان!} لە خۆتان ھاوسەرانى بۆ ھەيانەندەى،
{ياخود ئەى ژنەكان! لە خۆتان ھاوسەرانى بۆ ھەيانەندەى}، ﴿لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا﴾
تاكو بەھوى ئەو ھاوسەرانە تانەو {ئەم پەيان بەھوى ژنەكانيانەو، ئەم
ژنەكان بەھوى مەردەكانيانەو}، تۆخژن و سوكنايەتەن بۆ بى، ﴿وَجَعَلَ
بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ لە نەوان تاندا خۆشەويستى و بەزەبى دانائە، ﴿إِنَّ فِي
ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾، بە پراستى لەو دا، نەشانەى زۆر ھەن بۆ
كەسانىك كە بىر بەكەنەو.

كەواتە بەناغەى پەيوەندى نەوان ژن و مەرد، لە پەوانگەى ئەسلا مەو،
لە پەوانگەى شەرىعە تەو، ھەروەھا لە زگمەك و خوارسكى مەوقە كەنىشدا، بەرىتە

ئەو ۋە ھۆگرى يەكدى بن و مايەى سوكنايى يەكدى بن، مايەى ئوخژنو ئارامىى بن بۇ يەكدى، پاشان يەكدييان خوش بوى و، بەزەييان بەيەكديدا بىتەوہو، بۇ يەك بە پەرۋش بن.

(۲) - لہ سووړه ټی (البقرة) ئايەتى (۱۸۷) دا، خواى پەرودرگار بەم شيوہيه پەيوەندى نىۋان ژنو مىردمان بۇ وينا دەکا، دەفەر موى: ﴿هٰن لِيَّاسُ لَّكُمْ وَاَنْتُمْ لِيَّاسُ لَهَنَّ﴾ واتە: ئەى پياوينە! ژنەكان پۆشاکن بۇ ئيوہو، ئيوەش پۆشاکن بۇ ژنەكانتان.

وہك چۆن پۆشاك مرۆف دەپارىژى لەوہ كە عەيبو عارى بەدەرەوہ بى، ھەرەوہا پۆشاك مرۆف لە گەرما دەپارىژى، لە سەرما دەپارىژى، لە زيان زەرەر دەپارىژى، بەھەمان شيوہ ژنو مىرديش، دەبى عەيب پۆشى يەكدى بن و، دەبى پارىژەرى يەكدى بن و، دەبى قەلغان و سوپەرى يەكدى بن، ئەو كاتە پەيوەندىيەكى دروست و تەندروست و رىكيان لەبەيندا ھەيە.

ئەمە بەنسبەت بناغەى پەيوەندى نىۋان ژنو مىردەوہ.

فەقەت ئۆزىڭىزگە ئائىت ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدۇ

بىز ھەممىمىز مۇشۇ ئورگاندا بىرلىككە كەلگەن

فەقەت ئۆزىڭىزگە ئائىت ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدۇ

بىز ھەممىمىز مۇشۇ ئورگاندا بىرلىككە كەلگەن

www.alibapir.com

فەقەت ئۆزىڭىزگە ئائىت ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدۇ

بىز ھەممىمىز مۇشۇ ئورگاندا بىرلىككە كەلگەن

فەقەت ئۆزىڭىزگە ئائىت ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدۇ

بىز ھەممىمىز مۇشۇ ئورگاندا بىرلىككە كەلگەن

AliBapir

فەقەت ئۆزىڭىزگە ئائىت ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدۇ

بىز ھەممىمىز مۇشۇ ئورگاندا بىرلىككە كەلگەن

www.alibapir.com

AliBapir

فەقەت ئۆزىڭىزگە ئائىت ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدۇ

بىز ھەممىمىز مۇشۇ ئورگاندا بىرلىككە كەلگەن

بەرگەى دووهم: ئەرك و مافەكانيان بەرانبەر بەيەگدى، بەگشتى:

ئىنجا بىيىنە سەر ئەو، كە: ژن و مێرد لە ئىسلامدا، ئەرك و مافەكانيان بەرامبەرن، واتە پیاو چ مافىكى هەيە، ژنىش لەبەرانبەر دا هەمان مافى هەيە، هەروەها ژن چ ئەركىكى لەسەر شانە لەبەرانبەر پیاو دا، پیاویش هەمان ئەركى لەسەر شانە لەبەرانبەر ئافرەتدا، مەرجیش نە ئەركەكان وەك يەك بن، بەلام ئەرك و مافەكان بەرامبەرن.

١) لە سوورەتى (البقرة) ئايەتى (٢٢٨) دا خوا دەفەرموى: ﴿وَكُلٌّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ﴾، ئافرەتان هەمان مافيان هەيە لەسەر پیاوان، كە هى پیاوان لەسەر ئەوانە، بەلام پیاوان پلەيەكيان بەسەر ئەوانەو هەيە، كە هەندىك لە زانايان و ايان لىك داووتەو كە:

پیاوان دەبى هەولبەدن بۆ ژنەكانيان چاكر بن، وەك لە ژنەكان بۆ ئەوان. بەلام زۆربەيان و ايان لىك داووتەو. كە ئەو پلە (درجە) يە، پلەى (قوامە) يە، واتە: سەرپەرشتىيى كردن و مشورخواردنى خىزان عايدي پياو، ئەو. ئەركە لەسەر شانى و بە كەمتەر خەمىي تىدا كردنى گوناھبار دەبى.

ئەل باپىر/Alibapir

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

Alibapir

ئەل باپىر/Alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

Alibapir

برگەى سێيەم: ئەرکە تايبەتییەكانى ژن و مێرد بەرانبەر بەیەكدى:

یەكەم: ئەرکى پیاو بەتایبەت لەبەرەمبەر ئافرەتدا، یاخود چۆنیەتى

مامەئەى پیاو لەگەڵ ئافرەتدا:

(۱) - خۆى پەرەردگار دەفەرموى: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا

فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ (النساء: ۳۴) واتە:

پیاوان سەرپەرشتیارن بەسەر ئافرەتەتەو، بەهۆى ئەوێوە کە خوا هەركام لە پیاوان و ئافرەتانی بەسەر یەكیدا هەڵبژاردو، بەهۆى ئەوێوە کە پیاوان لە سامانى خۆیان خەرجکردو (بو ژن و خێزانیان).

بەلێ، خوا هەندى سیفەتى بە پیاوان داو، لە ئافرەتەتەو نین و، هەندى سیفەتیشى بە ئافرەتەتەو داو، لە پیاواندا نین، هەروەها بەهۆى ئەوێوە کە پیاوان لە مالى خۆیان خەرج دەکەن: مارهیی دەدەن، بژێوى مال و خێزان پەیدا دەکەن، بۆیە پێویستە پیاویش سەرپەرشتیی و مشوورخۆری لەچارچێوێ خێزاند، بە ئەستۆ بێ، کە ئەو ئەرکە ئەک پلەو ئیمتیاز و، (تکلیف) ئەک (تشریف).

(۲) - هەر لە سوورەتى (النساء) ئایەتى (۱۹) دا، خوا بە پیاوان دەفەرموى:

﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ

اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾، واتە: (ئەى پیاوەكان!) بە چاکە مامەئە لەگەڵ ئافرەتەتەو {لەگەڵ ژنەكانتان بکەن}، بە شیوێ پەسەند، ئەگەر رقیشتان لەشتێک بوو، سیفەتییکیان تێدا بوو رقتان لێ بوو، جارى وا هەیه رقتان لە سیفەتییکیانە، بەلام چەندان سیفەتى دیکەى چاکیان تێدا.

ئىنجا بىگومان ئەگەر پياو سيفەتتىكى لە ژنە كەيدا بەدل نەبى، ژنە كەش لە بەرامبەردا سيفەتتىك ياخود زياترى لە پياو كەيدا ھەر بەدل نى، بەلام دەبى يەكدييان بە نوڤستانىي و كەم و كورپىيەو قىبۇل بى و، ھەولبەدن كەم و كورپىيەكانى يەكدى چارەسەر بكن، نەك كەم و كورپىيەكانى يەكدى بكنە بەھانەى شەر بەيەكدى فرۆشتن و، بىكەنە ھۆكارى لىك تۆران و پشت لە يەكدى كردن و، سەرەنجام لىك جىابوونەو.

دووھەم: ئەركى ژن بەرانبەر بە پياو، يان چۆنەتەى مامەلەى ژن لەگەل

مىردى دا:

ھەر لە ئايەتەى (۳۴)ى سوورەتەى (النساء)دا، خوا ئاوا باسى ئافرەتان دەكا، دەفەر موى: ﴿فَالصَّالِحَاتُ قَنِينَتُ حَفِظْتُ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ﴾، ئافرەتانى چاك ئەوانەن كە:

۱- ﴿قَنِينَتُ﴾، واتە: ملکہ چن بۆ مىردىيان، بە قسەى مىردىيان دەكەن، فەرمانبەرن بۆ مىردىيان، مادام مىرد، مادام پياو سەرپەرشتىيارى بازنەو فەرمانگەى خىزانە، دەبى ئەوانەى لەو چوارچىوہىدەن، بە قسەى بكن، ئەگەرنا كارەكەى بۆ ناروا.

﴿قَنِينَتُ﴾ ئەو ماناكەيەتەى، واتە: ملکہ چن و، بە قسەى مىردىيان دەكەن، ديارە لە سنوورى شەرعدا و بەيى توانايان و، لە سنوورى بە پەسند داندراودا، چونكە: (إِثْمَا الطَّاعَةِ فِي الْمَعْرُوفِ) رواه البخاري. واتە: فەرمانبەريى بۆ كردن، تەنيا لە سنوورى پەسند دا، پاشان لە سنوورى توانا دا.

﴿فَالصَّالِحَاتُ قَنَئَتٌ﴾ ئافرەتەنى باش، ژنانى پەسەند و شايستە ئەوانەن، كە لە حالەتێكدا مێردیان لە مائە، بە قسەى مێردیان دەكەن، پێزی مێردیان دەگرن.

۲- ﴿حَفِظْتُ لِلْغَيْبِ﴾ لە حالەتێكیشدا، كە مێردیان لە مال نیهو ئەدەرەوێ مالا: ئەو ژنانەن پەسەند و چاكەن، كە پارێزەرەن:
 أ- هەم بۆخۆیان.

ب- هەم بۆ مالى مێردیان.

ج- هەم بۆ سومەرەو كەرەمەتى مێردیان، ﴿بِمَا حَفِظَ اللَّهُ﴾ وەك چۆن خوا (سبحانه وتعالى) مافى ئەوانى پاراستو، ئەوانیش مافى مێردەكانیان دەپارێزن. ئەمەش چۆنەتى مامەلەى ژن لە گەڵ مێردیدا.

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "رێكەپاندنی مەكتەبی مامۆستا عەلی".
- Top Right:** Facebook icon and text: "عەلی".
- Middle Left:** Red bar with text: "archive.org/details/@alibapir" and a download icon.
- Middle Right:** Red bar with text: "عەلی بابیر/ AliBapir" and a YouTube icon.
- Bottom Left:** "AliBapir" logo, Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** Social media icons (Telegram, WhatsApp, Facebook, etc.) and three QR codes.
- Center:** A portrait of a man in a turban with text: "لە ئۆرە دۆمەڵە پێشەوایان لە مەكتەبەکان" and "بەس هەمە ئەر موافقە ئاوەڵەکان". Below the portrait is the website "www.alibapir.com" and "رێكەپاندنی مەكتەبی مامۆستا عەلی بابیر".

بەرگەى چوارەم: ئەركەكانى ژن و مێرد لە چوارچێوەى خێزان و مال دا:

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) وەك یاسایەكى گشتیی دەفەرموی: {أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا} ^(١)، واتە: ئاگاداربە! ئێو مافتان بەسەر ژنەكانتانەو هەیە، ژنەكانیشتان مافیان بەسەر ئێوەو هەیە.

واتە: هەر يەك لایەنە نیە، مێردیش مافی هەییە بەسەر ژنەو، ژنیش مافی هەییە بەسەر مێردیەو.

مافی پیاو ئەو هیە كە باسما كەرد:

أ- دەبێ ئەو ئاوەتە لە چوارچێوەى خێزاندن بەقسەى مێردى خۆى بكە، پێزى بگرێ.

ب- لە كاتیك لە مالهەش نیە، سومەو كەرامەتى و، مال و حورمەتى پاریزێ.

مافی ژنیش لەسەر مێرد ئەو هیە، وەك پێشتر باسما كەرد:

أ- بە چاكە مامەلەى لەگەڵدا بكەو، پێزى بگرێ.

ب- پێداویستیەكانى ژیان و گۆزەرانى خۆى و منداڵەكانى بۆ داين بكە.

وەك خوای پەروەردگار دەفەرموی: ﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ

بِالْمَعْرُوفِ﴾ البقرة: ۲۳۳، ئەو كەسەى منداڵەكە پال دەدرێتە لای وى، {نەسەبى دەچیتە لای وى}، نانو بژیو و نەفەقەى مال و خێزان و ژن و منداڵەكان لەسەر ئەو.

(١) أخرجه الترمذي: ۳۰۸۷، وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى: ۴۱۰۰، وابن ماجه: ۳۰۵۵.

هەروەها لە ڕووی نىشتەجى کردن و دابىن کردنى جىگا و رىگاوه، خوا
فەرمویەتى: ﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ﴾ (الطلاق: ۶، ژنەكانتان
لەشوینىكدا نىشتەجى بكەن، كە لە تواناتاندا هەيە.

واتە: جىگا و رىگا دابىن کردن و، بژێو پەيدا کردن و، بەرگو پۆشاك بۆ دابىن
کردن، بۆ ژن و خىزان، ئەركىكە لە ئەستۆى پیاو دايە، چ بۆ ژنەكەى، چ بۆ
مندالەكانى، كە دەبى ئەو ئەركە راپەرێنى و، مافى ژنەكەيەتى لەسەرى كە
بىژيەنى و، پىداويستىيەكانى بۆ دابىن بكا، بۆ ئەوێ ئەو ئافەرەتە دەست بەتال
و، دەستخالىيى بى و، بوارى هەبى بۆ ئەركى دايكايەتیی و كابانايەتیی.

بە نىسبەت ئەركى سەرەكی ئافەرەتەو لە مالد، كە بریتىيە لە: دايكايەتیی و
كابانايەتیی، خوا دەفەرموى: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ
أَرَادَ أَنْ يُنَمِّ الرِّضَاعَةَ﴾ (البقرة: ۲۳۳، واتە: دايكان منداللى خویان شیر پى دەدەن،
دوو سالى تەواو، بۆ هەر كەسێك كە وىستى ماوێ شیرپىدان تەواو بكات } كە
دوو سالى، ئەگەرنا دەشگونجى، وەك لە درێژەى ئايەتەكەدا هاتو لەماوێ
كەمتر لە دوو سالد، ئەو مندالە لەشیر بپرێتەو.

كەواتە: ئەركى سەرەكی ژن لە مالد، بریتىيە لە دايكايەتیی و، كابانیتى
کردن و، راگرتنى ئەو مالىو، دروستکردنى هیلانەو جىگا و رىگەيەك، كە
خۆبى و مێردەكەشى و، مندالەكانیشى، تىیدا پشوو بدەن و، تىیدا پەروەردەبن.

پاڤاپىر/AlibiBapir

archive.org/details/@alibapir

AlibiBapir

QR CODE

پاڤاپىر/AlibiBapir

QR CODE

پاڤاپىر/AlibiBapir

بەرگەي پيئەجەم: جۆرەكانى ئەرکی ژن و مێرد:

دەتوانين بليين: ئەرکەكانى ژن و مێرد، دەبن بە سى جۆر:

(١) ئەرکە ھاوبەشەكانيان: کە ژن و مێرد تەيياندا وەك يەکن:

١- دەبى ھەردووکیان يەكدييان خۆش بوى و، پيژ لە يەكدى بگرن.

٢- دەبى بەزەييان بەيەكديدا پيئەو.

٣- دەبى پيئەو ھاوکار بن.

٤- دەبى پيئەو راويژکار بن بۆ راپەراندنى ئەرکی مال و خيژان لەسەر

بناغەي راويژ و بەتەبايى.

عەبدوللای کورى عەبباس دەلى: من خۆم جوان دەکەم بۆ ھاوسەرى خۆم،

وەك چۆن ھاوسەرەكەم خۆي بۆمن جوان دەکات، زانیویەتى کە خوا دەفەرموى:

﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ البقرة: ٢٢٨، ئەو دەش دەگرێتەو.

(٢) ئەرکە تايبەتەيەكانى پیاو: کە بریتين لە:

١- دابین کردنى بژیو و، جیگا و پيگا، پۆشاک.

٢- سەرپەرشتییکردنى خيژان و پاراستنى.

٣- بە شێوەي پەسندو چاک مامەڵەکردنى لەگەڵ ژنەكەيدا و چاوپۆشیی

کردنى.

(٣) ئەرکە تايبەتەيەكانى ژن: کە بریتين لە:

١- دایکایەتیی.

٢- کابانیتى و مالداریی و مال راگرتن.

پيئەمبەرى خوا (صلی الله عليه وسلم) کردوویەتى بە پيۆەر و تەرازو بۆ چاکایەتى

پىاوان، دەفەرموى: { خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ، وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي }، واتە: باشترينتان ئەوانەن كە باشترينيانن بۆ مال و خىزانيان و، منيش باشترينم بۆ مال و خىزانم.

يىگومان هيچ كەس نەگەيشتۆتە پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە چاكييدا، لە رەشت بەرزیدا، لە کار پەسندیدا، چ بۆ مال و خىزانى، چ بۆ خەلكيش بە گشتيى.

لە كۆتاييدا دەتوانين بليين: بناغەى هەلس و كەوتى راست و دروستى ژن و مىرد لە چوارچيۆەى مال و خىزاندا، ئەو يە كە: يەكدى چاك بناسن و دەرکەن، نەك هەر كامپكان بيهوى ئەوى ديكەيان بينيته سەر شيۆەى خوى، خوا (سبحانه وتعالى) كۆمەليك سيفەتى بە پياو داو، كە پياو هتیی پياو دەيانخوای و، كۆمەليك سيفەتیشى بە ژن داو، كە ژنايه تیی ژن دەيانخوای.

خوا (سبحانه وتعالى) بۆيە جياوازی خستۆتە نىۋان ئەركەكانى ژن و مىرد، كە ئەركى مىرد، ئەركى پياو، زياتر لە دەرەوى مال، بەلام ئەركى ئافرەت، ژن، زياتر لە چوارچيۆەى مال دايە، ئەگەر تۆ تەماشای ئافرەت بكەى، دەبينى: تەنيا ئافرەت دەتوانى دايك بى، بەس ئافرەت دەتوانى شير بدات بە مندا، هەر ئافرەت دەتوانى مندا لاريى بكا، وەك فيطرەت و زگماك.

ئىجا ئەگەر تەماشای پياویش بكەى، دەبينى: كار || قورسەكانى، كە پياو ديانكات لە دەرەوى مال، ئەو كارانە بە ئافرەت ناكريين، خوى پەرەردگار دەنگيكي گرو، جەستەيەكى ماسوولكاويى و بەهيژى داو بە پياو، كە ئەو هيچ پەيوەنديى نيه بە پەرەردەى دينييه وەو، هيچ پەيوەنديى بە پاشخانى دينييه وە نيه، بە زگماك پياوان بەهيژترن لە ئافرەتان، بۆيە ئەو ئەركانەى كە لە

دەرەوێى مال ئەنجام دەدرێن، وەك: پرووبە پرووبوونەوێى سەرماو گەرماو، پەیداكردنى بژیو، بەرەنگاربوونەوێى مەترسییەكان، زیاتر ئەرکی پیاو و، ئەو ئەرکانەش كە زیاتر لە چوارچێوەى مالد ئەنجام دەدرێن، كە پتر پەيوەستن بە بەخیوکردنى مندال و راگرتنى مالدەو، كە ئەوانیش پێویستییان بە جەستەییەكى نەرم و ناسك، دەنگێكى نەرم و نیا، عەتفو سۆزێكى زۆر ھەیه، ئەو ئەرکانەش بە شەریعەت و بە فەطرەت، بە ئافرەت سپێردراون.

بەلێ، ئەگەر بێت و ھەر كام لە پیاو ئافرەت، باش سروشتى خۆیان بناسن و، باش ئەرکە شەریعیەكانى خۆیان دەرک بکەن و، ھیچ کامیان چاوى لەو نەبێ ئەوى دیکە وەك خۆى لى بکات، چونکە ژن نابێتە پیاو و، پیاویش نابێتە ژن و، ژنایەتیی ژن نوێستایى نیه، وەك پیاوەتیی پیاویش -لەخودى خۆیدا- فەزیلەت نیه، بەلکو ئەوێ فەزیلەتە ئەوێ، كە ھەر کامێکیان باشتر ئەرکی سەرشانى خۆى راپەرێنێ، بەلێ دەبێ پەيوەندیى نێوان پیاو ئافرەت، پەيوەندییەكى تەواوکاریى (تكاملى) بێ، ئەك مل لەبەر ملی یەكدى بنێن. ئەمە باشترین بناغەیه بۆ ئەوێ پیاوان و ئافرەتان مامەلەییەكى راست و دروست بەیەكەو بەكەن.

ھەلبەتە باسكردنى ئەمە شوێنى تاییەتى دەوێ،^١ بەلام ئیمە لێرەدا زیاتر باسی ئەو ئەدەبانە دەکەین، كە ژن و میژد چۆن پێكەو مامەلە بکەن. خوا بە لوتفو كەرەمى خۆى یارمەتییان بدا، ھەم پیاوان، ھەم ئافرەتان بەوشیوەیە كە شەریعەت دیاریى كردو، بە ئەرکی سەرشانى خۆمان ھەلسین، لە چوارچێوە مال و خێزاندان، لە چوارچێوەى كۆمەلەگاشدا.

(١) لە مەسوعەى: {ئافرەت و خێزان لەسایەى شەریعەت دا} زۆر بەدرستیى لەو یارەو دەواوین و ھەرەھا لە کتیبى یازدەییەمى {موسوعة: الإسلام كما يتجلى في كتب الله} دا، ط ٢ / ٢٠٢٠ م / ١٤٤١ ھ.

د دهب وړه وشته کومه لایه تیسیه کان
لږ برتیشکی وړه چی وغه قل دا

تالقمی چوار هم :

تهدب له گهل باب و دایک دا

به پړزان!

تایا دهبی مندالنه کان، پږلنه کان چوڼ له گهل باب و
دایکیاندا مامه له بکهن، نه و پړه وشت و تهدبه بهرزانه
چین، که شریعت له پږلنه کان، له مندالنه کان، له کورو
کچه کان دهیاغوازی، که مامه له یان پی له گهل باب و
دایکیان دا بکهن؟!

تهدم باسه له چوار برگه دا ده توپښنه وه:

بەرگەى يەكەم: گەنگىي رەزەلەگەرتنى بابو دايەك:

لە زۆر شوپىنى قورئاندا، خوا (سەبەحە و تەعەلى) باسى مافى بابو دايەكى كەردو، باسى پەيوستىي رەزەلەگەرتنى بابو دايەكى كەردو، بۆ وىنە:

(١) - لە سوورەتى (الإسراء) ئايەتى (٢٣) دا، دەفەرموى: ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَمْرًا وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۖ﴾

واتە: پەروەردگارت بربارى داو: تەنیا ئەو پەرسەن، {جگە لەو بەندايەتیی بۆ كەس مەكەن، دواى ئەو وەش بربارى داو:} كە لەگەڵ بابو دايەكتاندا چاكەكارىي بكەن، ئەگەر يەكێكان، يان هەردووكيان، كەوتنە تەمەنەو لەلای تۆ، {واتە: تۆ لە خزمەتپاندا بووى و، يەكێكان وەفاتى كەردبوو، ئەوى دىكە كەوتبوو تەمەنەو لەلای تۆ}، تۆ هەرگىز قەسەيەك مەكە جىگەي ناپەرسەتەي ئەوان بى و، تەيانەو مەخوڕەو، قەسەي بەرەزەو حورمەتپان لەگەڵدا بكەو، بەلى مەهرەبانىيان بۆ كەچ بكەو، بۆشيان پەرسەو بەلى: پەروەردگارم! بەزەييت پەياندا بى، وەك چۆن مەيان بە گچكەي بەخىو كەردو.

(٢) - هەر لەو بارەيەو لە سوورەتى (النساء) ئايەتى (٣٦) دا خوا دەفەرموى: ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾ واتە: بەندايەتیی بۆ خوا بكەن و، هىچ شەيەك مەكەنە هاو بەشى و، لەگەڵ بابو دايەكتاندا چاكەكار بن.

خوشەو بربارىي بەرەزە!

وەك چۆن لێرەدا هاتو، لە چەند شوێنی دیکەش لە قورئاندا هاتو، بۆ وێنە: لە سوورەتی (العنكبوت) و، لە سوورەتی (لقمان)یشدا هاتو، یەكسەر بەدوای ئەوەدا كە دەفەرموی: بەندایەتی بۆ خوا بکەن، دەفەرموی: لە گەڵ باب و دایكتاندا چاكەكار بن، ئنجا هەر ئەو بۆخۆی، شتیکی زۆر گەورەیه، مانای ئەوێهە حەقی باب و دایك لەسەر منداڵ، لەسەر پۆلە، لەدوای حەقی خۆی پەرورەدگار، لە حەقی هەموو كەس گەورەترە، وەك لە فەرمايشته كانی پێغەمبەریش دا (صلی الله علیه وسلم) دیارە، بۆ نمونە:

(٣) - { عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم): أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا، قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: بِرُّ الْوَالِدَيْنِ، قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ }^(١).

عەبدوللای كوری مەسعود رضي الله عنه دەلی: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا! (صلی الله علیه وسلم) چ كردهوێهەك لەلای خوا خۆشەوێستترە؟ فەرمووی: نوێژ لە كاتی خۆیدا، گوتم: دوای ئەو چی؟ فەرمووی: چاكە لە گەڵ باب و دایك دا، گوتم: دوای ئەو چی؟ فەرمووی: تێكۆشان لە رێی خوادا.

(٤) - هەر لەو بارەو بەلام بەباری پێچەوانەكەى دا: كە دل ئازاردانى باب و دایك و، نارەحەت كەردنیان و، بى فەرمانی كەردن و، سەریبچیی لێكەردنیان، چ تاوانێكە! وەك چۆن رێژ لە دایك و باب گرتن و، چاكە لە گەڵ كەردنیان، گەورەترین طاعت و چاكەیه، لەدوای بەندایەتی بۆ خوا، بەهەمان شیوەش: گەورەترین گوناھ، لەدوای كوفر و هاوبەش بۆ خوادانان بریتیه لە: هێشانەدنی دلی دایك و

باب و، ناپەرەحەتکردنیان و، جی بەجی نەکردنی مافەکانیان، وەك لەم
فەرمايشته دا دیاره:

پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفرموی: {أَلَا أُنبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكِبَائِرِ، ثَلَاثًا؟ قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم)، قَالَ: الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ، وَكَانَ مُتَكِنًا، فَجَلَسَ فَقَالَ: أَلَا وَقَوْلُ الزَّوْرِ، قَالَ: فَمَا زَالَ يُكْرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ }^(١).

واتە: پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پڕۆژیک فرموی: ئایا هەوالتان پێ نەدەم
لەبارەى گەورەترینى گوناھە گەورەکانەو، (سێ جارێ دووبارەى کردووە)
گوتمان: بای، ئەو پيغەمبەرى خوا! (صلی اللہ علیہ وسلم) هەوالتان پێ دە، فرموی:
هاوبەش بۆ خوا پەیدا کردن و، سەرپيچيیکردنى دايك و باب، یان هيشاندنى
دلى دايك و باب، {عقوق} له {عقه} واتە: سەرپيچيى لى کرد، دلى هيشاند،
ناپەرەحتى کرد، {لەوکاتەدا کە ئەوێ فرموی، ئانیشکی دادابوو، پالى
دابوو، خۆی راست کردووە دانیشتهووە فرموی: ئاگاداربێ! {گوناھى
سييەم لە گوناھە ھەرە گەورەکان}، قسەى درۆو شایەتيدانى بەدرۆیە، ئنجا
ھەر دووبارەى کردووە ھەتا گوتمان: بریا بى دەنگ بووبایە، {واتە: ئەوێندە
دووبارەى نەکردبایەو، بۆ ئەوێ ھيئەتە خۆی ئەزىيەت نەدات}.

کەواتە، وەك چۆن: چاکە لە گەل باب و دايك، لەدواى بەندايەتیی بۆ خوا،
گەورەترین چاکەيە، بەپيچەوانەوێش: هيشاندنى دلى دايك و باب و دل
ناپەرەحتکردنیان، لەدواى هاوبەش بۆ خوا دانان، گەورەترین گوناھە.

برگەى دووهم: ئايا حەقى باب و دایک يەكسانن، لەسەر منداڵەکانیان؟

بێگومان نەخێر، بەلکو حەقى دایک زیاترە، وەك ئایەتەکانیش ئاماژەى پێ دەکەن، بۆ وێنە: خوا دەفەرموێ: ﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ﴾ لقمان: ۱۴، ﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا﴾ الأحقاف: ۱۵، خۆى کارزان ئاماژە دەکات بەتایبەت بە ئەركى ئافرەت کە دووگیان دەبێ، بەو کۆرپەیهو، لە سکی خۆیدا هەڵیدەگرێ.

هەر وەها لە فەرمايشتى پێغەمبەرىشدا (صلی اللہ علیہ وسلم) هاتو: {جاء رجلٌ إلى رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) فقال: يا رسول الله من أحق بحسن الصحبة؟ قال: أمك، قال: ثم؟ قال: أمك، قال: ثم؟ قال: أمك، قال: ثم؟ قال: أبوك} ۱.

پیاویك هاتە خزمەت پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) گوتى: ئەى پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)! كى شایستەتر؟ ياخود كى خاوەن مافتەرە، بەوہى بەباشە مامەلەى لەگەڵدا بکەم و هاوێڵایەتیی بکەم؟ پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: دایکت، گوتى: دوایى؟ فەرمووی: دایکت، گوتى: دوایى؟ فەرمووی: دایکت، گوتى: دوایى؟ فەرمووی: بابت.

کەواتە دایک سى قونەغ لەپیش بابەوہیەو، مافى دایک بە سى پلە لە ھى باب زیاترە.

بەلام ئەمە وەك بنچینەى کى گشتى، ئەگەر نا هەلاواردن و رێزپەریش ھەیە.

برگەى سێیهەم: ئایا ئەگەر بابو دایک مسوڵمان نەبوون، ھاوبەش بوخوا دانەر بوون، یاخود لە خاوەن کتێبەکان بوون، یاخود ھەر ھیچ دینیکیان نەبوو، ئەو مافەیان دەفەوتی؟

بێگومان نەخێر، چونکە خوا (سبحانہ و تعالی) دەفەرموی: ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾ لقمان: ۱۵.

واتە: ئەگەر {بابو دایکت} ھەولیان لە گەڵدای ھاوبەشیەکم بۆ دابنێی، کە زانیاریت لەبارەییەو نیه، {لە ھاوبەش بۆمن داناندا} گۆپرایەلییان مەکە، {لە تاوان و سەرپێچیدا بەقسەیان مەکە}، ﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾، بەلام لەرووی ژیاڵی دنیاوییەو، بەچاکە مامەڵەیان لە گەڵ بکە، {پێزیان بگرەو، حورمەتیان بگرە، بەلام لە گوناھدا بەقسەیان مەکە}.

باب و دایکت لەبەر ئەوەی کافرو موشریکن، یاخود ھانت دەدەن بۆ کوفرو شیرک، مافی بابو دایکیان نەفەوتی، پێزو حورمەتی بابو دایکیان تێیان ھەر لەجێی خۆییەتی، چ جایی ھانیشت بدەن بۆ دینداریی و مسوڵمانەتی! ئەگەر ھانت بدەن بۆ کوفرو شیرکی وەک بابو دایک حورمەت و پێزیان دەبێ، ھەر پارێزراو بێ، چ جایی کە مسوڵمانیش بن، ئەو فەرزبوونی پێزلیگرتن و گۆپرایەلیکردنیان تۆختر دەبێتەو.

برگەى چوارەم: ئایا لەدوای مردنیان، چۆن چاکە لەگەڵ باب و دایک دەکری؟ مافەکانیان چۆن جی بەجی دەکری؟

خو (سبحانه وتعالى) لە سوورەتى (الإسراء) ئایەتى (۲۴) دا دەفەرموی: ﴿وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا﴾، واتە: ھەر و ھا بۆ پەر و ەرد گارم! بەزەبیت پێیاندا بۆ، وەك چۆن منیان بە گچكەیی بەخێو كردوھ. واتە: بۆیان لەخو پیاپۆتو، كە خو بەزەبى پێیاندا بۆ، و روحیان پى بكا، پلەیان بەرز بكاتو، ئنجا نەك ھەر دوایان بۆ بكەى، بەلكو ئەگەر بزانی رۆژوویان لەسەرن، رۆژوویان بۆ بگرەو، صەدەقەیان بۆ بكە، حەجیان نەكردبۆ، حەجیان بۆ بكە، ئەو طاعەتانەى كە دەكری و، دەگونجى زیندووان بۆ مردووانى بكەن، بۆیان ئەنجام بدە.

ھەلبەتە لەو بارەشەو ■ فەرموودە زۆرن، بەلام من تەنیا دووانیان دینم: (۱) پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: {إِنَّ أَبْرَّ الْبَرِّ: صَلَّةُ الْوَلَدِ أَهْلَ وَدٍّ أَبِيهِ} (۱) واتە: باشتترین چاکە كردن لەگەڵ باب و دایكدا، ئەو یە كە رۆلە، منداڵ لەدوای مردنى لەگەڵ دۆستەكانى بايیدا چاکە كار بۆ، (ھەلبەتە بەنسبەت دایكیشەو ■ بەھەمان شێو).

یانى: كەسێك برادەرى بابت بوو، یاخود دەستەخوشكى دایكت بوو، پىزى بگرە، حورمەتى بگرە، ھاوکاریى بكە، ئەو ش ھەر چاکە كردنە لەگەڵ دایك و بابت، لەدوای مردنیان.

(۱) أخرجه أحمد: ۵۷۲۱، والبخاري فى الأدب المفرد: ۴۱، ومسلم: ۲۵۵۲، وأبو داود: ۵۱۴۳، والترمذي: ۱۹۰۳، وقال: هذا إسناد صحيح.

(٢) { عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ مَالِكِ بْنِ رَبِيعَةَ السَّاعِدِيِّ قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ بَقِيَ مِنْ بَرِّ أَبِي شَيْءٌ أَبْرَهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهَا؟ فَقَالَ: نَعَمْ، الصَّلَاةُ عَلَيْهَا، وَالِاسْتِغْفَارُ لَهَا، وَإِنْفَاذُ عَهْدِهَا مِنْ بَعْدِهَا، وَصِلَةُ الرَّحِمِ الَّتِي لَا رَحِمَ لَكَ إِلَّا بِهِمَا، وَإِكْرَامُ صَدِيقِهَا }^١.

(أبي أسيد مالك بن ربيعة الساعدي) دەلى: لەكاتێكدا ئێمە لە خزمەت پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دانیشتبووین، پیاویك لە (بنی سلمة) — ھۆزێك بوون- ھاتە خزمەتی، گوتی: ئەو پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)! ئایا دوای ئەو باب و دایكەم كۆچى دوایان كردو، لەدوای مردنیان چ چاكەیهك ھەبێت؟ ئایا ھیچ ھەبێتە من چاكەى پێى لەگەڵ ئەواندا بکەم؟ فەرمووی: بەلى، {ئەنجا پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پێنج (٥) شتی پێى گوتن، پێنج شت وەك نمونە، فەرمووی: (١) دوایان بۆ بکە.

(٢) داوای لیبوردنیان بۆ لەخوا بکە.

(٣) گەت و بەلێنێکیان کە داوێ بە کەسیك، {لە ژيانى خويانداو بۆيان جى بەجى نەكراو} ئەو بەلێنانەیان بۆ جى بەجى بکە.

(٤) گەيانەنى ئەو پەيوەندى خزمایەتییە، کە بەھۆى وانەو نەبى پەيوەندى خزمایەتییە بۆ ناگەيەندى، {ئەو خزمەنى باب و دایکت، پەيوەندى خزمایەتییان لەگەڵدا بگەيەنە، ئاگات لێیان بى و، بەسەریان بکەوہ}.

۵) دۆست و برادەر و ھاوھەڵبەندەکان کە ھەبوو، پێزی بگرە، {پێز لە دۆست و ھاوھەڵبەندەکانیشیان بگری، ئەویش ھەر چاکە کردنە لەگەڵ ئەواندا}.

ھەلبەتە بەبارە پێچەوانە کەشیدا ھەروایە: لە (صحيح البخاري)^(۱) دا ھاتووە: کە پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتی: یەکیەک لە ئیو بە قسە بە باب و دایکی نەلی، {یان بە لەعنەت لە باب و دایکی نەکات}، گوتیان: ئەو پێغەمبەری خوا! (صلی اللہ علیہ وسلم) ئنجا کێ ھەییە جێو بە باب و دایکی بلی، {یان: کێ ھەییە نەفرین لە باب و دایکی بکات}؟ فەرمووی: ئەو کەسە {ئەگەر پیاو ئەگەر ئافرەتە} قسە بە باب و دایکی خەڵک دەلی، {یان نەفرینیان لی دەکا}، ئەو کەسەش جێو دەداتەو بە باب و دایکی ئەو، {یاخود: نەفرین دەکاتەو بە باب و دایکی ئەو}، واتە: مادام بۆخۆی بۆتە ھۆکاری جێوپیەندران، وەک بۆخۆی پێی گوتن وایە.

بەراستی براو خوشکانی مسوڵمان! مافی باب و دایک لەسەر منداڵ زۆر گرنگ و گەورەییەو، ئەرکیکی قورسە، بەتایبەت لەم پۆژگارەدا، بە داخەو، بە ھۆی ئەنتەرنێت و بە ھۆی تەکنۆلۆجیای تازەو، ئەگەر باب و دایکەکان بە گچکەیی ئاگایان لە منداڵەکانی خۆیان نەبیت و، لەسەر چاکە رایان نەھینن و پەرورەیان نەکەن، کاتێک گەورە دەبن، لییان یاخی دەبن، ھەلبەتە ئیمە لە ئالقەییەکی دیکەدا، بەتایبەت باسی مافی منداڵان دەکەین لەسەر باب و دایکیان، کە چ ئەرکیکیان لەسەر باب و دایکیانە؟ کە من وەک پەندێک زۆرجار گوتوومە: ھەر کەس بە گچکەیی خەم لە منداڵی خۆی بخوات، بە گەورەیی ئیسراحتی لی دەکا، بەلام ھەرکەس بە گچکەیی منداڵی خۆی ویل بکات و پشتگوێی بخات، دوايي بە گەورەیی بۆی دەبێتە بەلام.

خو بە لوتفو كەرەمى خوئى يارمەتيمان بدات، كە ئاگامان لە
مندالەكەمان يىت و، مافى بابو دايكايەتريان لەگەل جى بەجى بکەين،
ئەركى ئەوان جى بەجى بکەين، تاكو ئەوانىش ئەركى ئىمە جى بەجى بکەن،
ياخود ئىمە مافى ئەوان بپارىزين، تاكو ئەوانىش مافى ئىمە بپارىزن، هەلبەتە
بۆيەش تەنەت ئايەتیکش نابین: خوا (سبحانه وتعالى) جارێك بە بابو دايك
بفەرموى: لەگەل مندالەكەمان چاك بن! هەر بە مندالان دەفەرموى: لەگەل
بابو دايكەماندا چاك بن! چونكە چاكى بابو دايك لەگەل مندالدا، شتیکى
زگمەك و خوارسكە، بەلام مندالەكانن كە پىويستريان بەو هەيەو، يەكەم كەس
كە دەبى مندال فیر بکات، لەگەل دايكو باياندا چاك بى، دايكو باب خوئانن،
ئەويش بەو جۆرە كە بە پەشت و ئاكارى پەسندو جوان، هەر بە گچكەيى بە
پەروەردەى جوان رايان بەیتن لەسەر هەموو شتیکى باش، بۆ ئەوێ دوايى ببنە
مايەى بەرچاوپروونی و دلتاراميان، ئەك خاوەنەخواستە بۆيان ببنە مايەى
شەرمەزارى و بىزارى و سەرئیشە.

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى
بە نۆرە كۆمەلە تىيەكان لەگەلانى

ئەدەب و ٻرە و شتە کۆمەلایەتییەکان
لەبەرئێشکی وەحیی و عەقل دا

ئالقمی پێنجەم:

ئەدەبەکانی باب و دایک لەگەڵ
پۆلەدا

بەرێزان!

لە حەوت بڕگەدا حەوت (٧) ئەدەبی باب و دایک
لەگەڵ پۆلەدا دەخەینە پوو:

بەرگەى يەكەم: ھەلبژاردنى داىكىكى باش و بابىكى پەسند بۆ ڤۆلەكان:

يەكەم ئەدەب و ڤەوشتى بەرزو پەسند، كە دەبى بابو داىك لە گەل مندالى خۆياندا بە كارى بېنن، برىتيە لەو: كە ھەم باب، داىكىكى چاك بۆ منداڵەكانى ھەلبژيرى و، ھەم داىك خەفتانى بابىكى باش بكات بۆ منداڵەكانى، واتە: كاتىك كە مەوۆ ھاوسەرگيرى دەكات، ئەگەر پياو: چاو بۆ ژنىكى باش بگيرى، چونكە دواى دەبىتە داىكى منداڵەكانى و، ئەگەر كچە: چاو بۆ پياوئىكى باش بگيرى، كە دواى دەبىتە بابى منداڵەكانى، لەو بارەو بە تەماشاي چەند دەقيكى سوننەت بكەين:

(١) - پيغەمبەرى خاتەم (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى: {تَنْكِحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَاطْفَرُ بَذَاتِ الدِّينِ، تَرَبَّتْ يَدَاكَ} (١) واتە: ئافەرەت لەبەر چوار شتان دەھیندرى و دەكریتە ھاوسەر: يان لەبەر مال و سامانیەتى، يان لەبەر ھەسەبىەتى {واتە: ڤەچەلەك و بنەمالەى}، يان لەبەر جوانىيەكەىەتى، يان لەبەر دیندارىيەكەىەتى، ئنجا تۆ بۆ خاوەن دینەكە بخەفتى، ئەگەر وانەكەى دەستت بەزەوىيەو بنووسى {واتە: فەقیر و نەدار بكەوى}.

ھەلبەتە لێرەدا مەبەستى پيغەمبەرى خاتەم (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەوێە كە: تۆ ئەى پياو! لەو سىفەتانەدا، كە ئافەرەت يان بۆ دەھیندرى، كە ئەو چوار سىفەتە سەرەكیەن: يان لەبەر مال و سامانە، يان لەبەر نەسەب و ڤەچەلەكە، يان لەبەر

جوانیی و بەرچاوییەتی، یان لەبەر دینداریی و ڕەوشتی بەرزو جوانیەتی، تۆش ئەو بە لەپیشتردا دابنێ و لەبەرچاو بگرە، کە ئەو ئافەرەتە خاوەن دین و خاوەن ڕەوشتی جوان بێ، ئەو کاتە بێگومان هەرکەسێ دین و ڕەوشتی جوان بوو، قەرەبووی شتەکانی دیکە دەکاتەو، بەلام چى لە جوانییەکەى دەکەى، ئەگەر خاوەن دین و ڕەوشتی جوان نەبێ، هەروەها نەسەبو و ڕەچەڵەکەکەى بەتۆ چى و، مال و سامانەکەى بەتۆ چى؟ ئەگەر لە خودى خۆیدا باش نەبێ، بەهۆى نەبوونی دینداریی و ڕەوشتی بەرزو، یانی: پەيوەندیى باش بوون لە گەڵ خوا و لە گەڵ خەلک دا؟!

ئەو بە نسبەت پیاو، کە ژن دینى، پێویستە بەو شیوێهە بۆ ئافەرەتی دیندار و ڕەوشت بەرز چاو بگێڕى، ئەدى ئەگەر ئافەرەت بیهوى شوو بکات؟ ئەویش بەهەمان شیوہ:

(٢) - پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارەى شووکردن و بەشودانی ئافەرەتیشەو دەفەرموى: { إِذَا أَتَاكُمْ مِنْ تَرْضَوْنَ حُلُقَهُ وَ دِينَهُ فَرُوجُهُ، إِلَّا تَعَلَّوْهُ تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَ فَسَادٌ كَبِيرٌ }^(١) واتە: هەر کاتیك كە سیک هاتە لاتان، داوای خزمایەتیی لیکردن، {ئنجای باریە داوای خوشکیان لیکرد، یان بابە داوای کچیان لیکرد}، ئەگەر لە ڕەوشتی و لە دینی پازی بوون، ئەو ئافەرەتەى پى بدەن، ئەگەر وانەکەن لە زەویدا ئاشووب و بەلایەکی گەورە پەیدا دەبێ.

(١) أخرجه الترمذي: ١٠٨٤، وقال: هذا الحديث قد خولف عبد الحميد بن سليمان فى هذا الحديث ورواه الليث بن سعد عن ابن عجلان عن أبي هريرة عن النبي مرسلًا، قال الترمذي: قال محمد: وحديث الليث أشبه ولم يعد حديث عبد الحميد محفوظًا، وابن ماجه: ١٩٦٧، والحاكم: ٢٦٩٥، وقال: صحيح الإسناد، وتعقبه الذهبي بأن فيه عبد الحميد بن سليمان أخا فليح، قال أبو داود: كان غير ثقة، ووثيمة لا يعرف، وأخرجه أيضًا: الطبراني في الأوسط: ٤٤٦، وقال: الألباني صحيح، في السلسلة صحيحة.

واتە: كاتى كە خەلك پىوهرەكانيان، پىوهرى راست نابن بۆ خزمایەتیی و ھاوسەرگىرى، لەو كاتەدا ئاشووب و فیتنە پەيدا دەبى، لەكاتىكدا كە خەلك چاودەگىرئى: كى سامانى زياترە، بەلام رەنگە لە رەشتدا سفر بى، لە دیندا مایە پوچ و دەست بەتال بى، ئنجا مال و سامانەكەى چىيە؟! دەسلەتەكەى چىيە؟! بايى فلسىكە، ئەگەر دوایى ئەو ئافەرەتە لەگەڵیدا خۆشەخت نەبوو، ریزى لىنەگرت، بەلكو بەھۆى پلەو پایەو بەھۆى سامانەكەىيەو، خۆى بەسەردا ھەلكىشا، يان بەكەم تەماشای كرد، ياخود بەسەر ژنەكەىيەو گوناھو تاوانى كرد، ئەو كاتە ئەو ئافەرەتە دەكەوتتە عەزاب و مەینەتییەو! بۆيە پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى: ھەر كەسێك لە رەشت و لەدینى رازى بون، ھاوسەرگىرى لەگەڵ بكەن، ئەگەرنا فیتنەو ئاشووبىكى گەرەو بەرفراوان ولات دادەگرئى.

(۳) - لە فەرمايشتىكى دىكەدا ھەر لەوبارەو كە دەبى ھەم پیاو ھەم ئافەرەت، كاتىك دەیانەوى ھاوسەرگىرى بكەن، {واتە: باب يان دايك بۆ مندالەكانيان ديارى بكەن}، دەبى تەواو چاويان وردبكنەو، دەفەرموى: {تَخَيَّرُوا لِنُطْفِكُمْ وَأَنْكِحُوا الْأَكْفَاءَ وَأَنْكِحُوا إِلَيْهِمْ} ^(۱)، واتە: بۆ نوتفەى خۆتان چاودەگىرئى، بختىن و، لەگەڵ كەسانى ھاوكودا ھاوسەرگىرى بكەن و، خزمایەتیی لەگەڵ كەسانى ھاوكودا بكەن.

واتە: ھەم كە ژن دىنى، چاوت لە كەسانى ھاوكوف و باش بى، ھەم كە ئافەرەت بەشوو دەدەى، ديسان چاودەگىرئى بۆ ئىنسانى باش بگىرئە.

(۱) أخرجه ابن ماجه: ۱۹۶۸، والحاكم: ۲۶۸۷، والبيهقي: ۱۳۵۳۶. وأخرجه أيضاً: الدارقطني (۲۹۹/۳) والالباني في السلسلة الصحيحة.

كەواتە: ئەدەبى يەكەمى باب و دايك لە گەل ڕۆلەياندا، ئەو هەيه كە لەسەر بناغەى دیندارى و ڕەوشتى بەرزو جوان و ئاكارە مەعنەوییه كان، هاوسەرگىرى بكەن، بۆ ئەو هەى دايكىكى چاك بۆ منداڵە كان، ياخود بايىكى چاك بۆ منداڵە كانيان دەستەبەر بكەن.

برگەى دووهم: ناوى خوا هينان لەكاتى پيکەوه جووتبوونى ژن و مێرددا:

ئەدەبىكى دیکە ئەو هەيه كاتىك پياو لە گەل هاوسەرى دا جووت دەبى، هەروەها ئافرەتیش كە لە گەل مێردیدا جووت دەبى، لەكاتى سەرچیدا ناوى خوا بێنن و، لەو كاتەشدا خويان هەر لەياد بى، ئەك وەك دوو ئازەلى دوور لە بەهاى مەعنەویى بكەونه سەر يەك، بەلكو وەك دوو مەروڤى جێنشینی خوا، ناوى خوى لى بێنن.

پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بارەو دەفەرموى: {لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ إِذَا أَهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، أَللَّهُمَّ جَنَّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنَّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا فَقُضِيَ وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ} ^(۱) واتە: كاتىك يەكێيان دەچیتە لای هاوسەرى ئەگەر بلى: (بسم الله)، ئەى خوايە شەيتانمان لى دووربخەو، ئەو هەى پيمان دەدەى، شەيتانى لى دووربخەو، ئەگەر منداڵێکیان لەبەیندا بریار بدرى، دواى شەيتان زەفەرى پى نابات و دەپاریزى.

(۱) رواه البخاري: ۳۱۰۹، ومسلم: ۱۴۳۴.

بەرگەى سەيەم: بانگ بە گۆيى كۆرپە دا دان:

ئەدەبىيىكى دىكە كە باب و دايك پەيويستە لە گەل منداالى خۆياندا، مامەلەى پى بكن، ئەو هەيه كە هەر لە دايك دەبى، بابى بانگى بە گۆيدا بدات، وەك لەم دەقەى سوننەت دا هاتو:

{عن أبي رافع مولى رسول الله (صلى الله عليه وسلم) قال: رأيت رسول الله (صلى الله عليه وسلم) أذن في أذن الحسين بن علي حين ولدته فاطمة، أذانه في الصلاة} (١).

(أبو رافع) كە مەولای پەغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) بوو {واتە: كۆيلەيه كى ئازاد كراوى بوو}، دەلى: پەغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) بىنى كاتىك كە (فاطمة) حوسەينى بوو، بانگى بە گۆي دادا، بانگى نوێژ {يانى بانگى تەواو}، يانى بانگى بە گۆي راستىدادا، لە هەندى رىوايەتەشدا هاتو: قامە تەشكى بە گۆي چەپىدا دا، بەلام هى بانگ سەنەدەكەى زياتر راستە. حىكمەتەكەشى ئەو هەيه كە: يەكەم وشە كە ئەو منداالە دەدرىتە بەر گۆيى، وشەى تەو حەيد بى و، ناوى خواى بەرز، پاشان ناوى پەغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) بى.

(١) رواه أبو داود: ٥١٠٥، والترمذي: ١٥١٤، وقال الترمذي: هذا حديث حسن صحيح.

برگەى چوارەم: ناوى باش لىنان:

ئەدەبىكى دىكەى باب و دايك لەگەڵ منداڵدا، ئەوھىە كە ناوى باشى لى
 بىن، وەك لەو بارەوہ پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى: {إِنَّكُمْ تَدْعُونَ
 يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ، فَحَسِّنُوا أَسْمَاءَكُمْ} ^(۱)، واتە: ڕۆژى قىامت بە
 ناوەكانتان بانگ دەكرىن، ئنجا ناوى چاك لەخۆتان بنىن.
 واتە ناوى چاك لە منداڵەكانتان بنىن.

برگەى پىنجەم: بەخىوگەردن و بژىو بو پەيداگەردن:

ئەدەبىكى دىكەى باب و دايك بەرامبەر بە منداڵ، ئەوھىە كە منداڵەكانيان
 بژىيىن، بژىويان بو پەيدا بکەن و، واین كە چاو لە دەستى خەلك نەبن، ڕەنج و
 زەحمەتيان بو بكيشن و، بىنيازيان بکەن لەوھى كە چاو بېرنە دەستى خەلك.
 أ- پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بارەوہ دەفەرموى: {الْيَدُ الْعُلْيَا
 خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى} وَأَبْدَأُ بِمَنْ تَعُولُ ^(۲) واتە: دەستى بەرز لە دەستى نزم
 چاکترە، لەو كەسەوہ دەست پى بکە، كە ژيان دابىن کردنى عايىدى تۆيە.
 واتە ئەو كەسەى كە تۆ مەسرەفى دەكيشى و بژىو دابىنکردنى لەسەر تۆ
 نەركە، ئەگەر مال و سامانىكت بوو، لەدابىن کردنى پىداويستىيەكانى ئەوھو،
 دەست پى بکە.

(۱) أخرجه أحمد: ۲۱۷۳۹، وأبو داود: ۴۹۴۸، وابن حبان: ۵۸۱۸.

(۲) أخرجه أحمد: ۱۵۶۱۵، ومسلم: ۱۰۳۴، والنسائي: ۲۵۴۳.

پستەیی { دەستی بەرز لە دەستی نزم چاکترە }، یانی: دەستی بەخشەر لە دەستی وەرگر باشترە، کاتیکیش ئینسان دەتوانی دەستی بەخشەر بێ، کە ئەهلی کەسابەت بێ، پەنج بداو، زەحمەت بکشی.

ب- فەرماشتیکی دیکە لەوبارەو: { كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَعُولُ }^(١) واتە: مەروڤ ئەوەندە گوناھەیی بەسە، کەسیک زایە بکات، کە دەبی بیژیەنی.

کەسیک ژياندن و بژیو پیدانی عایدی ویە، ئەوەندە گوناھەیی بەسە کە کەمتەرخەم بێ بەرانبەری.

برگەیی شەشەم: فیڕکردن و پەروەردەکردن:

ئەریکی دیکەیی باب و دایک بەرامبەر بە پۆلەیان، ئەوێە کە فیریان بکەن و پەروەردەیان بکەن، وەك:

أ- خوا (سبحانه و تعالی) له سوورەتی (التحریم) نایەتی (٦) دا، دەفەرموێ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا

مَلَائِكَةٌ غِلَاطٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾

التحریم: ٦، واتە: ئەو ئەوانەیی بپرواتان هیناوە! خۆتان و مال و خێزانتان لە ئاگریک بپاریزن، کە سووتەمەنییە کەیی مەروڤەو بەردە، چەند فریشتەییە کەیی دلەقی بەدەن بەهیزی لەسەرن، سەرپیچی لە فەرمانی خوا ناکەن و، چیان پی بگوتری، جی بەجی دەکەن.

(١) أخرجه أحمد: ٦٤٩٥، وأبو داود: ١٦٩٢، والحاكم: ١٥١٥.

ب- ھەر و ھا ئەم ھەرمایشتەش ھەبە لەو بارەوہ:

{ عن عمر بن أبي سلمة (رضي الله عنه) ربيب رسول الله (صلى الله عليه وسلم) قال: كُنْتُ غُلَامًا فِي حَجْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)، وَكَانَتْ يَدَيَّ تَطْيِشُ فِي الصَّحْفَةِ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): يَا غُلَامُ، سَمَّ اللَّهُ، وَكُلَّ بَيْمِينِكَ، وَكُلَّ مِمَّا يَلِيكَ }^(١)

واتە: عومەری کۆری ئەبی سەلەمە، {کە پەر و ھەردە کراوی پێغەمبەر بوو (صلى الله عليه وسلم) و، لە مائى پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) بە خێو کراو و پەر و ھەردە کراو، { دەلى: من منداڵى گچکە بووم، لە ھاو ھشی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم)، { لە ژێر سەر پەرشتی و چاودێری ئەودا، { لە کاتی خواردندا { کە قاپە خواردنیان دادەنا، { دەستم تى دەگیرا، دەستم لەملاو ئەولا دەگیرا، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) پێی ھەرمووم ڕۆلە گیان! ناوی خوا بێنەو، بە دەستی راستت بخۆ، لە پێش خۆشتەو بخۆ.

بە یەك رسته سى ئەدەبی گەورەى فێر کردوون:

(١) ناوی خوا بێنە، بلى (بسم الله).

(٢) بە دەستی راستت بخۆ، ئەك بە دەستی چەپ، یان بە ھەردووك دەستان.

(٣) لە پێش خۆشتەو بخۆ، دەست بو ئەولاو ئەولا درێژ مەکە.

(١) أخرجه البخاري: ٥٣٧٦، واللفظ له، ومسلم: ٢٠٢٢.

بەرگەى حەوتەم: دادگەر بوون لە گەل منداڵەکانیاندا:

ئەدەبىيىكى دىكەى باب و دايك لە گەل منداڵياندا، لە گەل پۆلەياندا، ئەو دىيە كە دادگەرانە مامەلەيان لە گەلدا بکەن، بە يەكسانىيى مامەلەيان لە گەلدا بکەن و، فەرق و جياپيان پى نەكەن، با لەو بارەو دەش ئەم فەرمايشتە يىنين:

{عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضي الله عنه) أَنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَذَا غُلَامًا كَانَ لِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَ مِثْلَهُ؟ فَقَالَ: لَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: فَارْجِعْهُ - وَفِي رِوَايَةٍ -: أَفَعَلْتَ هَذَا بَوْلَدِكَ كُلَّهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ^(١).

واتە: نوعمانى كورپى بەشیر (خوالەخۆی و بابى ڤازى بى)، دەلى: بايم منى برده لای پيغه مبهري خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و، گوتى: ئەم كورەم غولامىكم پيڤداو، {غولامىك كە هەمبوو داومەتە وى}، پيغه مبهري خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووى: هەموو كورەكانت غولامت پيڤداون، وەك ئەمە؟ گوتى: نەخیر، پيغه مبهري خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووى: بيگيرەو. - لە رىوايەتيكدا فەرمووى: ئايا بەم شىو دىيەت كردو لە گەل هەموو منداڵەكانت، {هەموو پۆلەكانت^(٢) بە كورپو كچەو،}، گوتى: نەخیر، پيغه مبهري خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووى: پاريز لە خوا بکەن و لە نىوان منداڵەكانتاندا دادگەر بن. بە يەكسانىيى مامەلەيان لە گەلدا بکەن و، فەرق و جياوازيى مەكەن.

(١) أخرجه البخاري: ٢٤٤٧، ومسلم: ١٦٢٣.

(٢) چونكە وشەى (ولد) بۆ كور و كچ (ابن و بنت) بەكار دى.

كۆتايى ئەم ئالقەيەش بەم بەسەرھاتە دێنم:
 ڕۆژيک کابرایەك دیت بۆ لای عومەرى كورپی خەتتاب (عليه السلام) سكالالە
 كورەكەى دەكا، كە كورەكەى لەگەڵى باش نیە، سەرپیچی دەكا، دلى دیشینی
 و، ئەركى باب و كورایەتی لەگەڵ جى بەجى ناكات، ئەویش كورەكەى بانگ
 دەكا بۆ لیپرسینەوه، پى دەلى: بۆچی ریزی بابت ناگری؟ بۆچی لەقسەى
 دەردەچى و دلى ئازار دەدەى؟ ئەویش دەلى: ئەى فەرماندەى برواداران! ئایا هەر
 باب و دايك مافیان لەسەر ڕۆلەیان هەیه، یان ڕۆلەش مافی لەسەر دايك و بابى
 هەیه؟

دەلى: نەخیر، ڕۆلەش مافی لەسەر باب و دايكى هەیه.

دەلى: مافی ڕۆلە لەسەر باب و دايك چیه؟

دەلى: یەكەم: شت ئەوێهە كە باب، دايكىكى باش بۆ ڕۆلەكانى پەیدا بکات،
 {هەرۆهەك دايكىش بابیكى باش بۆ ڕۆلەكانى پەیدا بکات}، دووهم: ئەوێهە كە
 باشى پەرۆهە بەكا، چاكەو تاعەتى فیر بکات، سییەم: ناوی چاكى لى بنى.
 دەلى: ئەى فەرماندەى برواداران! ئەو بابەى من، هیچ كام لەو سى مافەى بۆ
 من جى بەجى نەکردون.

دەلى: چۆن؟

دەلى: دايكم ئافرەتیكى كۆیلەى رەشپیست بوو، {یانى: چۆن ئاسان هاتۆتە
 بەردەستى، هاوسەرگیرى لەگەڵدا كردو، هەرۆهە لەجیاتى پەرۆهە كردنم،
 هەر خوشتری پى لەوەراندووم، هیچی فیر نەکردووم.
 ناویشى لیناوم (جعل)، یانى: قالۆنچە، {یانى: ناویكى خراپیشى لى ناوم}.

بهائی بابو دایکیش تھرکی منداڻه کانیاں له سهره و دهی مافی منداڻه کانیاں دابین بکهن و، تھرکیان جی به جی بکهن، بۆ تھو دی تھوانیش بیانوویان نه بی و، لار دهرنه چن، که دوایی مافی بابو دایکیان جی به جی نه کهن و بگره خرایه شبان له گهل بکهن!

ئەدەب و ڤەدەشتە کۆمەلایەتییەکان
لە ڤەرتیشکی وەحیی و عەقل دا

ئالقمە ی شەشەم :

ئەدەب لە گەل خزمان دا

بەرێزان!

بۆ ئەو هی بزانی ڤەدەشت و ئەدەبی خزمایەتیی و،
جی بە جی کردنی ڤە یوەندی خزمایەتیی چییە و
چۆنە؟ ئەم ئالقمە یەمان بۆ تەرخان کردو، که لە
پینج ڤرگە دا پیشکەشی دەکەین!

بر‌گه‌ی یه‌که‌م: پیناسه‌ی په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی:

مه‌به‌ست له وشه‌ی: (صلة الرحم) یانی: په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی، (الصلة هي إيصال ما أمکن من الخیر، ودفع ما أمکن من الشر، حسب الطاقة)، که ده‌گوتری: (صلة الرحم) گه‌یانندی په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی، بریتیه له‌وه: که به‌پیی توانا هه‌رچی خیر و چاکه و سوود و به‌رژه‌وه‌ندییه، بیگه‌یه‌نی به‌و که‌سه که خزمته‌و، هه‌رچی خراپه و نار‌ه‌ه‌تییه به‌پیی توانا لئی دووربخه‌یه‌وه. پی‌چه‌وانه‌ی (صلة) بریتیه له (قطیعة) برین، دابرین: (القطیعة: هي الإساءة إلى الرحم أو ترك الإحسان)، واته: پچراندنی په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی، به‌دوو شی‌وه‌یه: أ- بریتیه له خراپه‌کردن له‌گه‌ل که‌سی‌کدا که خزمه و نزیکه، ب- یاخود چاکه له‌گه‌لدا نه‌کردنی.

هه‌ر خودی چاکه له‌گه‌لدا نه‌کردنی، بریتیه له پچراندنی په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی، نه‌گه‌ر هیچ خراپه‌شی له‌گه‌لدا نه‌کری.^١

دیاره مه‌به‌ستیش له خزمان (أقارب) نه‌وانه‌ن، که به‌مرۆف ده‌گه‌نه‌وه، له‌لای بابیه‌وه یان له‌لای دایکیه‌وه. واته خزمی پشتی، یا خزمی به‌ری، وه‌ک خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا﴾ الفرقان: ٥٤، واته: خوا نه‌و زاته‌یه که له ئاو مرۆقی خولقاندوه‌و، دابه‌شی کردوه بو پشتی و بو به‌ری.

(١) السلوك الاجتماعي في الإسلام، حسن أيوب، ص(٢٦٧-٢٦٨).

(نَسَبُ) ئەو هییه که لە پێی (باب) هه به مەروڤ دەرگاتهوه، (صهر) یش ئەو هییه که له پێی دایکه وه پێی دەرگاتهوه، که ههردوو ک جۆره که ههه خزمایه تییه، چ هی پشتهی بی، چ هی بهری بی.

برگه ی دووهم: پله و پایه و پێگه ی خزمایه تییه له ئیسلامدا:

له و باره وه ئایه تی قورئان و دهقی سوننه ت زۆرن و، بهم ئایه ته موباره که دهست پی ده که یین.

١- خوا ده فهرموی: ﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ أَتَقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء).

ئهی خه لکینه! پارێز له و پهروهرد گار هه تان بکهن، که له یه ک نه فس، {له یه ک مەروڤ} ئیوهی هی ناوه ته دی و، ههه له خویشی هاوسه ره که ی دروست کردوه، {واته: هاوسه ره که شی ههه له و جۆره نه فسه یه که پیاوه که ی لی دروست بووه، که پیاوه که ئاده مه و، هاوسه ره که شی هه ووا یه (سه لات و سه لامی خوا یان له سهه بی) }.

﴿وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾، له و دووانه ش پیاوان و ئافره تانیکی زۆری بلا و کرد و نه وه.

که واته مەروڤایه تییه هه مووی ده چیتته و || سهه دایک و باپیک، مەروڤایه تییه هه مووی له خیرانی که وه یه.

﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ﴾، ههروهه (تهی خه لکینه!) پاریز لهو خوییه بکه، که شتی پی له یه کدی داوا ده که و، پاریزیش له په یوه نندییه کانی خزمایه تییه بکه، {مه یانپچرینن}.

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾، به د لئیایی خوا به سه رتانه وه چاودیره. لیره دا خوا (سبحانه و تعالی) سه رنجه مان راده کیشی و هانمان ددهات، که تییه ته ماشای هه موو مرؤفه کان بکه یین، وهک خزمان و وهک خیزانیک.

۲- وهک له سووره تی (الحجرات-۱۳) یشدا خوی میهره بان ده فره موی: ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاهُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾.

واته: تهی خه لکینه! تیوه مان له نیرو می یهک هیناوه ته دی، {واته: بابو دایکیک}، دوی گپراومانن به چهند گهل و هوژیک، تاکو پیک ناشنا بن، پیکه وه هاوکار بن، بهرپزترتان له لای خوا پاریزکارترتانه، بیگومان خوا زانای شاره زایه.

۳- پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) یش له باره ی په یوه نندی خزمایه تییه وه، ده فره موی: ﴿إِنَّ الرَّحْمَنَ شَجَنَةً^(۱) مِنَ الرَّحْمَنِ، فَقَالَ اللَّهُ: مَنْ وَصَلَكَ، وَصَلْتَهُ، وَمَنْ قَطَعَكَ، قَطَعْتَهُ^(۲)﴾.

پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) ده فره موی: په یوه نندی خزمایه تییه^(۳) لقیکه له

(۱) شَجَنَةً، شَجَنَةً، شَجَنَةً: فرع، قطعه: لق، پارچه، بهش.

(۲) أخرجه البخاري: ۵۶۴۲.

(۳) رَحِمٌ: یانی مندالان، به لام دوی خوازاوه ته وه بؤ خزمایه تییه (القرايه).

ناوی (الرحمان) {سيفه تي خواي خاوهن به زهیی} داتاشاراوه، خواش فەرمووی: هەر کەسێ تۆ بگەیهنی، دەگەیهنم و، هەر کەسێ تۆ بپچڕینی دەپچڕینم. واتە: ئەو خزمایه تی! هەر کەسێک تۆ بگەیهنی، منیش رەحمەتی خۆمی پێ دەگەیهنم و، هەر کەسێک تۆ بپچڕینی، منیش به زهیی خۆمی لی دادەبڕم.

٤- هەروەها پێغه مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له فەرمايشتیکی دیکه‌دا ده‌فرموی: {لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ} ^(١).

واته: ئەو کەسه‌ی په‌یوه‌ندییه‌کان ده‌پچڕینی، په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی ده‌پچڕینی، ناچیتته به‌هه‌شت.

برگه‌ی سییه‌م: چۆنیه‌تی و گ‌رنگی په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی:

پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فرموی: {لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ، وَلَكِنَّ الْوَاصِلَ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَّهَا} ^(٢) واته: گه‌یه‌نه‌ری په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی ئەو کەسه‌یه، که چاکه‌ی له‌گه‌ڵ بکری و چاکه‌ بکاته‌وه، {خزمه‌که‌ی له‌گه‌ڵی چاک بی، ئەویش له‌گه‌ڵی چاک بی}، به‌لکو ئەو کەسه‌یه که په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تی له‌گه‌ڵ بپچڕیندری، که‌چی ئەو هەر بیگه‌یهنی، هەر سوور بی له‌سه‌ر به‌رده‌وام بوونی خزمایه‌تییه‌که‌ی، ئەوه‌ گ‌رنگه‌، ئەگه‌رنا چاکه‌ له‌به‌رامبه‌ر چاکه‌دا، تازایه‌تی نیه‌.

(١) رواه البخاري: ٥٦٣٨ ومسلم: ٢٥٥٦.

قاطع: بڕه‌، پچڕینه‌ر، که‌ لی‌ره‌دا مه‌به‌ست پچڕینه‌ری په‌یوه‌ندیی خزمایه‌تییه‌.

(٢) رواه البخاري: ٥٩٩١.

ئەم فەرمايشتەش زۆر جوان گەورەيى و گەرنەگى پەيوەندىي خەمەيەتەي پەشان دەدا:

پەيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی: {مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ} ^(١) واتە: ھەر کەسێ ھەز دەکا و پەي خۆشە بژێوی فراوان بێ، تەمەنی دوا بخری، {یانى: تەمەنی تێر و تەواو، پەر بەرە کەت بێ}، با پەيوەندىي خەمەيەتەي بگەيەنێ.

واتە: لە ئەنجامی گەياندن پەيوەندىي خەمەيەتەي دا، بژێو زۆر و بەپەز و تەمەنیش بەرھەمدا رتر دەبێ.

ئەمە یاسایەکی گەردوونیي خوايە: ئەوانەي کە لە گەل خەمەياندا باشن، تەمەنیاں پەر بەرە کەتتر دەبێ، چ لەرووی درێژییەو، چ لەرووی پانییەو، چونکە تەمەن گەرنەگ ئەوێە پان و بە بەرە کەت بێ، ھى وا ھەيە سەد (١٠٠) سال تەمەنیەتی، بەلام بە باریکە رێیە کدا رۆیشتەو، کەس ھەستی پێ نە کردو، ھى واش ھەيە: چل پەنج (٤٠-٥٠) سال دەژی، بەلام تەمەنە کەي پانە، کاری خێری زۆر تیدا کردو، بۆیە مەن زۆر جار ھەر بۆخۆشیی بە رەفیقە کانم دەلیم: دوعای تەمەن پانیی بۆ یە کدی بکەن، نەك تەمەن درێژی، گەرنەگ ئەوێە ئینسان تەمەنە کەي پان بێ، واتە با سالە کانیش کەم بن، بەلام کردو وەي چاکي زۆر تیدا ئەنجام دا بن، بەلام با سالە کان زۆریش بن، ئەگەر ھەر بە باریکە رێیە کدا رۆیشتەي، کردو || باشە کانی کەم بن، تەمەن درێژی ھیچ بۆ ئینسان ناکات.

بۆیە پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی: {خَيْرُكُمْ مَنْ طَالَ عُمُرُهُ، وَحَسَنَ عَمَلُهُ} ^(۱) واتە: باشترینتان ئەو کەسە یە کە تەمەنی درێژ بێ و کردەوێشی باش بێ.

تەمەن درێژی لە گەڵ کردەوێی باش دا، ئەو خێرو نیعمەتە، بەلام لە گەڵ کردەوێی خراپ دا، یان لە گەڵ بێ کردەوێیدا، هیچ نیە، مەروە هەر لەسەوی قەرزەر دەبێتەو.

برگە ی چوارەم: پلەو جوۆرەکانی پەيوەندی خزمایەتی:

۱- جوۆرەکانی پەيوەندی خزمایەتی:

پەيوەندی خزمایەتی هەم لە پروی مەعنەوییە و دەگەیەندری، هەم لە پروی ماددییەو:

لە پروی مەعنەوییەو ئەو یە ئینسان ریز لە خزمەکانی بگری، دلنیا خۆش بکا، لە شین و شاییان دا بەشدار بێ، بە تەنگیانەو بێ، دوعای خیریان بۆ بکا، بە دەمیانەو بچی.

لە پروی ماددییەو: ئەو یە کە هاوکاریان بێ، کاتی کە لێیان دەقەومی و، پێویستیان پێی دەبێ، هاوکاریان بکات.

واتە گەیانندی پەيوەندی خزمایەتی، هەم پرویکی مەعنەویی هەیه، هەم پرویکی ماددیی و بەرھەستیشی هەیه. پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) یش دەفەر موی: {الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلَى ذِي الْقُرَابَةِ اثْنَتَانِ:

(۱) أخرجه أحمد: ۱۷۷۳۴، وعبد بن حميد: ۵۰۹، والترمذي: ۲۳۲۹، وقال: حسن غريب.

صَدَقَّةٌ وَصَلَّةٌ^(١) واتە: خێرکردن بە ھەژارو نەدار، ھەر خێرکردنە، بەلام خێرکردن بە خاوەن پەيوەندیی خزمایەتیی دوو شتە: ھەم خێرە، ھەم گەیانە پەيوەندیی خزمایەتییە.

ب- پلەکانی پەيوەندیی خزمایەتیی:

لە پەيوەندیی خزمایەتیییدا سێ پلەو ھالە تەمان ھەن:

(١) کەسێک کە پەيوەندیی خزمایەتیی دەگەییەن، بەبێ بەرامبەر، ئەو پێی دەگوترێ (واصل)، واتە: کە کەسێک پەيوەندیی خزمایەتیی دەگەییەن، بێ ئەوێ تەماشای بکات داخۆ بەرامبەرە کە چى دەکا؟ ئەو لەسەر کاری خۆی بەردەوامە، کە ئەو زۆر پلەییەکی گەورە.

رَوِّذِيكَ بِبَاوِيكَ هَات بۆ لای پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم)، گوتی: ئەو پێغەمبەری خوا! (صلی اللہ علیہ وسلم) من خزمم ھەن، من چاکەیان لەگەڵ دەکەم، ئەوان خراپە دەکەن، من پەيوەندیی دەگەییەنم، ئەوان دەپێچرێن، پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: ئەگەر وەك تۆ دەپێی وابن، {فَكَأَنَّمَا تُسَفَّهُمُ الْمَلَّ^(٢)} وەك ئەو وایە، تۆ لى گەرمیان بە قورگدا بکە.

واتە: کە تۆ چاکەیان لەگەڵدا دەکەى و، ئەوانیش خراپە دەکەن و، تۆ پەيوەندیی دەگەییەن و، ئەوان دەپێچرێن، بۆ ئەوان زۆر زۆر خراپە، گوناھێکی گەورە، سزایەکی خراپ چاوەڕێیان دەکا.

(١) أخرجه ابن أبي شيبة: ١٠٥٤١، وأحمد: ١٦٢٧٨، والدارمي: ١٦٨١، والترمذي: ٦٥٨، وقال: حسن.

(٢) رواه مسلم: ٢٥٥٨.

برگەى پینجەم: چۆنیەتیی مامەڵەکردن لەگەڵ خزمی خراپدا:

ئایا کەسێک خزمی خراپى هەن، ئنجا خزمایەتیە کەیان هەر پلەیه کی هەیه، پلە یەکە، پلە دوو، پلە سییە، خزمەکان هەر پلەیه کیان هەیه، بەلام خراپن، ئایا چۆنیان مامەڵە لەگەڵدا بکات باشە؟!

وەک پیشتر باسمان کرد، مەروڤ دەبێ بەپێی توانا پەییوەندیی خزمایەتیی هەر بهیلتەو، پارێزگاریی لی بکاو، لەسەر چاکەکاریی و گەیانندی پەییوەندیی خزمایەتیی خۆی، بەردەوام بێ، چونکە گەیانندی پەییوەندیی خزمایەتیی وەک هەموو کردەو چاکەکان و سەرچەم ئەدەب و ڤەوشتە بەرزەکان، تۆ کاتیەک کە ئەنجامیان دەدەى، چاوەڕپیی پاداشتی لە خوا، وەک لە سوورەتی (الإنسان) دا خۆی پەرورەدگار دەفەرموی: ﴿وَيُطْعَمُونَ الْطَّعَامَ عَلَىٰ حَبِّهِمْ مَسْكِينًا وَيَتِمًّا وَأَسِيرًا

﴿٨﴾، یانی: خواردنیەک کە خوشیان دەوی، دەیدەن بە نەدارو بە هەتیو و بە دیل، دەشڵێن، {واتە: لەبەر خۆیانەو و لە دلی خۆیاندا}: ئیمە تەنیا لەبەر ڤووی خوا، لەبەر ڤەزامەندیی خوا، خواردنتان پێ دەدەین، هیچ چاوەروانییەکتان لی ناکهین ﴿لَا تُزِدُكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا﴾ الإنسان: ٩، نە چاوەڕپیی پاداشتتان لی دەکەین، نە سوپاسکردن، یانی: نە چاوەڕپیی پاداشتی ماددی، نە چاوەڕپیی پاداشتی مەعنەوییتان لی دەکەین.

ئنجا ئینسان دەبێ بیکا بە نیشانه، کاریک کە بو خوا دەیکەى، ئەگەر بەراستی بو خوا بێ، دەبێ هیچ چاوەروانییەکت لەو کەسە نەبێ، کە چاکەى لەگەڵدا دەکەى، ئنجا ئەگەر خزمە، ئەگەر بیگانهیه، ئەگەر خوێشە، ئەگەر دەروێشە. ئەگەر هیچ چاوەروانییەکت نەبوو، مانای وایە بەراستی بو خوات

کردووە، ئیکتیفات کردووە، بە پاداشتی خوا، ئیکتیفات کردووە بە دیتنی خوا، باسیشی ناکەو، بە چاوی خەلکیشی دانادەیهو، هیچ چاوەروانییەکیشت لە بەرامبەرە کەت نابێ، ئەو نیشانەی ئەوێهە کە بۆ خوات کردو، چونکە خوا دەفەرموی: ﴿إِنَّمَا نَطْعُمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ﴾ (الإنسان: ٩)، تەنیا لەبەر پروی خوا، لەبەر رەزامەندیی خوا، لەبەر دیداری خوا، ئیمە خواردنتان پێ دەدەین، ئنجا مادام لەبەر خوایە ﴿لَا نُزِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا﴾ (الإنسان: ٩)، پاداشتی ماددی و، هی مەعنەوییتان لێ چاوەروان ناکەین.

بەلام: هەر کەسێک لە بەرامبەر چاکەیه کدا کە دەیکات، ئەگەر چاوەروانیی لە گەڵ چاکە لە گەڵ کراوە کەدا هەبوو، چ چاوەروانیی ماددی چ مەعنەویی، ئەو بە بزانی: کە کارەکی بێ خلتەو ساغ نیە بۆ خوا!

بۆیە مەروە ئە پەیهەندیی خەزمایه تییدا نابێ کارەکی بە بەرامبەر بیت، نابێ بە دەستەوا و، بە چاوەروانییەو بیت، پەیهەندیی خەزمایه تیی گەیانندن لە خودی خۆیدا، عیبادەت و طاعەتە، وەك پێشتر باسمان کرد: ئەدەب و رەوشتە کۆمەلایەتییه کان لە خودی خۆیاندا عیبادەت و طاعەتێک، مەروە پێیان هەڵدەستی، بۆ ئەوێ پاداشتیان لە بەرامبەردا وەرگری و خۆیان پێ لەخۆی رازی بکات.

ئنجا بێگومان خۆشە کە تۆ چاکە لە گەڵ کەسیکدا دەکەو، لەبەرچاوی بیت و لەبیری بیت، بەلام ئەگەر لەبیری نەبوو و، لەبەرچاوی نەبوو، نابێ لە چاکە کەت پەشیمان ببیهو، چونکە تۆ لەبەر خوا کردووتە.

بەلام لێرەدا یەك حالەت لەو بنچینەیه هەڵداوێردری و، جیا دەکرێتەو، ئەویش ئەوێهە کە کەسیک گرفتار دەبێ بە هەندیک خەزما خراپەو، جا ئەگەر

برايە، ئەگەر خوشكە، ئەگەر مامە، ئەگەر پوورە، ئەگەر خالە، ھەر كەسەكە و ھەر پلەيەكە ھەيە، دوورە يان نزیکە، كاتیک ئەو خزمانە خراپن و، زیانبەخشن و، ئەگەر بیّت و ھاموشو پەیوەندی لەگەڵاندا بەردەوام بێ، تەنیا بۆی دەبنە مایەى سەرئیشەو، بۆی دەبنە مایەى ناپەھەتیی و، ھیچ سوودیکیشی بۆیان نیە، یاخود ھیچ كەلكیكى لى وەرناگرن، لەو حالەتەدا ئەم ئایەتە موبارەكە دەبیته یاسا، كە دەفەرموی: ﴿فَاعْرِضْ عَنْ مَن تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ (٢٩) ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ ﴿النجم: ٢٩-٣٠﴾ واتە: ھەر كەسەك پشەتی لە یادی ئیمە كرد، لە بەرنامەى ئیمە كردو، تەنیا ژيانى دنیای وىست، تۆش پشەتگوییى بۆ وەزى لیبیته.

پىم وایە دەبى بلاین: بەلى، بەلام ئەو لەكاتىكدا كە تۆ ئائومىد دەبى، لەوێ كە بەھۆى گەياندن پەيوەندی خزمایەتیەو لەگەڵ ئەو جوورە خزمانەدا، سوودىكیان پى بگەيەنى، بەلام بىگومان ھەتا ئومىدت پىیان ھەبى، كە قسەيەكى خىریان بۆ بكەى و، رۆژىك لە رۆژان بگەپنەو وە دلیان نەرم بى، پىويستە لەسەر پەيوەندی گەياندن خۆت ھەر بەردەوام بى، كە ئەو ھەش تەقدیرەكەى دەگەپنەو وە بۆ مەروۇ خۆى و، یاسایەكى گشتییمان نیە دیاریى بكات، بەلام بەگشتى ئىنسان ھەتا زیاتر لای خزمایەتیى و، گەياندن پەيوەندی خزمایەتیى بگرى و، فشار لەخۆى بكات، بە تەئكید باشتەر، ئەمەرو نا سبەى، سبەى نا، دووسبەى، ئەم سال نا، سالیكى دیکە، رەنگە چاوبەخۆياندا بگپنەو، بەلام لەكاتى پچراندن پەيوەندی خزمایەتیى دا، ئەوانیش رەنگە زیاتر دوور بكەونەو وە، لەگەڵ خەلكى خراپدا زیاتر تىكەل بن و، سەرەنجام زیاتر تووشى زەرەر و زیان بین.

ئەدەب و ڤه وشته کۆمه لایه تییەکان
لە ڤه رتییکی و هه جی و عه قل دا

ئالقهی هه و ته م :

ئەدەب لە گه ل در اوسى دا

دراوسى به عه ڤه بیی (جار) ی پى ده لىن، به (جیران)
کۆده بیته وه، واته: دراوسیه کان، ته وانیش ته وانه ن که
مالیان لیك نزیکه، مالیان له ته نیشته یه کدییه، ئیمه
له چوار(٤) ڤرگه دا، باسى ئەدەب و ڤه وشته به رزو
جوانى مسولمانه تیى له گه ل در اوسى داو، چۆنیه تیى
مامه ته له گه ل در اوسى دا، ده کهین:

بەرگەى يەكەم: پێناسەى دراوسى:

لە كەتەبە فەقەهەى كاندا: (حق الجار)، (حق الجوار) لە ژێر ئەو ناو نیشانەدا پێناسەى دراوسى (جار) هاتو، ئایا مەبەست لە دراوسى كێه؟ چەند مال لەملاو لای مالى تۆ دەگرێتەو، پێى دەگوترى: دراوسى؟ لەوبارەو زانایان را جیاییان هەیه، بۆ وێنە: (ابن حجر) لە (فتح الباري) دا^(١)، دەلى: (حد الجوار أربعون داراً من كل جانب)، دواى دەلى: (وهذا يحتمل أن يراد منه التوزيع، فيكون من كل جانب عشرة).

یانى: زۆر لە زانایان گوتووینە چل (٤٠) مال لە تەنیش مالى تۆو، پێى دەگوترى: دراوسى، ئنجا (ابن حجر) دەلى، ئەمە ئەگەرى ئەو هەیه مەبەست ئەو بى كە ئەو چل ماله دابەش بن بەسەر هەر چوار دەور دا، واتە دە (١٠) مال لەلای راست، دە (١٠) مال لەلای چەپ، دە (١٠) مالى لەلای پێشەو، دە (١٠) مال لەلای دواو، هەندىكى دیکەش گوتوینە نەخیر، بەلكو چل مال لە هەر چوار لاو.

منیش رام وایە كە ئەم مەسەلەى: ئایا چەند مال دراوسین؟ دەگرێتەو بۆ عورف و نەرىت و، جۆر و هەلكەوتەى كۆمەلگا، بۆ وێنە: لەدییهكى گچكەدا، هەموو مالهكان بەدراوسى یەكدى لە قەلەم دەدرین، هەروەها دى، ئەگەر گەرە بى، ئەگەر گچكە بى، مادام هەموویان یەكدى بناسن، بە هاومالو دراوسى یەكدى لەقەلەم دەدرین، بەلام لە شارىكى قەرەبالە دا، كە بەجۆرىكى دیکە خانووەكانیان هەلكەتوون، مەرج نیە دە (١٠) خانووش لەهەرلایەك هەبن،

بە دراوسى دابندرىن، چونكە رەنگە خانووەكانيان پانتايى زۆريان داگرتبى و، هەتا دە (۱۰) مالان ئاوا دەپۆى بەملاولادا، مەسافەكەى زۆربى و، مەرج نىە هەموويان بە دراوسى دابندرىن، بۆيە مەرج نىە، ئەو بنچينەيە لە هەموو حالان دا راست بى و، ئەو شتانه دەگەپنەوہ بۆ عورف و هەلکەوتەو نەريتي کۆمەلگا، چۆنيەتي شارنشينى و، ديموگرافياى شوينەکان.

برگەى دووہم: گرنگى پەيوەندى دراوسىيەتى و، چاکە لەگەل دراوسى دا:

با سەرەتا تەماشاي ئەم ئايەتە موبارەكە بکەين، ئايەتى (۳۶) لە سوورەتى (النساء)، خوا دەفەرموى: ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنُبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ۝﴾

خوا (سبحانه وتعالى) لەم ئايەتەدا دە (۱۰) جۆرە فەرمانان پى دەکا، دەفەرموى:

(۱) ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ بەندايەتيى بۆ خوا بکەن، هيج شتيك مەکەنە هاوبەشى.

(۲) ﴿وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾، لەگەل باب و دايکيشتاندا، چاکەکردن بکەنە پيشە.

(۳) ﴿وَبِذِي الْقُرْبَىٰ﴾، ھەروەھا لە گەڵ خزمانیشدا چاکە کاریی بکەنە پیشە.

(۴) ﴿وَالْيَتَامَىٰ﴾، لە گەڵ ھەتیوانیشدا، واتە مندالی نەبالتی بی باب، بە ھەمان شیوە، چاکە کاربن.

(۵) ﴿وَالْمَسْكِينِ﴾، ھەروەھا لە گەڵ نەدارانیشدا، کەسیک کە ھێندە ی نیه پیتی بژی، چاکە کاربن.

(۶) ﴿وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ﴾، دیسان لە گەڵ دراوسییه ک دا کە خزمایەتی ھەیه.

(۷) ﴿وَالْجَارِ الْجُنُبِ﴾، ھەروەھا لە گەڵ دراوسییه کی لە تەنیشتت، یاخود: ﴿وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ﴾، واتە: دراوسییه کی نزیک، ﴿وَالْجَارِ الْجُنُبِ﴾ واتە: دراوسییه کی دوور.

(۸) ﴿وَالصَّاحِبِ بِالْجَنُبِ﴾، دیسان ھاوێلێک کە لە تەنیشتت، لە گەڵی چاکە کار بە.

(۹) ﴿وَأَبْنِ السَّيْلِ﴾ ریبواریش بە ھەمان شیوە.

(۱۰) ﴿وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾، ھەروەھا ئەوانە ی کە لەبەر دەستانن، وەک کۆیلە و کەنیزە و، یاخود خزمەتکار و ھاوکارانتان.

لە گەڵ ھەموو ئەوانە دا چاکە کار بن، ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾، بە دلنیایی خوا ھەرکەسیکی خوش ناوی کە بە فیزو کەشخە بی، شانازیی بە خۆکەر بی.

﴿مختال﴾ ئەو دىيە كە لە خەيالى خۆيدا خۆى پى زل بى، ﴿فخور﴾ ئەو دىيە شانازىي بەسەر خەلكەو، بكا، (اختيال) زياتر حالەتتىكى دەروونىيەو، (فخر) حالەتتىكى پواڵەتتى و بىندراو.

پىغەمبەرى خواش (صلى الله عليه وسلم) لەبارەى چاكە كردنەو، لە گەل دراوسى و، چاكىي لە گەل دراوسى دا، ئەم فەرمايشتە دەفەرمىوى: {مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوصِيَنِى بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُهُ} ^(۱) واتە: جبريل ئەو دندە ئامۆزگارىي كردم لەبارەى دراوسىو، تاكو گومانم وابرد دەيكاتە ميراتگر، {دراوسى ميراتى دراوسى بگرى، گوتم: پەنگە سەرەنجام بەو بگا}.

ديارە جبريل (عليه الصلاة والسلام) هيج شتتىكى لەخۆو بە پىغەمبەر نەگوته، لەخواو پەيامى هيناو، جار لەدواى جار، ئنجا پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) گومانى بۆ دروست بوو، كە پەنگە ئەو هەموو ئامۆزگارىي كردنەى جبريل بوى، ئەو هەموو پى راگەيانندنەى جبريل بوى، لەبارەى دراوسىو، سەربكىشى بۆ ئەو دى ميراتى دراوسىش بداتە دراوسى.

پاڤەياندى مەكتەبى مەوسىيە عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

www.alibapir.com

لە ئۆرە كۆمەلەتەكان لەگەڵەن

www.alibapir.com

www.alibapir.com

www.alibapir.com

AliBapir/عەلى بابىر

AliBapir/عەلى بابىر

www.alibapir.com

www.alibapir.com

www.alibapir.com

بەرگەى سەيەم: گوناھى ئازاردانى دراوسى:

گەياندىنى پەيوەندىيە دراوسىيەتى و، چاگە لەگەڵ دراوسى، چەند گەنگ و گەورەيە، بەپەچەوانەو: خراپە لەگەڵ دراوسى و ئازاردانى، هەندە گوناھىيە گەورەيەو، هەندە شتەيە بە زەررە زيانەخشە، وەك لەم فەرمايشتەو ديارە: پەيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەرەموى: {وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ، وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ، وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ، قِيلَ: مَنْ يَّارَسُوْلَ اللّٰهِ؟ قَالَ: مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ} ^(۱). واتە: بەخوا بڕوا ناھيەنى، بەخوا بڕوا ناھيەنى، گوترا: كى ئەي پەيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)؟ فەرەموى: كەسيەك كە دراوسىيەكەى لە زيان و زەرەرى دلتيا نە. (بوائىق) يانى: شەرە خراپە.

ھەر كەسيەك دراوسىيەكانى لىي دلتيا نەبن، لىي ئەمەين نەبن، كە لىي تووشى زەرەرى ناين، بە بڕوادار لەقەلەم نادري، ئەوەش شتەيە زۆر گەورەيە.

لە فەرمايشتەيە دىكەدا ھەر لەبارەي ئەوەو، كە حەقى دراوسى چەند گەنگ و گەورەيە، پەيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەرەموى: {مَا أَمَّنَ بِي مَنْ بَاتَ شَبَعَانٍ وَجَارُهُ جَائِعٌ إِلَى جَنْبِهِ وَهُوَ يَعْلَمُ} ^(۲) واتە: ئەو كەسە بڕواى بەمن نەھيەناو، كە بەتەريي شەو دەكاتەو، دراوسىيەكەشى بڕسيەتى لە تەنەشتى و پەيشى دەزانى.

(۱) أخرجه أحمد: ۲۷۲۰۶، والبخاري: ۵۶۷۰.

(۲) أخرجه الطبراني: ۷۵۱، قال الألباني: صحيح لغيره، انظر (صحيح الترغيب والترهيب): ۲۵۶۱.

ئەگەر پێی نەزانی گوناھبار نیە، ھەڵبەتە بە کەمتەرخەم لە قەلەم دەدری، کە
بۆچی بە برسیەتیی دراوسێیەکی نەزانیو؟ بەلام ھەر شە گەرە کە نایگریتەو،
بەلام بزانی دراوسێیەکی برسیی و ھەژارو نەدارە، ئەویش تیی رابمینی و
بوخۆشی تیرو پر بی! پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفرموی: ئەو کەسە برپوای
بە من نەھیناوە.

برگە ی چوارەم: ریزبەندی و پلە ی دراوسێیەکان لە ماف پێدان دا:

لەوبارەو! کە ئایا چ دراوسێیەکی حەقی زیاتر! لە چ دراوسێیەکی؟ ئەم
فەرماشتە دینین:

{ عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي
جَارَيْنِ فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي؟ قَالَ: إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكَ بَابًا }^(۱)

دایکمان عائشە (خواڵیی رازی بی)، دەلی: گوتم: ئەی پیغەمبەر ی خوا (صلی اللہ
علیہ وسلم)! من دوو دراوسیم ھەن، ئەگەر دیارییەکم ھەبوو، {خواردنیک، شتیک
کە دەیکەمە دیاریی}، بیدەم بە کامیان؟ فرموی: کامیان دەرگاکی لیتەو
نزیکترە، دیارییە کە بدە بوو، {یانی: ئەو مافی زیاتر لە سەر تە، چونکە پتر
لیتەو نزیکە}.

دەبی ئەمە وەک پێوھریک دابنن، دراوسێ ھەتا لەرووی جوگرافیەو نزیکتر
بی، دیارە مافیشی زیاترەو، ھەتا دوورتر بی مافەکی دوورتر دەکەوێتەو.

دەشتوانىن بلىين: دراوسى يەكان لە پرووى پەلە بەندىيەو، سى جۆرن:

(١) دراوسىيەك كە تەنيا مافىكى ھەيە:

ئەو دراوسىيەش برىتتە لە دراوسىيەكى نامسولمان، مسولمان نىە بەلام
دراوسىيەتە، ئەو مافى دراوسىيەتى لەسەر تە، ئەو يەك مافى ھەيە،
مادام مرققەو، دراوسىيەتە، دەبى حەقى دراوسىيەتى لە گەل جى بەجى
بکەي، نابى ھىچ كەس لە مسولمان پەشت بەرتر بى، بەئەدەتر بى،
چاکە کارتر بى، لە گەل مسولمان و نامسولماندا.

(٢) دراوسىيەك كە دوو مافى ھەن:

ئەویش برىتتە لە دراوسىيەكى مسولمان، كە مسولمانىشەو، دراوسىيەتە،
دوو حەقى لەسەر تەن، حەقىكى دىنى و، حەقىكى دراوسىيەتى.

(٣) دراوسىيەك كە سى مافى ھەن:

ئەو دراوسىيەش كە سى مافى لەسەر تەن، ئەو يەكە دراوسىيەكى
مسولمانى خزمە، ئەو ھەم حەقى دراوسىيەتى ھەيە، ھەم حەقى
مسولمانەتتى ھەيە، ھەم حەقى خزمایەتتىشى ھەيە.

بەريزان!

بىگومان ئىمە لەم ژيانەدا دىيائىيەدا، بە پەشت و ئەدەبى بەرزو جوانەو
نەبى، ناتوانىن پىكەو مامەلەيەكى تەندروست بکەين و، ناتوانىن كۆمەلگايەكى
تەندروست بىن، ئىسلامىش زۆر گرنگى داو بە پەيوەندىيە كۆمەلە تەبەكان،
وەك پەيوەندىيە ژن و مێرد لە گەل يەكدى، پەيوەندىيە باب و دايك لە گەل
منداليان و، مندال لە گەل باب و دايكيان، ئنجا خزم لە گەل خزم، ئنجا دراوسى
لە گەل دراوسى، ئنجا ئەگەر مسولمانان بەو ئەدەب و پەشت بەرزو جوانانە

پىكەو مامەلە بىكەن، ئەگەر ژنو مېرد پىكەو، پاشان بابو دايك لەگەڵ منداڵەكان و، منداڵ لەگەڵ بابو دايكيان، دوايى خزم لەگەڵ خزمى، ئنجا دراوسى لەگەڵ دراوسى، ھەروەھا توێژەكانى دىكەى كۆمەلگا، ئەگەر ھەموولايەك پىكەو، بەو رەوشتو ئەدەبە بەرزانەو پىكەو مامەلە بىكەن، زۆر لە گەشت و كىشەكان، زۆر بە سىنايى چارەسەر دەكرين، بۆ نمونە: كاتىك مەروفتىك، ياخود مالىك، يان ئافرەتەك، يان پياويك، مەسەلەيەكى لى دەبىتە گرى كۆيرە، ئەگەر خزمایەتییەكە پتەوبى، خزمان بە دەمىەو دەچن، يان دراوسىەكان بە دەمىەو دەچن، بۆيە ئەو شتەكى پەسند و چاكە، كە دەبينىن: ئىستا لەنىو مسولماناندا، ھەندىك لەو رەوشتو ئەدەبە بەرزو جوانانە، تا راددەيەك پارىزراون، بۆ نمونە: كەسيك لە گەرەكەك دەمرى، خەلكى گەرەكەك ھەموويان خويان بە خاوەن تازىە دەزانن، يان خزمەكان ھەموويان لىك كۆ دەبنەو، ئەو شتەكى زۆر پەسندە، بەمەرچىك بۆ ناحەق نەبى، بۆ زولمكردن نەبى.

پەيوەندى خزمایەتیی، پەيوەندى دراوسىەتیی، پەيوەندى رەفقاىەتیی و برادەراىەتیی لەگەڵ يەكديدا، بۆ مەبەستى شەرعى و، بەرژوەندى شەرعى، ئەو بە دەم يەكەو چوون دەستبار بۆيەكدى گرتنە، شتەكى زۆر گەورەو پەسندە.

چونكە خواپەرستى و دىندارى تەنيا ئەو نوێژە نيە كە لە مزگەوت دەيكەين، تەنيا رۆژووگرتنى مانگى رەمەزان نيە، تەنيا حەج و عەمرەو، زەكاتو، باقى پەرستشەكان نيە، بەلكو پەيوەندى كۆمەلەيەتییەكانىش، ھەر لە بازنى فراوانى خواپەرستى دان، چونكە: عىبادەت يانى ملكەچى بۆخواو، بەرپۆچوون بەپى شەرىعەتى خوا، ئنجا ئەو شەرىعەتى خوايە كە بۆى داناوين

لە مزگەوتدا چى بکەين! بۆشى داناوين كە لە گەل خزمانيش دا چى بکەين، لە گەل دراوسيشدا چى بکەين، لە گەل باب و دايکيش، لە گەل مندايش، لە گەل دوست و لە گەل دوژمن، لە گەل ھەموو لايە کدا چۆن مامەلە بکەين؟!، بىگومان مامەلە کردن بە رەھبەت بەرزو جوانەكان لە گەل يە کديدا، ھەموو سەر زەوى بۆ ئيمە دە کاتە ميحراب و، ھەموو کۆمەلگامان بۆ دە کاتە پەرستگا، ھەموو کردە وە ئاكارە کاتە دە کاتە پەرستشيك كە پاداشتيان لە سەر وەر بگرينە وە. بە لکو وەك دواتر لە ئالقە کانی دواييدا باسى دە کەين، جارى وا ھەيە رەھبەت و ئەدەبىكى کۆمەلەيەتتى، چاکە کردنيك، قسە کردنيكى خوش، پرويە کى خوش، بەدەمە وە چوونى کەسيك، كە نە خوشە، يان ليقە و ما وە، گرفتارە، بەدەمە وە چوونى، لە عيبادەتتى شەخسىي خيترە.

کەواتە خواپەرستىي و طاعت لە ئىسلامدا، وەك چۆن پەيوەندىي بەنيوان مەرۆقە کەن و خوا وە ھەيە، پەيوەندىي بەنيوان مەرۆقە کەن خوشيانە وە ھەيە، ئەو رەھبەت و ئەدەبە بەرزو جوانانە، ئەو شەفەقەت و بەزەيى و چاکە کارييە لە گەل يە کديدا، ئەو ھەش ھەر عيبادەت و طاعتتیکە، پاداشتي لە سەر وەر دە گرینە وە، جارى وايە رەھبەتتیکى بەرز و کاريکى خيتر لە جۆرە پەرستشيكى خۆبەخش (تطوع)، بگرە فەرزيش، پاداشتي زياترە.

ئەدەب و ٻه و شتە کۆمەڵایەتیەکان
لەبەرئێشکی وەحیی و عەقل دا

تالقی هەشتەم :

ئەدەب لەگەڵ براو خوشکانی مسوڵمان و هاوێڵا ندا

بەڕێزان!

لەم تالقیهیدا باسی ئەدەب لەگەڵ براو خوشکانی
مسوڵمان و هاوێڵا ندا، {واتە: دۆست و برادەر و رەفیق،
دەکەین}. لە چوار (٤) پرگەدا بە کورتیی و گوشراویی،
ئەوه باس دەکەین:

**بەرگە ییە کەم: پێناسە ی گرنگی ئەدەب و ڤەوشتی جوان لە گەڵ براو
خوشکانی مسوڵمان و، لە گەڵ دۆست و ڤەفقیش دا:**

لەو بارەو ئەیه ت و فەرمووده زۆرن و، وەك نموونه هەندیکیان باس دەکەین:
(۱) خوا (سبحانه و تعالی) لە سووڤەتی (الحجرات) ئایەتی ژمارە (۱۰) دا
دەفەرموی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾، واتە: بە دلنیا یی تەنیا برۆاداران
بران.

واتە برایەتیەکی راستەقینە کە هەبی، تەنیا لە نیوان ئەهلی ئیمان دایە،
ئەو بە نسبەت پیاو هەکانیانەو، بە نسبەت ئاڤرە تانی شەو: ئاڤرە تانی
مسوڵمان خوشکایەتی راستەقینە یان لە بەیندا هەیه، هەروەها پیاوان و
ئاڤرە تانی خوشک و برایەتی راستەقینە یان لە نیواندا هەیه، بەهوی
ئیمانە کە یانەو.

خوشک و برایانی بە ڤێزم! لە راستیدا ئیمان وەك ئەو دەرۆو وایە، کە
دەنکە کانی تەسبیحیک بە یە کەو ۱ دەبەستیتەو، ئەو دەرۆو بە نیو
هەموویاندا دەرۆو، هەموویان پیکەو ڤیز دەکا، ئنجا ئیمانیش وەك چۆن
دەرۆو، دەنکە تەسبیحەکان بە یە کەو دەبەستیتەو، ئەویش دەرۆو یەکی
مەعنەوی و ڤووحیە، ئەهلی ئیمان پیکەو گری دەدا و جۆش دەدا.

(۲) وەك خوا دەفەرموی: ﴿وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ
جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَئِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ﴾ الأنفال: ۶۳.
خوا (سبحانه و تعالی) پێغەمبەری خاتەم (محمد (صلی الله علیه وسلم)) دەدوینێ و،

ده فهرموى: خوا دلّه کانيانى به يه که وه جوښداون و چه سپاندوون، که ته گهر ههرچى سامان له سهر زهوى هه يه خه رجت کردبايه، نه تده توانى {بهو شيوه يه که خوا به هوئى ئيمان وه دلّيانى به يه که وه گرى داوه}، تاوا دلّيان به يه که وه په يوه ست بکه ي، به لام خوا به هوئى ئيمان وه دلّه کانيانى پيکه وه په يوه ست کردوون.

(۳) له سووړه تنى (التوبة) نايه تنى (۷۱) دا، خوا ده فهرموى: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ ، واته: پياوانى برودارو نافرته تانى برودار، دوست و نزىک و خوشه ويست و سهرخه رو هاوکارى يه کدين.

چونکه وشه ي (أَوْلِيَاءُ) کوئى (ولي يه)، (ولي) که له ته سلدا له (ولي) وه هاتوه، (ولي) يانى (قُرب)، ئنجا (ولي) به ماناي: خوشه ويست و دوست و هاوکارو پشتيوان و نزىک و مشورخوړ دى، هه موو تهو مانايانه ده گريته خوئى، ئنجا پياوانى برودارو نافرته تانى برودار له گهل يه کدا به وشيوه يه.

(۴) پيغه مبه ريش (صلى الله عليه وسلم) له فهرمايشتي کدا که له (صحيح مسلم) دا هاتوه، ده فهرموى: ﴿لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَحَاكَ بوجّه طلق﴾^(۱).

واته: هيج شتيک له چاکه به که م مه گره، ته گهر ته وهش بى که به پرويه کى خوشه وه بگه يه براى خوټ.

دياره کوړه که کوړى پياوان بووه، بوئه ده فهرموى: برايه که ت، ته گهرنا به پرويه کى خوش بگه يه خوشکى مسولمان شت ته ویش به هه مان شيوه، هه مان حوکمى هه يه، ته هلى ئيمان ده بى پيکه وه سهر و پرو خوش بن،

ئینسان ددانی دیشی، ئیسراحت له هه موو جهستهی هه لده گیرئ، چاوی
 بیشتی، پهراسووی بیشتی، هه ر ئه ندامیکی بیشتی، جهسته هه مووی
 له گه لیدا هاو ده ردیی ده رده برئ، پروا دارانیش ده بی پیکه و ■ بهو شیوهیه
 بن.

برگەى دووهم: کارىگەرىيى هاوێڵايەتیی و برادەرایەتیی:

پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی: {مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَحَامِلِ الْمُسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ؛ فَحَامِلُ الْمُسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ، إِمَّا أَنْ يُخْرِ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً} (۱).

واتە: ویئەى هاوئشینى چاک {دۆست و هاوێڵى چاک، چ پیاو، چ ئافرەت} و، هاوئشینى خراپ {دۆست و رەفیقى خراپ}، وەك بابای میسك فرۆش، {هەلگری میسك} و، بابای کوورەچیی و ئاسنگەر وان، بابای عەتەرفرۆش، {کەسێك کە بۆنى خۆش دەفرۆشێ}، یان لێی دەکری، یان دەتداتى {دەلێ: بزانه ئەو بۆنە خۆشە}، یاخود {ئەگەر نەشتداتى و لێشى نەکری} بۆنى خۆشت هەر بۆدی، بابای کوورەچیی و ئاسنگەریش، ئەگەر لێى نزیک ببیەو بە پریشکەکانى یان پۆشاكت دەسووتینى، یاخود بۆنى ناخۆشى لى دى، {ئاسن دەکوئى، یان ئاسن دەتوینیتەو، بە تەقەو پەقە جارپس دەبى، یاخود بۆنى ناخۆشت بۆ دى}.

بەرێزان!

ئەم فەرمايشتەى پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بە باشترین شیوہ بۆمان وینا دەکا، کە دۆست و رەفیقى چاک، چ کارىگەرییەکی چاکى هەيە لەسەر مەرۆق و، دۆست و رەفیقى خراپیش، چ کارىگەرییەکی نەریینی و خراپى هەيە، بەتایبەت بۆ مەرۆق لە سەرەتای تەمەنیدا، بابو دایکەکان دەبى زۆر وریا بن و، چاودێریی

مەندالەكانیان بکەن: ئایا لە گەرەك و کۆلەندا لە گەل کى تىكەل دەبن، لە جادەو
شەقام لە گەل کى تىكەل دەبن؟ بەزۆرى وایە مەرۆق لە سەرەتای تەمەنیەو،
ئەگەر دۆست و رەفیقى باشى لى هەلکەوت، بەرەو باشە دەچى و، ئەگەر
خوانە خواستە تووشى دۆست و رەفیقى خراپىش بوو، بەرەو خراپە پەلکیش
دەبى، باب و دایکەکان دەبى وریا بن، بزەنن کور و کچەکانیان لە گەل کى دا
تىكەل دەبن، لە گەل کى دەگەرین، لە گەل کى دەبنە هاودەم و هاویری؟!

بۆیە لە شیعری عەرەبیدا هاتو، دەلى:

لَا تَسْأَلْ عَنِ الْمَرْءِ وَسَلَّ عَنْ قَرِينِهِ فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمُقَارَنِ يَفْتَدِي

واتە: لە مەرۆق مەپرسە، لە دۆست و رەفیقه كانی بپرسە {كىن؟} هەر كەسە

لە گەل هاویشیوێ خۆیدا تىكەل دەبى.

عەرەب دەلى: (الطیورُ عَلَى أَشْكَالِهَا تَقَعُ)، واتە: بەلەندەكان لە گەل

هاویشیوێ خۆیاندا دەبن. قەل لە گەل قەل، كۆتر لە گەل كۆتر، لەق لەق لە گەل
لەق لەق.

كەواتە بەهۆی رەفیق و دۆستەكانەو، مەرۆق دەناسرى: داخۆ چ بابە تىكەو، چ
نیوەرۆكىكى هەیه؟ كەسیك دۆست و ئاشنایە كانی — ئنجا ئەگەر كورە ئەگەر
كچە — باش بوون، دیارە بۆخۆیشى باشە، بەلام كەسیك هەموو دۆست و
رەفیقه كانی خراپ بن، دیارە بەلای ئەواندا جەزب بوو، ئەوان پەلکیشیان
کردو، بۆخۆیشى نیوەرۆكە كەى وەك ئەوان وایە.

بەرگەیی سییەم: مافەکانی خوشک و براى موسولمان، لەسەر یەكدی چىن؟

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە فرمایشتی کدا کە لە (صحیح مسلم) دا هاتو، شەش (۶) لەو مافانەمان وەك نمونە بۆ دینیتەو، دەفرموی: {حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ: إِذَا لَقِيْتَهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجَبَهُ، وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَأَنْصَحَهُ، وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمَّتُهُ، وَإِذَا مَرَضَ فَعَدَّهُ، وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبَعَهُ} (۱).

واتە: مافی موسولمان لەسەر موسولمان شەش، -وەك نمونە- :

(۱) (إِذَا لَقِيْتَهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ) هەركات پێی گەیشتی لەرێگا، سلاوی لێ بکە.

پرسیار لە پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) کرا: کاتێک دوو موسولمان دەگەنە یەكدی، کامیان پێشی سلاو بکا؟ وەك لە فرمایشتی دیکەدا هاتو، فرموی: (أولاهما بالله)، ئەوەیان کە لەخوا نزیکتر ئەو پێشی، سلاو دەکا، هەمیشە ئینسان دەبی، دەستپێشخەری چاکە بی.

(۲) (وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجَبَهُ) هەركات بانگی کردی بە دەمیەو بەچۆ، بانگی کردی، واتە: ئیشیکی پێت بوو، پرسیاریکی هەبوو، کاریکی پێت بوو، بە دەمیەو بەچۆ.

(۳) (وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَأَنْصَحَهُ)، هەركات داواى دلسۆزیی نواندنی لێ کردی، دلسۆزیی بۆ بنوینە، واتە: هەرچی بۆ ئەو چاکە، پێشانی بدە.

(۱) أخرجه أحمد: ۸۸۳۲، والبخاري في الأدب المفرد: ۹۲۵، ومسلم: ۲۱۶۲.

(۴) (وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَسَمَّتُهُ)، هرکات پښمی و، ستایشی خوی کرد، توش بلې: (یرحمک الله) خوا بهزه بیت پیدا بې، سوننه ته ټینسان که ده پښمی، پښمینی دی، بلې: (الحمد لله)، نهو که سه ش که گوئی لییه تی، بلې: (یرحمک الله)، نهویش بلې: (يَهْدِيكُمْ اللَّهُ، وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ)

(۵) (وَإِذَا مَرَضَ فَعُدُّهُ)، هرکات نه خوښ کهوت، سهردانی بکه، لیی بیرسه، هه وال پرسیی بکه.

(۶) (وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبَعُهُ) کاتی که مردیش، شوین جه نازه که ی بکه وه، بو به خاکسپاردنی.

که واته: له سلاو لی کردن، تا کو به خاکسپاردن، مسولمان مافی له سه مسولمان هه یه.

پاکستان دینی مکتبی ماموستا علی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

QR Code

له نازه که واته تیبه کان له کفالتی

www.alibapir.com

English

علی بابیر AliB

علی بابیر AliBapir

کتابی

پاکستان دینی مکتبی ماموستا علی بابیر

QR Code

برگەى چوارەم: پىگەو پاداشتى چاگەكارىي و دلسۆزىي نواندن لەگەل دۆست و رەفيق دا:

پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەوبارەو: { خَيْرُ الْأَصْحَابِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ، وَخَيْرُ الْجِيرَانِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ }^(۱)، واتە: باشترينى رەفيق و دۆستان، ئەوەيانە کە بۆ دۆست و رەفيقانى باشت بى و، باشتريىن دراوسىيەکان، ئەوەيانە کە بۆ دراوسى يەكەى باشت بى.

هەلبەتە باشىي لەگەل يەكديدا، ئەو نىە کە ئىنسان بەپىي مېزاج و رەغبەتى يەكدى بچووليتەو، بى دلىي يەكدى نەکات، لە حق و ناحەقدا، نەخىر! بەلکو باشىي مرۆف لەگەل دۆست و رەفيقى دا، ئەوەيە کە لەگەلیدا راست و ساغ بى و، چى بۆى چاگە، ئەوەى پى بلى و، ئەوەى بۆ بکات، نەك ئەو چى پى خوشە! کوردهوارىي خويمان جوانيان گوتو: "دۆست ئەو کەسەيە دەتگريەنى و، دوزمن ئەو کەسەيە دەتهينيتە پىکەنين"، دۆست ئىستا دەتگريەنى، بەلام دوايى پىدەکەنى، کەچى ئەوەى ناحەزتە، ئىستا وا دەکات پىبکەنى، بەلام دوايى زۆر دەگرى.

عەرەبىش جوانيان گوتو: (صَدِيقَكَ مَنْ صَدَقَكَ، لَا مَنْ صَدَّقَكَ)، برادەرەکەت ئەو کەسەيە لەگەل راستبکات، نەك هەر بلى: راست دەکەى! هەر دەستت بۆ لەگەردنى بدات، بە حق و ناحەق و، تۆش بەهەلەکانى خۆت نەزانى و، لەسەر هەلەکانت بەردەوام بى، تاکو سەرت بە فەتارەت دەچى!

(۱) أخرجه أحمد: ۶۵۶۶، والترمذي: ۱۹۴۴، وقال: حسن غريب.

پەيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە بارەى ئەو وەهە كە مەزۇق دەبى لە گەل براى خۆیدا
باش بى و، ئەگەر ئافەتە لە گەل خوشكى خۆیدا باش بى، دەفەرموى:

{ لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ }^(۱)

واتە: يەكێك لە ئێو پەروادار نابى، تاكو چى بۆخۆى هەزى لىيەو پىي خۆشە،
ئەو هەشى بۆ براى خۆى پى خوش نەبى.

بەلام براى خۆى يانى كى؟ ياخود خوشكى خۆى، يانى كى؟ ئايا تەنيا براى
مەسولمان دەگريتهوه، ياخود بەس خوشكى مەسولمان دەگريتهوه؟ با تەماشە
بکەين:

(ابن حجر القسطلاني) دەلى: (ويحتمل أن يكون قوله (لأخيه) شاملاً
للذمي... بان يجب له الإسلام أو الخير مثلاً، ويدل عليه الحديث: وأحب للناس ما
تُحب لنفسك تُكن مسلماً)^۲.

(ابن حجر القسطلاني) دەلى: دەگونجى مەبەست لە فەرمايشته كە، كە دەلى
(أخيه)، باباى (ذمى) يش {واتە: خاوەن كەتیبانىش} بگريتهوه، {ئەوانەى كە
هاولەتياى نامەسولمانن لە كۆمەلگای مەسولماناندا}.

بۆ وینە: ئیسلامى بۆ ئاوات بخوازی، یان خێرو چاکەیهكى بۆ بە ئاوات
بخوازی، ئەو فەرمودەیهش پەشتگیری دەكات، كە پەيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم)
فەرموویەتى:

{ وأحب للناس ما تُحب لنفسك تُكن مسلماً }^(۳).

(۱) البخاري: ۱۳، ومسلم: ۴۵.

(۲) رواه الترمذي: ۲۳۰۴، وابن ماجه: ۴۲۱۷، وحسنه الألباني. (موسوعة فتح الملهم بشرح صحيح مسلم)
(شبير أحمد عثمانى) ج(۱)، ص(۵۹۴).

(۳) أخرجه أحمد: ۸۰۸۱، والترمذي: ۲۳۰۵، وقال: غريب، والبيهقي في شعب الإيمان: ۹۵۴۳.

واته: بۆ خەلک به ئاوات بخوازهو، ههزرت لی بی، هههچى بۆخۆت ههزرت لییه، دهیهه مسولمان.

واته: مسولمان ئەو کهسهیه که چى بۆخۆی پى خوشه، بۆ خه لکیشى پى خوش پى، خه لک به گشتى به مسولمان و نامسولمانهوه.

ههه لهو بارهوه ئەو فهرمایشتهش ههیه:

{ عَنْ مُعَاذٍ، أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) عَنْ أَفْضَلِ الْإِيمَانِ، قَالَ: أَنْ تُحِبَّ لِلَّهِ وَتُبْغِضَ لِلَّهِ، وَتَعْمَلَ لِسَانَكَ فِي ذِكْرِ اللَّهِ، قَالَ: وَمَاذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَأَنْ تُحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ، وَتَكْرَهُ لَهُمْ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ }^(۱)

واته: (موعادى كورى جه بهل (خوالى رازى بى) ده لى: پرسىارم له پىغه مبهرى خوا (صلى الله عليه وسلم) كردك باشتريين ئيمان چيه؟ فهرموى: ئەوهيه كه له بهر خوا خه لكت خوش بوى و، له بهر خواش رقت له خه لک بىت. {له بهر خوا خه لکى باشت خوش بوى و، له بهر خوا رقت له خه لکى خراپ بى، ههروهها: له بهر خوا سيفه تى چاكت له خه لکدا خوش بوى و، رقت له سيفه تى خراپ بى}. ههروهها كه زمانت له يادى خوادا به كارىنى.

(معاذ) گوتى: ئەدى چى دىكهش، ئەى پىغه مبهرى خوا (صلى الله عليه وسلم)؟ فهرموى: {ئەوهش ديسان له چاكتر ئيمان هينانه} كه هههچى بۆخۆت ههزرت لی ده كهى، بۆ خه لکىشت ههزرت لی بى و، چيش بۆخۆت پىت ناخۆشه، بۆ ئەوانىشت پى ناخۆش بى.

كهواته: براهه تى و خوشكايه تى له ئىسلام داو، ره فاقهت و دوستايه تى له ئىسلامدا، پىگهيه كى گرنگى ههيهو، كۆمه لىك تهدهب و رهوشتى گه وهه گرنگ

(۱) أخرجه احمد: ۲۲۱۳۲، ۲۲۴۸۳، والبيهقي في شرح الإيمان: ۵۷۹، وقال شعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

هەن، دەبىي پەچاۋ بىكرىن، ئەوجار ئەو برايه تىيە، ئەو خوشكايه تىيە، ياخود ئەو
رەفاقەت و دۆستايەتتى و برادەرايه تىيە، لە پىۋەر و تەرازووى ئىسلام دا،
برايه تىيە و خوشكايه تىيە، ياخود دۆستايەتتى و رەفاقەتتىكى چاك و شەرىعيە.
خو لەو كەسانەمان بىگىرپى كە باشترىن برا دەبىن بۆ برايه كانمان و، باشترىن
برا دەبىن بۆ خوشكەكان، ھەر و ھە ئەو ھى كە ئافرەتە: باشترىن خوشك دەبى بۆ
خوشك و برايه كانى، ديسان باشترىن رەفىقىش بىن بۆ دۆست و رەفىقە كانمان، چ
مىسولمان بن، چ نامىسولمان بن، بۆيان دىسۆز بىن، لەگەلئاندا راستگۆ بىن و سەر
راست بىن.

پاكەيانلى مەكتەبى مەلۇمەتلى عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

QR Code

لە ئۆزە كۆمەلەلەتتەكەن لەگەلئاندا
چەتەللىق ۋە ئۆزلىق ۋە ئۆزلىق
بىن مەكتەبى مەلۇمەتلى عەلى بابىر

www.alibapir.com

QR Code

عەلى بابىر/Alibapir

عەلى بابىر/Alibapir

پاكەيانلى مەكتەبى مەلۇمەتلى عەلى بابىر

QR Code

ئەدەب و ڤەوشتە کۆمەلایەتییەکان
لە ڤەرشکی وەحیی و عەقل دا

ئالقمی نویم :

ئەدەب لە گەل میوان و ڤیوار دا

بە ڤێزان!

لەم ئالقمیەدا باسی ئەدەب و ڤەوشتەکانی مامەلەکردن لە گەل
میوان و ڤیواردا دەکەین، کە ڤیواریش جۆریکە لە میوان،
بەلام میوان گشتییترە، ڤیواریش میوانێکی تایبەتە، کە
بە ڤیدا هاتووە، ڤیویستی بە هاوکاری بوووە لایداوە لای
خانەخوێیەکی. ئنجا ئیمە لە چوار (٤) ڤرگەدا باسی ڤەوشت
و ئەدەب لە گەل میوان و ڤیوار دا دەکەین:

بەرگە یەكەم: گرنگی ئەدەب و ڕەوشتی بەرزو جوان لە گەڵ میواندا:

خو (سبحانه و تعالی) له ئایەتەکانی: (۲۴-۲۷) ی سووڕەتی (الذاریات) دا، بۆمان باسی چۆنیەتی هەلسوکهوتی {إبراهيم} (عليه الصلاة والسلام) دەکات لە گەڵ میوانەکانی دا، کە دیارە فریشتە بوون، بەلام لەشیوەی مەرۆڤ دا خۆیان نواندووە، دەفەرموی:

﴿ هَلْ أَنتَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِ ۖ (۲۴) إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ (۲۵) فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ (۲۶) فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ (۲۷) ﴾

راسته مانای ئەم چوار ئایەتە موبارەکە بەم شیوەیە:

ئایا باسو و خواسی میوانە بەرپزەکانی ئیبراھیمت پێ نەگەیشتووە، کاتێک کە لیی وەژوور کەوتن، گوتیان: سالاوت لی بی، گوتی: سالاویکی چەسپاوتان لی بی، ئیو کۆمەڵێکن نەناسراون {ناتاناسم}، دوایی بە پەنھانیی چوو لە خێزانی و، گۆلکیکی قەلەوی هینا، {لە سووڕەتی (هود) دا دەفەرموی: ﴿بِعِجْلِ حَنِيدٍ (۲۹)﴾، واتە: گۆلکیکە کە سووری کردبوو وە، برژاندبووی}.

﴿فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ﴾، ئنجا لیی نزیکخستنه وە، گوتی: ناخۆن! {نافەرموون!}

ئەم چوار ئایەتە، ھەوت (۷) ئەدەبی گەرنگی میواندارییان لێ وەر دەگیرین، کە ئیبراھیم (علیه الصلاة والسلام) ی (خلیل الله)، لە گەڤ ئەو میوانانە ی خۆیدا، ئەو ئەدەبانە ی پەچاو کردوون:

(۱) ئەوپەری پێژ لێگرتیان، ھەرچەندە نەشیناسیون، ئەگەر ئینسان کەسێ بناسی، ئازایەتی نیە، پێزی لێبگری، بەلام کەسێک نەناسی و، یە کە مەجارت بێ ببینی، زۆریش پێزی لێبگری، ئەو زۆر گەنگە، ئنجا ئیبراھیم (علیه الصلاة والسلام) میوانەکانی نەناسیوە، نەشینانیو کە فریشتەن، دوا یی پێیان گوتو: ئیمە فریشتەین، وایزانیو چەند پیاویکن و، لایانداوەتەو لای.

بەچی دەزانین کە زۆر پێزی لێگرتوون؟ بەو کە خۆی پەرەردگار دەفەرموی: ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِ﴾، ئایا ھەوایی میوانە پێزی لێگراوەکانی ئیبراھیم پێ نەگەشتو! واتە زۆر پێزی لێ گرتوون.

(۲) ئەوان سلاوی لێ دەکەن، دەلێن (سَلَامًا) یانی: (نُسَلِّمُ عَلَيْكَ سَلَامًا)، بەلام ئەو وەلامیان دەداتەو: (سَلَامٌ)، لەرووی زمانی عەرەبییەو (سَلَامٌ) کە پستەییەکی ناوی (جَمَلَةٌ إِسْمِيَّةٌ) یە، مانایەکی لە (سَلَامًا)، کە پستەییەکی کرداری (جَمَلَةٌ فَعْلِيَّةٌ) یە، بەھێزترە، ئیبراھیم (علیه الصلاة والسلام) یش ئەو ئەدەبە بەرزە ی بەکارھێناوە، کە خوا لە سوورەتی (النساء) ئایەتی (۸۶) دا دەفەرموی: ﴿وَإِذَا حُيِّنُمْ بِنَحْنِهِ فَحَيَّوْا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾، ئەگەر سلاوتان لێکرا، بە سلاوکردنێک،

بەباشتر لەخۆى، يان وەك خۆى وەلامى بەدەنەو، ئنجا ئەو بەباشتر لەھى
خۆيان وەلامى داوونەو.

(۳) ئىبراھىم (عليه الصلاة والسلام) بە پەنھانىي چووە بۆ لای خێزانى خواردن ساز
بكات بۆ ميوانەكانى، چونكە دەفەرموى: ﴿فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ﴾، (راغ) لە
(روغان) ھوہ ھاتوہ، (روغان الثعلب): پێوى كە شيرىك، پلنگىك شوينى
دەكەوى، قۆرت و پيچ دەكا، ئنجا ئىبراھىميش (عليه الصلاة والسلام) بە
پەنھانىي چووە، نەك لەبەرچاوى ئەوان بچيىتو، بليى: نايىت بچى
خواردنمان بۆ ساز بكەىو، خۆت ئەزىيەت بەدى، بەلكو بە پەنھانىي چووە،
بۆ ئەوہى ميوانەكان ئىحراج نەبن.

٤ و ٥) پاشان خواردنێكى باش و زۆرىشى بۆ ھيئان، خواردنەكە ھەم باش
بوو، ھەم زۆرىش بوو، ﴿فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ﴾، گۆلكيى قەلەوى بۆ
ھيئان، چونكە سى-چار كەس، يان چار-پينج يىك بوون، گۆلكيى! كە
مريشكيىيان بەس بوو، يان كەلەشيريىيان بەس بوو، بەلام گۆلكيىكى بۆ
ساز كردوون، كە بىگومان زيادبوو لە پيويستىي خۆيان، وا باشە ميوان
كە خواردنى بۆ دادەنئى، زياد لەپيويستىي خۆى بۆى داينئى، نەك ئەوئەندە
بى كە بەشى بكات يان بەشى نەكات! ئنجا بەباشترين شيوەش بۆى
ساز كردوون، وەك لە سوورەتى (ھود) دا دەفەرموى: ﴿أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ
حَنِيفٍ﴾ ھود: ٦٩، گۆلكيى برزىنراوى ھيئا، يانى: بەباشترين
شيوە سازى كردبوو.

- (۶) ئەدەبیکی دیکە میوانداریی ئەو هییه، که خواردن به‌ریه پیش میوان، ﴿فَقَرَبَهُ إِلَيْهِمْ﴾، خواردنه‌که‌ی لیوه‌نزیك خستن. ئەوه باشت‌ره، وه‌ك له‌وه‌ی میوان به‌ری بۆ سه‌ر خواردنه‌که، هه‌لبه‌ته ته‌گه‌ر شویننه‌که‌ی گونجاو بێ.
- (۷) خولق‌کردنیکی نه‌جیانه، ﴿أَلَا تَأْكُلُوهَا﴾ ناخۆن! نافه‌رموون! زۆر به نه‌جابه‌ت و به‌لوتفه‌وه خولقی خواردنه‌که‌ی کردوون.

برگه‌ی دووهم: پروونکردنه‌وه‌ی رێژلیگرتنی میوان:

- هه‌لبه‌ته له‌ دووتویی ئەو چوار (۴) ئایه‌تانه‌دا که باس‌مان کرد، برگه سه‌ره‌کییه‌کانی رێژلیگرتنی میوان، دیارن، به‌لام هه‌ندی ورد‌ه‌کاریی دیکه‌ش هه‌ن، که‌من له‌ یازده (۱۱) خالدا هیناومن:
- (۱) له‌ رێژلیگرتنی میوان ئەو هییه که پیشوازیی گه‌رمی لی بکری، که هه‌م ئیبراهیم (عليه الصلاة والسلام) وابووه، هه‌م پیغه‌مبه‌ری خاته‌م (صلى الله عليه وسلم)یش، که له‌ سپه‌ره‌ ژيانی دا ده‌پوینینه‌وه، پیشوازیی گه‌رمی له میوانی خۆی کردوه و، به‌ پیرییه‌وه چووه.
- (۲) سه‌رو پروو خوش بوون له‌ گه‌ڵ میوان، مرۆف‌ده‌بی له‌ گه‌ڵ هه‌موو که‌سدا سه‌رو پرووی خوش بێ، به‌تایبه‌تی که‌سیك که میوانته‌و دی بۆ مالت، ده‌بی سه‌رو پرووت له‌ گه‌ڵی خوش بێ و، گفت و لفتت شیرین بێ.
- (۳) تۆقه له‌ گه‌ڵ کردنی، یاخود له‌ باوه‌ش گرتنی.
- (۴) دانیشتان‌دنی له‌ لای سه‌ره‌وه، ده‌بی میوانت که دی، له‌ لای سه‌ره‌وه دایبێی ی، یاخود له‌ باشت‌رین شوین دا دایبێی.

(۵) پەلەکردن لە ئاو و خواردن پێدانی، ئەگەر ئاوه، ئەگەر چایه، بەپێی کات و شوێنەکه، دیاره بەپێی عورف و عاده تەکه، ئەو شتانه دەگۆڕین، بەلام گرنگ ئەوهیه هەرچی ههیه زوو بۆی بهیندری، ئەک چاره کیك- بیست خولهك چاوهڕی بی، داخۆ ئاوێکی بۆ دی یان بۆی نایهت!، یاخود چایه کی دەدریت یان نایددریت! دەبی پەلە بکری لە هیئانی ئەو شتەدا که لەو کاتەدا گونجاوه پێبدری.

(۶) چاوتینە بریننی لە کاتی خواردن خواردنی دا، نابێ خانەخوێ چاوه له میوان بپری، داخۆ چەند دەخواو، چی دەخوا! مەگەر تەماشای بکات ئەوهک کەم و کورپیەک پێویستیەک هەبی، ئەگەر نا وا باشه چاوی تینە بری، بۆ ئەوهی ئەو میوانه به ئاسوودەیی خواردنی خۆی بخوات.

(۷) سەغڵەت نەکردنی بەهۆی پرسپاری نەگونجاو و بی جی وە، ههیه میوانێکی دی، یە کسەر له پرسپارانی دەگری! ئەو میوانه هەر پەشیمان دەبیتەوه له چوونی، یاخود له گەلی دەست دەکا به هەندی موجدەلهو موناقلەشه، من بۆخۆم جاری وابوو، چوینە شوینێک، خانەخوێیەکه هیچ ئەدەب و نەجابهتی میوانداریی و خانەخوێیەتی بەخەرج نەداوه، دەستی کردوه به جیدال و شەرەقسە، که ئەو|| کەم سەلیقەیی دەگەیهنی، مەروڤ نابێ میوانی خۆی ئیحراج بکا، نابێ سەغڵەتی بکا، ئنجا سەیر ئەوهیه هەندیك لهوانه پیشیان وایه بهدوای قورئان و سوننەت و بەدوای پیشینی چاک دەکەون، کهچی تەماشای دەکەن زهوق و سەلیقەیان نیه، له مامەله له گەل خەلک دا، له گەل میوانو، له گەل دۆست و ڤەفیق و خزم...هتد. دا.

(۸) دەور چۆل نەکردنی و، بهجینەهێشتنی به تەنیا، ئینسان نابێ میوانی خۆی بهجیبێتی، هەتا زانایان دەلین: یەکیك له عوزرەکانی چواندنی

جەماعەت، بە لکو هەندیکیان دەلێن: چواندنی نوێژی جومعهش، ئەو هیە
 کە میوانە کەت وابی، پێویست بکات لە لای بی، ئەو کاتە بۆت هەیه
 نوێژی جومعهش نە کە ی، لە بەر ئەو هی میوانتە، ئە گەر لەو جۆرە بی کە
 ئە گەر بێت و دەوری بە جی بهیڵی، پێی نیگەرانی بی.
 ۹) موحادە لە ئە گەل نە کردنی و هەست پاراستنی.
 ۱۰) لە گەل چوونە دەرو بەرێ کردنی، لە کاتی کدا کە بەرپێ دە کە ی، لە گەل
 بچیه دەر، بە گەرمیی بەرپێ بکە ی.
 ۱۱) ئیش بە میوان نە کردن، ئینسان نابێ ئیش بە میوان بکا، هەلبەتە
 دۆست و ڕەفیق و خزم و نزیک، ئەو جیا یە، ئە گەر نا کە سیك بە میوان
 دابنری، نابێ تە کلیفی ئیش و کاری لی بکری.

برگە ی سییه م: ڕێبوار، کە لە قورئاندا وشە ی (ابن سبیل) ی بۆ بە کار هاتو،
{ کورپی ڕیگا }، یانی: کە سیك کە زۆر بەرپێ گادا دەروا:

لە زۆر ئە ئایە تاندا خوای پەر وەرد گار لە ڕیزی ئە وانە دا کە دە بی چاکە یان
 لە گەلدا بکری و، هاوکاری بی بکری، باسی ڕێبوار (ابن سبیل) ی کردو، کە
 مەرجیش نیە، هە ژار و نە دار بی و، مەرجیش نیە لیقە و ماو و بی دە رە تان بی،
 بە لام مادام ڕێبوار و پە کی کە وتو، نە ک هەر هاوکاری بی ڕە وایە، بگرە
 تە نانە ت دروستە لە مالی زە کاتیشی پی بدری، بایی ئە وە ندە پی بگاتە وە
 مە نزل و شوینی خو، چ جایی میوانداری و هاوکاری و، خزمە ت بکری!

لەوبارەو ئەم فەرمايشتە دىنين:

{عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عِنْدَ مَوْتِهِ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا، وَلَا عَبْدًا وَلَا أَمَةً، وَلَا شَيْئًا، إِلَّا بَغْلَتَهُ الْبَيْضَاءَ الَّتِي كَانَ يَرْكُبُهَا، وَسِلَاحَهُ، وَأَرْضًا جَعَلَهَا لِابْنِ السَّبِيلِ صَدَقَةً} (۱)

دايىمان عائيشە (خوالىي ۱۷ى بى) دەلى: پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەكاتى مردنیدا، هېچ دینار و درەمى لەدواى خۆى بەجى نەهیشت، {دینار دراوى ئەوکاتەى پۆمەکان بوو، کە لەزىر بوو، درەمیش دراوى زیوى ئەوکاتە بوو کە هى فارسەکان بوو. ئەوکاتە ئەو دوو دراوێ زیاتر هەبوون، بەتایبەت لە نیوهدوورگەى عەرەبیدا}، هەرودەها هېچ کۆیلەیهك و هېچ کەنیزەکیك و هېچ شتیک، کە وەك میرات بەجى بهیلى، جگە لە ئیستر سپیەكەى، هەرودەها چەكەكەیشى، {ئەجە چەكەكەى تیروکەوان بوو، شمشیر بوو، قەلغان بوو، زى بوو، ئەوێ کە لەكاتى جەنگدا بەکارهێناو. هەرودەها پارچە زەویەکیش، کە کردبووى بەخیر (صَدَقَةً) بۆ رێبواران، {کەسێك کە رێبوارەو غەریبەو لى دەقەومى، فەرموویەتى: ئەم زەویە، بەرەمەكەى وەك پاشەكەوتیک دابنێن بۆ کەسێك، کە رێبوارەو سەرى لە مسوڵمانن دەوێستى، ئەجە ئەگەر مسوڵمانە، ئەگەر نامسولمانە، کە پێویستى بە هاوکاری دەبى، لە واریدات و بەرەمەى ئەم پارچە زەویە یارمەتیی دەن}.

برگەى چوارەم: ئەدەب و ڕەوشتى بەرز، نیشانە و دروشمى سەرەکیى مسوڵمانانە:

لە کۆتایی ئەم ئالغەییەشدا، براو خوشکانى بەرپریم! تەئکید لەسەر ئەو
دەکەمەوێ دە ڕەوشتى جوان و ئەدەبى بەرز، دەبى نیشانەى زەق و دروشمى
سەرەکیى ئینسانى مسوڵمان بى، ئەدەب و ڕەوشتى بەرز لە هەموو بوارەکاندا،
کە لیڤدا باسى مامەلە لە گەل میوان و ریپوار دەکەین، کاتیك میوانى کەسیك
دەبین و دەبیته (خانەخوێ) مان، خۆت چۆنت پیخۆشه خانەخوێ، مامەلەت
لە گەلدا بکات، کاتیك کە تۆش دەبى بە خانەخوێ کەسیك، بەوجۆرە مامەلەى
لە گەلدا بکە، هەر وەها لە شوینیك کە لیڤ قەوما ریپواریكى، بەرپیەدا دەچى،
غەریب و ئاوارەى، پیڤ خۆشه ئەو خەلکە لە گەل چۆن بى؟ تۆش کاتیك
کەسیك لیڤ دەقەومى، سەرى لەتۆ دەوێستى، ریپوارە، هەر چۆنە، تۆش
بەهەمان شیوێ مامەلەى لە گەلدا بکە، ئەگەر ئینسان ئەو بکات بە تەرازوو و
پیوەر، هەرگیز بەهەلدا ناچى، هەمیشە خۆت بەر شوینی بەرامبەرەکەت،
پیڤ خۆشه بەرامبەرەکەت لە گەل چۆن بى، تۆش لە گەل ئەودا ئاوا بە.

ئەنجا لە راستییدا لە بواری میوانداریتیى و خانەخوێ بوونى یەکدى و لەیەکدى
میوان بوون دا، هەلەو کەم و کورپی زۆر هەیه، دەبى راست بکریتهو، بۆ وینە:
لە مەسەلەى خواردن دا، بەللى مروڤ دەبى لە گەل خەلک دا بە گشتى سەخى بى،
بەتایبەت لە گەل میوان دا، وەك ئیبراھیم (عليه الصلاة والسلام)، بەلام بیگومان
سەخى بوون جیاى لە زیڤەریڤى کردن، یان هى وا هەیه ڕەنگە مال و
خیزانەکەى زۆر موحتاج بى، بەلام لیڤدا لیڤدا میوانان دەباتەوێ مالى، کەچى

باش ھاوکارىي مالا و منداڵە کەى خۆى ناکات! کوردەوارىي خۆمان لێرە داىە کە دەلێن: "خېر بە خوێش نە ک بە دەرویش"، يان "تاكو مال پيويستى پى بى، لە مزگەوتى حەرامە"، ھەرچەندە ئەو ھەش زىدە پۆيى تىداىە، بەلام گىرنگ ئەو ھىە: (الأقربون أولى بالمعروف)، ئەوانەى لىت نىزىکترن، لە پىشتەرن بە چاکە، واتە: لە ھەموو کەس لە پىشتەرن کە تۆ چاکەيان لە گەلدا بکەى.

ئىجا لە بابەتى مەياندارىي دا، وەك چۆن جارى وا ھەيە بەبارى چرووكىي دا، كەمتەرخەمىي ھەيە، كەسىك، كەسىك دەعوەت دەكا، بانگىشتى دەكا، دەبى ھەولبەت، وردەكارىي بكا لەو ھەدا، كە خواردنىكى باشى بداتى، ئەو ھەقى مەياندارىيە، بەلام وەك چۆن كورتەھىنان ھەيە لەو ھەدا، تىپەراندىش ھەيە و، جارى وا ھەيە بەھۆى مەياندارىيە، خواردنىكى زۆر خەسار دەبى، كە بە تەئكىد ھەم كورت ھىنان، ھەم تىپەراندى ھەردوو كيان خراپى و، ئىنسان دەبى، لە ھەموو شتەكدا ھەولبەت خەتى نىو ھەراست بگىرى، وەك خۆى پەروەردگار

دەفەر موى: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ

ذَلِكَ قَوَامًا﴾ (٦٧) الفرقان: ٦٧، واتە: {بەندە پەسەندەكانى خوا} ئەوانەن كە

كاتىك (سامان) خەرج دەكەن، نە زىدە پۆيى دەكەن، نە پزەدەيش دەكەن، يانى:

نە چەنگ قووچاون، نە دەست بلاون، ﴿وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾، بەلكو

بە شىو ھەيە كى ميانگىر لەو بوارەدا مامەلە دەكەن، نە تىدە پەرىنن، نە كورتى

دەينن.

تەدەب لەگەل تەخۆش دا

تایا تھو پڙهشت و تہ دہبہ بہرزانہی کہ مروژ دہبی
 مامہ لہیان پی لہ گہل کہسانی نہ خوش و، نہ ساغ دا،
 پی بکات، چین و چونن؟ تہم بابہ تہش لہ پینج (۵)
 برگہ دا باس دہ کین:

**برگە یەكەم: گرنگی سەردان و لیپرسین و بەدەمه و دچوونی مروقی
نەخۆش، چ پیاو بی چ ئافرەت:**

لەوبارەوه با سەرەتا ئەم فەرمايشتهی پێغه مبهەر (صلی الله علیه وسلم) بپینین:
{ عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعِ الْجَنَازَةِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ، وَإِبْرَارِ الْمُقْسِمِ، وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ، وَإِجَابَةِ الدَّاعِي، وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ }^(۱).
بەرائی کۆری عازیب (خوایێی ڕازی بێ)، دەلی: پێغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)
فەرمانی پێ کردین بە:

- (۱) سەردانی نەخۆش، واتە: هەواڵ پرسینی و، دلدانەوهی.
- (۲) شوینکەوتنی تەرم و جەنازه، واتە: بەخاکسپاردنی.
- (۳) کەسیک کە دەپژمێ، دەلی: (الْحَمْدُ لِلَّهِ)، سوننەتە ئەهلی مەجلیس پێی
بڵین: (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) خوا بەزەیی پێتدابێ.
- (۴) کەسیک سویند دەخوات، باشە هەولبدری سویندەکە ی لێ نەکەوی و،
سویند لەسەر خوراوه کە جی بەجی بێ، مادام ئەو شتە کە سویندی
لەسەر خواردووە، ناشەرعیی نەبێ.
- (۵) یارمەتییدانی بابای ستەمبێکراو و، سەرخستنی و، پشتگرتنی لەسەر
مافەکە ی.

(۶) وەلامدانەوێ بانگکەر، کەسێک کە بانگ دەکا، ئنجا چ مەبەست پێی بانگکردنی ئاسایی بێ، چ بانگهێشت بێ بو خواردن، مادام لە توانا دا هەبێ و ناشەرعیی تیدا نەبێ، وا باشە کە وەلام بدریتەوێ.
(۷) بلاوکردنەوێ سلاو، واتە ئینسان زۆر سلاو لە خەلک بکات، وەك دواتر دەیکەینێ کەسێک بیناسی یان نەیناسی.

برگەى دووهم: چۆنیەتى سەردانى نەخۆش و، چى لە لا بگوترى و، چى پى بگوترى؟

با تەماشای ئەم فەرمايشتانه بکەین:

۱- {عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اشْتَكَى مِنَّا إِنْسَانٌ مَسَحَهُ بِيَمِينِهِ ثُمَّ قَالَ: «أَذْهَبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا» (۱)}

واتە: عایشە خوا لێی رازی بێ دەلی: ئەگەر یەکیکمان ئازاریکی دەبوو، پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم)، بە دەستی راستیی، دەستی پێدا دەهینا {ئەو شوینەى ئازارى هەبوو، سەرى بووایە، یاخود سینگی، یاخود هەر شوینێک، کە ئازارى هەبوو، یان بە گشتی دەستی بە جەستەى دا دەهینا}، ئنجا دەیفەرموو: پەر وەردگارى خەلک! ئازارى لى لا بەرە، دەردى لى لا بەرە، چاکى بکەو، تۆ چاککەرەوێ، شیفای بەدە، تۆ شیفای هینى، چارەسەر و شیفای تەنیا هى تۆیە، شیفایەکی بەدە، کە هیچ دەرد و نەخۆشییەک بە جى نەهینى.

فەرمايشتيكى دىكە لەوبارەو: {عَنْ أُمِّ الْعَلَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: عَادَنِي رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَا مَرِيضَةٌ فَقَالَ: أَبْشِرِي يَا أُمَّ الْعَلَاءِ، فَإِنَّ مَرَضَ الْمُسْلِمِ يُذْهِبُ اللَّهُ بِهِ خَطَايَاهُ، كَمَا تُذْهِبُ النَّارُ حَبْتَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ ^(۱). واتە: (أمّ العلاء) {كە ئافەرەتتىكى ھاوێل بوو (خوالىي رازى بى)}، دەلى: پىغەمبەرەى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) سەردانى کردم، من نەخۆش بووم، ھات بۆ ھەوێل پەرسینم، فەرمووی: ئەى (أمّ العلاء)! مۆژدەت لى بى، دلخۆشە، چونکە نەخۆشییى مەرووفى مسوولمان، خوا (سبحانہ وتعالی) بەھۆیەو ھە گوناھەکانى لى لادەبات، وەك چۆن ئاگر خلتەو پىسى زىو لادەبات.

زىو زىو ئەگەر خلتەو، كانزای دىكەیان رەگەل خرابى، وەك چۆن كە خرایە سەر ئاگر، زىرەكە دەكەوێتە ئەوێلا، ئەو كانزایەكەى دىكەى كە خراوەتە گەلى، دەكەوێتە ئەوێلا، نەخۆشیش بەو شیوێەى خۆى پەروەردگار مەرووفى پى پاك دەكاتەو، لە گوناھو خەراپەكانى.

۳- ھەر لەوبارەو ئەم فەرمايشتەش ھەيە، كە پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرمووی: {لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ مِنْ ضَرٍّ، فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَأَعْلًا فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي} ^(۲).

واتە: با ھىچ كام لە ئیو، بەھۆى نەرەھەتیی و ئازاریكەو كە تووشى دى، مردن بە ئاوات نەخۆزى، داواى مردن نەكا بۆخۆى، ئەگەر ھەر ناچار بوو شتێك بلى، زۆر بىزار و نەرەھەت بوو، با ھەر ئەوێندە بلى: ئەى خوايە! ھەتا ژيان بۆمن چاكە، بژيەنەو، ئەگەر مردن بۆمن چاكە بمریئە.

(۱) أخرجه الطبراني: ۳۴۰، وأبو داود: ۳۰۹۲.

(۲) أخرجه البخاري: ۱۱۴۹، ومسلم: ۵۴۶.

دروسته ئەوهەندە بلی، بەلام لەوه زیاتر نابێ بلی، چونکە ئەوی دیکە دەکەوێتە قالبی ئەوهە، کە پیشنیار بۆ خوا بکاو، بیزاری دەربەری، لەو ژيانە کە خۆی کارزان ئەوی خستۆتە نیو، یان لەو تاقیکردنەوهیە کە خوا بۆی هیناوەتە پیش.

برگەى سییهەم: حوکمی سەردانی نەخۆش:

{(ابن حجر العسقلاني)^(۱) له (فتح الباري) دا دەلی: (قال الجمهور (عيادة المريض) هي في الأصل مندوبة، وقد يصل إلى حد الواجب في حق بعض... كأن يكون هذا البعض ممرضاً لا يستغنى عنه، أو أن يكون مما يتأذى المريض بتأخره أو نحو ذلك).

وعن الطبري: تتأكد في حق من تُرجى برّكته، وتُسَنَّ في حق من يُراعى حاله مثل الصديق والقريب والجار وتباح فيما عدا ذلك}.

بەراستی جوانی هیناوە! بۆیەش زانایان لە مەدحی (فتح الباري) دا، کە کتیبی (ابن حجر العسقلاني) یە، شەرە لەسەر (صحيح البخاري)، گوتویانە: (لا هجرة بعد الفتح)، واتە: پیش ئەوهی مەکە ئازاد بکری، خەڵک لە مەکەوه کۆچی دەکرد بۆ مەدینە، بەلام دواى ئەوهی کە مەکە ئازاد کرا، پیویست ناکات کۆچ بکەن بۆ مەدینە، چونکە ولات هەمووی بوو بە مەزلگای ئیسلام، لەئەسلدا مەبەست پیی ئەوهیە، بەلام ئەوان مەبەستیان پیی ئەوهیە،

کە لەدوای کتیبی: (فتح الباری) پیویست ناکات، ئینسان بگەرێ بەدوای ڕوونکردنەوێهەکی دیکەدا بۆ (صحیح البخاری)، چونکە بەراستی زۆری خۆ پیو ماندوو کردووە، خوا پاداشتی بداتەو.

ئنجادەلی: زۆربەی زانیان گوتوویانە: سەردانی نەخۆش، حوکمەکی ئەوێهە، کە سەردانی نەخۆش لە ئەسلدا سوننەتە، {واتە: شتیکی پەسندە، ئەگەر بیکە پاداشتی هەیەو، ئەگەر نەیکە گوناھی نیە}، بەلام جاری واش هەیە، دەگاتە ئەندازەی فەرز بوون، بۆ هەندیک کەس، بۆ وێنە: ئەگەر ئەو کەسە کەسیک بێ پیویست بێ بۆ خزمەت و چارەسەری ئەو نەخۆشەو، هیچ بەدییلیکی نەبێ، یاخود ئەگەر بێت و سەردانکەرە کە دوابکەوێ لەسەردانی نەخۆشە کە، پێی نارەحەت بێ و، وێنە ئەوانە.

(الطبری)ش لەو بارەو گوتوویەتی: سەردانی نەخۆش و، هەوالپرسینی نەخۆش، بۆ کەسیک کە ئومید بکری کە بەرەکەت و پیزی هەبێ، زیاتر جەختی لەسەر دەکریتەوێ پیویستترە بۆی، هەروەها سوننەتە بۆ کەسیک کە حالەکی ڕەچاو بکری و، چاوەروانیی لی بکری، وەک دۆست و ڕەفیق، یاخود نزیک و خزم، یان دراوسی، بەلام بۆ غەیری ئەوانە لە بازنە موباح و ڕەوا دایە.

منیش دەلیم: بێگومان سەردانی نەخۆش لە کەسیکەو بۆ کەسیک و، لە حالیکەو بۆ حالیک، حوکمەکی دەگۆڕی. بۆ وێنە: کەسیک کە چاوەروانیی زیاتری هەیە، ڕەنگە لەسەر ئەو کەسە کە سەردانی دەکات واجب بێ، کە ئەگەر نەچی دلی لێی بشکی و نارەحەت بێ.

هەروەها بۆ کەسیک کە حەقیکی زیاتری بابای سەردانکەری لەسەر هەیە، وەک: بابو دایک کە نەخۆش دەبن، لەسەر منداڵیان فەرزه کە ئاگیان لە بابو دایکیان بێ.

هەروەها خزم بۆ خزم، کە ئەویش بە گۆڕە پلە پلە خزمایەتیە کە، حوکمی جیاوازه، دیسان ڕەفیق و برادەر بۆ ڕەفیق و برادەر، بە پێی پلە نزیکیان لە یە کدی، حوکمی سەردانکردنی یە کدیان دە گۆڕی، ئە کاتی نەخۆشییدا.

برگە ی چوارەم: وا باشە ئینسان کە دەچی بۆ لای نەخۆش، دلخۆشی بکات و، وردی و دەبر بنی:

بۆ یەش پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە دەچوو بۆ لای نەخۆشی، دەیفەر موو: {لَا بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ} ^(۱) واتە: هیچ نیە، ئە گەر خوا حەز بکات مایە پاکبۆنە وە یە.

بە لێ، وەرە وە بەر نانو و ئومید خستنه دل، هاندان، شتیکی پەسندە بۆ کە سێک کە سەردانی نەخۆش دەکا، بە لām ئە گەر ئەو نەخۆشە بەرەو کۆتایی و، بەرەو مەرگ بێ، و اباشە مەروۆ کە قسە ی بۆ دەکات، دلخۆشی بکات و، ئومیدەواری بکات بە بەهەشتی خوا، بە ڕەزامەندی خوا، بەو کە (إِنْ شَاءَ اللَّهُ) خوا لێی خۆش دەبی.

کە واتە: وەك گوتراوه: (لكلّ مقام مقال)، بۆ هەر حالەتێک قسە یە کی پیویست هە یە، نەخۆشی کە زۆر حالێ شپرز نیە، و اباشە وەرە و دەبر بنریت، بە لām نەخۆشی کە دەزانری بەرەو مەرگەو، بۆخۆشی دەزانری بەرەو کۆتاییە، و اباشە دلێ خۆش بکری و، ئومیدی بخریتە دل، کە تۆ (إِنْ شَاءَ اللَّهُ) جیگات بەهەشتەو لە مردن مەترسی و ئومید وایە، کە تۆ بە دەستی پڕو بە تویشووی چاکەو، دەچیە خزمەت خواو... هتد.

(۱) أخرجه البخاري: ۳۶۱۶.

بەرگەى پىنجەم: دروستە باباى نەخۆش باسى ئازارو نەخۆشەكەى خۆى بکات

بەلى باباى نەخۆش چ كەدەچى بۆ لای پزىشك و دكتور، چ خەلك كە دى بۆ لای، چ ئەگەر ئازارەكەى هیندە زۆر بى، لە كۆنترۆلى خۆى بچیتە دەرى، ئەگەر نالە ئالەك بکات و، قەسەيەك بکات و باسى ئازارەكەى خۆى بکا، بۆ ئەوەى دەرووبەرەكەى چاکتر خەمى لى بچۆن، يان بزانن چۆنى چارەسەر بکەن، نەك بۆخۆى بە ئازارى خۆیەو بتلیتەووە كەسیش پىی نەزانى، بەلگەشمان لەوبارەو ئەو فەرمايشتەیه:

۱- { عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُوعَكُ، فَمَسَسْتُهُ، فَقُلْتُ: إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعَكًا شَدِيدًا. فَقَالَ: أَجَلُ إِنِّي أُوْعَكُ كَمَا يُوعَكُ رَجُلَانِ مِنْكُم }^(۱).

واتە: عبدالله ى كورى مەسعوود (خوالەى ەزى بى) دەلى: لە پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) چوومە ژوورى، چوومە خزمەتى، (تای لى بوو،) بەدەنى زۆر گەرم داھاتبوو، گوتم تۆ (تایەكەى گەرم تلییە، فەرمووی: بەلى، من تام دیتى {نەخۆش دەكەوم} بەقەدەر دوو پیاوان لە ئیو، واتە: من دوو هیندەى ئیو ئازارم ھەیه، کاتیک كە نەخۆش دەم، بۆچی؟! بۆ ئەوەى پاداشتیشى زیاتر بى، پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نەخۆشەيەكەشى لە ھى خەلك قورستر بوو، ھەرەك چۆن شەونویژ لە ھەقى پىغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرز بوو،

(۱) أخرجه البخاري: ۵۶۴۸، ومسلم: ۲۵۷۱.

بۆ ئۆمەتە كەى سوننەت بوو، ئەركى قورستر بوو، نەخۇشپە كەشى قورستر بوو لە ھى خەلك.

۲- ھەر ھە بەلگەپە كى دىكە لەوبارە ھە كە دروستە ئىنسان باسى ئازارى خۆى بكا، ئەو ھە كە لە (صحيح البخاري و صحيح مسلم) دا ھاتو، كە رۆژنىك دايكمان عائىشە ئازارىكى ھەبو، گوتى: (وا رأساه)، ئاى سەرم، واتە: سەرم زۆر دىشى، ژانە سەرم لىيە، پىغەمبەرىش (صلى الله عليه وسلم) فەرمووى: (بلى أنا وأرأساه) ^(۱)، بەلكو من سەرم زۆر دىشى، ژانە سەرم لىيە.

بەلام ھەلەتە لىرەدا، كە دەللىن: دروستە ئىنسان باسى نەخۇشىي و ئازارى خۆى بكات، يان جارى وا ھەيە نرەو نالەپە كى دى، بەدەستى خۇشى نە، ئەو ھە ھىچى نابى بچىتە قالبى سكالاكردن و بىزارىي و نارەحتىي دەربرىنەو، چ جاي بچىتە قالبى ناشوكرىي كردن و تورەيى نارازىي بوون، ئەگەرنا ئەوكاتە: نەخۇشپە كەى ھەر ھەيەو، خۇشى گوناھبارو عەيىدارىش دەكا.

ھەر بۆيە ھەندىك لە زانايان ئەو ھەندە دووربىن و لەخۆ وريا بون، لە نەخۇشى مەرگىشدا ھەتا ئاگيان لە خۇيان بووبى، نالەشيان نەكردو، چونكە گوتوويانە: فريشتەكان كە كەردەو ھەكان دەنوسن، نالە نالەش دەنوسن، بۆيە پىمان خۇش نە لە لىستى كەردەو ھەكاندا نالە نالە تىدابى، بىگومان ئىنسان تاكو خۆى كۆنترۆل بكات كەمە.

بەلام جارى واش ھەيە پىويست دەكات باسى نەخۇشىي و ئازارەكەى خۆت بكەى، بۆ وىنە: جارى وا ھەيە مېوانىكت دى، يان دەچىە شوپىنىك بەمىواندارىي و نازانن تۆ نەخۇشى، رەنگە وازانن لەگەل ئەواندا بى خولق و

(۱) أخرجه البخاري: ۷۲۱۷، ومسلم: ۲۳۸۷.

ساردى، بۆيە پيويست دەكا بليى: من باري تەندروستيم باش نيه، تاكو ئەوان نەبەنەو. سەر ئەو، كە لەگەڵياندا سەروروت خۆش نيه، ياخود لەگەڵياندا شادمان نى و بەدیتنيان دلخۆش نى.

ياخود بۆ پزىشك، كە دەبى حالى خۆت باس بكەى، تاكو بزاني چۆن چارەسەرت بكات، ياخود وەك پروونكرنەو بەكەسيك، كە ليت دەپرسى: كويت ديشى؟ ئەگەر باسى حالى خۆت بكەى، بەلام بەبى سكالاکردن و بەبى ناشوكريى دەبرين، ئەو. دروستە، بەلام ئينسان تاكو خۆى كۆنترۆل بكات و لەخۆى وريابى باشترە.

فەيسەبۇكى ئالەمىيەتلىكى

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

PDF

QR Code

لە ئۆزى كۆمەلە تەبىئەتەكان لەگەڵانەن

www.alibapir.com

PDF

QR Code

فەيسەبۇكى ئالەمىيەتلىكى

AliBapir

AliBapir

www.alibapir.com

PDF

QR Code

ئەدەب و ڤەدەشتە کۆمەلایەتییەکان
لە ڤەریشتەکی وەحیی و عەقل دا

ئالقای یاز دەم :

ئەدەب لە گەل مندالی گچکەو
بە سالد چووان و، ئەوانەیی
حەوجیی هاوکاریین

بە ڤێزان!

لەم ئالقایەدا بابەتیکی دیکەیی گەرنج دەتوێژینەو، کە
بریتییه ئە: ئەدەبی مامەلە ئەگەل مندالی گچکە، هەروەها
لەگەل مەزۆفی بەتەمەندا، چ پیاو، چ ئافەرەت، دیسان لەگەل
کەسانی کەمەندام، یان پەکەوتە، یان کەسانیک، کە
هەرچۆرە پێداویستییهکیان هەبێ، ئایا دەبێ چۆن مامەلەیان
لەگەلدا بکری؟

لە دوو ڤەرگەدا ئەم بابەتە دەخەینە ڤوو:

بەرگەى يەكەم: منداڵ و مروقى بەتەمەن:

۱- لەو بارەو بە سەرەتا تەماشای ئایەتى ژمارە (۱۲۸) لە سوورەتى (التوبة) بکەین، خوا (سبحانه وتعالى) ئۆمەتى پيغەمبەرى خاتەم (صلی اللہ علیہ وسلم) دەدوینى، مەللەتى ئىسلام و دەفەرموى: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ (۱۲۸)، واتە: بەدلىيى پيغەمبەرىكتان لەخۆتان بۆ ھاتو، ھەشتىك ئیو نەرەحتە بکات، زۆر لەسەر دلى قورسەو، زۆریش سوورە {لەسەر سوودپيگەياندى ئیو، ئازار لى دوورخستەو تان} و، بەرامبەر بە پرۆاداران زۆر مەھرەبان و بەبەزەییە.

ئەجا ئەگەر پيغەمبەرى خاتەم (صلی اللہ علیہ وسلم) خوا ئاواى پیناسە دەکا، ئیمەش کە پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) سەرمەشقمانە، دەبى ھەروابىن، وەك خواى پەرۆردگار لە سوورەتى (الأحزاب) - ۲۱-دا دەفەرموى: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (۲۱)، واتە: بەدلىيى لە پيغەمبەرى خوادا باشترین سەرمەشقى و چاوساغى بۆ ئیو ھەيە، بۆ ھەر کەسىك لە ئیو، کە بە ئومیدو ھىواى (بەزەيى) خواو پاداشتى خواو رۆژى دوايى بى و، زۆریش یادى خوا بکا.

واتە: بۆ ھەر کەسێک کە مسوڵمان بێت، پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) باشترین سەر مەشقیەتى لە ھەموو پرووێھەو، لە ھەموو بواریکدا، یەکیەک لە بوارەکانیش ئەوێھە، کە پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بەرامبەر بە ئیمە بەنارەحەتییمان نارەحەت بوو، زۆر سووربوو لەسەر سوودی پێگەیان دنگمان و، دوورخستەوێ ئازارو مەینەتی لێمان، ھەر و ھا زۆریش میھرەبان و بەبەزەیی بوو لەگەڵماندا، ئنجا ئیمەش دەبی وابین، لەگەڵ غەیری خۆماندا، بەتایبەت لەگەڵ ئەوانەدا، کە زیاتر شایستەى پەرۆشیی و بەزەیی و میھرەبانین، وەك: منداڵ و، مەروڤى بەتەمەن و بەسالد اچوو و، کەسانی پەككەوتەو، نەخۆش.

۲- ئنجا با تەماشای ئەم فەرماشتە بکەین:

{عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَبَّلَ النَّبِيُّ (صلی اللہ علیہ وسلم) الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، وَعِنْدَهُ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ، فَقَالَ الْأَقْرَعُ: إِنَّ لِي عَشْرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أَحَدًا، فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) فَقَالَ: مَنْ لَا يَرْحَمَ لَا يَرْحَمْ} (۱)

واتە: (أبو هريرة) (خوالی ھازی بـ)، دەگێڕێتەو: دەلی: پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەسەنى كورى عەلى ماچ كرد {كە ئەوێھەتى}، لەو كاتەشدا (أقرع بن حابس) {كە سەرۆك عەشیرەتێك بوو}، لە خزمەتى بوو، لەو مەجلیسەى پێغەمبەردا بوو، گوتى: من دە (۱۰) منداڵم ھەن، تا ئیستا ھێچ كامیانم ماچ نەكردو! پێغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) تەماشایەكى كرد، {واتە بەسەر سوپمانەو تەماشای كرد} و فەرمووی:

هەر كەسنىك بەزەبى نەبى بەرامبەر بە غەيرى خۆى، بەزەبى لە گەل نانویندرى، واتە لە لایەن خواوە (سبحانه وتعالى).

وہك له فەرمايشتى دىكهەدا هاتوہ: { اَرْحَمُوا مَنْ فِي الْاَرْضِ يَرْحَمَكُم مِّنْ فِي السَّمَاۗءِ }^(۱). واتە: ئیوہ بەزەبىتان هەبى بەرامبەر بە خەلكى سەر زەوى، ئەو كەسەى لە ئاسمانە {خو (سبحانه وتعالى) كە لە سەر زوى دروستكراوە كانى خۆیەتى، ئەویش} بەزەبى بەرانبەرتان دەبى.

۳- هەر لەوبارەو با تەماشایەكەین، پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) چەند میہرەبان و دلنەرم و بەبەزەبى بوو لە گەل ئافرەت و منداڵو، لە گەل ئۆمەتەكەیدا، دەفەر موی: { إِنِّي لَأَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ، وَأُرِيدُ أَنْ أَطُوْلَ فِيهَا، فَأَسْمَعَ بُكَاءَ الصَّبِيِّ، فَأَتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي كَرَاهِيَةً أَنْ أَشُقَّ عَ أُمِّهِ }^(۲)

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی: جارى وایە من بو ئۆیژەكەم هەلدەستم و دەمەوى ئۆیژەكەم درێژ بكەمەو، {قورئانى زۆرى تیدا بخوینم، ركوع و سەجدە كانى درێژترین}، بەلام گویم لە گریانى منداڵىك دەبى، {ئەو كاتە ئافرەتیش هاتوون بو مزگەوت، پێنج فەرزەى جەماعەتیان كردووە جارى وایە بوو منداڵىشیان لە گەل خۆیاندا هیناو، منداڵى شیرەخۆرە و گچكە بوو نە گونجاو بەجى بەیلىن}، ئۆیژەكەم كورت دەكەمەو، پێم ناخۆشە دایكى بەهۆى گریانى منداڵەكەىو، ناپەرەحت بى و دلى بوى بە ئازار بى.

(۱) أخرجه الطبراني: ۱۰۲۷۷، والحاكم: ۷۶۳۱، وقال: صحيح الإسناد

(۲) أخرجه البخاري: ۶۷۵.

یانى: نوێژەكەم كورت دەكەمەوه، بۆ ئەوهى منداڵەكە زۆر نەگريی و دایكیشى خەفەتى پى نەخوا و نارەحەت نەبى!

۴- ديسان هەر لهوبارهوه، پيغه مبهەر (صلی الله عليه وسلم) فەرموویەتی: {لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيُوقِّرْ كَبِيرَنَا} ^(۱) واتە: هەر كەسێك بەزەهیی بە گچكەمان دا نەیه تەوهو، رێزی بەتەمەنمان نەگري، لە ئیمە نیە. هەلبەتە دەبى وریابین! كە دەفەر موی: هەر كەسێك رەحم و شەفەقەتى نەبى بەرامبەر بە گچكەو كەمتەمەنەكانمان و، رێزو حورمەتى بەتەمەنەكانیشمانى لەلا نەبى، لە ئیمە نیە، واتە لەو سیفەتەدا لە ئیمە نیە، ئەو سیفەتەى وەك سیفەتى مسوڵمانان نیە، مسوڵمان دەبى بەزەهیی بە بچووكدا بێتەوهو، رێزی بەتەمەنیش بگري.

دەبى لیمان تیكنەچى: فەرمايشتەكانى پيغه مبهەر (صلی الله عليه وسلم) دەبى وەك پيغه مبهەرى خوا (صلی الله عليه وسلم) مەبەستى بوو، ئاوا لى تى بگەین. چونكە ئەگەر ئەم فەرموودەیه هەر بە وشكى لى حالى بى، دەبى بلێى: هەر كەسى بەزەهیی بە گچكەدا نەیه تەوهو، رێز لە بەتەمەن نەگري، مسوڵمان نیە! نەخیر، لە ئیمە نیە، واتە: لەو سیفەتەدا لە ئیمە نیە، ئەو سیفەت و ئاكارەى وەك هى ئیمە نیە، چونكە ئیمەى مسوڵمان بەزەهیمان بەبچووك دا دیتەوهو، رێزی بەتەمەن دەگرین، ئنجا ئەو بەتەمەنە پیاو بى، یان ئافرەت بى، دەبى رێزی بگري و حورمەتى بزانرى.

برگه ی دووهم: نه وانه ی حه و جی هاوکاریین، ده بی چو ن مامه له یان
له گه لدا بکری؟!

خوای په روه ردگار له سووړه تی (الماعون) دا، ثایه ته کانی (۱-۷) دا،
ده فهرموی:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ ۚ فَذَلِكَ
الَّذِي يَدْعُو الْيَتِيمَ ۚ وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ ۚ فَوَيْلٌ
لِّلْمُصَلِّينَ ۚ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ۚ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ
ۚ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۚ﴾ .

به ریزان!

ثم سووړه ته موباره که، هوت (۷) ثایه ته، به لام وک هه موو
فه رمایشته کانی دیکه ی خوای په روه ردگار، یه ک بار ماناو مه به سستی گه وره و
گرنگ ده گرنه خو یان.

خو (تبارک و تعالی) تاوا ده ست پی ده کا:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾، به ناوی خوای به به زه بی به خشنده.

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ﴾، (أَرَأَيْتَ) یانی هه و الم پی بده، یا خود
تایا ده بینی، یان تایا ده زانی: کی بروای به (دین) نیه، (دین) لیړه دا به مانای
سزاو پاداشته، ده شگونجی (دین) به مانای به رنامه ی ژیان بی، که ئیسلامه،
به لام لهم سیاقه دا زیاتر مه به ست پی سزاو پاداشته.

ده زانی کی بروای به رږژی سزاو پاداشت نیه؟ ﴿فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُو

بۆيە دەفەرموى: سزاي سەخت بۆ ئەو نوپۆزكەرانەي لە نوپۆزەكانيان بى ئاگان،
 نافەرموى لە نوپۆزەكانياندا بى ئاگان (في صلاتهم ساهون)، ئەگەر وای
 فەرمووبايە، كەسمان لىي دەرباز نەدەبووين، چونكە مەگەر چۆن، دەنا هيچ
 كەس نيه لە نوپۆزەكيدا، جارێك دالغەو خەيالێ بەملاولادا نەچى، بەلام خوا
 دەفەرموى: ﴿عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾، لە نوپۆزەكەيان بى ئاگان، واتە نوپۆز

دەكەن، بەلام نوێژەكەيان كاریگەریی لەسەریان نیەو، ئەو پەروەشت و خەسلەتە بەرزانیەیان تێدا پەیدا ناکا، كە پێویستە لە نوێژكەراندە هەبن، لەپیش هەموویانەو پەرم و بەزەیی بەرامبەر بە كەسانی بێ دەرەتانو، كەسانی لێقەوماو، كە پێویستییان بە هاوكاریی هەیه، بەتایبەتی هەتیو و هەژارو نەدار.

دوایی دەفەرموی: ﴿الَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ﴾، ئەوانەى كە ریابازی دەكەن، ئەدى بۆچى نوێژ دەكەن؟ نوێژەكەيان زیاتر بۆ سەرنجراكێشانی خەلكە. ﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾، هەروەها هاكاریی لە خەلك دەگرنەو، هاوكاریی خەلك ناكەن.

ئەگەر لە ئێمە پێرسن: كى برۆی بە پۆژى دوایی نیە؟ دەلێن: كەسێك كە كافەر، بەلام خوا دەفەرموی: ئەو كەسەى برۆی بە پۆژى دوایی نیە، برۆی بە پۆژى سزاو پاداشت نیە، زەقترین و دیارترین سیفەتی ئەوێ، كە پال بەهەتیو وە دەنىو، تێوێ دەخوړیو لێى تووړه دەبى، لەجیاتى ئەوێ هاوكاریی بكات و، دەستى بەسەردا بێنىو، بیلایینیتهو، ئنجا هانى خەلكیش نادات بۆ یارمەتییدانى هەژارو نەدار.

كەواتە: دەبى بزانی، كە پێوهرى دیندارى و مسوڵمانەتیی، وێرای نوێژو پۆژوو و پەرستشەكانى دیکە، بەهەبەر زەكان و پەروەشت و ئەدەبى بەرزیشە، بەتایبەت پەرۆش و بەزەیی و بەدەم خەلكەو چوون، بۆیە زۆر جار لە وتارەكاندا گوتوو: مسوڵمانەتیی لە دوو شتدا خولاصە دەبێتەو: ١) خواپەرستیی، ٢) خەلك دۆستیی، خواپەرستەو، لەگەڵ خەلك دا چاكە، خۆی بەخشەریش و دەفەرموی: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾ (الأنفال: ١، واتە: پارێز لەخوا بكەن و پەيوەندى نێوانتان چاك بكەن.

ههروهها خوای پهروه دگار دهفه رموی: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ (النحل: ۱۲۸)، واتە: بێگومان خوا لە گەل کەسانیک دایه، کە پارێز دهکهن و چاکه کاریشن، یانی: پارێز دهکهن له خواو، چاکه کاریشن له گەل خه لکی خوا.

هه ر له و باره وه له سوور په تی (الحاقة ۳۳-۳۴) دا، خوا (سبحانه وتعالی) له پیناسه ی مرۆڤی کی بپروادا، دهفه رموی:

﴿إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ﴾ وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمُسْكِينِ ﴿۳۱﴾. واتە: ئەو کەسه برۆی به خوای مهزن نه بوو و، هانی خه لکیشی نه ده دا له سه ر خوار دندا ن به نه دارو هه ژار.

وهك چۆن خاویه رستی و خه لك دۆستی، دوو کاله کی برکیکن و، دوو پرووی سکه یه کن، دوو پیکه ینه ری دینداریین، به پێچه وانه شه وه، بپروایی به خوا مهزن و یارمه تی نه دانی هه ژارو نه داریش، ئەوانیش دیسان دوو لقی دره ختیکن و، دوو کاله کی برکیکن و، دوو پرووی حه قیقه تیکن، که بریتیه له حه قیقه تی بیدینی و دوور له خوایی.

ئنجبا با سه رنجی ئەم فه رمایشته ی پێغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) بدهین:

{مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا، نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مَعْسَرٍ، يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ} (۱).

پیغه‌مبەر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: هەر که‌سیک خه‌میك له‌ خه‌مه‌کانی دنیا له‌ که‌سیک ڤه‌وینی، {ناره‌حه‌تی و گرتیکی بو‌ چاره‌سەر بکا}، خوا خه‌میك له‌ خه‌مه‌کانی ږوژی قیامه‌تی بو‌ ده‌ره‌وینی {و گرتیکی بو‌ چاره‌سەر ده‌کا}، هه‌روه‌ها هەر که‌سیک، که‌سیک که‌ که‌وتوته سه‌غله‌تی و ته‌نگاوییه‌که‌وه، کاری بو‌ ئاسان بکا، خواش له‌ دنیاو دواږوژدا کاری بو‌ ئاسان ده‌کا، دیسان هه‌رکه‌سیک مسو‌لمانیک ڤیوشی، خوا له‌ دنیاو دواږوژدا ده‌یپوشی و، خوا هاوکاری به‌نده‌ی خو‌ی ده‌کا، تا‌کو‌ ئه‌و به‌نده‌یه‌ هاوکاری برای خو‌ی بکا، {یان خوشکی خو‌ی بکا}، هه‌روه‌ها هه‌رکه‌سیک ڤییه‌ک بگریته‌بهر له‌و ڤییه‌وه بیه‌وی زانست داوا بکا، خوا (سبحانه‌ و تعالی) ئه‌و ڤییه‌ی بو‌ ئاچو‌وغ و ته‌خت ده‌کا، به‌ره‌و به‌هه‌شت.

فه‌رموده‌یه‌کی دیکه‌ له‌وباره‌وه: پیغه‌مبەر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: {السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ، كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ - وَأَحْسَبُهُ قَالَ: - كَالْقَائِمِ لَا يَفْتَرُ، وَكَالَصَّائِمِ لَا يَفْطُرُ} ^(١).

واته: که‌سیک که‌ کو‌شش ده‌کا، مشو‌ر ده‌خوات و، هاوکاری بیوه‌ژن و نه‌دار ده‌کا، وه‌ک که‌سیکه‌ که‌ له‌ڤی خوا‌دا جه‌نگ و جیهاد ده‌کا. {ڤاوییه‌که‌ ده‌لی: ڤیم وایه‌ فه‌رموشی}: که‌سیک که‌ هاوکاری بیوه‌ژن و نه‌دار و هه‌ژار ده‌کا، وه‌ک که‌سیکه‌ که‌ شه‌ونویژ ده‌کا و نایچه‌ڤرینیته‌وه‌و، هه‌میشه‌ ږوژووی سوننه‌ت ده‌گری و، ږوژووه‌ سوننه‌ته‌کان ناپسینیته‌وه‌و نایانشکینی، واته‌ به‌رده‌وامه‌ له‌سه‌ر شه‌ونویژ ږوژووی سوننه‌ت، واته: خوا‌ی کارزان ده‌یخاته‌ ئه‌و ڤله‌یه‌وه‌و، ئه‌و ڤاداشته‌ی که‌ ده‌یدات به‌ شه‌ونویژکه‌ری به‌رده‌وام و، ږوژوگری به‌رده‌وام، ده‌یدات به‌ که‌سیکیش که‌ یارمه‌تی بیوه‌ژن و هه‌تیو و نه‌دار و هه‌ژار ده‌دات.

ئەدەب و ڕەوشتە کۆمەڵایەتییەکان
لەبەر تیشکی ڕەحیمی و عەقل دا

ئالقمی دواز دەیه م :

ئەدەب و ڕەوشتی بەرز لە گەڵ خەڵک دا بە گشتی

ئایا لە گەڵ خەڵک دا بە گشتی، پێویستە ڕەوشت و
ئەدەبمان چۆن بێ و، چۆن مامەڵەیان لە گەڵدا بکەین؟
لەم ئالقمیەدا باسی ئەو دەکەین، ئەویش لەبەر
ڕۆشنایی چەند ئایەتیکی قورئانی بەرز و بەپێزی خوا،
چەند دەقیکی سوننەتی پیغەمبەری پێشەوادا (صلی الله
علیه وسلم) :

(۱) خوا (سبحانه و تعالى) لە سوورەتی (البقرة)، ئایەتی (۸۳) دا، دەفەرموی: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾ ، واتە: كام قسەییە باشە، ئەو لە گەڵ خەڵکدا بکەن. مەروۇقی مسوڵمان دەبێ لە گەڵ هەموو خەڵک دا، قسەیی باش بکا، هەم شیوازی قسەکردنە کەیی باش بێ، هەم نیوە پۆکی قسەکردنە کەش، چونکە جاری وایە: مەروۇ شیوازی قسەکردنە کەیی باشە، بەلام نیوە پۆکە کەیی خراپە، جاری واش هەییە: نیوە پۆکە کەیی باشە، بەلام شیوازه کەیی خراپە، بەلام کە خوا دەفەرموی: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾ ، كام قسەییە باشە، ئەو لە گەڵ خەڵکدا بکەن، واتە: با قسەکەتان باش و پەسند بێ، هەم لە پەروی نیوە پۆکەو، هەم لە پەروی فەویم و شیوازی دەربەرینەو.

بۆیە خوا (سبحانه و تعالى) لە بارەیی (داود) هەو (عليه السلام) دەفەرموی: ﴿وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابِ﴾ ص: ۲۰. واتە: هەم حیکمەت و هەم قسەیی پەرمان بە داود بە خشیبوو. واتە هەم لە پەرویی شیوازهو قسەکەیی پەرو بپەو، ئەوانەیی دەیدواندن، گوێبیستی دەپەو، باش لێی تێدەگەشتن و، هەم نیوە پۆکی قسەکردنە کەشی، (حیکمەت) یانی: زانیاریی راست و بەکەڵک بوو.

(۲) هەر لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (۱۹۵) دا خوا دەفەرموی: ﴿وَأَحْسِنُوا﴾ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۹۵﴾ . واتە: هەروەها چاکە بکەن، بێگومان خوا چاکە کارانی خۆشدەوین.

وەک چۆن مەروۇقی مسوڵمان، دەبێ قسەیی باش بێ لە گەڵ خەڵکدا، لە پەرویی

نيوهړۆك و له پرووى شىوازوه، بههه مان شيوه: دهبي مامه لهو كرده وهى باشيشى بويان و له گه ليان ههبي، ﴿وَأَحْسِنُوا﴾، چاكه كار بن، چاكه بكهن، به دلتيايى خوا چاكه كارانى خوښ دهوین.

بو هی پيشى دهفرموى: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ﴾، يانى خه لك به گشتى، به مسولمان و نامسولمانه وه. به لام ته وهى دووه ميان، خواى زاناو دانا ديارى نه كرده له گه لكى دا چاكه بكهين، به گشتى فرمويه تى، كه واته: چه مكه كهى به گشتى ده مي پي ته وه، يانى: چاكه بكهن له گه لك دا به گشتى.

ئىنجا با ته ماشاى چهند ده قىكى سوننه تيش بكهين:

(۳) يه كيان ته وه ده قيه كه پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) ده فرموى: {الَّذِينَ: النَّصِيحَةُ، قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأُمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ} (۱)

پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) رۆژي ك فرموى: ديندارى دلسوزيه، به تهنگه وه بوونه، {هاوه لان ده لين} گوتمان: دلسوزى و به تهنگه وه بوون بو كى؟ فرموى: بو خوا (سبحانه وتعالى) و، بو كتيبي خوا و، بو پيغه مبه رى خوا (صلى الله عليه وسلم) و، بو حوكمرانان و بهرپرساني مسولمانان و، بو مسولمانان به گشتى.

جارانى ديكهش باسم كرده، كه زور كهس وشه (نصيحة) به نامۆزگارىي لىك ده داته وه، به لام وانيه، (موعظة) نامۆزگارييه و، (نصيحة) جيايه، (نصيحة) يانى: دلسوزى، ته گه رنا نامۆزگارىي كتيبي خوا، نامۆزگارىي خوا

چۆن دەكرى! ئامۆزگارىي پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) چۆن دەكرى!
(النصيحة) وەك زانايان گوتويانە: (النُّصْحُ هُوَ إِرَادَةُ الْخَيْرِ لِلْمَنْصُوحِ)^(۱)،
(نصح) بریتىيە لەوەی: ئەو كەسەى كە تۆ (نصح) كەى ئاراستە دەكەى، چى بۆ
ئەو چاكە، ئەوەى بۆ بكەى و ئەوەى پى بلىي، كەواتە: (نصح و نصيحة) يانى:
دلسۆزىي نواندن و بەخەمە وەبوون.

بۆيە لە زمانى كوردیي دا، ئەگەر بليين: بە تەنگەوە بوون و بەپەرۆشەوە بوون
و، دلسۆزىي، ئەو مانای پر بەپيستی (نصيحة) يە.

٤) پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە فەرمايشتيكى ديكەدا دەفەر موى:
{ الْمُؤْمِنُ يَأْلَفُ وَيُؤْلَفُ، وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَأْلَفُ وَلَا يُؤْلَفُ، وَخَيْرُ
النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ }^(۲).

واتە: برۆدار خەلكيش ھۆگرى خۆى دەكات و، خۆشى ھۆگرى خەلكى دەبى
و، كەسيك نە بتوانى خەلك ھۆگرى خۆى بكات، نە ھۆگرى خەلك بى، خيىرى
پيۆ نيهو، باشترينى خەلك سوودبەخشترينيانە بۆ خەلك.
كەواتە پيۆەرى چاكبوون لەلاى خوا، ئەوہيە كە ئينسان سوودبەخشت بى بۆ
خەلك و، كەلكى بۆيان ھەبى و، سووديان پى بگەيەنى، چ سوودى ماددىي، چ
سوودى مەعنەويي، خەلك بە گشتى و بى جياوازي.

٥) ھەر وەھا پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موى: { تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ
أَخِيكَ صَدَقَةٌ }^(۱) واتە: زەر دەخەنە كردنت لەرۆى براى خۆت دا، خيىر و پاداشتى
ھەيە.

(۱) النُّصْحُ: تَحَرَّى فِعْلٍ أَوْ قَوْلٍ فِيهِ صَلَاحٌ صَاحِبِهِ. (مفردات ألفاظ القرآن، راغب الأصفهاني، ص ۸۰۸).

(۲) أخرجه أحمد: ۲۲۸۹۱، وأخرجه أيضاً: الطبراني: ۵۷۴۴.

يانى: چاكەيه كه و خيرو پاداشتى لەبەرامبەر دا هەيه، بێگومان لەگەڵ خوشكى مسوڵمانيشدا بەهەمان شێوە، بەلام واديارە كۆرەكه هى پياوان بووه.

٦) هەروەها پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: {تَهَادُوا تَحَابُّوا} ^(١).
واتە: دیاریی و خەلات بدەن بە یەكدی، دەبێتە هۆی یەكدی خوشبوستنەتان.

٧) هەر لەوبارەو، كه دەبێ چۆن مامەلە لەگەڵ خەلك دا بكری؟ پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: {الْمُسْلِمُ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ وَيَصْبِرُ عَ إِذَاهُمْ أَفْضَلُ مِنَ الَّذِي لَا يُخَالِطُهُمْ وَلَا يَصْبِرُ عَلَى إِذَاهُمْ} ^(٢).

واتە: ئەو مسوڵمانەى كه لەگەڵ خەلكدا تێكەڵ دەبێ، مامەلەیان لەگەڵ دا دەكاو، خۆراگريش دەبێ لەسەر نارەحەتیی و ئازاریان، باشترە لەو مسوڵمانەى كه لەگەڵیان تێكەڵ نابێ، خۆراگريش نابێ لەسەر ئازاریان.

بەلێ مسوڵمان نابێ دووره پەریز بێ، مسوڵمان دەبێ ئەرینیى بێ، كراوه بێ، لەگەڵ خەلك تێكەڵ بێ، بەلام تێكەڵبوونیكى ئەرینیى، تێكەڵبوونیكى كاریگەرى بەشێوەیەك، كه سوودیان پێ بگەیهنێ، و، لەسەر نارەحەتییه كانیشیان

خۆراگر بێ، وەك (لوقمان) ئامۆزگاریی كۆرەكهى دەكا، دەلێ: ﴿يَبْنَىٰ أَقْمَرُ الصَّلَاةَ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنَّهُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزَمِ الْأُمُورِ﴾ ^(٣)

١) رواه الترمذي: ٤٤٥، وقال الألباني: صحيح.

٢) السنن الكبرى للبيهقي، ١٩٦/٦.

٣) الترمذي: ٢٥٠٧.

واتە: ڕۆڵەگیان! نوێژ بەرپا بکەو، فەرمان بە پەسند بکەو، ڕیگری لە ناپەسند بکەو، لەسەر ئەوەش کە دیتە ڕیت خۆراگرە.

هەرکەسیک فەرمان بە پەسند و ڕیگری لە ناپەسند بکات، گرفت و ناپەسندی دینە ڕی، چونکە ئەوانە ی کە لە ئاوی لێلدا ڕاوی دەکەن، دەست هەلناگرن لە خراپە ی خۆیان و، ئەوانە ی کە کەیفیان بە چاکە نایەت، کاتی کە فەرمان بە چاکە دەکە ی و، ڕی لە خراپە دەگری و، لەگەڵتدا تیک دەگیرین، دەبی خۆراگر بی.

دوایی خوا دەفەرموی: ﴿إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾، یانی: بێگومان خۆراگری لەسەر ئەوە ی کە دیتە ڕیت، لەو کارانە یە کە پێویستی بە عەزیمەت دەکا، پێویستی بە ئیرادە یەکی پتەو دەکا، یاخود: لەو کارانە یە کە خوا داکۆکی لەسەر کردوون.

۸) لە فەرماشتیکی دیکە دا هاتو، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموی: {مَنْ اسْتَعَاذَ مِنْكُمْ بِاللَّهِ فَأَعِذُوهُ، وَمَنْ سَأَلَ بِاللَّهِ، فَأَعْطُوهُ، وَمَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ، وَمَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافُّوهُ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تَكْفُونَهُ، فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَرَوْا أَنَّكُمْ قَدْ كَافَّوْهُ} (۱)

واتە: هەر کەسیک پەنای لی بە خوا گرتن، {شتیک بوو، گوتی: پەنا بە خوا دەگرم، تووشی زیانم مەکەن}، پەنای بدەن، {بێن: مادام پەنات بە خوا گرت، تەواو پەنادراوی}، هەروەها هەر کەسیک بەناوی خواوە داوای لی کردن، پێی بدەن، هەروەها هەرکەسیک بانگی کردن، بە دەمیەوە بچن، {کە دەفەرموی: هەرکەس، یانی: مسوڵمان و نامسوڵمان} . دیسان هەرکەسیک چاکە یەکی

(۱) أخرجه أحمد: ۱۲۷، وأبو داود: ۱۶۷۲، وصححه الألباني.

له گه لدا کردن، پاداشتی بده نه وه، ته گهر شتی کتان شک نه برد، پاداشتی پی بده نه وه، بوی بیارینه وه، هه تا ده گه نه ته و قه ناعه ته ی که به ته ندازه ی چاکه که ی که له گه لیدا کردون، دوعای خیرتان بو کردوه.

(۹) له فهرمایشتی کی دیکه دا که له و باره وه هاتوه، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی: { الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَخُونُهُ وَلَا يَكْذِبُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ، عِرْضُهُ وَمَالُهُ وَدَمُهُ، التَّقْوَى هَا هُنَا، بِحَسَبِ أَمْرٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْتَقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ }^(۱).

واته: مسولمان برای مسولمانه، نه خیانه تی لی ده کا، نه دروی له گه ل ده کا، نه له ته نگانه دا پشتی بهر ده دا، هه موو شتی کی مسولمان له مسولمان قه ده غه یه: ئاپرو و که پرامه تی، مال و سامانی، خوینی، ته قوا لیړه دایه (ناماژه ی بو سینه ی موباره کی کرد). {واته: ریشه ی ته قوا، بنه که که ی، له دل و دهر وونی مروّف دایه }، مروّف ته و ونده خراپه ی به سه، که به کهم ته ماشای برای مسولمانی بکات و به سووک سه یری بکات.

(۱۰) فهرمایشتی کی دیکه له و باره وه، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی: { يَا أَيُّهَا النَّاسُ! أَفْشُوا السَّلَامَ، وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ، وَأَطْعَمُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ، تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ }^(۲).

واته: ته ی خه لکینه! سلو کردن بلاو بکه نه وه، {زور سه لام له یه کدی بکه ن } و، خواردن ببه خشن، {خواردن به خه لک بدن } و، په یوه ندی خزمایه تی بگه یه نن و، له کاتیک دا که خه لک خه و توون به شه وی، شه و نویتز

(۱) أخرجه الترمذي: ۱۹۲۷، وقال: حسن غريب، وصححه الألباني.

(۲) الترمذي: ۲۴۸۵ وقال: حسن صحيح.

بكهەن، به سهلامهتی دهچنه بهههشت.

تهماشای بكهەن! ئەو هاوسەنگییە: ۱- زۆر سلاو لە خەلك كردن، ۲- خواردن به خەلك دان، ۳- گهیانندی پهيوهندی خزمایهتی، ۴- شهونویژکردن، ئنجا بهههشت بوختان مسوگەر دهكهەن، بهو چوار كردهوه سهههكیه.

یهكێك له نیشانه سهههكیهكانی مسولمانهتی راست و دروست، بریتیه له: هاوسهنگیی، كه مرقفی مسولمان دهبی بتوانی له ههموو مهیداناندا تهسپی خۆی تاوبدا، نهك به باریكه رییهكدا پروات، نهك تهنیا سهههگرمی دوو-سی ئیشان بی! بهلكو دهبی نویژكهری باش بی و، خواردنیش به خەلك بدات و، سلاویشیان لی بكات و، پهيوهندی خزمایهتیش بگهیهنی، له گهیشیان به ریژو حورمهت بی.

(۱) كۆتا فهرمووده كه لهو بارهوه دهیهینینهوه، ئەو فهرمایشتهی پیغهمبهره (صلی الله علیه وسلم)، كه دهفهرموی: {إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ، وَلَكِنْ يَسْعُهُمْ مِنْكُمْ بَسْطُ الْوَجْهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ} (۱).

واته: ئیو|| به مال و سامانتان فریای ههمووی خەلكی ناكهون، {ناتوانن مال و سامان بدن به ههموو خەلك، پارهتان هینده نیه}، بهلام پرووی گهش و خوشتان و، ڤهوشتی جوانتان بهشی ههمووان دهكات.

چی تی دهچی، كه ئینسان له گهلا ههموو كهسدا پرووی خویش بی! له گهلا ههموو كهسدا ڤهوشتی جوان بی! له گهلا ههموو كهسدا به ریژو حورمهت بی! به پیچهوانهوه: ڤوگرژی و تالیی، مهسرهفی زۆر به ئینسان دهكا، ههه ئینسان تهزیهت دهدات، ههه دهووبهههه تهزیهت دهدات، ههه كهشیکی تهنگ و تال

بلاو دەكاتەو، بە ئالى لە راستییدا: پەروەشتى خراپ و ئاكارى خراپ، ئینسان ئەزىيەت دەداو، مەسرهفى زۆر بە ئینسان دەکا. چونکە کەسێک بە زمان خەلك ناپەرەت بکا، بە پروی گرژى، بە پەروەشتى خراپى، بە دەست بزیویى دزیوى، بە تەكید هەم خۆى دەخاتە مەینەتیی و ئەزىيەتەو، هەم خەلك و دەورووبەریشى.

(۱۲) کۆتایی ئەم بابەتە هەمووی بەم ئایەتە موبارەکە دینین، ئایەتى (۱۰۴) لە سوورەتى (آل عمران)، کە خوا (سبحانه وتعالى) پروو لە ئیمەى مسوولمان دەکا، دەفەر موى: ﴿وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (۱۰۴).

واتە: ئیو. کۆمەلێک بن، ئەى مسوولمانینە! یان با لەنیو ئیو دە کۆمەلێک هەبن، {ئەم سى کارە بکەن}:

۱- ﴿يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ﴾، خەلك بانگ بکەن بۆ هەرچى چاکەیه {لەنیازی دل و قسهى زمان و کردەوێ ئەندامەکان و، لە هەموو بوارەکانى ژيان و گوزەران و ئاستەکانى کۆمەلگادا}.

(راغب الأصفهاني) ئاوا پیناسهى (خیر) دەکا: (ما يرغب فيه الكل)^(۱). (خیر) بریتیه لهوێ کە هەموو کەس بۆى ئارەزوومەندە، چ پەيوەندى به لایەنى تاکیه و هەبى، چ بە بواری خیزانی، چ کۆمەلایهتیی، چ سیاسیی، چ ماددی بى، چ مەعنه ویی.

۲- ﴿وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ﴾، هەروەها هەرچى پەسندە، فەرمانى پى بکەن، واتە: هەولبەدەن شتى پەسندو چاک، لە کۆمەلگا و دەورووبەرى خۆتان دا

بچەسپینن.

۳- ﴿وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾، ھەروەھا ڕیگری بکەن لە ھەرچی ناپەسندو خراپە.

دوایی دەفەرموی: ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾، ھەر ئەوانەش سەرفرازن. دیارە وشە (المعروف) و (المنکر)، کە دەبی (المعروف) فەرمانی پێ بکری و، (المنکر) ڕیگری لێ بکری، لە زمانی عەرەبییدا ھەردووکیان (أَل)ی تەعریفیان لەسەر، ئەو (ال)ەش لێرەدا مانای (جنس) دەگەیەنێ، واتە: ھەرچی شتی پەسندە، دەبی فەرمانی پێ بکەن و، ھەرچی شتی ناپەسندە، ڕیگری لێ بکەن. ئنجا ھەرچی شتی پەسندە: چ پەییوەندیی بە لایەنی بوونناسییەو ھەبی، چ بە ئیمان و عەقیدەو، چ بە عیبادەت و پەرستشەکانەو، چ بە ڕەوشت و ئاکارەو، چ بە باری کەسییەتی و باری خێزانی، چ بە بواری کۆمەڵایەتی، چ بە بواری سیاسی... ھتد، ھەرچی پەسندە، دەبی ھەولبدری بچەسپیندری، ھەروەھا ھەرچی ناپەسندە، دیسان پەییوەندیی بە ھەر کام لە ڕەھەندەکانی ژیان و، ھەر کام لە لایەنەکانی مسوڵمانەتی و ھەبی، دەبی ھەولبدری، ئەو ناپەسندو خراپانە، ریشەکیش بکری و، کۆمەڵگایان لێ بژار بکری.

ئنجا کە خوا دەفەرموی: ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾، ھەر ئەوانەش سەرفرازن، یانی: تەنیا ئەوانە کە خەڵک بانگ دەکەن، بۆ ھەرچی چاکەیی و، ھەول دەن تێکرای شتی پەسندیان لەنیویدا بچەسپین و، سەرچەم شتی بەزەر و خرایان لەنیویدا ریشەکیش بکەن و، کۆمەڵگا بژار بکەن، لە خراپەکان و، پیراژیننەو بە چاکەکان، ئا ئەوانە سەرفرازن و، ئەوانە بە مراد گەشتوون.

ئەدەب و ٲەوشتە كۆمەلە ئايەتسىيەكان
لەبەر تىشكى وەجى وەقە قەلدا

ئالقامى سىز دەيەم :

ئەدەب لەگەل مزگەوتدا

بەپىزان!

ئايان ئىمە لەگەل مائەكانى خوادا، لەگەل مزگەوتەكاندا، دەبى
چۆن مامەلە بكەين و، ٲەوشتە و ٲەفتارو ئاكارمان چۆن بى؟
لە سى (٣) ٲرگەداو، لەبەر ٲۆشنائى چەند ئايەتتىكى خوائ
ٲەروەردگارو، چەند فەرمايشتىكى ٲىغەمبەردا (صلى الله عليه
وسلم)، باسى ئەو ئەدەب و ٲەوشتانە دەكەين، كە مسولمانان
دەبى ٲەچاويان بكەن، لە مامەلە كردن لەگەل مائەكانى خوا،
لەگەل مزگەوتەكاندا.

برگه ی یه که م: گه وره یی پیگه ی مزگه وتان، ماله کانی خوا:

۱- خوا (سبحانه و تعالی) له سوورپه تی (الجن) - ۱۸- دا، ده فره رموی: ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾ .

وته: مزگه وته کان ته نها هی خوان، ننجا له گهل خوا دا له که سی دیکه مه پارینه وه.

که واته: مزگه وت مالی خواجه و نابی هیچ که س به مالی خوی بزانی و، نابی هیچ که س به مولکی خوی بزانی، هر مزگه وتیک که دروست ده کری، هر که سینک له پشتییه وه بی: چ دامه زراوه ییه کی حکومیه، چ شه خسیکه، چ هوژیکه، چ حزیکه، چ بنه ماله یه که، نابی نیه تی نه وه ی لیبینی که مولکی خوییه تی، به لکو که دروستی کرد، مادام ناوی لینا مزگه وت، نه وه مولکی خواجه (سبحانه و تعالی) و، بو هه موو که س وه ک یه که.

ننجا گرنګترین شتیک که له مزگه وتدا ده کری، نه وه یه که: ﴿فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾، ته نیا خوی تیډا بپه رستری و، له گهل خوا دا له که سی دیکه پارانه وه نه کری و، به ندایه تی بی بو که سی دیکه نه کری.

۲- له سوورپه تی (البقرة) - ۱۱۴- دا، خوا ده فره رموی: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا أَسْمُهُ وَاسْعَى فِي خَرَابِهَا﴾ .

واته: کی سته مکارتره له و که سه ی که ریگا ده گری، که مزگه وته کانی خوا، ناوی خویان تیډا به پندری و، هه ولی کاول کردن و تیکدانیان ده دا! واته: نه و

كەسە، لە هەموو كەس ستهمكارترە، كە ناهێڵێ ماله كانی خوا ناوی خویان تێدا بەرزبکریتهوهو، ههول دهدات کاولیان بکات، چ به کاولکردنی مەعنهویی، چ ماددی.

من نامیلکە یەکم هەیه بەناوی "مزگەوتە کانی کوردستان لەنیوان ئاوه دانکردنەوهو کاولکردندا"، لە راستیدا مزگەوت کاولکردن هەر ئهوه نیه، که بلدۆزەری لیبدری، وهك کاتی خۆی پزیم مزگەوتە کانی لادیکانی کوردستانی رووخاند، کاولکردنی ماله کانی خوا، ویرانکردنیان تهنیا ئهو حالته روالةتی و بهر ههستهی نیه، بهلکو وهك خوا دهفهرموی: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَّنَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا أُسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا﴾، کێ ستهمكارتره لهو كەسە ی که ریڤهگری مزگەوتە کانی خوا، ناوی خویان تێدا بهیندری و، ههولیش دهدات کاولیان بکات، واته: له رووی مەعنهویییهوه کاولیان بکاو، له نیوه پزۆکی خویان خالییان بکاتهوه، ئەوانه ی که ریڤه گرن له مزگەوتە کاند دهرسی قورئان بخویندری، فهرمایشته کانی پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) و، زانسته شه رعیه کانیان تێدا بخویندرین، مسولمانان تیایندا ئازادانه یادی خوا بکهن، بیگومان ئهوهش جوړیکه له کاولکردنی ماله کانی خواو مزگەوتە کان، چونکه کاولکردنی مەعنهویی ئهوهیه، که پهك بخرین لهوهی که به ئهركی خویان ههلبستن، ئاشکراشه ئهركیکی شه رعیهی که مزگهوتی بویه دروست دهکری، تێدا ئه نجام بدری، بریتیه له یادکردن و باسی خوا، باسی ئایین و بهرنامه ی خوا (سبحانه وتعالی).

٣- له سوو‌په‌تی (النور) (٣٦ - ٣٧) دا، خوی په‌روه‌ردگار ئاوا له باره‌ی ماله‌کانی خۆیه‌و ده‌فه‌رموی:

﴿ فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا أَسْمُهُمْ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ۚ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ۚ ﴾ (النور: ٣٤ - ٣٧)

واته: له مالا‌نی‌کدا که خوا مو‌له‌تی داوه: ئه‌و مالا‌نه به‌رزبکری‌نه‌وه‌و، ناوی خوایان تیدا به‌ی‌ندری، پیاوانیک له‌و مالا‌نه‌دا به به‌یانیان و ئی‌واران خوا به پاک ده‌گرن، ئه‌و پیاوانه، نه بازرگانیی نه ک‌پین و فرو‌شتن له یادی خوا، له نوی‌ژ به‌رپاک‌ردن و له زه‌کات دان، بی‌ئا‌گیان ناکات، له پ‌و‌ژیک ده‌ترسن که دل و چاوه‌کان تیدا هه‌ل‌ده‌گه‌ری‌نه‌وه.

یانی: له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که بازرگانیی و که‌سابه‌ت ده‌که‌ن، ک‌پین و فرو‌شتنیش ده‌که‌ن، به‌لام له په‌یه‌ه‌ندیی نی‌وان خۆیان و خوا و، له نوی‌ژ به‌رپاک‌ردن و زه‌کات دان، بی‌ئا‌گا نابن.

٤- له فه‌رمایش‌تیکی پی‌عه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوه، ده‌فه‌رموی: ﴿ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِنَاءِ الْمَسَاجِدِ فِي الدُّوَرِ، وَأَنْ تُنْظَفَ وَتُطَيَّبَ ۚ ﴾^(١)

واته: پی‌عه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمانی کردوه، که مزگه‌وته‌کان له گه‌ره‌کاندا دروست بک‌ری‌ن و، پاک و خاوی‌ن راب‌گیرین و بو‌خ‌وشیش بک‌ری‌ن.

(١) أخرجه أبوداود: ٤٤٥، والترمذي: ٥٩٤، وصححه الألباني في (صحيح الترغيب والترهيب): ٢٧٩.

كەواتە مزگەوت دروست كردن، فەرمانى پيغەمبەرى (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسەرە، لە گەرەك و لە شوینەکاندا، لەم ھەریمی کوردستانەى ئیমেدا، لە ھەندیک گەرەکاندا بەس شوینی مزگەوت دیاریی نەکراوە، مەلەوانگەو، یانە (نادی) و، زۆر شوینی دیکە گشتیان تیدا رەچاو کراون، بەلام مالى خوايان تیدا دانەنراوە لە نەخشەکەدا! کە ئەوەش کەمتەرخەمییه کی گەورەیه، بگرە گوناھیکى گەورەیه لەنیو میللەتیکی مسوولماندا، شاریک، گوندیک بنیات بنری، کە بەزۆریش وا بوو، بە پارەى ھەرام و، بە ریکەوتن لە گەل دەسلەتدارانیك، کە شەریکە دزن لە گەلیاندا، دروست دەکری و، کابرا لە پەنایدا دەبیته ملیاردیر، کەچی بستیکی بۆ مالى خوا تیدا دیاریی نەکردو!

برگەى دووهم: پاراستنى مزگەوت

دەبى مزگەوت بپاریزى، لە ھەر شتيك كە شایستەى مزگەوت نیە.

(۱) خوا (سبحانه وتعالى) دەفەرموی:

﴿يَبْنَىْ ءَادَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ الأعراف: ۳۱.

واتە: ئەى وەچەى ئادەم! ئەى رۆلەکانى ئادەم! لەلای ھەر مزگەوتیک خۆتان برازیننەو، {یانى: بە پازاوەیى و بە جوانیى و بە بۆنخۆشیى بچنە مالى خوا، چونکە تۆ میوانى خواى}.

ھى وا ھەیه دەچى بۆ بانگىشتيک، یان دەچیت بۆ کوپيک، یان بۆ شین و شاییه کی خەلک، خۆى دەرازینیتەو، لە خۆى دەخەفتى، بەلام دەچیتە مزگەوتى بە شەپریویى، بەلام خوا دەفەرموی: ﴿خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ

مَسْجِدٍ، لەلای ھەر مزگەوتێك لەلای ھەر شوێنێك كە كرنووشی بۆ خوا تێدا دەبرد، خۆتان برازێننەو، چۆن جوان و پێكە، چۆن پاكتر و بۆغۆشتی، ئاوا بچۆ بۆ مالى خوا.

(٢) لەو بارەو كە دەبى مالى خوا، مزگەوت لە بۆنى ناخۆش و شتى پيس بپاریزى، پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەموى:

{ مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَالْثُومَ وَالْكَرَّاثَ، فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ }^(١).

واتە: ھەر كەسێك پياز و سیرو كەوەر، {یاخود كورادە، یان سیرمۆكە} خوارد، {كە بۆنیان ناخۆشە}، با نیزیكى مزگەوتمان نەكەوى، چونكە فریشتەكانیش نارەحەت دەبن بەو ھى كە وەچەى ئادەم پێى نارەحەت دەبن.

و ەك چۆن مەزقەكان بۆنى ناخۆشیان پێ ناخۆشە، فریشتەكانیش بۆنى ناخۆشیان پێ ناخۆشەو، فریشتەكانیش لە مالهەكانى خوا دان.

(٣) فەرمايشتیكى دیکە لەو بارەو، پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى:

{ الْبُصَاقُ فِي الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا }^(٢).

واتە: تف پۆكردن لە مزگەوت گوناھە، {گوناھێكى گەورەیه} و، سڕینەو ھى ئەو گوناھەش لا بردنیەتى.

(١) أخرجه مسلم: ٥٦٤، والترمذي: ١٨٠٦، وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى: ٦٦٨٥.

(٢) البخاري: ٤٠٥، ومسلم: ٥٥٢.

ئەو تەفە، یان بەلغەمە، یان چلەمە، کە رۆکراوە، دەبی مزگەوتی لی پاک بکریتهو، لیڕەدا بۆیە دەفەرموی: (دفعها) واتە: شاردنەو، چونکە کاتی خۆی مزگەوتەکان چەو و لم بوون، بەلام ئیستا کە فەرشی تیدا راخراوە، دەبی خاوینی بکەیهو، جاری وایە ویرای سڕینەو، حەوجیی شۆردنیشە.

(۴) هەر لەوبارەو پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموی:

{إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ، لَا تَصْلُحُ لَشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ، وَلَا الْقَذَرِ، إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى، وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ} ^(۱).

واتە: ئەم مزگەوتانە، ناگونجین بۆ میز، یاخود شتی پیس، {کاتی خۆی خەلک دواکەوتوو بوو، بەتایبەتی کە خەلکیک تازە هاتۆتە نیو ئیسلامەو، بۆ نمونە: لە دەقەکانی سوننەتدا هاتو، کە عەرەبیکی خێلەکی رۆژیک یەکسەر لە مزگەوتی میزی کردو! پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: ئەو مزگەوتانە ناشین و شایستە نین بۆ هیچ کام لەم شتانە پیسن، {بەلکو بۆ یادی خۆی بەرز و، بۆ قورئان خویندن، {و بۆ بەندایەتی بۆ خوا کردنن} ^(۲).

(۱) مسلم: ۲۸۵.

(۲) {عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَبَالَ فِي طَائِفَةِ الْمَسْجِدِ، فَزَجَرَهُ النَّاسُ، فَتَهَاكُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا قَضَى بَوْلَهُ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِذَنْبٍ مِنْ مَاءٍ، فَأُهْرِيقَ عَلَيْهِ} (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ: البخاري: ۲۱۹، ومسلم: ۲۸۴)

**بەرگەى سەيەم: چەند ئەدەبىكى گەنگ، بۆ مامەلە كردن لەگەل
مەزگەوتدا:**

وێرەى ئەوانەى كە باسەمان كردن، با چەند ئەدەبىكى دىكەى گەنگ بۆ مامەلە
لەگەل مەزگەوتدا، بۆهەنە روو:

(١) يەكەك لە ئەدەبەكان ئەوەهە، ئىنسان كاتەك دەچەتە ژوور مەزگەوت، پەي
راستى پەيش بخت و، كاتەك دەتە دەرى، پەي چەپى پەيش بخت، ئەم
فەرمايشتە لەو بارەهەو دەين:

{كَانَ رَسُولُ (صلى الله عليه وسلم) يُعْجِبُهُ التَّيْمَنُ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ: فِي طُهُورِهِ
وَتَرْجُلِهِ وَتَنَعُّلِهِ} (١).

دايەمان عائيشە (پەزەى خەى لەسەر بىت) دەلى: پەغەمبەرى خەا (صلى
الله عليه وسلم) خەزى لەو دەكرد لە هەموو كاروبارەكانىدا بەلەى راستى
دەست پەي بكا: كە دەستەنۆيژى دەگرت، يەن كە خەى دەشۆرد، پەيشى لەى
راستى دەشۆرد، هەروەها كە سەرى دادەهەينا، پەيشى لەى راستى
دادەهەينا، ديسان كە پەلەوى لەپەي دەكرد، پەيشى پەي راستى لەپەي
دەكرد، {بۆ دانانى پەلەوى پەيشى لەى چەپ و، بۆ هاتنە دەريش لە
مەزگەوت پەي چەپى پەيش دەخست}.

(١) أخرجه البخاري: ١٦٨، ومسلم: ٢٦٨، عن عائشة رضي الله عنها.

(النووي) له (رياض الصالحين) هكهى خویدا،^(١) ئەم ناویشانەى هیناوه:
(باب استحباب تقديم اليمنى في كل ما هو من باب التكريم، كالوضوء
والغسل والتيمم، ولبس الثوب والنعل والخف والسرراويل ودخول المسجد).
واته: باسى ئەوه كه وا باشه لای راست پيش بخړی، له هه موو ئەو
شتانەدا كه جیى ریزن، وهك: دهستنوێژگرتن و تهیه موم كردن و خوشووردن
و پوشاك له بهر كردن، پیللو كردنه پى و خوف {يان گوڤهوى} ده پى كردن
و شهروال ده پى كردن و چوونه مزگهوت.

(٢) ئەدهیكى دیکهى چوونه مزگهوت ئەوهیه، ئینسان کاتیك دهچیته
مزگهوت، دانه نیشی تاكو دوو ركات نوێژ دهكات، وهك: پیغه مبهه (صلی
الله علیه وسلم) دهفه رموی: {إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلَا
يَجْلِسُ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ}.^(٢)

واته: یه کیكتان كه چووه مزگهوت، با داده نیشی تاكو دوو ركات نوێژ
دهكا.

ئەو دوو ركاتهش، شهرعزانان ناویان لێناوه: (ركعتي تحية المسجد) دوو
ركاتی سلاو كردن له مزگهوت، چۆن سلاو له مزگهوت دهكهى؟ دوو ركات
نوێژی تیدا دهكهى.

(٣) ههروهها له ئەده به كانی ههلس و كهوت له گەڵ مزگهوتدا، ئەوهیه، كه له
مزگهوتدا نابى كرىن و فروشتن بكړی و، نابى دهنگ بهرز بكړیته وه و،
كه سىك شتیكى لى ون بووه، له مزگهوتدا هاوار بكا، وهك لهم

(١) ص ٢٨٧.

(٢) أخرجه البخاري: ١٢٦٣، ومسلم: ٧١٤.

فەرمايشتەدا هاتو:

{ مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ: لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ؛ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا }^(١).

واتە: ھەر كەس ئەگەر گۆیى لى بوو، كەس ئەگەر بانگى شەيخى دەکرد، شەيخى لى ون بووبوو، بانگى دەکرد، جارى بوو دەدا، با بلى: (ياخا نەيدۆزىيەو)، خوا بۆت نەھيىتەو، چونكە مزگەوت بۆ ئەو دەروست نەكراو.

بەلى، مزگەوت دەبى رېزو حورمەت و وىقارى پيارىزى و، نەكرىتە شويى دەنگ ھەلپەن و، كرىن و فروشتەن و فشقىيات، يان ھەندى جوړە قسە و باس كە لايەقى مزگەوت نە.

٤) يەكە دىكە لە ئەدەكانى مزگەوت ئەو ھە، ئىنسان كاتىك دەچىتە ژوور مزگەوت بلى: {اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ} ^(٢). واتە: ئەى خوايە! دەرگاكانى بەزەبى خۆتم بۆ بكەو.

ھەر ھە كاتىك دىتە دەرى، سوننەتە بلى: {اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ} ^(٣) ئەى خوايە! من لە بەخششى تۆ داوا دەكەم.

واتە: تۆ كە لە مزگەوت دەچى دەرى، دەچى نۆ ژيان و كارو كەسابەت و، مەزەنە ئەو ھە كە تۆ بژىو و بەخششى خوات پى برى، بلى: خوايە! لە بەخششى تۆ داوا دەكەم، بەلام كاتىك دەچى نۆ مزگەوت، بۆيە

(١) أخرجه مسلم: ٥٦٨.

(٢) أخرجه مسلم: ٧١٣، وأبو داود: ٤٦٥.

(٣) أخرجه مسلم: ٧١٣، وأبو داود: ٤٦٥.

دەچی، کە خوا بەزەیی پیت دابی و لیت بپورری و پاداشت هەبی، بۆیه
لە ڕەحمەت و بەزەیی خوی بەخشەر بۆ خۆت داوا بکە.

لە کۆتاییدا دەلێم:

بینگومان مزگەوت کە مائی خوایهو، ئەوانە ی کە مزگەوت دروست دەکەن
خێرو پاداشتیکی گەورەیان هەیه، وەك له فەرمايشتی پیغه مبهردا (صلی الله علیه
وسلم) هاتوه:

{ مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ كَمَفْحَصٍ قَطَاةٍ أَوْ أَصْغَرَ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي
الْجَنَّةِ }^(۱)

واته: کەسیک مایک بۆ خوا دروست بکات، ئەگەر بەقەدەر هیلانە
کۆتریکیش بی، خوا مایکی لە بەهەشت بۆ دروست دەکات.
هەلبەتە مزگەوت هەرگیز بە ئەندازە ی هیلانە کۆتر نابێ، بەلام مەبەست
ئەو هیه هەرچەندە بچووک بی، بەلام بەراستی ئەو شتیکی زۆر خراپە، ئەو
کەسە ی کە مزگەوت دروست دەکا، دوایی بە مولکی تایبەتی خۆی دەزانێ!
ئاخر بە حیساب تۆ مالت بۆ خوا دروست کردو، ئنجا کە مالت بۆ خوا دروست
کردو، مائی خوا هی هەموو خەلکی خوایهو، تۆ نابێ لەو سەرەو ه لە خوی
بستینیەو ه ناوی خۆتی لی بنی!!

هەلبەتە مەبەستم ئەو نیه کە ئەگەر کەسیک ناوی خۆی، یاخود ناویک لە
مزگەوتە کە دەنی پێی بناسریتەو، ئەو گرنگ نیه، بەلام ئەو گرنگە کە ئەو

(۱) أخرجه ابن ماجه: ۷۳۸، قال البوصيري: هذا إسناد صحيح، والدليل: ۵۷۱۹ .

لە دلى خۆيدا بۆ ئەوەى نەبى بلىن: ئەو فلان كەس دروستى كردو، ئەگەرنا پاداشتەكەى دەبىتەو بە هەيچ، نابى بۆ خۆ هەلگىشانى بى، ئەو گرنگە. پاشان نابى وا مامەلە لە گەل ئەو مزگەوتەدا بکات، كە مۆلكى خۆيەتى، خەلكىكى لى قەدەغە بکات و، خەلكىكى بۆ فەرموو بکات!! يان شوينىك شوين بۆخۆى و هەندىك شوينىش بۆ خەلكىكى دىكە ديارى بکات، لە راستيدا كى پيشى دەچىتە مزگەوت، بۆ كۆى دەچى، ئەو زياتر شاىستەى ئەو شوينەيه كە لى دادەنىشى و، هەيچ كەس بۆى نيه هەندىك شوين لە مزگەوتەدا بۆخۆى قۆرخ بکات.

دەلى مەكتەبى مەلۇمەتە عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

English

عەلى بابىر/ AliBapir

مەكتەبى مەلۇمەتە عەلى بابىر

ئەدەب و ڕەوشتە کۆمەڵایەتییەکان
لەبەرتیشکی ڕەحیی و عەقل دا

ئالقیە چوار دەیم :

ئەدەب لە بازار و شوینە گتیشییەکاندا

بەڕێزان!

ئایا ئێمە لە بازار، لە جێی کارو کەسابەت، لە شوینە
گتیشییەکان دا، کە بۆ هەموو کەس وەک یەکن، دەبێ
چۆن مامەڵە بکەین و، ئەو ئەدەب و ڕەوشتانە چین، کە
دەبێ ڕەچاویان بکەین؟ لەم ئالقیەدا، لە چوار (٤)
بەرگەدا باسی ئەو دەکەین.

برځه یی یه که م: حوکمی گشتی چوونه بازارو شوینه گشتیه کان:

(۱) خوی پهره دگار له سوړه تی (النور) ثایه تی (۲۹) دا ده فرموی:

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ

يَعْلَمُ مَا بُدُونَكُمْ وَمَا تَكْتُمُونَ﴾ (۲۹)، واته: گونا هتان ناگاتی که

بچنه مالانیکه وه، {بچنه چهند جیگاو شوینیکه وه}، که که سیان تیدا

نیه، {واته: که که سی نیشته جییان تیدا نیه، به و واتیه هی که سانیکی

دیاریی کراو نین} و، له وی دا به هره وهر بگرن، خواش ده زانی چی ناشکرا

ده که و چی په نهان ده که ن!

زانایان له ته فسیره کان دا ده لاین: ﴿يُوتَا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ﴾، وه ک

خانه کان (الخانات)، کاتی خوی له جیاتی هوتیل، خان هه بووه، هه روه ها

ته و شوینانه ی که شوینی گشتی بؤ ئیسر {احه تی خه لک و تیدا مانه وه ی

خه لک، یان جیبه جی کردنی کار و پیوستیه کانیا ن.

که واته ﴿يُوتَا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ﴾ واته: ته و شوینانه ی عائیله یان تیدا نیه،

ته که رنا مهرج نیه هیچ که سیان تیدا نه بی، بؤ وینه هوتیل خه لکیکی

هر تیدایه سهر پهرشتی ده کا، هه روه ها شوینه گشتیه کانی دیکه، نجا

خوا ده فرموی: گونا هتان ناگاتی بچنه نیو ته و شوینانه وه، لیان

به هره مهند بن، به لام خوا ده زانی: چی ناشکرا ده که و، چی په نهان

ده که ن، واته: بزائن چؤن ده چن و، چؤن مامه له ده که ن!

(٢) ھەروەھا لەوبارەو ھە لە سوورپەتیی (الجمعة) ئایەتەکانی: (٩-١٠) دا خوا (سبحانە وتعالی) بانگی ئیمەیی برۆادار دەکاو، دەمان دویینی و، دەفەرموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾﴾ .

واتە: ئەو ئەوانەیی برۆاتان ھیناوە! ئەگەر لەرۆژی جومعەدا، بانگرا بۆ نوێژ، ئیوە بەرەو یادی خوا برۆن بەخیرایی، بە جدیدی و، دەست لە کرپن و فرۆشتن ھەلگرن، ئەو بۆ ئیو ۛ باشترە ئەگەر بزائن. ئنجا ھەر کات نوێژ تەواو بوو، بە زەویی دا بلۆبەنەووەو لەبەخششی خوا داوا بکەن و، زۆریش یادی خوا بکەن، بۆ ئەوێ سەرفراز بن.

ئەم دوو ئایەتە موبارەکە لییان وەرەگیرێ، کە ئیسلام وەك چۆن گرنگیی داوہ بەوێ مسوڵمانان ئەھلی مزگەوت بن و، گرنگیی بە مزگەوت و مائەکانی خوا بدەن و، پەرستشەکانیان تیدا ئەنجام بدەن، بەھەمان شێوەش: دەبی ئەھلی بازارو کارو کاسبییش بن و، گرنگیی بە بازارو پەیداکردنی بژیو و رزق و رۆزییش بدەن، ئەوێتا خوا دەفەرموی: ئەگەر بانگرا بۆ نوێژ لە رۆژی جومعەدا، {کە جومعەکردن لەسەر پیاوانی مسوڵمان فەرەزەو، بۆ ئافەرەتانیش سووننەتەو شتیکی پەسەندە، بەلام لەسەریان واجب نیە}، ئەگەر بانگرا دەست لە کرپن و فرۆشتن ھەلگرن، واتە تاکو بانگ دەدری، بۆتان ھەییە کرپن و فرۆشتن بکەن، مادام لەدوای بانگ فریا بکەون، بچنە مزگەوت بۆ نوێژەکەتان، ھەتا ئەو کاتە بۆتان

هەيە، دوايىش دەفەرموى: ئەگەر نوێژەكەش تەواو بوو، دووبارە بلاوبنەو
بە زەویی داو، لە بەخششی خوا داوا بكەن، واتە دواى نوێژیش ديسان
بۆتان هەيە بگەرێنەو. سەر كۆرین و فرۆشتن و كارو كاسبى خۆتان.
ئەمەش ئەمە دەگەيەن، كە ئىسلام ئەك هیچ هەستىارىيەكى نە بە
كارو كاسبى و پزق و بژىو پەيدا كردن، بەلكو مسوڵمانانى بۆ هاندەداو
لەسەر مسوڵمانانى پيوست دەكا، بەلام گەنگ ئەوێە لەسەر حیسابى
جى بەجى كردنى ئەركە شەرىعیەكان نەبى، دەنا پەيدا كردنى بژىوى
حەلەلەش هەر ئەركىكى شەرىعیەو، ئەویش هەر طاعەتێكە مسوڵمانان
بۆ خواى خۆیان ئەنجامى دەدەن.

ئەگەر ئێوە كۆمەلە تەبىئەتەكان لەكەلتەرى
www.alibapir.com بۆتە، ئێوە
بەتەم ئێز مەلۇمەتەكانى ئێوەمانى

AliBapir/علي بابير

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

www.alibapir.com

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

برگهی دووهم: وریایی لە بازار

ئایا چۆن تەماشای شوئنهکانی سەرزهوی دەکری؟ بە لەو بارهوه ئەم دوو
فەرماشته بێنین:

(۱) پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی:
{ أَحَبُّ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا، وَأَبْغَضُ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ أَسْوَاقُهَا }
(۱).

واتە: خۆشه‌وێستترین شوئنهکان لەلای خوا، مزگەوتەکانن و،
بوغزینراوترین شوئنهکان لەلای خوا بازارەکانن.
بۆچی مزگەوتەکان لەلای خوا لە هەموو پارچە زەوییه‌کان خۆشه‌وێسترن؟
چونکە یادی خایان تێدا دەکری و، چاکەیان تێدا دەکری و، بەندایه‌تییان
بۆ خوا تێدا ئەنجام دەدری، ئەدی ئایا بازارەکان بۆچی بوغزیندراون؟
بێگومان لەبەر ئەوە نیە، کە کارو کەسابه‌تی هەڵایان تێدا دەکری!
بەلکو لەبەر ئەوەی ناشەرعییان تێدا دەکری، قوڵی خەڵکیان تێدا
دەپردی و، سویندی بەدرۆیان تێدا دەخوری، بەکورتی: گوناھو تاوانیان
تێدا ئەنجام دەدری، ئەگەرنا بازارێک کاسبیی هەڵای تێدا بکری و، یادی
خوای تێدا بکری و، چاکە ی تێدا بکری، بە تەئکید ئەویش هەر نیمچە
مزگەوتیکەو، ئەویش هەر کراوە بەشوئنی، کە وەک پەرستگا وایە، بەلام
دیاره پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) زانیویه‌تی بازار و شەقامەکان و شوئنه

گشتییەکان چیان لی دی؟ ئنجا ئەگەر تەماشای دنیاى بکەین، دەزانین
 کە بەراستی لە بازارەکاندا، گوناھو تاوان و لادان و غەلەت و پەلەت زۆرە.
 (٢) فەرماشتیکی دیکە لەو بارەو، پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی:
 {لَا تَكُنْ أَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ السُّوقَ، وَلَا آخِرَ مَنْ يَخْرُجُ مِنْهَا، فِيهَا بَاضُ
 الشَّيْطَانُ وَفَرَّخٌ} (١).

پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بە سەلمانی فارسیی فەرموو: یەكەم كەس
 مەبە كە دەچیتە بازار، دواوەمین كەسیش مەبە كە لە بازار دەردەچی،
 چونكە شەیتان لەنیو بازاردا گەرا دادەنی، بیچووان دادەنی.
 واتە لەنیو بازاردا زیاتر كەسانیك هەن: ئەو دەلیین و ئەو دەكەن، كە
 شەیطان دلی پی خۆشە، وەك بەچكە شەیطانیك بن، وان!

برگەى سییەم: خۆپاراستن لە فرت و فیل

ئنجا با لەبارەى چۆنیەتى مامەڵەکردنەوێش لە بازاردا، ئاماژە بە سى (٣)
 فەرماشتى پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بکەین:
 (١) پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی:
 {مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ، فَلَيْسَ مِنَّا، وَمَنْ غَشَّنَا، فَلَيْسَ مِنَّا} (٢).
 واتە: هەركەسیك چەكمان لەدژ هەلبگرى، لە ئیمە نیە، هەركەسیك
 فیلمان لی بكات، لە ئیمە نیە.

(١) أخرجه مسلم: ٢٤٥١، عن سلمان الفارسي.

(٢) أخرجه مسلم: ١٠١.

{فیلمان لی بکا}، واتە لە کارو کاسبیییدا قوورت و پیچ و غەش و خیانهتی هەبێ، ئەو لەو کردەو هییدا لە مسوڵمانان نیە، نەك لە ریزی ئیسلام یە کجاری چووبیته دەرەو کافر بووبی، واتە: مسوڵمان موخەننەت و فیلبازو قۆلپ و ساختهچی نیە، مسوڵمان رێک و راستە لە کارو کاسبییی دا.

(۲) {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مَرَّ عَلَى صُبْرَةٍ طَعَامٍ، فَادْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ: مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ، مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا^(۱).

(أبو هريرة) (خوالیی رازی بێ)، دەلی: پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) بەلای کۆمەلە خواردنیك دا تیپەری، {ئایا کۆ گەنمیک بوو هەلراوەتەو، یاخود جو بوو، یاخود هەر زادو زەخیرەیک بوو}، پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەستی خستە نیو ئەو کۆخۆراکە، {دەغل، یان هەرچی بوو}، پەنجەکانی تەر بوون، فەرمووی: ئەی خاوەنی خواردن ئەوە چییە؟ گوتی: ئەی پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم)! ئەو باران لیی داو، فەرمووی: ئەگەر باران لیی داو، بۆچی ئەوە کە تەر بوو، نەتەدەخستە سەری، بۆ ئەوە خەلک بیبینی، {ئیستا خەلک دی لیت دەکری، تۆش بۆیان دەپیوی، بەتەرەکشەو، ئەو کاتە کیشەکە^(۲) زیاترەو، هەروەها دواایی بۆن خنک دەبی}.

(۱) أخرجه مسلم: ۱۰۲.

(۲) کیش: وزن

دوايى فەرمووى: (مَنْ غَشَّنَا، فَلَيْسَ مِنَّا)، واتە: ئەوێ فێلمان لى بکا، لە ئێمە نیە، واتە: پێغەمبەرى خوا ئەو کارەى بەجۆرىك لە غەش و فێل و خیانەت لە قەڵەم داوێ.

(٣) ھەر لەوبارەوێ ئەم فەرمایشتەش ھەبە:

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمویەتی:

{ثَلَاثَةٌ لَا يَكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلَا يَزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ، قَالَ: فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، قَالَ أَبُو ذَرٍّ: خَابُوا وَخَسِرُوا، مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْمُسْبِلُ، وَالْمَنَّانُ، وَالْمُنْفِقُ سَلَعَتُهُ بِالْحَلْفِ الْكَاذِبِ} (١).

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پۆژیک سى جارێ لەسەریەك فەرمووی: سى كەس لە پۆژى قیامەتدا، خوا نایاندوینى و، تەماشاشیان ناکات، {واتە: بە چاوی مەرحەمەت} و، پاكیشیان ناکاتەوێ، ئازاریكى بە ئیشیشیان بۆ ھەبە. {سى جارێ پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەوێ دووبارە کردەوێ}، (أبو ذر) گوتى: ئەوانە بەدەختن و زیانەندن، ئەو كەسانە كین، ئەو پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)!؟ فەرمووی: سى جۆرە كەسن: (الْمُسْبِلُ) ئەو كەسەى پۆشاكەكەى بەدواى خۆیدا رادەكێشى، (وَالْمَنَّانُ) ھەروەھا ئەو كەسە كە چاكە لە گەل خەلكدا دەكات و دوايى بەچاویاندا دەداتەوێ، {باسى دەكات لەملاولەولا}، (وَالْمُنْفِقُ سَلَعَتُهُ بِالْحَلْفِ الْكَاذِبِ)، ھەروەھا كەسێك كە بەسویندى درۆ شەكەكەى خۆى، كەل و پەل و كالاكەى خۆى ساغ دەكاتەوێ.

سویندی بەدرۆ دەخوات بۆ ئەوەی خەڵک باوەروو متمانەیی پێ بکات و، بە سویندی بەدرۆ کالایەکی بە نرخێکی زیاتر لە نرخێ شایستەیی خۆی دەفرۆشی، خەڵکیش لەبەر سویندەکی، کە سویندی بەدرۆیە، برۆای پێ دەکەن.

ئەو سێ جوۆرە کەسە:

- (۱) کەسیک کە بەفیزو کەشخە، پۆشاکێ خۆی بەدوای خۆیدا رادەکیشی.
- (۲) کەسیک کە منەت دەکات لەسەر خەڵک، کاتییک کە چاکەیان لەگەڵدا دەکا.

- (۳) کەسیک کە بەسویندی بەدرۆ کالای شەکی کە بەسەر خەڵکدا ساغ دەکاتەو، بە نرخێکی زیاتر لە نرخێ خۆی.

ئەو سێ جوۆرە کەسە، خۆای دادگەر لەرۆژی قیامەتدا، نایاندوینێ و، تەماشایان ناکات و، پاکیان ناکاتەو، سزایەکی بەئیشیشیان ھەیە.

بەلام لیتان تیک نەچی! (المُسْبِل)، واتە: ئەو کەسە کە پۆشاکێ خۆی بەدوای خۆیدا رادەکیشی، ئەو عادەتیکی عەرەبەکان بوو، ھەیانبوو، نەفەری تاییبەتی ھەبوو، لە پشتیەو رۆیشتوو، زیادەیی پۆشاکەکی بۆ ھەلگرتو، بۆیە وا دەلیم، چونکە ھەندیک کەس لەوانە کە ھەر بەرپاڵەتی و وشکی تەماشای فەرماشتەکانی پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەکەن و، تیگەشتنیان نیە بۆ فەرموودەکان، ورد تیگەشتنیان نیە، وا دەزانن: پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) مەبەستی پێی شەرپاڵی کوردیی بوو، یاخود چاکەت و پانتۆل بوو! بەلام پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە ھەموو فەرماشتەکانی دا، باسی (ثوب) یان باسی (إزار)، یاخود (رداء) دەکات، (ثوب) و (رداء) و (إزار) بەو پۆشاکە دەگوترێ: کە بەسەرخۆدا دادراو، عەرەبەکان عادەتیان وابوو، ھەبوو مەتریک

يان زياتر پۆشاكە كەى لەدواى خشاو، ھەبوو نە فەرى تايبەت پۆشاكە كەى بۆ ھەلگرتو لەدواو! مەبەست پىي ئەو ھە، مەبەست پىي شەروال نە، چونكە ئەو كاتە (سروال) یشيان ھەبوو، كە لە بىژەكانى فەرموودەكاندا، وشەى (سروال) نەھاتو، (إزار) و (رداء) و (ثوب) ھاتوون، كە ئەو پۆشاكەن بەسەر خۆدا دەدرين.

پاشان كەسىكىش شەروالى، بەلكو پۆشاكە كەشى دريژ بى، بەلام بۆ فیزو كەشخە وانەكا، وەبەر ئەو ھوكمە ناكەوى، چونكە ئەبووبەكر (خوالىي ەزى بى)، لە (صحيح البخاري)^(۱) یدا ھاتو، گوتوويەتى: ئەى پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم)! (إِنَّ ثَوْبِي يَسْتَرْخِي إِلَّا أَنْ أَعَاهَدَهُ) واتە: پۆشاكە كەى من دادەكەوى و، لە زەوى دەخشى، مەگەر ئاگام لىي بى! فەرموى: (إِنَّكَ لَسْتَ مِمَّنْ يَفْعَلُهُ خِيَلًا)، واتە: بىگومان تۆ لەوانە نى كە بەفیزو كەشخە وابكەن، يانى: قوماشە كە دريژ بردراو، وایەو، بەفیزو كەشخە واناكەى.

چونكە لە فەرموودە ھە كە دىكەدا دەفەرموى: (مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيَلًا)^(۲)، ھەر كەسىك پۆشاكە كە بەدواى خۆیدا پاكىشى بەفیزو كەشخە، بەلام كە بەفیزو كەشخە نەبى، كابر وای بۆ دووراو، تۆزىك لە ئەندازەى خۆى دريژتر، بەتايبەتى شەروالى كوردىي و، چاكەت و پانتۆل، ھەر ناگريتەو، خەلك دەبى بزانى: پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) مەبەستى چ پۆشاكىك بوو، لە چ جىگەيە كدا ژياو، دەبى وەك پىغەمبەرى خوا مەبەستى بوو، ئاوا لىي تى بگات، نەك بىي فەرمایشتەكان بەسەر ژینگەيە كە دىكەدا، بەسەر جوړە پۆشاكىكى دىكەدا بچەسپىي، دوايى خەلك سەراسیمە و عاسى بكات! ئايا لە

(۱) أخرجه البخاري: ۵۴۵۱، ومسلم: ۲۰۸۷.

(۲) أخرجه البخاري: ۵۴۵۱، ومسلم: ۲۰۸۷.

ئەسکیمۆ و سیبیریا و، لەو شوپنەکانەدا کە زۆر ساردن، دەکری بەخەلک بلیین: دەبی پۆشاکە کەتان هەتا نیوەی لولاکتان (إلى نصف الساق) بی؟! نەخیر، بە تەئکید ئەو ناگونجی، کەواتە پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) مەبەستی پی ئەو نەبوو، بەلکو مەبەستی پی پۆشاکێ عەرەبیی بوو، ئەو پۆشاکە کە لەسەر جلان بەخۆدا دەدری، تەنیا ئەوێش بەدوای خۆدا رادەکیشری، ئەگەرنا شەرپوال لەدوای خۆ راناکیشری، هەروەها پانتۆل ناگونجی بەدوای خۆیدا رابکیشری.

برگەى چوارەم: مافەکانی بازار و ری و بان:

پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ری و بان و بازارو شوپنە گنیشییەکاندا، فەرموویەتی:

{إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ فِي الطُّرُقَاتِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا لَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا بُدُّ نَتَحَدَّثُ فِيهَا، قَالَ: فَأَمَّا إِذَا أَبَيْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ، فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ؟ قَالَ: غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ الْأَذَى، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ} (١).

واتە: پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: خۆتان بپاریزن لە دانیشتن لەری و بابان، {شوینی سەرە ری خەلک و شوینی گشتی}، گوتیان: ئەو پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم)! شوینی دانیشتمانەو ناگونجی، دەبی هەر دابنیشین لەو شوپنە، پیویستییمان پییە، پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: ئەگەر هەر

ناچار بوون دابنیشن، حەقى رێگا بدەن، گوتیان: حەقى رێگا چىيە، ئەى پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ؟ فەرمووی:

(١) چاوى خۆ پاراستن لەروانىنى حەپام.

(٢) ئازارى خۆگێرانهوه لە خەلك، {واتە: توانج و پلار لە خەلك نەگرتن و، ئازارى خەلك نەدان، تويككە مۆز بۆ خەلك فری نەدان و، پینەكەنین پيیان؟

(٣) وەلامدانەودى سلاو.

(٤) فەرمان كردن بە پەسند.

(٥) رێگرى كردن لە نا پەسند.

واتە: ئەو پینجە حەقى رێگان، ئەگەر هەر دانیشن لەسەر رێگایان، لە شوینە گشتیەكان، ئەو جۆرە حەقانه بدەن و، بەو پینج پەروەشت و ئەدەبە مامەلە بكەن.

پاڤیپیری مەکتەبی مەسەئەتە عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

عەل بابیر/ AliBapir

عەل بابیر/ AliBapir

کەتالی

پاڤیپیری مەکتەبی مەسەئەتە عەلی بابیر

ئەدەب و ەروەشتە كۆمەلە ئايەتسىيەكان
لەبەر تەئەسكى وەجىي وەقەل دا

ئالقامى پاز دەيم :

ئەدەبى بەرى دارۆيشتەن و سەردان و
سلا و كەردن و چاكا و چۆنىي

بەريزان!

چوار بابەت لەم ئالقامەدا دەتويژىنەو، ھەركاميان لە
بەرگەيەكى تايبەت دا:

١) بەريگادا رۆيشتەن.

٢) سەردان و زيارەتى لای خەلك.

٣) سلا و كەردن.

٤) چاك و چۆنىي و تۆقە لەگەل دا كەردن.

برگه ی یه که م: بهر یگادا رښتن:

(۱) خوا (سبحانه و تعالی) به مجوره پیناسه ی بهنده شایسته کانی خوی ده کا:

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا﴾ الفرقان: ۶۳.

واته: بهنده کانی خوی خاوه ن به زهیی، نه وانه ن که به هیمنی به ری دا ده رښ.

یه که مین و ه صف و خه سلته، که خوی زانا بهنده چاکه کانی خوی پی پیناسه ده کا، چو نیه تی رښتنيانه، که واته: بهر یگادا رښتنيش، کاریکه، نه ده بی بهر ز و ر ه و شتی په سندی پیویسته! ده بی ئینسان بزانی: چون به ری دا ده روا، خوی میهره بان ده فهر موی: به هیمنی و وبقاره وه، به ری دا برښ.

(۲) هر له و باره وه، خوی تاك و پاك له سوورپه تی (لقمان) داو، له سهر زمانی لقمان (خوالی ډازی بی)، که ناموژگاریی کورپه کی ده کا، له نیو ناموژگارییه کانی دا پی ده لی: ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ لقمان: ۱۹، واته: به شیوهیه کی میانگیر به رییه دا برښ، یانی: با رښتنه که ت به شیوهیه کی میانگیر بی، نه زور په له په ل بکه، که لاقت له بهریه ک بئالقین، نه زوریش به مرده لوخه یی و به سستی به رییه دا برښ، به لکو به شیوهیه کی میانگیر.

واته: به‌فیزو که‌شخه به‌رې دا مه‌رۆ، چونکه تۆ زه‌وپیټ بۆ نادری و، به به‌رزی، چیا‌کانش هه‌لناکه‌ی.

یانی: نه هینده چیایان بهرز دهبی، نه زهویشت بو ددهږی، بوچی فیزو که شخه دهکهی؟ به ئارامیی و هیمنی و یقاروه بهرییه دا برۆ.

٤) پیغمبر مہری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بہ تائبہت بو چوئیہتی رویشتن بہرہو نریژو بہرہو مزگہوت، دہ فہرموی:

{ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَأْتُوهَا وَأَنْتُمْ تَسْعَوْنَ، وَأَنْتُمْ تَمْشُونَ، وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا، وَمَا فَاتَكُمْ فَأْتُوا } ^(١) .

واته: ته گهر نویژ بهرپا کړا، {واته: قامت خویندرا بو نویژ}، به په له پهل مه چن بو نویژ، {بهراکردن}، به لکو به روښتنی ناسایی بچن و، به سه کینه ت و هیمنی بچن، ننجا ته وښته دی فریای که وتن نویژ ده که تان بکه ن و، ته وښته دی که له دهستان چوو، دواږی ته وواوی بکه ن.

The collage displays a central website with a portrait of a woman and text in Persian. Surrounding this are several digital assets: a Facebook profile, a Telegram channel, a YouTube channel, a Twitter profile, and a collection of QR codes. The assets are arranged in a grid-like fashion, with the central website being the most prominent element.

بەرگەى دووهم: سەردان كەردن

(۱) لەبارەى سەردان و ھاموشۆى بىە كەدىيەو، كە دەبى چۆن بى؟ خوا (سەبەحانە و تعالى) لە سوورەتى (النور)، ئايەتى (۲۷-۲۸) دا دەفەر مۆى:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا
وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا
فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ازْجِعُوا فَارْجِعُوا
هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾﴾

خوا (سەبەحانە و تعالى) ھەموو شتێكى فێرى ئیمانداران كەردو، ھەموو شتە
بەنەرە تەبىە كەنى، كە پێویستمانن بۆ دیندارى و دنیا دارى، فێرى كەردو وین،
لێرە دا دەفەر مۆى: ئەى ئەوانەى بروتان ھیناوە! {بروتان ھیناوە بە
ھەموو ئەو شتانەى كە پێویستە برۆیان پى بەینى}، مەچنە مالائىك
جگە لە مائە كەنى خۆتان، تاكو مۆلەت وەرنەگرن و دلئیا نەبن كە
كاتە كەى گونجاو و سالاو لە خەلكە كەى نەكەن.

﴿تَسْتَأْذِنُوا﴾، زۆر بەى ھەرە زۆرى برۆنكەرەوانى قورئان بە: (تستأذنوا)
(تاكو مۆلەت وەرنەگرن) مانایان كەردو، بەلام لە راستیدا ماناكەى
قوولتر لە مۆلەت وەرگرتن، بەلى مانای مۆلەت وەرگرتنیش دەگەى نى،
بەلام وێرەى وى، ئەو ھەش دەگەى نى كە تۆ دەبى بە سەلىقەى خۆت بزانى،
ئایا ئەو كاتە كاتێكى گونجاو و شایستەى بۆ سەردانى ئەو شوینە، یان
نا؟ چونكە جارى وایە، كە تۆ مۆلەت وەرگرت، ھەر دەلین: فەر مۆو،

بەلام ئەگەر كاتەكەي گونجاو نەبى، خەلكەكە مورتاح نەبن، كاتى ئيسپراحتەتيان بى، كاتى خەويان بى، ياخود بەشتىكى دىكەو سەرقال بن، تۆ دەبى هيندە سەلىقەت هەبى، لەكاتىكدا كە گونجاو نىه، مۆلەت وەرنەگرى.

كەواتە ھەر تەنيا مۆلەت وەرگرتن بەس نىه، ئنجا دەبى سلاوئيش لە خەلكەكە بكەي، ئنجا بچنە بچىە ژوور.

﴿ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾، ئەو بۆ ئىوہ باشترە، بەلكو پەند وەربگرن، بىرتان بىتەوہ.

﴿فَإِنْ لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ﴾، ئنجا ئەگەر كەستان لەو مالەدا نەبىنى، مەچنە تىي، ھەتاكو مۆلەت دەدرىن، ﴿وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ اَرْجِعُوا فَارْجِعُوا﴾، ئەگەر پىشتان گوترا، بگەرپىنەوہ، بگەرپىنەوہ. ئەگەر گوترا ئىستا مەجال نىه، دەرفەتمان نىه، بۆمان ناگونجى، نابى بلىي: نەخىر ھەر دىم، يان خۆت توورە بكەي، خۆت لالوت بكەي، بەلكو بە لەبارىي بگەرپىوہ، ئەسلەن مۆلەت وەرگرتن بۆ ئەوہىه، كە ئەگەر بواريان نەبوو گوتيان: بگەرپىوہ، بگەرپىيەوہ، ئنجا ئەگەر پىيان خۆش بى و پىيان ناخۆش بى، ھەر بچى، پىويست بە مۆلەت وەرگرتن ناكات.

دوايى خوا دەفەرموى: ﴿هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ﴾، ئەوہ بۆ ئىوہ پاڭ و چاكتەرە، {كە ئەگەر پىتان گوترا بگەرپىنەوہ، بگەرپىنەوہ}. ﴿وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾، خواش زاناىە بەوہى كە دەيكەن.

(٢) ئىنجا پىيويستە ئەو ەش بزاندرى، كە مۆلەت وەرگرتن بۆ چوونە مالىيە كەدى، ئەو یش شىيەي خۆي ەيە، پىيغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەر موى:

{الِاسْتِئْذَانُ ثَلَاثٌ، فَإِنْ أُذِنَ لَكَ وَإِلَّا فَارْجِعْ} ^(١).

واتە: مۆلەت وەرگرتن سى جارانه، ئەگەر مۆلەت دراي بچۆ، ئەگەرنا بگەرپۆه.

واتە: سى جاران بۆت ەيە لە دەرگا بەدى، لە جەرەس بەدى، سلاو بکەي، ئەگەر بزانی گوييان لىيە، ەەرچەندە مۆلەت وەرگرتن جيايە لە سلاوکردن، مۆلەت وەردەگري دوايى سلاو دەكەي، واتە ئەك بچى دە (١٠) جاران ەەر لە دەرگا بەدى، ەەر جەرەس لى بەدى، ەەر تەلەفونيان بۆ بکەي! بەلکو تەنيا سى جاران، ئەگەر وەلاميان نەدايەو بگەرپۆه.

(٣) ەروەها ئەدەبىيىكى دىكەي مۆلەت وەرگرتن ئەو ەيە، كە بۆيە مۆلەت وەردەگري بچيە ژوورى، تاكو بەسەرياندا نەكەوي و، تەماشايان نەكەي، وەك لە فەرمايشتى (صحيح) دا ەاتو:

{إِنَّمَا جُعِلَ الْإِسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصْرِ} ^(٢)

واتە: مۆلەت وەرگرتن، لەبەر تەماشاکردن دانراو.

بۆ نمونە: لەوکاتەدا ئەو مەروڤە پىي خۆش نيە تۆ بيبيني، لەگەڵ خىزانى کۆبۆتەو، يان خۆي دەشوات، يان خىزانى ئيسراحتى کردو، يان کچيان ەن، ەزناکەن ەلک چاويان پىيان بکەوي، بۆيە مۆلەت دانراو.

(١) رواه البخاري: ٦٢٤٥، ومسلم: ٢١٥٣.

(٢) (صحيح البخاري: ٦٢٤١، وصحيح مسلم: ٢٢٥٦).

۴) ھەر لەو بارەو ۱ تە ھەرمايشتى دىكە^(۱) دا ھاتو، كە جارېك پياويك لە كەلېنى دەرگاۋ ۱ تە ماشاى مالى پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەكات، پىغەمبەرى خواش (صلى الله عليه وسلم) شتىكى پى دەبىت، شانەيەك، يان شتىك كە سەرى پى دەخوړىنى، دەفەرموى: لىي دەخەفتم كە بەچاوى دا بكەم، چونكە پىي ناخوش بوو! مۆلت وەرگرتن بو ئەوھى كە تەماشا نەكەى، ئنجا تۆ كە لە كونى دەرگاۋ تە ماشاىت كرد، ئەدى بۆچى مۆلت وەرەگى؟! ئەوانە ھەموويان ئەدەبى پىويستى و گىرگە رەچاۋ بىرېن، لەكاتى ھاموشو سەرداندا.

(۱) {«عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَخْبَرَهُ أَنَّ رَجُلًا أَطْلَعَ فِي جُرْحٍ فِي حُجْرَةِ النَّبِيِّ ﷺ، وَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِذْرَى يُخَلِّلُ بِهَا رَأْسَهُ، فَرَأَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: لَوْ أَعْلَمُ أَنَّكَ تَنْظُرُنِي لَطَعَنْتُ بِهَا فِي عَيْنَيْكَ، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّمَا جُعِلَ الْإِدْنُ مِنْ أَجْلِ النَّظَرِ»} أخرجه الدارمي برقم: (۲۴۳۵).

بەرگەى سەيەم: سلاو كردن:

خو (سبحانه و تعالى) وەك بنچىنەيە كى گشتى دەفەر موى:

﴿ وَإِذَا حُيِّنْتُمْ بِنَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴾

شەيئە حەسباً (٨٦) النساء: ٨٦.

واتە: ئەگەر سلاوتان لى كرا، لەهەر كەسێكەو، بە سلاو كردنێك، بەباشتر لەخۆى، يان وەك خۆى، وەلامى بدەنەو.

يانى: كەسێك مسوڵمانە يان نامسوڵمانە، سلاوت لى دەكا، بەباشتر لە سلاو كەى ئەو وەلام بدەو، يان بەلاى كەمەو. وەك خۆى وەلامى بدەو.

لەبارەى سلاو كردنەو، كە تۆ دەستپێشخەربى، لەو بارەو ئەم فەرمايشتە دینین:

(١) { عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم): أَيُّ الْإِسْلَامِ خَيْرٌ؟ قَالَ: تَطْعَمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ } (١).

(عبدالله) كۆرى عەمرى كۆرى عەاص دەلى: پیاویك پرسىارى لە پێغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) كرد: چ جوړه مسوڵمانە تەبەكان باشتره؟ فەرمووى: ئەوێهە كە خواردن بەدەى بە خەلك و، سلاو بكەى لە كەسێك كە دەیناسى، لە كەسێكیش كە نایناسى.

يىڭومان مەبەست لە (أَيُّ الْإِسْلَامِ خَيْرٌ؟) يانى: چ بەش و ئەركىكى ئىسلام و مسولمانەتیی باشتەرە؟
هەلبەتە سلاوکردن ھەر ئەو نىيە بلىيى: (السلام عليكم)، بەلكو يانى: سەردانىشيان بکەى و ھەوالىشيان پىرسى.

(۲) ھەر لەبارەى سلاوکردنەو ئەو فەرمايشتەش ھەيە، پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى:

{ لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَّلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفَشُوا الْإِسْلَامَ بَيْنَكُمْ }^(۱).

واتە: ناچنە بەھەشت تاكو پروا نەھيئن، پرواش ناھيئن تاكو يەكديتان خوش نەوى، ئايا شتيكتان پى بلىيم ئەگەر كردتان، بىيتە ھوى يەكدى خوشويستنتان؟ سلاو لە يەكدى كردن بلاو بکەنەو.

جاريكى دیکەش بۆ جەخت لەسەرکردنەو دووبارەى دەکەینەو: مەبەستى پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە وشەى: (سلاو لە يەكدى كردن) ھەر ئەو نىيە بەکەسيك يان کەسانى: بلىي سلاوت لىبى، (السلام عليكم)، بەلكو سەردان و ھاموشوۆ تىکەلىي و، ھەوالپرسينيش دەگریتەو.

(٣) لەبارەى چۆنیەتى سلاوکردنەوه، پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لێ
فەرماشتیکی دا بۆمان پروون دەکاتەوهو دەفەرموی:
{يَسْلُمُ الرَّاکِبُ عَلَى الْمَاشِي، وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ،
وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ - وفي روايةٍ للبخاري - والصغير على الكبير}
(١)

واتە: سوار سلاو لێ پیاده دەکات و، پێرۆ لێ دانیشتوو، {کەسیک کە
دەپروات، سلاو لێ کەسیک دەکا کە دانیشتو} و، کەم سلاو لێ زۆران
دەکەن، {دوو نەفەر دەگەنە شەش-هەوتیك، دەبی دوووەکان سلاو بکەن،
یەك دەگاتە دووان، یەكە کە سلاو لێ دوووەکان بکا}-هەر وەها لێ
پروایەتیکی بوخاریی دا هاتو، گچکەش سلاو لێ گهورە دەکا-
{کەسیکی بە تەمەنتر، یەکیکی لەخۆی بی تەمەنتری دەگاتی، واباشە،
کەم تەمەنە کە پێشی سلاو بکا لەوی دیکە.

پاڤیڕ/آلەبایر AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

QR codes for AliBapir

پاڤیڕ/آلەبایر AliBapir

AliBapir

QR codes for AliBapir

بەرپگەى چوارەم: تۆفەکردن و چاك و چۆنىيى:

(۱) پيغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموى:

{ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ، إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِقَا }
(۱)

واتە: ھىچ كاتىك دوو مۇسۇلمان ناگەنە يەكدى، پيگەو تۆفە ناكەن،
مەگەر بەر لەوھى لىك جيا بىنەو، لىيان بوردراو {گوناھەكانيان لى
ھەلۋەريون و، خوا چاوپۇشىي لى كر دوون}.

(۲) ھەر لەوبارەو ئەو فەرمايشتەش ھەيە:

{ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)، الرَّجُلُ
مِنَّا يَلْقَى أَخَاهُ، أَيْنَحْنِي لَهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفِيَلْتَرُمُهُ وَيَقْبَلُهُ؟ قَالَ: لَا،
قَالَ: أَفِيَأْخُذُ بِيَدِهِ وَيَصَافِحُهُ؟ قَالَ: نَعَمْ } (۲)

واتە: ئەنەس (خوالىي ۱۷۱ بى) دەلى: پياويك گوتى: ئەي پيغەمبەرى خوا
(صلى الله عليه وسلم)! پياويك لە ئىمە بەبراىەكەى دەگات، ئايا بوى
بچەمىتەو؟ {بوى بچىتە ركوع؟} فەرموى: نا، گوتى: ئەدى بەخويەو
بگوشى و ماچى بكا؟ فەرموى: نا، گوتى: ئەدى دەستى بگرى و تۆفەى
لەگەل بكات؟ فەرموى: بەلى.

(۱) رواه أبو داود: ۹۴۲، والترمذي: ۶۱۳، وصححه الألباني.

(۲) رواه الترمذي: ۲۷۲۸، وحسنه.

هەلبەتە لە فەرمايشتى دیکەشدا هاتو، کە دەشگونجی ئینسان برای مسوڵمانی خۆی ماچ بکا، نیوچەوانی ماچ بکات، یان کەسیک لەخۆی بەتەمتەرە دەستی ماچ بکات، بەلام لیڤەدا ئەو فەرمايشتە ئاوا هاتو، کە وەك بنچینهی گشتی، تۆقەکردن هەیه لە نیوان مسوڵماناندا، پیاوان لە گەل پیاوان و، ئافەرەتان لە گەل ئافەرەتان دا.

(٣) هەر لە بارەى چاك و چۆنیى و تۆقەکردنەوه، دەربارەى لەبەرێهە کدى هەستان، پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی:

{مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَمُوتَ لَهُ الرَّجُلُ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ} (١)

واتە: هەرکەسیک حەز بکات پیاوان دەستەو نەزەر بۆی بوەستن، دەست لەسەر سینگ، با شوینی خۆی لەنیو ئاگردا دابنێ.

ئەم فەرموودەیه پێویستە ئەو شیخانەى مۆریدو دەرۆیش و صۆفییهکانی خۆیان و راهیناو، دەستەو نەزەر بە پێو بۆیان بوەستن، واباشە باش ئەو فەرمايشتەى پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) حالیى بن و، خۆیشم هەر شیخیکم بینیی-بەگوێرەى دەرڤەت و بۆلوان- لەوبارەوه هۆشداریییم پێداوه، ئەگەر لە مەجلیسیاندا ئامادەبووم، چونکە لە راستییدا گەورەترین ئەدەب لە گەل شیخ دا، ئەوێهە کە بابای مۆرید و دەرۆیش و صۆفی، پێشی بەقسەى ئەو پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بکات، کە ئەو شیخە، یان ئەو مامۆستایە لە شوینی دانیشتو، پێشی دەبی فەرمايشتەکەى پێغەمبەر (صلی اللە علیہ وسلم) جی بەجی بکری. ئنجا بێگومان شیخ نابێ رێ بدات، بەشیۆهیهك مامەلەى لە گەلدا بکری، کە

پيچەوانەى فەرمايشتى پيغەمبەر ﷺ (صلى الله عليه وسلم) و، عادەتى
 عەجەمەكانە، واتە: عادەتى نامسولمانانە، وەك لەم فەرمايشتەدا ديارە:
 ٤ { عَنْ جَابِرٍ: اشْتَكَيْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)، فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ وَهُوَ
 قَاعِدٌ، وَأَبُو بَكْرٍ يُسْمِعُ النَّاسَ تَكْبِيرَهُ، فَالْتَفَتَ إِلَيْنَا، فَرَأَانَا قِيَامًا، فَأَشَارَ
 إِلَيْنَا، فَقَعَدْنَا، فَصَلَّيْنَا بِصَلَاتِهِ قُعُودًا، فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ: إِنَّ كَدْتُمْ آتِفًا
 لَتَفْعَلُونَ فَعَلَ فَارِسٌ، وَالرُّومُ، يَقُومُونَ عَلَى مُلُوكِهِمْ وَهُمْ قُعُودٌ، فَلَا
 تَفْعَلُوا }^(١).

واتە: جابر (خوالىي ٩زى بى) دەلى: پيغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم)
 نەخۆش بوو، {نەيتوانى بەپيۆە بوەستى بۆ نويتى}، ئيمە لە پشتيەو
 نويتىمان کرد بەپيۆە، ئەويش دانىشتبوو، ئەبووبەكرىش (خوالىي ٩زى بى)،
 (الله اكبر)ەكانى پيغەمبەرى (صلى الله عليه وسلم) بە ئيمە دەگەياندن،
 {دەنگى بەرزەدە کردەو، بۆ ئەوێ ئاگامان لە جوولەكانى پيغەمبەر (صلى
 الله عليه وسلم) بى: چوونە ٩كووع و سەجدەو، بەرزبوونەو و نزمبوونەو}،
 پيغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئاورى داىەو، ئيمەى بەپيۆە بينى، ئاماژەى
 بۆ کردىن: دانىشتىن، ئيمەش بە دانىشتنەو نويتىمان لە خزمەت
 پيغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) کرد، کاتىك سلاوى داىەو فەرمووى: تۆزىك
 پيش ئىستا خەريک بوو، وەك فارس و ٩ۆم بکەن، {فارس و ٩ۆم ئەو کاتە
 کافر بوون، واتە خەريک بوو وەك کافرەکان بکەن}، کە لەسەر سەرى
 پادشاکانيان ٩ادەوەستى، ئەوانىش دانىشتوون، ئنجا وا مەکەن.
 واتە: کاتىك کە ئىمام دانىشتو، ئيۆەش دابنىشن، تەنانەت لە نويتيشدا.

(١) أخرجه النسائي: ١٢٠٠، وابن ماجه: ١٢٤٠، وأخرجه أيضًا: ابن خزيمة: ٤٨٦، وأحمد: ١٤٦٣٠.

هەلبەتە لەو بارەو راجیاییەکی فیهی هەیه، بەلام گەنگ ئەو هیه
پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆخۆی دووربینی (احتیاط) ی کردو.

۵) هەر لەو بارەو ئەو ش هەیه، کە پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارە
پیشوازی لیکردنی (سعد بن معاذ) و هینانە خواری لە وڵاخ، -بریندار
بوو- فەرموویەتی: {قَوْمُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ} ^(۱) واتە: هەلسن بۆلای
گەورەکەتان، بیھێننە خوار.

ئەجا زانیان دەلێن: (قیام للقادم) ئەو هیه کە تۆ لەبەر کەسیکی هاتو
هەلسی و بۆ پیشوازی بچی، ئەو شتیکێ پەسندەو سوننەتە، بەلام
(وقوف للقاعد) کەسیک کە دانیشتو، تۆ لەسەر سەری بوەستی دەستەو
نەزەر، ئا ئەو یانە کە پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) قەدەغە ی کردو و نەھی
لی کردو، کە بەداخەو و شکە حالییوونی هەندیک کەسی نەزانی بە
نەزانی خۆنەزان، ئەو دوو حالەتە ی پیکەو تیکەل کردوون و، لە ئەنجامی
ئەو کەچفامییەدا، دوو چاری هەلسو کەوتی هەلەو کەرچ و کالی سەیر و
سەمەر ■ بوون!

لە ئێوە کۆمەڵە بەتێکەکان ئەمەڵێن

بە ئێوە هەم ئێوە مۆلەتێکێ ئەمەڵێن

رێکەڵاندنی مەکتەبی مەلۇمەتێ عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR codes

عمل بابیر/ AliBapir

عمل بابیر/ AliBapir

کەسێ

رێکەڵاندنی مەکتەبی مەلۇمەتێ عەلی بابیر

QR codes

ئەدەب و ڤەوشتە كۆمەلە تەسەكەن
لە ڤەرشەكە ڤەشە ڤەشە ڤەشە

ئالقامە شەزەدەم :

ئەدەبە ڤۆرە مەجلىس

بە ڤەزەن!

لە ڤەزەن ڤەوشتە ئەدەبەكە ڤۆرە مەجلىسدا، -كە ئەم
ئالقامە مان بۆ تەرخانكردە- باسە ئەو دەكەين، كە ئايا مەشەقە
مەسلمان لە كاتەكدا كە دەچەتە ڤۆرە مەجلىسەكە، يان لە
ڤۆرە مەجلىسەكدا ئامادە دەبە، ڤەشە چ ئەدەبەكە، چ
ڤەوشتەكە لە ڤەشەكە ڤەشەكە، بە چ ڤۆرە ئەدەبە ڤەوشتەكە
بەرزە جوان مەمەلەكە، لە گەل ئەو كەشە ڤەوشتەكە كە
تەيدە، كە ڤەشە لە ڤۆرە مەجلىسەكە.

بە كۆرەشە ڤە ڤەشە (۷) ڤەشە باسە ئەو ڤەشە دەكەين:

برځگه یه که م: نایا دهبی مسولمانان له کوړو مه جلیس دا، چوڼ پیکه وه
هاوکاربن و، شوینی یه کدی بکه نه وه، پیویسته چ پیوهریک
رځاو بکه ن، بو نه وهی کی له پیشر بی و، کی له کوئی بی؟!

خوا ی پهره ردگار له سوړه تی (المجادلة) - ۱۱- دا، ده فهرموی: ﴿يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحَ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا
قِيلَ انشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾

راسته واتی ته م نایه ته موباره که به مشیویه:

خوا (عز وجل) ده فهرموی: تهی نه وانهی پرواتان هیناوه! هرکاتیک له کوړو
مه جلیس دا پیټان گوترا: جیگا بکه نه وه {بو که سانی دیکه}، جیگا فراوان
بکه ن، خوا جی و پئی تان بو فراوان ده کا، {یا خود: دل و دهر وونتان فراوان ده کا،
یا خود: له به هشت دا شویتان فراوان ده کا}.

هره وه ها هر کاتیک پیټان گوترا: هه لسن له و شوینه، هه لسن، خوا نه وانه تان
که پروایان هیناوه، به رزیان ده کاته وه، نه وانه تان که زانستیان پیډراوه،
به چندان پله به رزیان ده کاته وه، {واته: زیاتر له پروادارانگی گشتی} و، خوا
شاره زایه به وهی که ده یکه ن.

ته م نایه ته موباره که، لیی وهرده گیري، که مسولمانان کاتیک ده چنه کوړ
ومه جلیسیکه وه، پیویسته شوینی یه کدی بکه نه وه، ﴿إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا

فِ الْمَجْلِسِ فَأَفْسَحُوا ﴿﴾، ئەگەر پىتان گوترا، شوپىن فراوان بىكەن، جىگە بىكەنە، كەسىك كە دى شوپىنى بىكەنە، ھەروەھا لەكاتىكدا كەسىك لە شوپىنىكە، يەككى دىكە لە شوپىنىكە، شايستەتر دى، شايستەتر بەھۆى تەمەنە، بەھۆى نەخۇشىيەكە، يان بەھۆكارى كەمەندامىي، يان بەھۆى زانستە، بەھۆى يەككى لە پىوەرەنە، كە لە ئىسلامدا كراون بەپىوەر، ۋەك: تەمەن، پىداۋىستىي تايبەت ۋە كەمەندامىيەتى، پىۋىستىي بە ھاۋكارى بوون، پلەو پايەى زانستىي، كەسىك لە شوپىنىك دانىشتە، بەلام يەككى دىكە لە جوړانە دى، ئەگەر پىتان گوترا: لەۋى ھەلسن، ھەلسن ۋ، لەسەر دلتان قورس نەبى.

دوايى خوا (سبحانە وتعالى) راپىدەگىيەنى، كە بە گشتى پرواداران بەرز دەكاتە: ﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ﴾، بە گشتى ئەھلى ئيمان بەرز لەلەى خوا، خوا پلەو پايەى بەرزىان پى دەبەخشى، لە بەھەشتدا، ﴿وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾، بەلام ئەوانەى كە زانستىان پىدراۋە، بە چەندان پلە بەرزىان دەكاتە، واتە ئەوان لەلەى خۋاى دادگەر ۋ كارزان پلەو پايەىان بەرزترە، ھەلبەتە بە مەرجىك كە بەپىي زانستەكەيان رەفتار بىكەن ۋ، پىي بەپىوەر بچن، ئەگەرنا زانىارىيەك خاۋەنەكەى كارى پى نەكا، لەجىاتى ئەۋەى پىي بەرزىتە، پىي نزم دەبىتە، لەجىاتى ئەۋەى بۋى بىتە بەلگە، لەسەرى دەبىتە بەلگە.

بەرگەیی دوو دەم: یەكەمین ئەدەبی مەجلیس بریتییە لە سەلام كردن:

خوای تەك و پاك دەفەرموی: ﴿فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ (النور: ٦١).

واتە: {ئەو برۆادارینە!} ئنجا هەر کاتیك چوونە مالا ئێكەو، ئەو سلاو لەخۆتان بکەن، سلاویك لەلایەن خواوە، کە بەبیت و پیز و پاك و چاکە، خوا بەو شیوەیە ئایەتەکانی خۆی بۆ ئێوە ڕۆشن دەکاتەو، بەلكو بمان.

واتە ئینسان کە دەچیتە کۆڕو مەجلیسیك، دەبی سلاو بکا، ئنجا کە دەفەرموی: ﴿فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ﴾، سلاو لەخۆتان بکەن، واتە: براو خوشکەکانیشت کە لەوین و، سلاویان لی دەکەن، وەك ئەوێە سلاوت لەخۆت کردبی.

هەندئ لە زانیانیشت وایان لی فامیتەو، لەم ئایەتە موبارەکە، کە تۆ چوویە مال، یان چوویە هەر شوینیك، ئەگەر کەشی لی نەبی، سلاو بکە، بلی: (السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين)، سەلام لە ئێمە و لە بەندەچاکەکانی خوا، پیویستە لە هەموو حالان دا سلاو هەر بکری.

بەرگەى سېيەم: نابى ھىچ كەسك لىشۈيىنى خۇى ھەلىستېنرى و، يەكى
دىكە شۈيىنەكەى دابنىشى:

ھەلبەتە - وەك پېشتەر باسماى كىرد: بابايەكى پېش سېى و، بەرپىرس و،
مشوورخۇر، دىتوانى بە يەكىك بلى: ھەلىسە، بى زەھمەت با فلان كەس لىشۈى
دابنىشى، بەلام نابى ھىچ كەس لىشۈى كەسك لىشۈيىنى خۇى ھەلىستېنرى و لى
شۈيىنەكەى دابنىشى.

لىو بارەوەش ئەم دوو دىقە دېنىن:

(۱) {عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَقَامَ الرَّجُلُ مِنْ
مَجْلِسِهِ، وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرٌ، وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا} (۱).

ەبدوللانى كۆرى عومەر (خوالىشۈى و بابى رازى بى)، لى پىغەمبەرەو (صلى الله
ەلىه وسلم) دىگېرېتەو، كە: رېگىرى كىردە، لىشۈى پىاوىك لى شۈيىنى خۇى، لى
كۆرۈمە جەلىس دا ھەلىستېندى و، يەكى دىكەى تىدا دابنىشى، بەلام لىجىاتى
يەكدى ھەلىستاندىن، شۈيىنى يەكدى بىكەنەو، پال وىك بىدەن و، بۆشايى دروست
بىكەن، {با خەلكى دىكە لىشۈى دابنىشى}.

كەواتە ئايەتەكە، كە دىفەرەموى: ﴿وَإِذَا قِيلَ ائْشُرُوا فَأَنْشُرُوا﴾ المجادلة: ۱۱،
ئەو گوتىران (قىل) ە بۆ كەسكە كە بەرپىرس بى، بۆ وىنە: پىغەمبەر (صلى الله ەلىه
وسلم) لى كۆرۈمە جەلىسەكە دا بۆو، يەكىك لى ھاوەلان ھاتو، پېش سېى بۆو،
يان بەشېوەيەك لى شېوەكان پىوېست بۆو، كە لى پىغەمبەرەو (صلى الله ەلىه وسلم)

نزىكتر بى، يەككى دىكەى كە گەنجىك بوو، ياخود بەشىوھىيەك بوو، ئەوى ھەلستاندو، ئەوى دىكەى لەشوين داناو، بەلام جگە لەو ھالەتە ھىچ كەس بۆى نىيە، لەخۆ كەسىك لەشوينى خۆى ھەلسىنى و بۆ خۆى لە جىيەكەى دا دابىشى.

(۲) ھەر لەو باروھ ئەم دەقەش ھەيە: {إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَجْلِسٍ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ}.

پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: ئەگەر یەكێكتان لە شوینی دانىشتنى خۆى ھەلسا، {لە كۆرە مەجلىسا}، دواى ھاتەو بۆ ئەو شوینەى خۆى، ئەو پى شایستەترە.

واتە: نابى یەكسەر یەكێك بچیتە شوینەكەى دابىشى، بەلكو ئەگەر چوھ شوینەكەشى دانىشت، كاتێك كە ئەو كەسە دەگەریتەو، مادام یەكجارى نەپۆییبى، بۆ وینە: بۆ ئیشىكى كاتى چۆتە دەر، یان قسەىەکیان پى بوو، كە ھاتەو، نابى شوینەكەى بگىرى، دواى نەزانى لە كۆى دابىشى.

لە تۆرە كۆمەلە تەبىئەتكان لەبەر تەشكى وەھبى و عەقلى دا

بەسەم بىز مەھبەت و مەھبەت و مەھبەت

پاكەتەندى مەھبەت و مەھبەت و مەھبەت

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

عەل پاپىر/ AliBapir

عەل پاپىر/ AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

پاكەتەندى مەھبەت و مەھبەت و مەھبەت

www.alibapir.com

www.alibapir.com

عەل پاپىر/ AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

بىرگەى چۈرەم: كاتىك مەۋق دەچىتە كۆرۈ مەجلىسىكەۋە، لەكۆى
دەبىنىشى ۋ، چۈن شوينى خۇى بىكەتەۋە؟

لەۋ بارەۋەش دۈۋ دەقى سۈننەت دىنن:

۱- {عن جابر بن سمرۋة رضي الله عنه قال: كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي، أَيِ الْمَجْلِسِ} ^(۱)

(جەبىرى كۆرى سەمۈرە) دەلى: ئىمە كە دەچۈىنە خزمەت پىغەمبەرى خوا
(صلى الله عليه وسلم)، يەكەك لە ئىمە دەچۈۋ لەۋ شوينە دادەنىشت، كە كۆتايى
كۆرۈ مەجلىسەكەيە.

ۋاتە: لەكۆى بۆشايى ھەبۈۋايە، لەۋى دادەنىشت، يان لەكۆى پىزى
دانىشتۈۋان تەۋۋ دەۋۋ، لەكۆتايىيەكەيانەۋە دادەنىشت.

۲- ھەر لەۋبارەۋە كە ئىنسان دەبى چۈن دەبىنىشى، ئەم دەقەش ھەيە:
پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمۈى: {لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَفَرِّقَ بَيْنَ
اِثْنَيْنِ، إِلَّا بِإِذْنِهِمَا} ^۲ ۋاتە: ھەل ۋ، پەۋا نى، بۆ ھىچ كەسەك كە دۈۋ كەسان
لەك جىا بىكەتەۋە، لەنىۋانىاندا دەبىنىشى، مەگەر بە مۆلەتى خۇيان.

دەگونجى بلى: ئەرى مۆلەتتان لەسەرە، بىمە نىۋانتان دەبىنىشم، پەنگە لە
ھەردۈۋكىان رەبىنى، بەلام بەبى ئاگادارى خۇيان، يەكسەر بچىتە نىۋانىان،
خۇيان بترىنجىنىتە نىۋان، ئەۋە شتىكى نارەۋايەۋ، پىچەۋانەى ئەدەبۋ رەۋشتى
مىسولمانانەى كۆرۈ مەجلىسە.

(۱) رواه الترمذي: ۲۷۲۵ وحسنه.

(۲) أخرجه أحمد: ۶۹۹۹، وأبو داود: ۴۸۴۵، والترمذي: ۲۷۵۲ وقال: حسن صحيح.

بەرگەى پىنچەم: چۆنەتى قسە پىكە وەكردن لەكۆرۆ مەجلىس دا :

پىنچەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەو بارەو دەفەرموى: { إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثنانِ دُونَ الآخرِ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بالنَّاسِ؛ مِنْ أَجْلِ أَنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ }^١

واتە: ئەگەر سێ كەس بوون لە كۆرۆ مەجلىسك دا، با دووان بەیەكەو. چپە نەكەن، قسەى پەنھان پىكەو نەكەن، {خۆيان لەوى دىكە جیا بكەنەو}، هەتا دوایى تىكەل بە خەلك دەبن، یانى: كە تىكەل بە خەلك بوون، قەیناكات دوو دووش پىكەو قسە بكەن، یان ئەو دووانە بەیەكەو قسە بكەن، {چونكە ئەویش دەتوانى لەگەل یەكێكى دىكەدا قسە بكات}، ئەویش لە سۆنگەى ئەووە. كە ئەو دەتەنگى دەكات و دلى نارەحەت دەبى، {چونكە: ئەو كەسە رەنگە وا گومان بەرى: باسى ئەو بكەن، یان دەلى دەبى چ شتىك هەبى لەمنى پەنھان بكەن}، واتە: ئەویش پىچەوانەى ئەدەبى كۆرۆ مەجلىسە، كە كاتىك سى نەفەر پىكەو دادەنیشن، دووانیان پىكەو. قسە بكەن، ئەگەر چوار نەفەر بن دوو دوو دەتوانن بەیەكەو. قسە بكەن، یاخود ئەگەر زیاتر بن، ئەوكاتە ئەو گرفت و ئىشكالە پەیدا نابى.

بىرگە شەشەم: ئايا لەكاتىك دا ئىنسان لە كۆرۈمەجلىسىك دەبى، كە
باس و خواس و قسەو قالى زۆرى تىدا دەكرى، واباشە كاتىك
لەو كۆرۈمەجلىسە ھەلدەستى، چى بلى؟!

پېغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەو بارەو دەفەرموى: {مَنْ جَلَسَ فِي مَجْلِسٍ
فَكَثُرَ فِيهِ لَعَطُهُ، فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ
وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا
كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ}.

واتە: ھەركەسىك لە كۆرۈمەجلىسىك دا دانىشت، كە قسەو قالى زۆر تىدا
بوو، {لغت} يانى: غەلبە غەلبو دەنگە دەنگو، قسەو قال، بەر لەوھى كە
لەو كۆرۈمەجلىسە ھەلسى، ئەگەر ئەم زىكرەى خويند: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ
وَبِحَمْدِكَ) واتە: پاكىي بۆ تۆ ئەى خوايەو، ستايش بۆ تۆ، (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ
إِلَّا أَنْتَ) شايتى دەدەم كە جگە لەتۆ ھىچ پەرستراوىك نىە. (أَسْتَغْفِرُكَ
وَأَتُوبُ إِلَيْكَ)، داواي لىبوردنت لى دەكەم و، بۆ لای تۆ دەگەپمەو. ئەگەر
ئەوھى گوت، (إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ). ئەو ھەتمەن ھەرچى لەو
كۆرۈمەجلىسەدا بوويەتى، لە گويگرتن لە قسەيەكى خراپ، يان قسەيەكى
خراپ و ناشايستى بەدەم دا ھاتبى، بەھۆى ئەو زىكرەو، ئەو وردە گوناھانە
لىي دەسپىنەو ھو بۆي دەبوردىن.

بەرگەى حەوتەم: لەكاتى پێكەينانى كۆر و مەجلىس دا:

پێغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) زۆر جار لە كۆتايى كۆر و مەجلىسە كانیدا ئەم دوعايانەى دەکردو، بەم شێوەى دەپاڕاىو:

{عن ابن عمر (رضي الله عنهما) قال: قَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُومُ مِنْ مَجْلِسٍ حَتَّى يَدْعُوَ بِهَذِهِ الدَّعَوَاتِ: اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتِكَ، وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تَهْوُنْ بِهِ عَلَيْنَا مُصِيبَاتِ الدُّنْيَا، وَمَتَّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا، وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا} ١ .

عبداللەى كۆرى عومەر (خوایان ڤازى بى)، دەلى: كەم وا هەبوو پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لە كۆر و مەجلىسێك هەلسى، هەتاکو ئەم دوعايانە نەكات و، بەم شێوەى دەخوا نەپاڕیتەو:

ئەى خواىه! ئەوەندە ترسو سام و هەیبەتى خۆتمان پى ببهخشه، كە ببیتە هوێ ئەوەى لەسەرپێچیی و گوناھى تۆ بمانگێڕیتەو، هەروەها ئەوەندە تاعەت و فەرمانبەرییمان پى ببهخشه، كە بمانگەیهنیتە بەهەشتەكەت، هەروەها ئەوەندە یەقین و برپاوتە و ییمان پى ببهخشه، كە بەلاو گرفتارییه كانان لەسەر سووك بكات. ئەى خواىه! بەهرەمەندمان بكە لە: هیزى بیستنه كانان و دیتنه كانان و،

(١) أخرجه الترمذي: ٣٥٠٢، وقال: حسن غريب. والحاكم: ١٩٣٤، وقال: صحيح على شرط البخاري.

ئەدەب و ڤەدەب و شتە کۆمەلایەتییەکان
لە ڤەدەب و شتە کۆمەلایەتییەکان

ئالقامی حەقدەییەم :

ئەدەبی قسەکردن و گۆی گرتن

بە ڤێزان!

لەم ئالقامیەدا چەند ئەدەب و ڤەدەب و شتە کۆمەلایەتییەکان
چۆنیەتی قسەکردن و، چۆنیەتی گۆی بۆ خەڵک گرتن و،
چۆنیەتی پێکەوه دووان، لە ڤوانگە شەریعەتەوه،
دەخەینە ڤوو، ئەویش لە ڤەدەب و شتە کۆمەلایەتییەکان
ئایەتەکانی قورئان و، دەقەکانی سوننەتدا، قسە
لە ڤەدەب و شتە کۆمەلایەتییەکان، کە لە دە (۱۰) خاڵدا دەیانھێنین:

(۱) دەقی یەكەمیان كە دەیهێنینهوه، سێ ئایەتەكانی سەرەتای سوورەتی (المؤمنون)، كە خوا دەفەرموی:

﴿ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ ۱ ۝ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝ ۲ ۝ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ۝ ۳ ۝ ﴾ المؤمنون.

واتە: بەدنیایی برودارانێك سەرفراز و بە مراد گەشتوون، كە لە نوێژەكانیان دا ملكەچن و، پشتەلەكردووشن لە قسەى پوچ و ڕەفتاری پوچ. (لغو) ھەر قسەيەك و، ھەر كردهوێهەكە، كە پوچ بێ، یانی: هیچ سوودیكى نەبێ و خاوەنەكەى لێى بەھرمەند نەبێ.

كەواتە: یەكەم ئەدەبى قسە كردن ئەوێهە، كە ئینسان خۆى لە قسەى پوچ، لە قسەى بێ كەلك پاریزى، چونكە (راغب الأصفهاني) دەلى، (لغو) لە (لغا) وە هاتو، (واللغا صوت العصافير)، (لغا) بە دەنگى پاساری، دەنگى چۆلەكان دەگوترى، لەبەر ئەوێ ئەو دەنگە، ئەو جریوێ جریوێ، بۆ ئیمە شتیكى بێ سوودەو، هیچى لێ تیناگەین.

كەواتە: تەنانەت قسەى پوچ و بێكەلكیش، مسوڵمان نابێ بیکات، چ جایی قسەى گوناھو خراپ، درۆ و غەیبەت و بوختان، ئەوانە ھەر هیچ، چونكە ئەوانە گوناھى گەورەن، بەلكو مسوڵمان خۆى لەسەر قسەى پوچیش دەپاریزى، قسەى پوچیش ئەوێهە، كە گوناھ نەبێ، بەلام سوودو كەلكێكىشى نەبێ.

(۲) خۇاى بى ھاۋەل لە ئايەتى (۱۱۴)ى سوۋرەتى (النساء) دا دەفەر مۆي:
﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ
إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ
أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (۱۱۴)

ۋاتە: زۆر لە چىپە چىپ كىرىن ئىۋان، { (نەجۋى) يانى چىپە، قەسەى بە ئەسپايى،
قەسەى پەنھان و چىپە چىپ بەيەكەۋە كىرىن } ھىچ سوۋدو كەلگىكى تىدا نىيە،
مەگەر كەسىك فەرمان بەخىر و بەخشىنىك، يان كارىكى ئاشتەۋايى نىۋان
خەلك بىكات { يانى: لە سى ھالدا قەسەى بە چىپە پەسندە: ۱) كەسىك فەرمان
بىكات بە ھاۋكارىي كىرىن و يارمەتيدان و خىر كىرىن بە كەسىك. ۲) ياخۇد
فەرمان بىكات بە شىتىكى پەسند. ۳) ياخۇد فەرمان بىكات بە ئاشتەۋايى
لە نىۋان خەلك دا }.

﴿وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾، ھەر
كەسىكىش يەككى ھەۋ سىيە، ياخۇد ھەرسىكىيان بىكا، { ۋاتە: ھاۋكارىي كىرىن
خەلك، ياخۇد قەسەۋ كىرىن پەسندو چاك، ياخۇد ئاشتەۋايى و
پىكەينانەۋەى خەلك }، بەلام لە كىرىن ھەۋكەيدا مەبەستى پى ۋەدەستەينانى
رەزامەندىي خۇا بى، ﴿فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ ئەۋە بەدلىيى لەمەۋدو
پاداشتىكى مەزنى دەدەينەۋ.

كەۋاتە قەسەى بە چىپە چىپ پەنھان، فسكەفسك پىكەۋە كىرىن، خراپە،
مەگەر بۆ ئامانچىكى شەرىعىي بى، بۆ ئەۋە بى كە جارى ۋا ھەيە، قەسەيەك
پىۋىستە بە پەنھانىي بىرى، بە چىپە بىرى، بۆ ۋىنە: تەگىرىك دەكرى بۆ

يارمە تەبىدانى كەسەك، بۆ ئاشتە وایىەك، بۆ شتەكى پەسەند، ئەو قەیناكات، ئەگەرنا و اباشە بە ئاشكرا قسە بکری، ئامادە بووانى كۆرۈ مە جلیس ھەموویان گویان لی بى.

(۳) دەقى سەيەم لەو بارەو ئەو فەرمايشتە پەغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دینینەو، كە دەفەرموی: {مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلْيُكَلِّ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُمْ}¹.

واتە: ھەر كەسەك بپروای بە خواو بە رۆژى دوايى ھەيە، با قسەى باش بکا، {ئەگەر قسەى باش دەزانى با بیکا}، يان بى دەنگ بى. ھەر بۆيە گوتراو: ئەگەر قسە كردن زيو بى، بى دەنگى زيرە، ھەلبەتە ئەو ھە كاتى كدايە: ئەو كەسەى قسە دەكا، قسەى چاك و خراپ تەكەل بکات، ئەگەرنا لە راستیدا قسەى ھەق و لەشويىنى خۇيدا، لە زيريش باشترە، ئەك ھەر زيو نىە، لە زيرۈ گەوھەريش باشترە، وەك دوايى ئامازەى پى دەكەين، لەبەر رۆشنایى ھەندىك لە فەرمايشتە كانى پەغەمبەر دا (صلی اللہ علیہ وسلم).

(۴) دەقىكى دىكە كە بۆمان باسى ئەدەبىكى دىكەى بواری قسە كردن و گويگرتن دەكات، ئەو ھەيە كە پەغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: {مَنْ يَصْمُمْ لِي مَا بَيْنَ لِحْيَيْهِ، وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ، أَصْمَمَ لَهُ الْجَنَّةُ}². واتە: ھەر كەسەك گرەنتى پاراستنى ئەو ھەى نىوان دوو شەويلاگە كانى، ئەو ھەى نىوان دوو لاقە كانىم بۆ بکات، منیش گرەنتى چوونە بە ھەشتى بۆ دەكەم.

(۱) رواه البخاري: ۶۷۲ □ ومسلم ۴۷.

(۲) رواه البخاري: ۶۱۰۹.

كە ئەو ەى نىۋان دوو شەويلاگەكان: زمانەو، ئەو ەى نىۋان دوو لاقەكانىش: ئەندامى زاوژى يە.

واتە ەەر كەسىك خۆى لەو گوناھانە بپارىژى كە بە زمان دەكرىن و، خۆى لە گوناھە جنىسىيەكان بپارىژى، منىش گرەنتىي چوونە بەھەشتى بۆ دەكەم و دلىيىي دەدەمى كە سەرفرازە.

(۵) دەقى پىنچەم كە دەيھىننەو: لەلايەكەو گىرنگى قسەو، لەلايەكى دىكەو ترسناكىي قسە دەردەخات، گىرنگى قسە، ئەگەر بەبارى خىردا بى و، ترسناكىي قسە، ئەگەر بەبارى خراپ دا بى، باسى ئەو دەكا:

پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموى: {إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ، مَا يَتَّبِعُ فِيهَا، يَزُلُّ بِهَا فِي النَّارِ أَبَدًا مِمَّا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ} ۱.

واتە: جارى وا ەيە بەندە قسەيەك دەكا، لىي ورد نايىتەو، ەىندە پىيدا بە ئاگرى دۆزەخدا دەچىتە خوار، وەك نىۋان پۆژھەلات و پۆژئاوا. واتە: زۆر پىي بە دۆزەخدا قوول دەيىتەو و پىي لەخوا دوور دەكەويىتەو.

فەقەت ئۆزى كۆمەللەشتەكان ئەمەللىش
بىن مەكەم بىر مەكەم ئۆزى مەكەم

فەقەت ئۆزى كۆمەللەشتەكان ئەمەللىش
بىن مەكەم بىر مەكەم ئۆزى مەكەم

AliBapir/علي بابير

علي بابير/AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

علي بابير/علي بابير

٦) هر له وباروهه شه ددهش هر ههيه، كه پيغه مېهر (صلى الله عليه وسلم) ده فرموي: {إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ اللَّهِ تَعَالَى مَا كَانَ يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا بَلَغَتْ، يَكْتُبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا رِضْوَانَهُ إِلَى يَوْمٍ يَلْقَاهُ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ، مَا كَانَ يَظُنُّ أَنْ تَبْلُغَ مَا بَلَغَتْ، يَكْتُبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا سَخَطَهُ إِلَى يَوْمٍ يَلْقَاهُ}¹.

واته: پياوې وا ههيه قسه يه كه ده كات له رهامه نديي خوادا، پيې وا نيه نه وړنده گړنگ بې بيگه يه نيته شه پله يه، به لام خوا (سبحانه و تعالى) به هوې شه قسه يه وه رهامه نديي خوې بو دهنووسې تاكو قيامت، به پيچه وانه شه وه: كه سي وا ههيه قسه يه كه ده كا، له توورديي خوادا، {له شتيكدا كه مايه ي توورديي خوايه}، گوماني وا نيه كه بيگه يه نيته شه رادديه، {له شورپوونه وه به زه لكاوي گوناو دا}، به لام خوا به هوې شه قسه يه وه، توورديي خوې له سر دهنووسې، تاكو روژي دوايي.

واته: خوا به هوې شه وشه يه و ليې توور دهبې، ههروك شهوي پيشيان به هوې شه قسه حقه وه، ليې رازي دهبې.

پاڅه يادني مکتوبي ماموستا علي بابيد

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

علي بابير AliBapir

علي بابير AliBapir

مکتوبي ماموستا علي بابيد

پاڅه يادني مکتوبي ماموستا علي بابيد

(۷) دەقىكى دىكە كە لەو بارەو ■ دەيھىنن، پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لە فەرمايشتيكىدا دەفەرموى: {إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَحَاسَنُكُمْ أَخْلَاقًا، وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا، يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الثَّرَاوُونَ، وَالْمُتَشَدِّقُونَ وَالْمُتَفِيهِقُونَ}¹.

واتە: لە پۆژى دوايى دا، ئەوانەتان لەلام خۆشەويست ترن و لەمنەو نزيكترن، وەك شويىنى نشينگەو دانىشتنيان، كە رەوشتيان بەرزو جوانترە، ھەروەھا ئەوانەتان لەلام بوغزىنراوترن و لەمنەو دوورترن لەپرووى پىگەو پلەو: كە زۆربلىن و، بە فيزو كەشخە قسە دەكەن و، بە خۆبەزانا زانييەو ■ قسە دەكەن. چونكە (الثَّرَار: الكثير الكلام)، كەسيك كە زۆر قسە دەكا، (والمُتَشَدِّق: المتطاول على الناس بكلامه)، كەسيك كە قسە دەكا، بەلام بە فيزو كەشخەو قسە دەكا، (المتفيق) كەسيك كە قسە دەكا، بەپىرى زارى، ياخود وا قسە دەكا، كە زۆر لە خەلك شارەزاترە، بە خۆ پى زۆرييەو ■ قسە دەكا.

(۸) دەقى ھەشتەم كە لەوبارەو دەيھىنن، ئەوھيە كە شەرە قسەو دەم بەدەمە شتيكى خراپە لە كۆرپو مەجليس دا، پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بارەو دەفەرموى: {مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أَوْتُوا الْجَدَلَ}². واتە: ھىچ كۆمەليك دواي ئەوھى خوا رينمايى كردوون، گومرا نەبوون، مەگەر بەھۆى ئەوھو ■ كە سەرگەرمى شەر ■ قسەو دەم بەدەمەو، مشت و مې بوون لەگەڵ يەكديدا.

(۱) أخرجه الترمذي: ۲۰۱۸، وقال: حسن غريب.

(۲) رواه الترمذي: ۳۲۵۳ وصححه.

هه لېبه ته گفـت و گوو و توویتی هیمنانه پیکه وه، نه وه جیا یه، به لام شهړه قسه و دم به دمه و لیک هه لېبه زینه وه، شتیکی خراپه.

۹) له سووړه تی (الحجرات)، له نایه ته کانی (۱۱ و ۱۲) دا، خوی دادگهر باسی شهش (۶) گونا هی گهوره دهکا، لهو گونا هانه ی که له بواری قسه کردن و گوئی گرتن و دوان دا دینه پیشی، دهفه رموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَحْسَسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾﴾ .

واته: نهی نه وانهی ئیمانان هیناوه! با کومه لیک له پیاو اتان گالته به کومه لیک دیکه نه کهن، نزیکه گالته پیکراوه کان له گالته پیکره کان چاکتر بن {له لای خوا}، ههروه ها با کومه لیک له نافرده تانیش گالته به کومه لیک دیکه یان نه کهن، نزیکه گالته پیکراوه کان له وان چاکتر بن، ههروه ها عیب له خو اتان مه گرن و، ناو و ناتور لهیه کدی هه لمه دن، خراپ ترین ناو، ناوی فاسقیتیه له دوا ی نه وهی که خوا (سبحانه و تعالی) کردوونی به ئیماندار و، هه رکه سینک نه که ریته وه {بو لای خوا}، نه وانه سته مکاران.

ئەي بىرۋادارىنە! خۇتان لەزۇر گومانان بىپارىژن، چۈنكە ھەندىك لە گومانان، گوناھن {ئىنجا لەبەر ئەۋەدى ھەندىكى گوناھەو جىيى خۇي ناگرى، خۇت لە زۇرى بىپارىژە، بۇ ئەۋەدى توۋشى ھەندەكەي دىكەش نەبى، نەيفەرموۋە: خۇت لە ھەموو گومانىك بىپارىژە، چۈنكە ھەندىك گومانىش دەپپىكن}.

ھەروەھا جاسووسىي و سىخوورپى {لەسەر يەكدى} مەكەن و، با ھەندىكتان پاشملە بە خراپە باسى ھەندىكتان نەكات، ئايا يەكىكتان ھەز دەكات بە مردوۋىي گۆشتى براپەكەي خۇي بخوات! {كاتىك غەيبەتى كەسىك دەكەي، ۋەك بە مردوۋىي گۆشتى بخۇي وايە}. ﴿فَكَرِهْتُمُوهُ﴾، بە تەكىد پىتان ناخۇشە، ﴿وَأَنقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾، پارىژىش لە خوا بىكەن، بەدلىيىي خوا زۇر تۆبە ۋەرگەرە، زۇرىش مېھرەبانە.

بەريزان!

ئەم شەش گوناھە:

- (۱) گالتە بەيەكدى كردن.
- (۲) غەيب لە يەكدى گرتن.
- (۳) ناو و ناتۆرەي ناخۇش لە يەكدى ھەلدان.
- (۴) گومانى خراپ بە يەكدى بردن.
- (۵) سىخوورپى و جاسووسىي لەسەر يەكدى كردن.
- (۶) پاشملە بە خراپە باسى يەكدى كردن.

هەر شەشيان گوناھى گەورەن، چونكە هەر شەشيان سزای قیامەتیان بۆ باس
كراوە، گوناھى گەورەش ئەوێهە: یان سزای دنیاى لەسەر بى، یان سزاو
هەر پەشەى قیامەتیی.

(١٠) دەقى دەیهەم و كۆتایی كە لەو بارەیهەو دەیهینین، ئەوێهە كە خوا (سبحانە
وتعالى) لە سوورەتى (الزمر) دا دەفەرموى:

﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ ۝١٧۝ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
هَدَيْنَاهُمْ لِلَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْوَالِدُونَ ۝١٨۝﴾ الزمر: ١٨.

واتە: موژدە بدە بە بەندەكانم، ئەوانەى كە گوى بۆ هەموو قسەیهەك دەگرن،
بەلام شوین باشترينى دەكەون، ئا ئەوانە كەسانىكن كە خوا خستونیه سەر رېى
راست و، ئا ئەوانەن خاوەن عەقلان.

مرۆڤى عاقل ئەو كەسەیهە كە گوى بۆ هەموو قسەیهەك دەگرى، بەلام عەقلى
خۆى ناكاتە سەبەتە، هەمووى شتىكى تىبكە، بەلكو دەيكاتە بىژينگ،
قسەكان لە بىژينگ دەدا، هەروەك چۆن بۆ قسە كردنیش بەهەمان شىو،
پيشينانى خۆمان دەلین: "قسە داىبىژە، بىچىژە، ئنجا بىبىژە"، سەرەتا
داىبىژە، هەرچى بى كەلكە لى فریدە، ئنجا بىچىژە، تاقى بكەو بزانە چىیه
چۆنە؟ ئنجا بىبىژە، ئەك یەكسەر فرېى بدەى.

هەروەها خاوەن عەقلان بۆ گوىگرتنیش، گوى بۆ هەموو قسەیهەك دەگرن،
ئەك هەر لە رى وە، كەسێك كە حەز بە چارەى ناكەن، گوى لە قسەشى نەگرن،

نا ! گۆيى بۆ بگره، وهك گوتراوه: "انظر إلى ما قيل ولا تنظر إلى من قال"،
واته: تەماشاشا بکه! چى گوتراوه، تەماشاشا مەکه، کى گوتوویەتى.

مرۆڤ دەبى عەودالى حەق بى، لەلایەن ھەر کەسێکەو ەبى، ھەرکەسێک
شتێکى باش بلى و، شتێکى باشى لەلابى، پێویستە لى وەرگرين و، ھەرگیز
خود و بابەت (ذات و موضوع) تێکەڵ نەکەين.

ئىجا لەو بارەو ە مرۆڤەکان دەبنە چوار بەش:

(۱) ھەيە قسەکەرى باشە، بەلام گۆيگرى خراپە.

(۲) ھەيە قسەکەرى باشیشەو، گۆيگرى باشیشە، (ئەو باشترینە).

(۳) ھەشە قسەکەرى خراپە، بەلام گۆيگرى باشە.

(۴) ھەشە ھەم قسەکەرى خراپە، ھەم گۆيگرى خراپیشە، (ئەو خراپترینە).

خوا بە لوتف و کەرەمى خۆى لەو کەسانەمان بگيرى، کە ھەم قسەى باش
بکەين و، ھەم باشيش گۆي بگرين و، ھەم قسەکان پيش ئەو ەي بيانکەين،
دايانبێژين و بيانچێژين، ئىجا بيانبێژين، ئىجا گۆيش ھەلخەين: ھەر کەسى
حەقى لەلابو لى وەرگرين و، ھەر کەسێکيش ناحەقى گوت، با زۆريش لىمان
نزيك بى، با زۆريش خوشەويستمان بى، بلىين: مالى قەلب سەر بە خواو نىەتى!
ھەر ەو ھا قسەى ناحەق لە کەس و ەرنەگرين، ھەرچەندە نيزيک بى لىمان و،
قسەى حەقيش بۆ کەس رەت نەکەينەو ە، ھەرچەندە دوور بى لىمان، حەق لە
ھەموو کەس وەرگرين، ناحەقيش لە ھيچ کەس، و ەرنەگرين.

ئەدەب و پەروەشتە کۆمەلایەتییەکان
لەبەریتسکی وەحیی و عەقل دا

ئالقمی هەژدەیم :

ئەدەبی خواردن و خواردنەوه

بەرێزان!

بوارهکانی خواردن و خواردنەوهش، کۆمەلایک پەروەشتە و
ئەدەب، کە شەریعت بە پەسندی داناو و، لەسەر
مسوڵمانان پێویستە، بە وردو درشتەوه، بە نیرومی
وه، پەچاویان بکەین، دەیانخەینە پوو، کە سەرچەم
ژمارەیان دە (١٠) ئەدەب و پەروەشتە و، لە دە بڕگەدا
دەیانخەینە پوو:

بەرگەى يەكەم: بژيود پاك و چاكەكان هەموويان رەوان و، پيويستە بە
ئەندازەى پيويست بەهرەيان ليودر بگيرى و، نابى هيجكەس
لەخوود قەدەغەيان بکات:

(١) خوا (سبحانه و تعالى)، لە سوورەتى (الأعراف) - ٣١- دا دەفەر موى:

﴿يَبْنَىْ ءَادَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (٣١)

واتە: ئەى رۆلەكانى ئادەم! ئەى نەوەى ئادەم! لەلای هەر مزگەوتىك رازاوەيى
خۆتان رەچاو بکەن، {خۆتان برازیننەو، خۆتان جوان بکەن، بەرگ و پۆشاکى
جوان بپۆشن}، هەر وەها بخۆن و بخۆنەو، بەلام زیدەروۆيى مەکەن، بێگومان خوا
زیدەروۆيى کارانى خوش ناوین.

(٢) هەر لە سوورەتى (الأعراف) - ٣٢- دا، خوا دەفەر موى: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ

زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ﴾ .

خوا بە پيغەمبەرى خاتەم (محمد صلى الله عليه وسلم) دەفەر موى: تۆ بفەر موو
(بە پرسىار کردنى نکوولييلیکەرانه)، پرسىار بکە: ئايا کى ئەو جوانيیهى کە
خوا بۆ بەندەکانى خستوویەتە روو، وەدەریناوەو، ئەو رزق و رۆزىيە خوش و
بەتامانەى کە هیناوانیە دى، کى قەدەغەى کردوون! واتە: مادام خوا قەدەغەى
نەکردبەن، هيج کەس بۆى نیە ئەو شتانەى کە خوا بۆ بەندەکانى دروستى
کردوون، بۆى رەوا کردوون، لییان قەدەغە بکا.

(۳) له سوورپهتى (المائدة) - ۸۷- دا خوا دهفهرمىوى:

﴿ يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ
اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾ (۸۷)

ئەى ئەوانەى بروتان هیناوه! ئەو بژیوه خۆش و بەتامانەى خوا بۆى حەلال
کردوون، له خۆتانیان قەدەغە مەكەن و، سنوورشکینى مەكەن، بیگومان خوا
سنوورشکینان و تیپه‌پینه‌رانى خۆش ناوین.
کهواته: هەر کهسیک، ئەو شتانەى که خۆش و بەتامن، قەدەغەیان بکات،
له‌خۆى یان له‌خەلک، مانای وایه سنوور شکینى کردووه، تیپه‌په‌راندوه.

(۴) له سوورپهتى (المؤمنون) - ۵۱- یشدا، هەر له‌و باره‌وه خوا دهفهرمىوى:

﴿ يَأَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوْا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ
عَلِيمٌ ﴾ (۵۱)

خوا (سبحانه وتعالى) پیغه‌مبه‌ران ده‌دوینى و، ده‌فهرمىوى: ئەى پیغه‌مبه‌رینه!
له‌و بژیوه خۆش و بەتامانەى، که‌هه‌ن بخۆن و، کرده‌وه‌ى باشیش بکەن، بیگومان
من زانام به‌وه‌ى که ئەنجامى ده‌دەن.

پیشى‌پیشان ده‌فهرمىوى: بژیوى بەتام و چاک بخۆن، دواى ده‌فهرمىوى کرده‌وه‌ى
چاک بکەن، وشەى (طیب) یانى: خۆش و بەتام، به‌لام جارى واش هەیه به‌مانا
مه‌عنه‌وییه‌که‌ى دیت، واته: حەلال، هەردوو واتاکه‌ى هەن، به‌لام زیاتر به‌مانای
خۆش و بەتام و به‌که‌لک دى.

(۵) له نايه تي (۱۱۴) ی سووړه تي (النحل) دا، خوا ده فم رموی: ﴿ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴾ ۱۱۴ .

واته: لموهی که خوا پییداون، و هک بژیو، بخون، که ههم حه لاله {واته: له پرووی شه رعیه وه، حه لاله} و، ههم پاک و چاک (طیب) ه، یانی: له خودی خویدا پاک و چاک و به که لکه، ﴿ وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴾، سوپاسی چاکه ی خواش بکه ن، ته گهر نیو ته نیا ته و دپه رستن، ته گهر ته نیا ته و دپه رستن، سوپاسی چاکه کانی وی بکه ن، نیعمه ته کانی به کار بیئنو سوپاسی شې بکه ن له سه ری.

ننجا با چه ند فه رمایشتی کی پیغه مبه ریش (صلی الله علیه وسلم) بیئین:

پاکستان دیني مکتبې ماموریت علی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

English

له نازه کومه لايه تيبه کان له کفالتی

www.alibapir.com

English

علی بابیر/ AliBapir

علی بابیر/ AliBapir

کتابي

پاکستان دیني مکتبې ماموریت علی بابیر

برپگه‌ی دووهم: ناوی خواهی‌نان پیش ده‌ستکردن به خواردن و،
خواردنه‌وه به‌دهستی راست خواردن و له‌پیش خو‌وه خواردن:

(۱) پیغه‌مبه‌ری خوا له‌وباره‌وه ده‌فهرموی: { إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ، فَإِنْ نَسِيَ فِي أَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ عَلَى أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ }^(۱).
واته: ته‌گه‌ریه‌کیکتان خواردنیکی خوارد، با له‌سه‌ره‌تاکه‌یه‌وه بلی (بِسْمِ اللَّهِ)، ئنجا ته‌گه‌ریه‌سه‌ره‌تاوه له‌بیری چوو، با هه‌ر کاتی بیری که‌وته‌وه بلی: (بِسْمِ اللَّهِ عَلَى أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ)، به‌ناوی خوا، له‌سه‌ره‌تاو له‌کو‌تاییه‌که‌ی.
ئنجا ئایا حکمه‌تی ته‌و (بِسْمِ اللَّهِ) ی‌کردنه‌ چیه؟ له‌م‌ فهرمایشته‌دا پرونی ده‌کاته‌وه:

(۲) ده‌فهرموی: { إِنَّ الشَّيْطَانَ يَسْتَحِلُّ الطَّعَامَ أَنْ لَا يُذْكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ }^(۲).

واته: شه‌یتان ته‌و خواردنه‌ی، ته‌و خۆراکه‌ی که‌ ناوی خوی له‌سه‌ر ناهێنری،
بو‌خۆی په‌وای ده‌کات، زه‌فه‌ری پی‌ ده‌بات، به‌شی‌وه‌یه‌که‌ له‌ شی‌وه‌کان لی‌ی
به‌هه‌ره‌مه‌ند ده‌بی.

مه‌رج نیه‌ له‌ پروی قه‌باره‌ی به‌رچاو و به‌ره‌سته‌وه، که‌ ئیمه‌ ده‌یبنین، لی‌ی
که‌م بیته‌وه، به‌لام به‌ ته‌ئکید له‌ پروی مه‌عنه‌وییه‌وه، شه‌یتان لی‌ی به‌هه‌ره‌مه‌ند

۱ أخرجه أبو داود: ۳۷۶۷، والترمذي: ۱۸۵۸، وقال: حسن صحيح.

۲ أخرجه أبو داود ۳۷۶۸، والنسائي في الكبرى ۱۰۱۱۳.

دەبى بەشیوەیهك لە شیوەكان، دیار» خاوەنەكەشى لىي دەچیتە خەسار و زەرەرى لى دەکا، با بۆ ئیمە پەنھانىش بى.

(۳) ھەر لەو بارەو ئەم فەرموودەيەش ھەيە، كە پىشتريش ھىنامان، لەبارەى (عومەرى كورپى ئەبى سەلەمە) دەو، كە مندايىك بوو لە كۆش و لە ژىر سەرپەرشتياريى پىغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم)، واتە لەژىر چاودىريى ئەودا پەرورەدە كراو، دەلى: من دەستم لە قاپەكەدا دەگىرا، لەكاتى نان خواردندا، پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووى: {يَا غلام! سَمِ اللّٰهَ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ} (۱)

واتە: ئەى كورپىزگە، ئەى رۆلە! ناوى خوا بىنەو، بەدەستى راستت بڤو، لەپىش خۆشتەو بڤو، {دەست بۆ ئەولاو ئەولا درىژ مەكە}.

پاڤىياندى مەكتەبى مەوسىيە عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

QR codes for AliBapir

لە ئۆرە كۆمەلەتەيەكان لەبەر تیشكى

www.alibapir.com

QR code for AliBapir

عەلى بابىر/ AliBapir

عەلى بابىر/ AliBapir

QR codes for AliBapir

بەرگەى سېيەم: رەخنە لەخواردن و خواردنەو نەگرتن:

ئەدەبىيەتتىكى دىكىكى خواردن و خواردنەو ئەوئە، كە مەزۇ رەخنە لە خواردن نەگرتى، ئەدەبىيەتتىكى ئەدەبىيەتتە، بە لۆمەو لەقەم نەبى، كە پىغەمبەرى سەرورەردمان عادەتى وابووە، ھەرگىز رەخنە لە خواردن نەگرتە، وەك لەم فەرمودەيەو: ديارە:

{ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَا عَابَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) طَعَامًا قَطُّ، إِنْ اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ، وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ }^(۱)

(أبو هريرة) (خوالىسى زازى بى)، { كە يەككە لە ھاوئەلە زۆر نزيكەكانى پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و، زۆرترين دەقى سوننەت لەپىي وىو بە ئىمە گەشتون }، دەلى: پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ھەرگىز رەخنە لە خواردن نەگرتە، ئەگەر ھەزى لى بووبى خواردوويەتى، ئەگەر ھەزى لى نەبووبى، وازى لى ھىناو.

بەلام نەچووە زەم و سەرزنەشتى بکات و بەخراپە باسى بکا، بەتايبەت ئەو ئەدەبىيەتتىكى گرنگە، كە كەسك لە مالىك، لە شوپىنك نان دەخوات، دوايى با خواردنەكەشى بەدل نەبى، ياخود لىيان ھەلەبووبى، يان چاكيان لى نەزانيبى، ... ھتە. پىچەوانەى ئەدەب و رەوشتى مسولمانانەيە كە كۆرە مەجلىس بە زەم و باسکردنى خواردنى ئەو مالە گەرم بکات، كە بىگومان دوايى پىيان بگاتەو، پىيان ناخۆش دەبى، ھەلبەتە كەسك، كەسك دەعوەت دەكا، بانگەيشتى دەكا، وا باشە وردەكاريى بکا لە خواردنەكەيدا، خواردنەكە باش

(۱) أخرجه البخاري: ۵۴۰۹، ومسلم: ۲۰۶۴.

ئامادە بکا، زیاتر لەوێی کە بۆخۆی و بۆ مالاو منداڵە کەى خەم دەخوا، بۆ میوانە کەى خەم بخوا، بەلام جارى واش ھەبە، بەھۆى کەمتەرخەمییە وە بى، یان بەھۆى لى تىکچوونە وە بى، یان بەھۆى کەم تواناییە وە بى، خوادنە کە بە دلى بابای میوان نابى، نابى ئەو بەکاتە پاساوى زەم و زەمکاریى و باسکردنى پاشملە.

برگەى چوارەم: زیدەرۆبى نەکردن لەخواردن و خواردنە وەدا:

ئەدەبىکى دیکەى خواردن و خواردنە وە ئەوێ، کە مەزۆ زیاد لە ئەندازەى پێویستی خۆى نەخوات، با لەو بارەشە وە ئەم فەرمودەى بێن: {مَا مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وَعَاءَ شَرًّا مِنْ بَطْنِهِ، بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتٍ يُقْمَنَ صُلْبُهُ؛ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ: فَتَلْتِ طَعَامٌ، وَتَلْتِ شَرَابٌ، وَتَلْتِ لِنَفْسِهِ} (١).

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: پۆلەى ئادەم، ئادەمیزاد، ھێچ توورە کەبە کى لە ورگى خۆى خراپترى پەر نەکردو، {ئەگەر ورگى خۆى پەر بکات لە خواردن، ئەو خراپترین توورە کەبە پەرى کردبى}. پۆلەى ئادەم ئەوئەندە پارووانەى بەسن، کە پشتى رابگرن، {یانى: با ھەر ئەوئەندە کە پێویستى بە بخوات، ئەک ئەوئەندەى کەبە لێی، {ئەگەر ھەر توانای بەسەر خۆیدا نەبوو، با گەدەى بەکاتە سى بەش، سییەک (٣/١)ى بۆ خواردن، سییەک (٣/١)ى بۆ خواردنە وە (بۆ ئا)، با سییەک (٣/١)یشى بە بۆشیی بەھیلێتە وە بۆ ھەناسەدانى.

(١) أخرجه أحمد: ١٧٢٢٥، والترمذي: ٢٣٨٠، وقال: حسن صحيح، وابن ماجه: ٣٣٤٩.

نەك لە جياتى ئاو و ھەناسەش ھەر خواردنى تى بكا، دوایی تەنگە نەفەس بى، ئنجا لە ئەنجامى زۆر خواردندا، توشى كىشى زیاد بى، چونكە ئەو خواردنە كە مەزە دەنخوات، ئەو كەلۆرىي (السَّعْرَاتُ الحَرَارِيَّة) يەكەزەيەكانى كە جەستە پىوستى پىيان نى، ھەندىك كەس جەستە قابىليەتى پەزەندەكردنى ئەو وزەيە ھەيە، كۆى دەكاتەو، دەبىتە قەلەوى و، قەلەويش بارىكە لە كۆلى ئىنسان، بەلام ھەندىك كەس زۆرىش بخوات، جەستە قابىليەتى خەزەندەكردنى وزەى نى، دەبىتە پاشەرۆك و فرى دەدرى، ئەوانە بوخۆيان سەريان سووكە، بەلام ئەوانەى كە جەستەيان ئامادەيى قەلەوبوونى ھەيە، دەبى لە خۆيان وريا بن و، بەپى ئەو رىنمايەى پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بچولینەو، بەچەند پاروويەك كە پشتى رابگرن وازىنى، بەلى مەزە ئەوئەندەى كە پىوستىيەى بخوات، نەك ئەوئەندەى كە كەيفى لىە. لەوبارەو پەندىك ھەيە، دەلى: "ئەوئەندە بخۆ ھەلتەگى، ئەوئەندە مەخۆ ھەلتەگى"، ئەوئەندە بخۆ خواردنەكە تۆ ھەلتەگى، واتە بىتە وزەو پىوستى پى بى، ئەوئەندە مەخۆ تۆ بىە ھەمبال و كۆل ھەلتەگى خواردنەكەت و، دوایی كىشى زیاد لەخۆت باربەكەى، كە ھى وا ھەيە بو وینە: بالای سەد و شەست (۱۶۰ سم)، بەلام كىشى سەرووى سەد و بىست (۱۲۰) كىلو گرامە، كەسانى وا زۆرن، كە ئەمە واتە: رىك نەفەرىكى دىكەى لەكۆل خۆى ناو، ئەوئە كوردەوارىي خۆمان دەلین: خواردن دەلى: ئەگەر نەتكەم بە دووان، دەتكەم بە يەككى بەقەدەر دووان، ئنجا كەسەك كىشى (۱۲۰ كىلو - ۱۴۰ كىلو) بى، بەلام بالای (۱۶۰ سم يان ۱۷۰ سم) بى، بە تەكيد مانای وایە نەفەرىكى دىكەى وەك خۆى لە كۆل ناو.

برگەى پینجەم: سوپاس و ستایشی خوا کردن پاش خواردن و خواردنەوه:

یەکیکی دیکە ئە ئەدەب و ڤەوشتەكانی خواردن ئەوێه، کاتیک ئینسان ئە خواردن و خواردنەوه دەبیتهوه، سوپاس و ستایشی خوا بکات، ئنجا پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویهتی، ئاوا بگوتری: { الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ }^(١).

واته: ستایش بۆ ئەو خوایهی که خواردن و، خواردنەوهی پێداين و، گیرانی به مسوڵمان.

هەلبەته شیوه دوعای دیکەش هەر هاتوون، بۆ وینە: ئەگەر که سیك ئەلای که سیك دەعوته بى و نایان ئە مال بخوات، سوننه ته بلى: { أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ }^(٢)

واته: یاخوا ڤۆژووهوانان ڤۆژووتان ئە لا بشکینن و، چاکه کاران خواردنتان بخۆن و، فریشتەكان بۆتان بپارێنەوه و دوعاتان بۆ بکهن.

(١) رواه أحمد: ١١٩٥٣، وأبو داود: ٣٨٥٠.

(٢) أخرجه أبو داود: ٣٨٥٦، وصححه الألباني.

بىرگەى شەشەم: بەبى مۆلەت وەرگرتن نەچوونە مالى خەلك بۆ خواردن و خواردنەو:

ئەدەبىيەتتىكى دىكەى خواردن و خواردنەو ئەوئەيە، كە ئىنسان بەبى مۆلەت نەچىتە مالى خەلكەو بۆ خواردن و خواردنەو، وەك خوائ پەرودگار لە سوورەتى (الأحزاب) - ۳- دا، دەفەرمى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَظِيرٍ لَهُ إِنَّهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَأَدْخُلُوا...﴾.

واتە: ئەى ئەوانەى بىرواتان هېناو! مەچنە مالەكانى پىغەمبەرەو (صلى الله عليه وسلم)، مەگەر مۆلەتتان بىرى بۆ خواردنىك، كە نابى چاوەرپى كۆلىنى بكن، {با بكوئى و ساز بى، ئنجا بچن}، بەلام ئەگەر بانگهېشت كران بچنە ژوورەو.

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

فەقەت ئۆزىگەلا بىر تەن لىكەنەن

بىر مەكەم بىر مەكەم لىكەنەن

بەرگەى حەوتەم: زوو هەلسان دواى خواردن و، بارگرانىي نەخستە سەر
مالى خانەخوئ:

ئەدەبىكى دىكە ئەو هەيە كاتىك ئىنسان لە شوئىنك دەعوەت دەبى، وا باشە
دواى خواردن، زۆر نەيكاتە بارگرانىي لەسەريان و، زوو هەلسى، وەك خواى زانا
فەرموويەتى: ﴿فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْشَرُوا وَلَا مَسْتَعْسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكَ مِمَّا
كَانَ يُؤْذَى النَّبَى فَيَسْتَحْيَ مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيَ مِنَ الْحَقِّ﴾، واتە:
ئەگەر خواردنتان خوارد بلاق و، مەمىننەو، كە هەر پىكەو قسان بکەن و
بخافلین، چونكە ئەو پىغەمبەر نارەحەت دەكات و شەرمەتان لى دەكات - پىتان
بلى: هەلسن - بەلام خوا لە گوتنى هەقى شەرم ناکات...

بەلى خاوەن مالیش پىووستى بە ئىسراحت هەيە، ئافرەتەكان كەوتونە
حالتەتەكى ئاسايەو || بەهوى مێوانەكانەو، وا باشە زوو مالهەكە
بەجىبەلدرى، بۆ ئەو هەي ئەوانیش ئىسراحت بکەن، مادام ئامانج دەعوەت و
ناخواردنەكە بوو، ئەك هەر لەوى دانىشتن و حىكايەت كردن و خۆخافلاندن!

ئەل باپىر/ AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

ئەل باپىر/ AliBapir

ئەل باپىر/ AliBapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

بەرگەى ھەشتەم: چۆنپەتى خواردنەو:

لەو بارەو ھە ئىنسان چۆن دەبى ئاو و خواردنەو بھواتەو، ئەم دوو فەرمايشتە دىنن:

(۱) { عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَهَى أَنْ يُتَنَفَّسَ فِي الْإِنَاءِ، أَوْ يُنْفَخَ فِيهِ }^(۱).

واتە: ھەبدوللای کورپ ھەبباس (خوالەخوی بای پازى بى)، دەلى: پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) قەدەغەى کردو، کە لەکاتى خواردنەو دا، ئەو قاپە، یان ئەو دەفرە، {کە شتیکی تیدا دەخوریتەو}، ھەناسەى تیدا بدرى، یان فووی لى بکرى.

بەلام ئایا چۆن سونەت و پەسندە ئاوو شلەمەنىی بخوریتەو؟ ئەو فەرموودەى دوایی روونی دەکاتەو:

(۲) { كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يَتَنَفَّسُ فِي الشَّرَابِ ثَلَاثًا، وَيَقُولُ: إِنَّهُ أَرَوَى، وَأَبْرَأُ، وَأَمْرًا }^(۲).

واتە: پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) عادەتى وابو لەکاتى خواردنەو دا {ئاو، دو، شەربەت... ھتە}، سى جارەن ھەناسەى دەدا.

(۱) أخرجه البخاري: ۱۵۳، ومسلم: ۲۶۷.

(۲) رواه أحمد: ۵۶۳۱، ومسلم: ۲۰۲۸.

واته به سى بپرگه ده بخوارده وه، توژیکی ده خوارده وه، له دهمی ده کرده وه و هه ناسه یه کی ده دا، تنجا جارى دووهم هه رواو، جارى سى یه م هه روا، هه ناسه دان له دهره وه ی ده فره که سوننه ته، به لام له نیو ده فره که دا، قه ده غه کراوه. تنجا پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فیه رموو: ته گهر بیت و تاوا به سى جار بخوریته وه، ته وه باشتر تینوایه تی ده شکینی و، دوورتریشه له نه خوشی و، ئاسانتر و خوشتریش له گه روو ته و دیو ده بی.

برگه ی نویه م: خواردن و خواردنه وه به رویشتن و به پیوه، ره وایه:

له باره ی ته وه وه که ئایا ده گونجی ئینسان به پیوه و به رویشتن وه خواردن بخوا، یان به پیوه شت بخواته وه، ته م چهند ده قه دینین:

(۱) {عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: كنَّا نَأْكُلُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) وَنَحْنُ نَمْشِي وَنَشْرَبُ وَنَحْنُ قِيَامٌ} (۱).

واته: عه بدولای کوری عومهر (خواله خوی [بابی رازی بن])، ده لی: ئیمه له سه رده می پیغه مبه ردا (صلی الله علیه وسلم) له کاتی که به ری دا ده رویشتن، خواردنمان ده خواردو، کاتیک که به پیوه ش ده بووین خواردنه وه مان ده خوارده وه. که واته خواردن و خواردنه وه به پیوه به ریوه ره وایه، به لام له و باره وه ته مه ش هه یه:

(۲) {عن أبي سعيد رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) نَهَى عَنِ الشَّرْبِ قَائِلًا: ١}

واتە: (أبو سعيد الخدري) (خوالىنى رازى بن)، دەلى: پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) رىگىرى کردوہ لەوہ کە بە پىوہ ئاو (يان شلەمەنىي) بخورىتەوہ. بەلام ديسان دەقيکى دیکەش ھەيە:

(۳) {عن ابن عباس (رضي الله عنها) شَرِبَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) قَائِلًا: ٢} مِنْ مَاءٍ زَمْزَمٍ ٣}

واتە: پىغەمبەرى خوا بە پىوہ لە ئاوى زەمزەمى خواردەوہ. ئەمەش ئەو ٢ دەگەيەنى، کە وا پەسەندە بە دانىشتنەو ٣ ئاو يان شلەمەنىي بخورىتەوہ، بەلام دروستە لەکاتى پىوستيدا بە پىوہش بخورىتەوہ.

ماڵمۇستە

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

QR codes for AliBapir

له ئاره كۆمەڵەبەشەكان لەكۆتەكانى

بەشەكانى ئەرەبى و ئەرەبى

بەشەكانى ئەرەبى و ئەرەبى

عەل

AliBapir/عەل

QR codes for AliBapir

(۱) رواه أحمد: ۱۲۸۹۴، ومسلم: ۲۰۲۴.

(۲) رواه البخاري: ۵۲۹۴، ومسلم: ۲۰۲۷.

برپگهی دهیه م: په نجه کانی خۆلیستنه وه وه لگرتنه وه ی پارووی که وتوو ده خوار:

کۆتایی ئە دەبی خواردن و خواردنه وه به و فەرمايشته دینین:
{ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) كَانَ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا لَعَقَ أَصَابِعَهُ الثَّلَاثَ، وَقَالَ: إِذَا سَقَطَتْ لُقْمَةٌ أَحَدِكُمْ، فَلْيَمِطْ عَنْهَا الْأَذَى، وَلْيَأْكُلْهَا، وَلَا يَدْعُهَا لِلشَّيْطَانِ، وَكَانَ يَأْمُرُنَا بَلْعِ الْقَصْعَةِ {^(١).

واته: ئە نهس (خوایی رازی بێ) ده لێ: پیغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) ئە گهر
خواردنیکی ده خواراد، سی په نجه کانی خۆی، که خواردنی پی خواردوون،
ده لیستنه وه، ده شیفه رموو: ئە گهر یه کیکتان پاروویه کی لی که وته خوار، با
ئە گهر شتیکی پیوه نووسا بوو لی بکاته وه بیخوات و، بو شهیتانی لی
نه گهری، (هه لبه ته ئە گهر و نه بی شوینه که ی پیس بی)، هه روه ها فەرمانی پی
ده کردین که ئە و قاپه ی خواردنی تیدا ده خۆین، به پاروویه ک بیسپینه وه، {واته
هیچی پیوه نه هیلین}.

که سی و اهیه ئە و قاپه ی که تیدا ده خوات، نیوه ی خواردنه که ی تیدا
ده مینی، ئە وه هه م ناشوکی ده گه یه نی، هه م خواردنه که خه سار ده بی، هه م بو
پاک و خاوینی کابانه کهش، به ژه حه تتره .

ئەدەب و رەۋشەت كۈمەلەيەتسىيەكان
لەبر تىشكى دەھىي وعەقل دا

ئالقمى نۆزدەيەم :

ئەدەبى بەرگ و پۆشاك

بەريزان!

ئىسلام بۆرەھەموو ھەئىس و كەوتەكانى مرۇفۇ، كۈمەلەيەك
رەۋشەتو ئەدەب و رېئىساو ياساى داناون، كە ئەگەر مەسۇلمانان
ئەو ئەدەب و رەۋشەتو ياساو رېئىساينە رەچاۋ بىگومان
مەسۇلمانەتتەيەكەيان و دىندارىيەكەيان، پاك و پوختەر و، رېك
و پېكتەر و، تېرەتەۋاتر دەبى، يەككەلەو بوارانەش، بوارى
بەرگ و پۆشاكە، ئىجا ئىمە لەم ئالقمەيەدا لەبەر رۆشنايى چەند
ئايەتتەك و، چەند دەقەتتەكى سوننەتدا، كە دە(۱۰) دەقن، باسى
ئەدەب و رەۋشەتەكانى بەرگ و پۆشاك دەكەين:

(١) يەكەمەين دەق لەو بارەو ۛ كە دەپهينين، ئايەتى (٢٦)ى سوورەتى (الأعراف)ە، كە خوا دەفەر موى: ﴿يَبْنِيْٓ اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا يُّزِيْ سَوْءَتِكَمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِّنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿٣٦﴾﴾ الأعراف: ٢٦.

واتە: ئەى پۆلەكانى ئادەم! ئەى وەچەى ئادەم، {بە نىرو ميو، بە پياوانو ئافرەتانهو}، ئيمە پۆشاکمان بۆتان دابەزاندو، كە عەيبو عارتان، كەم و كورپيەكانتان دادەپۆشى، ھەروەھا شتيك كە خۆتانى پى دەرازيننەو، بۆتانان دابەزاندو، پۆشاكىكىشمان بۆ داناون، كە بریتىە لە پۆشاكى پارىزكارى، ئەو بەشتەرە لە ھەموو جوړەكانى دیکەى پۆشاك.

ھەندىك لەزانايان گوتويانە: ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوٰى﴾، ليرەدا يانى: پۆشاكىك كە لە تىرو شير، ياخود لە زەبرى دوژمن دەتانپاريژى، واتە: لە جەنگدا بەكارى دینن.

بەلام ئەو كە وشەى (لباس التقوى) بەمانای: پارىزکردنى مەعنەوى و قەلغانى گيرەروەى تىرى گوناھان بى، نيزيكتەرە.

كەواتە: ليرەدا خوا (سبحانه وتعالى) وەك چاكەيەكى خۆى لەسەر مروقايقەتیی، باسى بەرگو پۆشاك دەكا، كە عەيبو عارو كەم و كورپيەكان و، عەورەتيان دادەپۆشى، ھەروەھا وپراى عەيبو عارو عەورەت داپۆشین، خوشيانى پى دەرازيننەو پى جوان دەكەن.

(۲) پېغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارەى بەرگ و پۆشاکەو ۱ فەرمايشتى زۆرن، بۆ وینە دەفەرموی: {إِلْبَسُوا الْبَيَاضَ، فَإِنَّهَا أَطْهَرُ وَأَطْيَبُ، وَكَفُّوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ} ۱.

واتە: پېغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: پۆشاکى سپى لەبەر بکەن {بىپۆشن}، چونکە پاکتریشەو خوشتریشە، ھەروەھا مردووە کانتانیشى تیدا کفن بکەن، {واتە بیکەنە پۆشاکى مردووە کانىشتان}.

ھەلبەتە کفن ئەگەر ڕەنگىكى دیکەشى ھەبى، ھەر دروستە، بەلام واباشترە سپى بى، لەبەر ئەوەى پۆشاکى سپى ئەگەر خالىكى پێوە بى، چلکىكى پێوە بى، زیاتر لى ديارە و، بەناچارى پاك و خاوين ڕادەگىرى.

ئایا پېغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) چ جورە پۆشاکىكى پۆشیوە؟ دوو فەرمايشت لەو بارەو دەینن:

(۳) {كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) مَرْبُوعًا، وَقَدْ رَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ، مَا رَأَيْتُ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ} ۲.

یەکیك لە ھاوولان (خوالى ڤازى بى) دەلى: پېغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) پیاویكى میانگیربوو لە بەژنو بالادا، پیاویكى چوار شانە بوو، {نە زۆر درىژ بوو، نە كورت بوو}، ڕۆژىك بىنیم لە پۆشاکىكى سووردا، ھەرگىز شتى وا جوانم نەبىنىبوو.

كەواتە پېغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پۆشاکى سوورىشى پۆشیوە. فەرمايشتىكى دیکە لەو بارەو:

(۱) أخرجه الترمذي: ۲۸۱۰، والنسائي في الكبرى: ۹۶۴۲، والحاكم: ۳۵۵.

(۲) أخرجه البخاري: ۵۸۴۸، ومسلم: ۲۳۳۷.

٤} عَنْ أَبِي رَمْثَةَ رِفَاعَةَ التَّمِيمِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَيْهِ تَوْبَانِ أَخْضَرَانِ^١.

واتە: (أبي رمثة رفاعة التميمي) دەلى: پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بینى دوو پۆشاکى سەوزى لەبەر بوون، {دوو پۆشاک، واتە: یەکیکیان سەرهەوی جەستەى پى داپۆشیبوو، یەکیکیشیان لە پشتین بەره‌زیری جەستەى}.
کەواتە پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پۆشاکى سەوزیشى پۆشیو، بیگومان لە فەرمايشتى دیکەشدا هاتو، کە سپیشى پۆشیو، بەلکو رەنگە بەزۆرى رەنگى سپى لەبەر کردبى، هەرودە رەنگى رەشیشى پۆشیو، رەنگەکانى دیکەشى پۆشیون.

هەلبەتە رەنگى پۆشاکى پیاوان و ئافەرتان، زیاتر پەيوەستە بە عورفو باو و نەرىتى کۆمەلگاوه، ئەگەرنا لەرووى شەرعییهوه، رەنگىك دیارىی نەکراوه، جگە لە رەنگى سپى، پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى: ئەوه پاکتره، خۆشتره لە جەستە، ئەگەرنا رەنگەکانى دیکە هەموویان یەکسانن.
لەوبارەوه، کە مەروفا نابی فیزو کەشخە بە پۆشاکهوه بکا، واتە پۆشاک کە لەبەر دەکا بیکاتە مایه‌ی فیزو کەشخەو خو بادان بەسەر خەلکدا، چەند فەرمايشتيك دینن:

۵) يېغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: { لَا يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطْرًا }^۱.

واتە: لەرۆژی قیامەتدا خوا تەماشای کەسیک ناکات، کە بە فیزو کەشخە پۆشاکە کە ی بەدوای خۆیدا راکێشاوێ.

وەک پێشتریش باسم کرد: عەرەب یەکیک لە عەدەتە خراپەکانیان ئەوەبوو، بەتایبەتی ئەوانەیان کە پارەدارو سامانداربوون، پۆشاکیان بەدوای خۆیاندا رادەکێشا، هێ و هەبوو مەتریك، کراسە کە ی بەدوای خۆیدا دەکێشا، هێ و هەبوو چەند بستیك، بەلکو هێ و هەبوو پیاوی تایبەتی هەبوو، زیادە ی پۆشاکە کە ی بۆ هەلەدەگرت، دامینە کە ی بۆ هەلەدەگرت! ئنجا ئەوەیە، کە یېغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) مەبەستی بوو، دەبی چاک لە فەرماشتە کە ی یېغەمبەری خوا تی بگەین، نەک یەکیک بی لەو کوردستانە ی خۆمان، پی وابی کە یېغەمبەر (صلی اللە علیہ وسلم) باسی دەلینگى شەروالی کردو، یان باسی دەلینگى پانتۆلی کردو، نا، بەلکو باسی ئەو پۆشاکانە ی کردو، کە بەسەرخۆدا دەدرین، چونکە ئەو دەگونجی رابکێشری، ئەگەرنا دەلینگى پانتۆل و شەروال ناگونجی لەدوای خۆ رابکێشری.

پاڤیلاڤدی مەکتەبی مەوسە عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

عەلی بابیر/ AliBapir

عەلی بابیر/ AliBapir

مەکتەبی مەکتەبی مەوسە عەلی بابیر

٦) فەرمايشتىكى دىكە لەو بارەو، پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی: {مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خِيَلًا لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) إِنْ إِزَارِي يَسْتَرْخِي إِلَّا أَنْ أَتَعَاهِدَهُ! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم): أَنْتَ لَسْتَ مِمَّنْ يَفْعَلُهُ خِيَلًا} ١.

واتە: پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەر موی: ھەر كەسێك پۆشاكەكەى بە فيزو كەشخە بە دواى خۆیدا راکيشى، لەپۆژی قیامەتدا خوا تەماشای ناکات، {بەچاوی لوتف و مەرحەمەت تەماشای ناکا}، (أبو بكر) (خوالی وازی بێ) گوتی: ئەى پيغەمبەرى خوا! (صلی اللہ علیہ وسلم) پۆشاكەكەم ھەر شوێ دەبیتەو، مەگەر ئاگام لیى بى و لیى وریا بم، پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) پيى فەر موی: تۆ لەوانە نى كە بە فيزو كەشخە وا دەكەن.

كەواتە ئەگەر كەسێك پۆشاكەكەى لە زەویش بخشی، مادام بە فيزو كەشخە نەبێ، وەبەر ھەرەشەكە ناكەوێ، چ جاي كە پۆشاكەكەى لەدواشی نەخشی، ھەر لەبەر ئەوەى لە خوار گۆيژینگە وەبەتەى! چونكە ئەوەش كە دەفەر موی: (ما أسفل من الكعبين في النار) دیارە ھەر مەبەست پيى ئەو پۆشاكانە، كە وەك گۆتم بەسەر خۆدا دەدرێن و، دەگونجی لە زەوى بخشێن. بەلام دەلینگە پانتۆل یان شەروال، لەبەر پى و لەبەر پیلۆ، بواری نیە كە لە زەوى بخشی! ئنجا بە تەكید پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بەپيى عورف و باوى پۆژگارى خۆى قسەى كردووە، مەبەستى پيى ئەو بەرگ و پۆشاكە بوو، كە ئەو خەلك و قەومە كە لە نیویاندا بوو، پۆشویانە، ئەك ئەوەى كە پيغەمبەر (صلی اللە علیہ وسلم) لە نیویاندا نەبوو، ئنجا ئەوكاتە ئەوانیش (سروال) یان ھەبوو، وەك شەروالى كوردی

ئىمە، ئەوان پىيان گوتوۋە: (سەرۋال)، بەلام لە ھىچ كام لە فەرمايشتەكاندا بۆ لەدوای خۇراكىشان، باسى (سرۋال) نەكراۋە، بەلكو تەنيا باسى (ثوب) و (رداء) و (إزار) كراۋە، كە بە تەئكىد، ھەر جۆرە پۆشاكىكى دىكەش لەدوای خۇبخشىندى، ھەر دەيگىرئىتەۋە، بەلام ۋەك گوتىم: دەلىنگى شەرۋال ۋە دەلىنگى پانتۇل، بەوجۆرە نىيە كە بگۇنجى لە دواى خۇبخشىندى.

ھەلبەتتە ئەو فەرمايشتەش ئەۋە دەگەيەنى، كە ھەر شتى بەدوای خۇدا بخشىندى، ھەر ھەرئامە، ۋەك دەفەرموى: {الإِسْبَالُ فِي الْإِزَارِ وَالْقَمِيصِ وَالْعِمَامَةِ} ۱.

۱. واتە: پۆشاك بەدوای خۇدا راكىشان، (إسبال) لە (إزار) دايە، {إزار} ئەۋەيە كە بەسەر خۇدا دەدرى، ۋە، لە كراس دايە، {قميص} ئەۋەيە كە لەبەر دەكرى، ۋە، لەمىزەر دايە، {عمامة} ش مىزەرە، كە لەسەر دەنرى.

ھەرۋەھا ئەدەبىيىكى دىكە لەبۋارى پۆشاكدا برىتيە، لە خۇدوورگرتنى پىاۋان لە پۆشىنى ئاورىشم ۋە، بەكارھىنانى زىر، ۋەك پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموى: {حُرْمَ لِبَاسِ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي، وَأُحْلَ لِنَاتِهِمْ} ۲.

۲. واتە: پۆشىنى ئاورىشم ۋە، زىر، لەسەر نىرىنەكانى ئۆممەتم قەدەغەيە، بەلام بۆ مىيىنەكانيان ھەللە.

ئافرەتان دروستە ھەم ئاورىشم بەكاربىنن، ھەم زىر، بەلام ھىچ شتىكىش دەبى زىدەپۇيى تىدا نەكرى، ۋە، بۆ فىزو كەشخەو خۇبادان بەسەر خەلكى ھەزارو نەدار دا بەكار نەھىندى.

۱ (أخرجه أبو داود: ۴۰۹۴ والنسائي: ۵۳۴۹.

۲ (أخرجه الترمذي: ۱۷۲۰، وقال حسن صحيح.

۸) له کاتیکدا که ټینسان بهرگ و پوښاکیکي نوی ده پوښی، تهویش نه دهب وړه وشته تاییه تی خوی هیه، وهک لهم فرهماشتهوه دیاره:

{ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا اسْتَجَدَّ ثَوْبًا، سَمَّاهُ بِاسْمِهِ - إِمَّا قَمِيصًا أَوْ عِمَامَةً - ثُمَّ يَقُولُ: اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ كَسَوْتَنِيهِ، أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صَنَعَ لَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا صَنَعَ لَهُ ^۱.

واته: تهبو سه عیدی خودری (خوالی ږای بن)، دهلی: پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) تهگر پوښاکیکي نوی بو پهیدا دهبو، ناوی لی دهن، تنجا میزه رایه، کراس رایه، هرچی رایه، ناوی لی دهن {دهیفه رموو: تهوه پوښاکه کم، تهوه میزه ره کم}، دواپی دهیفه رموو: تهی خویه! ستایش بو تو، تو تهوه ت کردوه ته پوښاکي من، سوودی تهو پوښاکه و، سوودی تهوه ی که بوی دروستکراوه، له تو داوا ده کم و، په نا ده گرم به تو له خراپه و زیانی و، له خراپه و زیانی تهوه ی، که بوی دروستکراوه.

۹) دهرباره ی ثافره تان به تاییه ت، خوا (سبحانه و تعالی) له سووره تی (النور)، تاییه تی (۳۱) دا ده فره رموی:

﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ﴾ النور: ۳۱

واته: به ثافره تانی برودار بلی: له نیگای چاویان بگرته وه، {با پر به چاویان ته ماشای پیاوان نه کهن، یان با چاویان لا بدن، ههروه ها پیاوانیش ده بی هه و

بەكەن، ۋەك لە ئايەتتى پېشوو دا ھاتو، ھەروەھا با داوینى خۇيان پيارىزن و، با جوانىي خۇيان دەرنەخەن، مەگەر ئەو ھى دەردەكەوى، ﴿إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾، (القرطبي) لە تەفسىرى ئەم ئايەتەدا دەلى: (أي ما ظهر عادةً وعبادة)، واتە: ئەو ھى بە عادەت دەردەكەوى و، لە ھالەتتى عىبادەتدا، لە ھالەتتى عىبادەتدا ئافرەت فەرزە دەم و چاو و ھەردوو دەستى دىاربن، كەواتە: بە عادەتتىش، دروستە دەم و چاو و ھەردوو دەستى دىاربن، چونكە پىۋىستى پىيە، بۆ ھەلسو كەوت لە گەل كۆمەلگا و ئىش و كار، دەبى دەستى دىار بى و، دەموچاۋىشى دىار بى.

﴿وَلْيَضْرِبَنَّ بِخُمْرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ﴾، ھەروەھا با سەرىپۆشەكانىيان بەسەر سىنگ و بەرۆكىيان دا بدەن، واتە: سەرىپۆشيان لەسەرە، ئەو ھىچ، بەلام با سىنگ بەرۆكى خۇشيانى پى داپۆشن.

ئىجا ھەندىك لەوانەى كە لە بيانوون بۆ ئەو ھى ئافرەت زىاتر پرووت بەكەنەو، گوتوويانە: خوا باسى ئەو ھى نەكردو ئافرەتان سەريان داپۆشن، ھەر دەفەرموى: سىنگ و بەرۆكىيان داپۆشن! نەيانزانىو، كە خوا دەفەرموى:

﴿وَلْيَضْرِبَنَّ بِخُمْرِهِنَّ﴾، {خُمْرٌ} كۆى (خمارە)، (خمار) یش يانى: سەرىپۆش، كەواتە: سەرىپۆشەكە لەسەر سەريانە، بۆيە پىي دەگوترى (خمار)، سەرىپۆشەو سەرى داپۆشيو، بەلام با بەو زىادەى سەرىپۆشەكە، سىنگ و بەرۆكىيان داپۆشن و، يەخەيان دىار نەبى.

دواي دەفەرموى: با جوانىي خۇيان دەرنەخەن، مەگەر بۆ مېردىيان، ياخود بابيان، تا كۆتايى.

(۱۰) كۆتا فەرموودە، كە لەو بارەو ۱ دەیهینین، ئەو دێه كە پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) رۆژێك (ئەسماء) كچی ئەبووبەكری سیددیقى بىنى (خوالەخۆی و بابى رازى بى)، كراسىكى لەبەردابوو، (دەبى تەنك بووبى)، پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی:

{يَا أَسْمَاءُ! إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ تَصْلَحْ لَهَا أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلَّا هَذَا وَهَذَا، وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفِّهِ} ^(۱).

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: ئەى ئەسماء! ^(۲) ئافرەت كە بەلغ بوو، ناگۆجى لى ديار بى، مەگەر ئىرەى و ئىرەى، ئنجا پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) ئامازەى كرد بۆ دەم و چاوى و دەستى.

يانى: دەم و چاوى و دەستى دەگۆجى ديار بن، ئەگەرنا پێويستە ئەوى دىكەى داپۆشى، بە پۆشاكێك كە تەنك نەبى گۆشتەكەى لەبەر ديار بى، ھەروەھا تەسكیش نەبى، كە ئەندامەكانى وىنا بكات و، بەرجەستەيان بكات.

لە ئۆرە كۆمەلە تەبىئەتەكان لەبەر تەشكى

www.alibapir.com

ئەدەب و پەروەشتە كۆمەلە تەبىئەتەكان لەبەر تەشكى

ئەل

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.com

www.alibapir.com

كەتالى

ئەلەكەندى مەكتەبى مەسەكە ئەلى بابەر

www.alibapir.com

www.alibapir.com

(۱) أخرجه أبو داود: ۴۰۲، والترمذي: ۱۷۶۷، وقال: حديث حسن.

(۲) كە ئەسماء ڤن خوشكى بوو، خىزانى (زبیر بن عوام) بوو، خوشكى عايشەى خىزانى پێغەمبەر، ئەسماء و عايشە ھەردووکیان كچی ئەبوو بەكری سیددیقن (خوالەخۆی و بابى رازى بى).

ئەدەب و ٲرە و شتە كۆمەلە ئايەتسىيەكان
لە ٲرەتسىكى و ٲرەجى و ٲرەقل دا

ئالقمى بىستەم :

ئەدەبى فەرمان بە ٲەسندو ٲرەگرى لە ناٲەسند

بەرٲىزان!

ئەم بابەتە، بابەتى فەرمان بە ٲەسند و ٲرەگرى لە ناٲەسند (الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر)، بابەتسىكى زۆر فراوانە، لقو ٲۆى زۆرى ھەن و، زۆرىك لە زاناىان، زاناىانى ٲىشى و ھى ھاوچەرخ، كىتبى تايىبەتییان لەسەر داناو، بەندەش لە چەند كىتب و بەرھەمىكى خۆمدا لەو بارەو قسەم كردهو،^(۱) بەلام لىرەدا زۆر بە كورتى و ٲوختى لەبەر ٲۆشناى چەند ئايەتسىكى قورئانى بەرزو بەٲىز و، چەند دەقىكى سوننەتى ٲىغەمبەرى بەرٲىزدا (صلی اللہ علیہ وسلم)، لە ٲىنج (۵) برگەدا: حوكم و ٲىناسەى و، ئەدەب و ٲرەشتەكانى و، چۆنىەتى ئەنجامدانى دەخەینەروو.

(۱) ٲروانە: موسوعة: الإسلام كما يتجلى في كتاب الله، الكتاب العاشر، ط ۲۰۱۹م.
ھەرۋەھا كىتبى: {ھەلۋەشاننەوھى ٲەرگرى} چاپى دووھم: ۲۰۱۹ز.

بەرگەى يەكەم: پېناسەو گەنگىى و حوكمى، فەرمان بە پەسەند و
رېگىرىى لە ناپەسەند:

(۱) لە سوورەتى (آل عمران) - ۱۰۴ - دا، خوا (سەبەحە و تەعالى) دەفەر موى: ﴿وَلَتَكُن مِّنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْعُرْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ .

دىارە دویندراوان تۆمەتى پېغەمبەرەن (صلی اللہ علیہ وسلم)، ئیمانداران، دەفەر موى: ئەى ئیماندارینە! بە لە ئیوہدا کۆمەلەىك ھەبن، بانگەوازی خەلک بەکن بۆ لای چاکەو، فەرمانیان بە ھەرچى پەسەندە پى بەکن و، رېگىریان لە ھەرچى ناپەسەندە لى بەکن و، ھەر ئەوانەش سەرفازن.

ئەم ئایەتە پېناسەو حوکم و پېگەو گەنگىى فەرمان بە پەسەند و رېگىرىى لە ناپەسەندمان بۆ دەردەخات.

شایانى گوتنە: ئەم ئایەتى (۱۰۴) ی سوورەتى (آل عمران) دوو لیکدانەوہى بۆکراون، بەپى ئەوہ، کە ئایا (مِنْ) ی سەر (مَنکَم) ﴿وَلَتَكُن مِّنْكُمْ﴾، بۆ ھەندىک (تەبەئى) ھ، یاخود بۆ پوون کەرنەوہ (بیان) یە، ئەگەر بۆ ھەندىک بىت، واتە: بە لە ئیوہدا کۆمەلەىكى وا ھەبن، ئەى مەسولمانینە! بەلام ئەگەر بۆ پوونکەرنەوہ (بیان) بى، واتە: ئیوہى ئەى مەسولمانینە! کۆمەلەىكى بەو شىوہیە بن.

ئەنجا ئەگەر ئایەتەکەى سوورەتى (آل عمران)، ئەو دوو لیکدانەوہیە ھەلەدەگرى، ئایەتى (۷۱) ی سوورەتى (التوبە) مانایەکەى زۆر پۆشنە، کە

هەموو برۆاداران بە پیاو و ئافرەتەو، بە وردو درشتەو، پابەند کراون بەو وە
کە دەبى فرمان بە پەسندو پىگىرى لە ناپەسند بکەن:

﴿ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ
اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ (۷۱)

واتە: پیاوانى برۆادارو ئافرەتەوانى برۆادار، هەندىکیان دۆست و پشتیوانى
هەندىکیان، فرمان بە هەرچى پەسندە دەکەن و، پىگىرى لە هەرچى ناپەسندە
دەکەن و، نوێژ بەرپا دەکەن و، زەکات دەدەن و، فرمانبەریی خوا
پیغەمبەرەکەى (صلی الله علیه وسلم) دەکەن و، ئا ئەوانە خوا بەزەبى پێیاندا دى،
بىگومان خوا زالى کارزانە.

کەواتە: هەموو برۆاداران پابەند کراون، بە پیاو و ئافرەتەو، کە: دۆست و
پشتیوانى یەکدی بن و، هەمووشیان لەبەرامبەر دین و ژینى کۆمەلگای خۆیاندا
هەست بە بەرپرسیاریەتیی بکەن و، هەولبەدەن هەرچى شتى پەسندو باشە،
بیچەسپینن، لە کۆمەلگاو دەورووبەریاندا و، هەرچى ناپەسندو خراپە،
ریشەکیشى بکەن و کۆمەلگاکەیانى لى بژار بکەن.

شایانى باسە: کە زانایانى شارەزای زمانى عەرەبى و، تەفسیر، دەلێن:
وشەى (المعروف و المنکر) کە (أل)ى ناساندن (تعریف)یان لەسەرە، ئەو (أل)ە
لێرەدا «مەبەست پێى جینسە، واتە کۆى تاکەکانى پەسند دەبى بیچەسپینن و،
کۆى تاکەکانى ناپەسند، دەبى ریشەکیش بکەن و لابەرن.

ئنجای ئەو پەسندانە، چ پەيوەندییان بە بواری بوونناسییەو هەبى، یان بواری
ئیمان و عەقیدە، یان بواری پەرستشەکان، یان بواری بارى کەسیتی، یان بواری

هەلسۆكەوتە گشتییەكان و، ئەدەبە كۆمەلە تەبىئەت كەن، یاخود بواری حوكم و سیاسەت، یان جەنگ و ئاشتیی، یان پەيوەندیەكان.

هەر وەها ناپەسەندەكانیش، پەيوەست بن بە هەر بواریكەو، مسوڵمانان لەسەریان فەرزە كۆمەلگای خۆیان پراژینەو. بە پەسەندەكان و، بژاری بكەن لە ناپەسەندەكان.

(۳) پيغەمبەرى خواش دەفرموى: {إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْمُنْكَرَ فَلَمْ يَغَيِّرُوهُ يُوشِكُ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ}. (۱)

واتە: هەر كاتێك خەلك شتى ناپەسەندو خراپیان بینى، {شتى ناشەرعییان بینى} و، نەیانگۆرى، نزیکە خوا تێكرا سزایەکیان بەسەردا بگشتینى.

واتە: سزایەکی گشتیان بۆ بنێرى، پاك و پیسییان پێكەو. سزا بدات. لەوبارەو. ئەم فەرمايشتەش هەیه، كە وێرای باسى فەرمان بە پەسەندو رێگری لە ناپەسەند، كۆمەلێك راستیی دیکەشی گرتوونە خۆی. پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) رۆژێك یەكێك لە هاوێلانێ دوواند، بەناوی (أبو ثعلبة)، فرموى:

(۲) {يَا أَبَا ثَعْلَبَةَ! مَرَّ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ، فَإِذَا رَأَيْتَ شَحًّا مُطَاعًا، وَهَوًى مُتَّبَعًا، وَدُنْيَاً مُؤَثَّرَةً، وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ، فَعَلَيْكَ بِنَفْسِكَ وَدَعْ عَنكَ الْعَوَامَّ، إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلَمِ، لِلْمُتَمَسِّكِ

فِيهَا بِمَثَلِ الَّذِي أَنْتُمْ عَلَيْهِ، أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ، قِيلَ: بَلْ مِنْهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: لَا بَلْ مِنْكُمْ، لَأَنْكُمْ تَجِدُونَ عَلَى الْخَيْرِ أَعْوَانًا^۱.

واتە: ئەى (أبو ثعلبة) فەرمان بە پەسند بکە و، پىگىرىش لە ناپەسند بکە،
(واتە: لە بەرامبەر کۆمەلگای خۆتدا، بەرپرسیار بە، بەرپرسیاریه‌تی خۆت
ئەنجام بدەو، هەولێدە چاکەکانی تێدا بچەسپینی و، خراپەکانی تێدا لابەری).

بەلام کاتیەک ئەو چوار دیاردەیه‌ت بینین لە کۆمەلگایه‌که‌دات:

۱- (فَإِذَا رَأَيْتَ شُحًا مُطَاعًا)، (شُحَّ) واتە: پزڤیی و چرووکی، هەركات
سیفەتی پزڤیی و چرووکییت بینى، خەلك بە قسەى دەکرد، یانی: خەلك
ئەو سیفەتەى چرووکی بەجۆریك هەلگرتبوو، که ئەو سیفەتە فەرمانی
پى دەکردن.

۲- (وَهَوَى مُتَّبِعًا) هەروها کاتیك بینیت که ئارەزوو پەیره‌ویی لى دەکرا،
له‌جیاتى ئەوهى خەلك بەدوای (ه‌دى) بکه‌وى، بەدوای (هوى) ده‌که‌وتن.
۳- (وَدُنْيَا مُؤْتَرَةً) هەروها کاتیك بینیت، که دنیا هەلدەبژێرا بەسەر
دوارپۆژدا، له‌جیاتى ئەوهى خەلك دوارپۆژ هەلبژێرن، دنیاىان هەلدەبژارد
بەسەر دوارپۆژدا.

۴- (وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ)، هەروها کاتیك که بینیت هەر خاوه‌ن
بۆچوونیک بە بۆچوونه‌که‌ى خۆى سەرسام بوو، له‌جیاتى ئەوهى هەر

(۱) {يَا أَبَا ثَعْلَبَةَ! اتَّبِعُوا بِالْمَعْرُوفِ وَقَنَاهُوا عَنِ الْمُنْكَرِ، حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحًا مُطَاعًا، وَهَوَى مُتَّبِعًا، وَدُنْيَا مُؤْتَرَةً، وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ، وَرَأَيْتَ أَمْرًا لَا بُدَّ لَكَ مِنْهُ، فَعَلَيْكَ نَفْسُكَ، وَدَعْ أَمْرَ الْعَوَامِّ، فَإِنَّ وِرَاءَكُمْ أَيَّامَ الصَّبْرِ، فَمَنْ صَبَرَ فِيهِنَّ، قَبِضَ عَلَى الْجَنَّةِ، لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِهِ، وَزَادَنِي غَيْرُهُ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْهُمْ؟ قَالَ: أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ}

أخرجه الحاكم: ۷۹۱۲، وقال: صحيح الإسناد، والترمذي: ۳۰۵۸، وابن حبان: ۳۸۵.

كاميكيان بلى: ئەو بۆچوونى منە، دەگونجى راست بى، دەگونجى ھەلە بى، پىزىش لە بۆچوونەكانى بەرامبەرەكانى بگرى، لەجياتى ئەو ھەر كامىكيان بە بۆچوونى خۆى سەرسام بوو، بۆچوونى ئەوانى دىكەى نادىدە دەگرت و، دەمارگىرى ھەبوو بۆ پراو بۆچوونى خۆى.

كاتىك ئەو چوار ھالەتەت بىنن: (فَعَلَيْكَ بِنَفْسِكَ وَدَعْ عَنْكَ الْعَوَامَّ)، ھەر لەگەل خۆت خەرىك بەو واز لە خەلك بىنە، بۆچى؟! چونكە كۆمەلگايەك ئاواى لى ھاتى، خۆ لەگەل ماندوو كردنى بى سوودە، كاتىك كۆمەلگايەك زۆربەى تاكەكانى ئەو چوار سىفەتە خراپە ھەلگىر و تەبەننى بكنە: چرووكى، شويىنكەوتنى ئارەزوو، ھەلپژاردنى دنيا، سەرسام بوون بە بۆچوونى خۆ و، گوى ئەدان و نادىدەگرتنى بۆچوونى ئەوانى دىكە، ئەو كۆمەلگاي ئاوا، لى دوور بى باشترە، ياخود ناتوانى كارى تىبەكى.

منىش لىرەدا دەلىم: دەبى ئەو ھاوئەلە (خوالى پازى بى)، لەو جۆرە بووبى، كە بوى دروست بووبى، ئاوا بكا، ياخود پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بۆ وى واى بە سەلامەتەر زانىبى، ئەگەرنا پىغەمبەر (صەلات و سەلامى خاويان لەسەر بى) كە ھاتوون، كۆمەلگاكانيان، تاكەكانيان پىوون لە سىفەتە بەدەكان (زائل)، وەك: كوفرو شىرك و نىفاق و خۆبەزلىگى و سەتم و پىزدى و ھەسەد و، زۆر زىاترىش، بەلام پىغەمبەر (عليهم الصلاة والسلام) قولىان ھەلمايو لە پاكسازى و چاكسازى كردن لە كۆمەلگاكەى خوياندا، دەبى ئاوا لە ھەمىشتەكەى پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تىبگەين، بەلام واديارە ئەو ھاوئەلە، توانايەكەى ھەر ئەوئەندە بوو، ئەگەر لەگەل كەسانىكى ئاوا پىووبەروو ببووايەو، لىيان تووشى زەرەر دەبوو، بۆيە ھەمىشتەى: ھەر لەگەل خۆتدا خەرىك بەو واز لە خەلك بىنە.

لەدریژەى فەرمايشته كەدا دەفەرموى: (إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ فِتْنًا قَطَعَ اللَّيْلُ الْمَظْلَمُ)^۱ واتە: لە پشتتانەوه، يانی: بەرەو پرووتان دى و لە داهاتوودا، ئاشووب و بەلای و دین، وەك پارچەكانى شەوى تارىك، يانی بەلای لەسەر بەلای دین، گرفتارىی لەسەر گرفتارىی دین.

(لِلْمَتَمَسِّكِ فِيهَا بِمَثَلِ الَّذِي أَنْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ)^۲، بۆ ھەر كەسێك كە لەو كاتى ئەو فیتنەو بەلایانەدا، دەست بگىرى بەو ھەو ھەو كە ئیستا ئیو ھەى لەسەرن، يانی: ئەو رىبازەى كە پىغەمبەر ھاو ھەلانی لەسەرن، دەست بەو رىبازەو ھەو ھەو، پاداشتى پەنجا (۵۰) لە ئیو ھەى ھەى، گوترا: ئەى پىغەمبەر ھاو ھەى! (صلى الله عليه وسلم) پەنجا لە ھاو ھەى، فەرموى: نەخىر، بەلکۆ پەنجا لە ئیو ھەى ھاو ھەلانی! ئنجا دوایى بۆ پروونکردنەو ھەو ھەى؟، فەرموى: (لَأَنْكُمْ تَجِدُونَ عَلَى الْخَيْرِ أَعْوَانًا)، بۆ ھەو ھەو ھەو، يەكێكىيان بەقەدەر پەنجا لە ھاو ھەلانی پاداشتى ھەى، چونكە ئیو ھەو ھەو چاكە، ھاوکاران زۆر دەبینن، بەلام ئەوان ھەر كامێكىيان بەتەنى لى دەقەومى لە كۆمەلگایە كداو، كەس نابى وەك پىو ھەو ھاوکارى بى، لەبەر ئەو كە زەھمەتى زیاترەو، قورسایى زیاتر دەكەو ھەو ھەو ھاوکارى، پاداشتىشى زیاترە، بەلام ئیو ھەو ھاوکارى یەكدى دەكەن و لە ژینگەى ھەو ھاو، كە ھەمووتان ھاوکارى یەكدىن لەسەر كارى خىرو چاكە.

(۱) أخرجه أحمد: (۴/۴۸۹)، رقم (۱۶۰۴۰).

(۲) أخرجه الطبراني في الكبير (۱۷/۱۱۷)، رقم (۲۸۹).

بىرگەي سىيەم: ئەدەبەكانى باباى فەرمان بە پەسندكارو پىگىرىكار لى ناپەسند:

ئەو كەسە، سى ئەدەبى سەرەكىي و گرنگى ھەن، بىگومان ئەدەبى زۆرن، بەلام ئەو سىيە لى ھەموويان بىنەپەتتەن:

۱- دەبى زانىارىي ھەبى بەو شتە، كە دەيەوى بىچەسپىنى لى پەسند، يان بەو شتە كە دەيەوى لايىبەرى لى ناپەسند، دەبى پىي شارەزا بى.

۲- دەبى بۆخوى پارىزكار بى و، خوى لى خراپەيە پاراستى و، ئەو چاكەيەشى كرەبى.

۳- دەبى رەوشتىكى بەرزو جوانى ھەبى، خۇراگر بى، ھىمىن بى، ئارام بى، قسە شىرىن بى، رووخوش بى.

لەوبارەو گوتراو: (أمر بالمعروف بالمعروف، وأنه عن المنكر لا بالمنكر)، واتە: بەشىۋەيەكى چاك فەرمان بە پەسند بىكەو، پىگىرىي لى ناپەسند بىكە، بەلام بەشىۋەيەكى ناپەسند نا.

ئە تۆھ كۆمەلەشەكان ئەكەلەش

بىنەشەم بىز موھىي الونەل لا تەلەش

ئەل پاپىر AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

بىنەشەم بىز موھىي الونەل لا تەلەش

ئەل پاپىر AliBapir

بىنەشەم بىز موھىي الونەل لا تەلەش

بىنەشەم بىز موھىي الونەل لا تەلەش

برځه ی چواره م: مهرجه کانی فهران کړدن به په سڼدو ریگری کړدن له ناپه سڼد:

مهرجه کانی فهران به په سڼدو ریگری له ناپه سڼدیش، چوارن:

۱- ده بی ټو خراپه یه، فیعلن خراپه یه کی ناشه رعیی بی و، په سڼده کesh به لگهی له سهر بی.

۲- ده بی لهو کاته دا ټو خراپه یه هه بی، که دهویستری لابی و، په سڼده کesh پیویست بی بچه سپی.

۳- ده بی ټو خراپه یه دیارو زانراو بی، نهک به هو ی جاسووسی کړنه وه ده رکهو ی، هه وروها په سڼده کesh پشتگو ی خرا نی دیار بی.

۴- ده بی خراپه که، یان چاکه که، یه کده نگی زانیانی له سهر بی، یا خود زورینه ی زانیان، نهک شتیک بی که راجیایی هه لگری، چونکه لهو شتانه دا که راجیاییان له سهره، فهران به په سڼدو ریگری له ناپه سڼد ناکری، چونکه ده لی: بوچی وا ده که ی؟ ده لی: به فلان مه زه به به وا ده که م و، توش له سهر مه زه به یکی دیکه ی!

پاکستان دنی مکاتبی مامولہ علی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

پاکستان دنی مکاتبی مامولہ علی بابیر

له توره کومه لايه تيبه کان له کابل

پاکستان دنی مکاتبی مامولہ علی بابیر

علی بابیر

علي بابير AliBapir

کتابي

پاکستان دنی مکاتبی مامولہ علی بابیر

بىرگەلى پىنچەم: فەرمان بە پەسند و رېگىرى لى ناپەسند، لى سزا شەرىعىيەكان جيان:

بەللى فەرمان بە پەسندو رېگىرى لى ناپەسند جيايە، لى سزاو سىنورە
شەرىعىيەكان، كە ھەندى كەس تىكەلىان دەكا! يانى: كەسىك، كەسىك دەبىنى
شەراب دەخواتەو، بۆى نىە بچى بلى: دەبى ھەشتا (۸۰) قامچى لى بدەم، با
دەسەلاتىشى ھەبى، ھەر دەتوانى ئامۆزگارى بىكات و نەھىلى بجاتەو، ئەمما
سزادانەكەى، ئەو ۋەلەين دەسەلاتى شەرىعىيەو ۋەچەسپىندى، نەك ھەر
كەسىك راستبۆو ۋە خەلك سزا بدات، لەسەر ئەو ۋەى كە شتىكى ناشەرىعى
كردو، چونكە ئەو پىوئىستى بە بەلگەو ئىسپات ھەيەو، دەبى لايەنى
پەيۋەندىدارىش، كە دەسەلاتى شەرىعىيە، بەو كار ۋەلەسى.

بەريزان!

ۋەك گوتم، بابەتى فەرمان بە پەسندو رېگىرى لى ناپەسند، بابەتلىكى فراۋنە،
بەلام ئىمە بەم كورته باسە لەبارەى ھەندى لى ئەدەبەكانىەو، ئىكتىفا دەكەين.

پاڭىپاڭلىق ھەققىي مەلۇماتقا ئەللى بايىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Android App Store

QR CODE

بىزنى تۆھپە قىلىدىغان ئەمەلدارىمىز

www.alibapir.net

پاڭىپاڭلىق ھەققىي مەلۇماتقا ئەللى بايىر

AliBapir/على بايىر

على بايىر/Alibapir

QR CODE

تہذیبی ماملہ لہ گہل زینگہ دا

[illegible]

بەرزان!

ئەم ژینگەيە، كە خوا (سبحانە و تعالى) ئىمەي تىدا داناو: بەرگە ھەوا، بەرگە ئاويى، ئىجا ئەم سەر زەوييە، ئەم ھەموو نازو نىعمەتەنە، خوا ئىمەي لە نازو نىعمەت و چاكەكانى خۇيدا نوqm كەردو، پىويستە ئىمەش مامەلەيەكى باش و تەندروست لەگەل ژینگەو، نىعمەتەكانى خوا، دەورو بەرماندا بەكەين.

با تەماشە بەكەين داخو خاى بەخشەر و، پىغەمبەرى سەرودر (صلی اللہ علیہ وسلم) چۆن فەرمانيان كەردو، كە لەگەل ژینگەدا مامەلە بەكەين:

۱) لە سوورەتى (الأعراف) ئايەتەكانى (۵۶ و ۸۵) دا، لە ھەردوو كياندا ئەم رەستەيە دووبارە بۆتەو، خوا دەفەرموى: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾.

واتە: دواى ئەوێ زەوى چاك دروستكراو، چاكسازى تىدا كراو، باش كراو، تىكدان و خراپەكارى تىدا مەكەن.

واتە: خوا ئەم سەر زەوييە باش خولقاندو، پىرى كەردو، لە نازو نىعمەت و زۆر رێك و پىكە، ئىوھش بەھوى تەماع و، بەھوى دەستدرىژى كەردنە سەر مافى ئەوانى دىكەو، بەھوى قورخكارىيەو، خراپەكارى و تىكدان لە زەوييدا مەكەن و، ژینگە تىك مەدەن.

ئەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

English

لە نۆزە كۆمەلە تەبىئەتە كان لەبەر تەشكى وەھبى و عەقلى دا

بەرزان! بەرزان! بەرزان!

www.alibapir.com

English

ئەلى بابىر/ AliBapir

ئەلى بابىر/ AliBapir

ئەلى بابىر/ AliBapir

ئەلى بابىر/ AliBapir

(۲) لە ئايەتى (۴۱)ى سوورەتى (الروم)دا، خوا دەفەرموى: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضُ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (۴۱).

واتە: خراپەو ئاشووب لە وشکانیی و دەریادا دەرکەوت، بەهۆی کردەوێی خەڵکەو، تاكو بەشێك لەوێی كە دەیکەن، {سزای بەشێك لە خراپەکانیان} پێـ بچێژێ، بەلكو بگەرێنەو.

ئەم ئايەتە موبارەكە، هەروەك ئیستا دابەزیی، وایە: ئیستا زانیان و شارەزایی گەردوونناس و ژینگەناس دەلێن: گەورەترین كێشەمان ئەوێە، كە ئیستا بەشەر لە ئەنجامی بەرەو پێشچوونی تەكنۆلۆژیا، بەتایبەتی تەكنۆلۆژیای سەربازی و، بەهۆی ئەو دووكەلەو كە كارگەکانی دروستکردنی چەك فرێی دەدەنە نیو هەوا، گەورەترین كێشەى ئەم پڕۆگەرە پیسبوونی ژینگەییە بەگشتی و، پیسبوونی هەوایە بەتایبەت، كە لە ئەنجامی ئەو دا پڕۆژە دووهم ئوكسیدی کاربوون و ماددە زیان بەخشەکان زیاد دەبێ، چینی ئۆزۆن، كە رینگا دەدا بە ئەندازەیهك لە تیشکی ژێر سوورو تیشکی سەرۆوی وەنەوشەیی بێتە نیو مەودای زەوییهو، ئەو شوێنەى كە مەروڤ لەسەری دەژی، بەلام لە ئەنجامی كۆنبوونی چینی ئۆزۆندا، زیاد لە ئەندازەى پێویست لە تیشکی ژێر سوورو سەرۆوی وەنەوشەیی دیت و، لە ئەنجامی ئەو هەشدا: ژینگە تێك دەچێ، ئەو هەتا بەستەلەكەکانی باكووری زەوی دەتوێنەو، دەبێتە لافاو و لیژماو و، هاوسەنگیی ژینگەیی (التوازن البيئي) تێك دەچێ، ئنجا وەك زانیان و شارەزاییان دەلێن: هۆكاری سەرەكیی ئەو هەش ئەو دووكەل و گازانەى ژینگە

(١) أخرجه أبو داود: ٣٠٧٥، وصححه الألباني.

بەرژەوهندىيى شەخسىي بەكارى دىنن، لە حالتيكدا كە هەي خەلكە، با بە
ميراتيش بگيرى، نابيتە حەق.

٤) فەرمايشتيكى ديكە لەوبارەو، ئەو هەيە كە پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم)
دەفەر موی: {إِنْ قَامَتِ السَّاعَةُ وَبَيَدِ أَحَدِكُمْ فَسِيلَةٌ، فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَقُومَ
حَتَّى يَغْرَسَهَا فليُفْعَلْ}، واتە: ئەگەر قیامەت هەلسا، (قیامەت رابوو)،
یەکیكیشان نەمامیكى لە دەستدا بوو، ئەگەر توانی نەهیلێ دنیا تیک بچی،
پیش ئەو هەي بینێزی، با نەمامە کە بینێزی.

یانى: ئەگەر پیش دنیا تیکچوونیش نەمامە کەي ناشت، با بینێزی، کەواتە:
سەر زەوێ ئاوەدان کردنەو، زۆر کردنی سەوزایی لەسەر زەوێ، یەکیكە لە
ئامانجە شەرعییەکان.

٥) فەرمايشتيكى ديكە لەو بارەو:
{عَنْ سَوَادَةَ بْنِ الرَّبِيعِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صلی اللہ علیہ وسلم) فَسَأَلْتُهُ فَأَمَرَ لِي
بَذُودٍ ثُمَّ قَالَ لِي إِذَا رَجَعْتَ إِلَى بَيْتِكَ فَمَرِّهُمْ فَلْيُحْسِنُوا غِذَاءَ رَبَاعِهِمْ وَمَرِّهُمْ
فَلْيَقْلَمُوا أَظْفَارَهُمْ وَلَا يَعْطُوا بِهَا ضُرُوعَ مَوَاشِيهِمْ إِذَا حَلَبُوا} ٢.

واتە: سەوادەي کورێ رەبیع دەلی: چوومە خزمەت پيغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ
وسلم) پرسیارم لیکرد، فەرمانی بە سێ شت پیکردم، پاشان فەر موی: ئەگەر
چووێوە بو مائی، پیاان بلێ، (واتە: بە مائەوہتان):
فەرمانیشیان پێ بکە، با نینۆکەکانیان بکەن، تاكو لە کاتیكدا، گوانی
ئاژەلەکانیان دەدۆشن، بە نینۆک برینداریان نەکەن.

١) أخرجه أحمد: ١٣٠٠٤، وعبد بن حميد: ١٢١٦، والبخاري في الأدب المفرد: ٤٧٩، وصححه الألباني.

٢) أخرجه أحمد: ١٦٠٠٣، والبخاري: ١١٧٩، والطبراني: ٦٤٨٢، والبيهقي: ١٥٥٩٨.

سهرنج بدهن!

پیغه مېهر (صلی الله علیه وسلم) چنده به وردیې تاموژگاریې خه لکې کردوه، با نینوکیان دریژ نه بی، چونکه نه گهر نینوکیان دې و دریژ بی، که دهستیان له گوانی نازده له کانه وه گرت، تاکو بیدوشن، به نینوکیان گوانه کانیاں بریندار ده کهن!

(۶) فهرمایشتیکی دیکه له و باره وه، پیغه مېهر (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی: {إِيَّاكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ} ^(۱).

واته: خوټان پیاریژن، له وهی که پشتی ولاخه کانتان بکه نه دوانگه {بیکه نه کورسیی قسه له سهرکردن}.

واته: به سواری پشتی ولاخه کانتان پیکه وه رامه وه ستو پیکه وه قسان بکه ن! به لکو نه گهر قسه ی ده که ی دابه زه و، نه گهر ده رژی بری، به لام کاتیک که قسه ی ده که ی، یان وتار ده ده ی، با له سهر پشتی ولاخه که ت نه بی.

(۷) له باره ی پاک راگرتنی ده ورو به ره وه، پیغه مېهر (صلی الله علیه وسلم) فهرمایشتی زورن، بو نمونه: ده فهرموی: {لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ، وَلَا يَغْتَسِلُ مِنْهُ مِنْ جَنَابَةٍ} ^(۲).

واته: با یه کیکتان له ناویکدا که وه ستاوه، میز نه کات و، با بو له شپیسې له خوی ده کردنیش، خوی تیدا نه شوات.

هه لبه ته ناویک، که سیک میزی تی بکات و، دواتر خوشی تیدا بشوات، نه وه به ته نکید دروست نیه، چونکه ناوه که پیس ده بی، مادام ناوه که که م و

(۱) الطحاوي في شرح مشكل الآثار، ج ۱، ص ۳۰.

(۲) أخرجه البخاري: ۲۳۶، ومسلم: ۲۸۲، وأبو داود: ۶۹، واللفظ له.

وەستاو بى، ھەلبەتە ئەگەر بەحرىك بى، يان ئاويكى ژۆر بى، ئەو ھە جيايە،
لێرەدا مەبەست پى ئاويكى سنووردارە.

(۸) ھەر لەو بارەو ھەم دەقەش ھەيە:
{نَهَى (صلى الله عليه وسلم) عَنْ الْبَوْلِ فِي الْمَاءِ الرَّائِدِ} ^(۱). واتە: پىغەمبەر
(صلى الله عليه وسلم) قەدەغەي کردو ھە ئاويكى وەستاو دا میزی تیدا بکری.
کە وەك گۆتمان: مەبەست ئاويكى وەستاوی سنووردارە.

(۹) ھەروەھا لەو بارەو ھەم فەرمايشتەش ھەيە:
پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەر موی: {اتَّقُوا الْمَلَاعِنَ الثَّلَاثَ: الْبَرَازَ فِي
الْمَوَارِدِ، وَقَارِعَةَ الطَّرِيقِ، وَالظِّلَّ} ^(۲) خۆتان لە سى شوینەکان پاریزن، کە
بەھۆیانەو ھەفرینتان لى دەکری و، قسەتان پى دەگوتری.

- ۱- پيسایی کردن، لە ئاو و پروبارو سەرچاوه دا.
 - ۲- تارەت گرتن لەسەر رینگا، بەتایبەتی پيسایی کردن لەسەر قەراغی رینگا.
 - ۳- لەژێر سیبەری درەختدا، کە خەلک پشوو لى دەدا.
- بەتایبەت بۆ ئەو خەلکانەى کە گەشتە بەھارە دەکەن و، دەچنە دەرو دەشت،
ژۆر پىوێستە وریای ئەوانە بن، جارى وا ھەيە کۆمەلێک دەچن ئەو پيس
دەکەن، دوايى خەلکێکی دیکە بۆ سبەینى کە دەچن، شوینێک نیە لى
دابەنیشن!

(۱) أخرجه مسلم: ج ۳، ص ۱۴۴، والنسائي: ۱۴.

(۲) أخرجه أبو داود: ۲۶، وابن ماجه: ۳۲۸، والحاكم: ۵۹۴، وقال: صحيح الإسناد، ووافقه الذهبي.

(۱۰) لەوبارە وەش كە پىيوستە لەگەڵ پەرەندەكاندا، مامەلەى جوان بکەين، پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى: {مَنْ قَتَلَ عَصْفُورًا عَبَثًا، عَجَّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ، قَالَ: يَا رَبِّ إِنَّ فُلَانًا قَتَلَنِي عَبَثًا وَلَمْ يَقْتُلْنِي لِمَنْفَعَةٍ^(۱)}. واتە: ھەرکەسێک چۆلەكەيەك، بەلەندەيەك بکوژى بە گالتە، {واتە: بەبى ئەوێ كە پىيوستى بە گوشتەكەى بى، ھەر لەخۆرا، بۆ كەيفە بىكوژى، لەپوژى دوايیدا دەنگ بەرز دەكاتەووە پەنا بۆ خوا دەبا، دەلى: ئەى پەرەردگارم! فلانكەس منى كوشت، ھەر بە ھەوێنتەو بە گالتەو، بۆيە نەيكوشتم كە سوودم لى بىنى و لىم بەھرمەند بىو، {پىيوستى بە گوشتەكەم بى،} واتە سكالای خۆى لەلای خواى دادگەر دەكات.

(۱۱) فەرمايشتىكى دیکە ھەر لەو بارەو: پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) رىنمايىمان دەكات بۆ چۆنەتى سەرپرینی ئازەلێك كە سەرى دەبرين، ياخود كوشتنى نيچيريك كە دەيكوژين، يان سەرى دەبرين، دەفەرموى: {إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ، وَلِيُحْدِثَ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلِيُرِحَ ذَبِيحَتَهُ^(۲)}. واتە: خوا (سبحانہ وتعالى) پىيوستى کردووە لەسەر ھەموو شتێك، كە بەشیوہیەكى باش و، رێك و پێك ئەنجام بدرى، بۆيە ئەگەر يەكێك لە ئیو، نيچيريكى كوشت، با بە جوانى بىكوژى، {واى لى نەكات لەت و پەتى بكات،} ھەرودھا ئەگەر يەكێك لەئیو ئازەلێكى سەرپرې، با جوانى سەرپرې و، با چەقۆيەكەى چاك تىژ بكات و، زوو سەربراوہكەى ئاسوودە بكا، نەك

(۱) أخرجه أحمد: ۱۹۴۸۸، والنسائي: ۴۴۴۶، وابن حبان: ۵۸۹۴.

(۲) أخرجه مسلم: ۱۹۵۵، وأبو داود: ۲۸۱۵، والترمذي: ۱۴۰۹، وقال: حسن صحيح.

بەچەقۆيەكى كۆل، خېشەخېش، خۆشى ماندوو بکات و، ئەو ئازەلەش ئەزىيەت
بدا.

خوشك و برايانى بەرپىز!

مامەلە كۆل لەگەل ژینگەدا، لەگەل پېكەتەكانى ژینگەدا، لە ئىسلامدا
زۆر گرنگى پىدراوە، لە راستىدا ئايەتەكەى كە هېننامانەو، ئەو رېستە
قورئانىيەى كە وەك گوتمان هەم لە ئايەتى (۵۶) و هەم لە ئايەتى (۸۵)ى
سوورەتى (الأعراف)دا هاتو، كە دەفەرموى: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ
إِصْلَاحِهَا﴾، سەرزهوى تىك مەدەن، ويرانكارىي تىدا مەكەن، دواى ئەوەى كە
چاككراو، واتە: چاك دروست كراو، پركراو لە نازو نىعمەت، تىكى مەدەن
و، خراپى مەكەن، بەهۆى دەستكارىي و خراپەو، بەهۆى تەماع و
چاوبرسىتتيتانەو، بەهۆى پەلەكردنتان لە زياتر سەرودەت و سامان
و سەريەكنان، ئەمە هەموو شتەكانى دىكە دەگرىتەو نۆو خۆى، چونكە كە
دەفەرموى: ﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾، لەسەر زەمىندا
تىكدان و خراپە مەكەن، دواى ئەوەى خوا چاكى دروستكردو، سەرزهەمىن چ
گلەكەى و چەو و لم و بەردەكەى، چ ئاوەكەى، چ بەرگە هەوايەكەى، چ
دارودرەختەكەى، چ ژياندارەكانى و، زىندەوەرەكانى و، پەلەوەرەكانى، چ
كانزايەكانى: ئەوەى كە لەژىر زەوىي دايەو، ئەوەى لەسەر زەوىيە، هەمووى
دەگرىتەو.

مروڤەكان فەرمانيان پىكراو، كە مامەلەى چاك لەگەل ژینگەو،
پىكەتەكانى و، لەگەل نازو نىعمەتەكانى خوادا بكەن، بۆ ئەوەى شتىك نەكەن،

پيچەوانەى شوكرى نىعمەتى خوا بى و، شتيك نه كەن، پيچەوانەى بەرژدەندىي كۆى مرڤەكان بى، ئنجا با خەلگىك يان دەولەتتەك، يان چەند كەسەك، لەو بەهرەمەند بى، لەو شىو مامەلەيه، بەهرەيه كى تايبەتتەى لى وەرېگرى، بەلام دوايى زيانىكى گشتى دەبى، وەك باسەمان كرد: ئىستا لە ئەنجامى ئەو كارگانەى دروستكردنى چەكدا، چىنى ئۆزۆن كۆن بوو، بەرگە هەوا پيس بوو، زىنگە پيس بوو، زۆر لە پەلەوەرەكان و ژياندارانى دەريا و وشكانىي دەمرن.^(١)

The banner is divided into several sections with a central portrait of a man in a white shirt. Above the portrait, there is text in Persian/Urdu: "لە ئۆرە كۆمەلەتتەكان لەبەر تیشكى" and "بەس مەكەم عەز مەوایى التواىل اللە تەلى".

- Top Left:** Facebook icon and text "عەلى بابېر".
- Top Right:** Facebook icon and text "AliBapir/عەلى بابېر".
- Middle Left:** Archive.org icon and text "archive.org/details/@alibapir".
- Middle Right:** YouTube icon and text "AliBapir/عەلى بابېر".
- Bottom Left:** AliBapir logo, Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** Telegram, WhatsApp, and Messenger icons, and three QR codes.
- Bottom Center:** Text "AliBapir" and "www.alibapir.com" in English and Persian/Urdu.

(١) لەم پۆژانەش دا ئاگرىكى بېرەزا بەرپۆتە دارستان و لېرەوارەكانى ئوستراليا، كە ماوەيه كى زۆرە بەردەوامەو ئەيانتوانیوه خامۆشى بكەن!

ئەدەب و ڕەوشتە کۆمەڵایەتییەکان
لەبەرتیشکی ڕەحیی و عەقل دا

ئالقمە ی بیست و دووهم :

ئەدەب لە بواری خۆبندن و فیڕبوون دا

بەڕێزان!

ئەم بواریش چەند ئەدەب و ڕەوشتییکی تێدا بە مەرج گیراون،
ئنجای ئێمە هەڵدەدەین، ئەوانەیان کە پێویستترن، یان
ئەوانەیان کە سەرەکیترن، یان ئەوانەیان کە زیاتر جەختیان
لەسەر کراوەتەو، ئاماژەیەکیان پێ بکەین.
خوا پشتیوان بێ ئەم بابەتە بە کورتیی و گوشارویی لە چوار
(٤) بڕگەدا دەخەینەڕوو:

برگە ی یەكەم: پێگە ی زانست و زانیان:

بێگومان ئایەت و فەرماشت زۆرن لەبارە ی مەدح و ستایشی زانیان و، مەدح و ستایشی زانست و، ئیمە ئامارە یەکی کورت بە هەندیکیان دەکەین.

(١) لە سوورەتی (المجادلة) ئایەتی (١١) دا، خوا دەفەر موی: ﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾.

واتە: خوا ئەوانەتان کە برۆیان هیناو، بەرزیان دەکاتو، بەلام ئەوانەتان کە زانیارییان پێدراو، بە چەندان پلە، {واتە: چەندان پلە زیاتر لە برۆاداران ی گشتی، بەرزیان دەکاتو}.

(٢) لە سوورەتی (فاطر)، ئایەتی (٢٨) دا، خوا دەفەر موی: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾.

واتە: بەدنیایی تەنیا بەندە زاناکان (وەك شایستە یە) سام و هەببەتی خویان هەبە.

زانیان (العلماء) لێرەدا بەپێی سیاقی ئایەتە کە دەردەکەوی، کە مەبەست پێی زانیانی گەردووناس و سروشتناس، چونکە خوی زانا لەپیش ئەویدا دەفەر موی: ﴿الْمُرْتَلْنَ أَنَّهُ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴾

وَمِنَ النَّاسِ وَالْدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَنُهُ، كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ فاطر: ۲۷-۲۸.

کەواتە: بە تەئکید مەبەست پێی ئەو زانیانە، کە بە سروشت و گەردوون و، بە یاساکانی خوا لە گەردووندا، شارەزان، چونکە نایەتەکان باسی ئەو دەکەن: ئایا سەرنج نادهی! خوا چۆن ئاوی لەسەر یۆه ناردۆتە خوار، چەندان میوه و دارودره ختی ڕهنگاو ڕهنگو، ڕهنگ جیاوازی پێ هینانوه دهی، ههروهها له چیاکان، خەت و هێڵه سپی و سووره ڕهنگ جوړاو جوړهکان و ڕهشی توخ، پاشان له خهڵک و له ژيانداران و له ئازهلان، ههموویان ڕهنگیان جیا جیا، {دوایی دهفرموی:} بە تەئکید تەنیا بەنده زانیەکان سام و ههیهتیان بهرامبهه به خوا ههیه.

۳) ههروهها لهبارهی گرنگیی زانست و، بهرزی پێگهی زانیانوه، بهتایبهت ئەوانهی که له وهحیی و شهریعهتی خوادا شارەزان، ئەم فرمایشتهش ههیه: {مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ} ١.

واته: ههركهسێك خوا چاكهی بۆی بۆی، له ئاییندا باش و ورد شارەزای دهكات.

ورد شارەزای دهكا، چونکه (فقه) بریتیه له ورد تیگهیهشتن و شارەزایی ورد و قوول.

۴) فەرموود ديه کی دیکه شهويه که، پیغه مېهر (صلی الله علیه وسلم) دده فرموی: {الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ وَمَا وَالَاهُ أَوْ عَالِمٌ أَوْ مُتَعَلِّمٌ} ۱.

واته: دنیا نه فرینی لیکراوه، هر شتیکی تیشیدایه نه فرینی لیکراوه، جگه له یادی خوی بهر و، هر شتیکی په یوه ندی به یادی خواوه هیهو، جگه له زانیه، یاخود فیروازی.

واته: هم ژیاڼه دنیا یه له لای خوا هیچ نهو، پوچه، مه گهر شتیکی په یوه ندی به یادی خواوه هیهو، یادی خواو شهو شتانه کی په یوه ندیان به یادی خواوه هیهو، یان زانیه، یاخود فیروازی که دیهو شاردها بی له تاینو بهر نامه ی خوی په ورو درگارا.

به لای ینسان به بی یمان، له سهر بوونه که ی خوی قهرزدار ده بیتهوه، خوا مروقی له سهر زهوییه داناوه، نه گهر خواوه ی خوی نه ناسی و، نه رک ی خوی نه زانی و، نه زانی بزچی هاتوهو، کی هیناویه تی و، بو کوی ده چی و، ده بی چی بکات و، چو بکات؟! له سهر بوونه که ی قهرزدار ده بیتهوه.

له تیره کڅمه لایه تییه کان له کڅمه لای
چې په دې ډول د خپلې مېړنۍ د یادښت لپاره
دې مېړنۍ د یادښت لپاره د خپلې مېړنۍ د یادښت لپاره

پاکستان دې مېړنۍ د یادښت لپاره د خپلې مېړنۍ د یادښت لپاره

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

پاکستان دې مېړنۍ د یادښت لپاره د خپلې مېړنۍ د یادښت لپاره

علي بابا/ AliBapir

علي بابا/ AliBapir

پاکستان دې مېړنۍ د یادښت لپاره د خپلې مېړنۍ د یادښت لپاره

پاکستان دې مېړنۍ د یادښت لپاره د خپلې مېړنۍ د یادښت لپاره

بەرگهی دووهم: حوکمی فیڤیوون و فیڤکردنی زانست

بیڤگومان ههم فیڤیوونی زانست فەڕزە، ههم فیڤکردنی زانستیش بە خەڵک هەر فەڕزە.

أ- بۆ ئیسپاتی ئەو هە که فیڤیوونی زانست فەڕزە، دەتوانین زۆر بەلگان بیڤینهوه، یه کیڤک لهوانه:

۱- له سووردهتی (طه)- ۱۱۴- دا، خوا دهفهرموی: ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ ، خوا به پیڤه مبهری خاتهم (صلی الله علیه وسلم) دهفهرموی: بلی: پهروهردگارم! زانیارییم بۆ زیاد بکه.

ئنجا ئەو هە که خوا به پیڤه مبهری (صلی الله علیه وسلم) فهرمووه، له سووردهتی (طه) دا، سووردهتی (طه) ش سووردهتیکی مه که که ییه، بیڤگومانیش خوا چی پی فهرمووه، جی به جیی کردوه، کهواته: که خوا فهرموویهتی: بلی: پهروهردگارم! زانیارییم بۆ زیاد بکه، به دلنیا یی پیڤه مبهر (صلی الله علیه وسلم) وایفه رمووه، ئەو پارانه ویهی کردوه.

ئنجا ئەم ئایه ته ش ئایه تیکی مه که که ییه، کهواته: پیڤه مبهر (صلی الله علیه وسلم) له سه ره تای پیڤه مبهرایه تییه وه تا کو تایی ته مه نی، هه می شه له پهروهردگاری پارا وه ته وه: زانیاریی بۆ زیاد بکات.

٢- لە سوورەتى (التوبة) ١٢٢- دا خوا دەفەر موى: ﴿فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ

فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَفْقَهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ .

ئەم (لولا) يە بۆ ھاندان (تەخەيىز) ە، واتە: دەبوایە لە ھەر كۆمەلەىكى زۆرى مەسولمانان، كۆمەلەىكى كەمیان دەربچن، ﴿لِّيَفْقَهُوا فِي الدِّينِ﴾، بۆ ئەوەى لە ئاییندا شارەزا بن و، زانیاریی شەرعیی و دەست بێنن، {ئەوەى كە لە شارەكەى خۆیان، لە ولاتەكەى خۆیاندا نیە، با بچن لە شوێنانى دیکە و دەستى بێنن} .

ئەجا ئایا ئامانجى و دەستەینانى زانست چىیە؟!

﴿وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ﴾، تاكو دواى خەلكەكەى خۆیان ھۆشیار بكەنەو، كە گەرانیو بۆ لایان، وریایان بكەنەو، ھۆشیار و بیداریان بكەنەو، ﴿لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ بەلكو ئەوانیش وریایى خۆیان وەر بگرن و، تووشى گوناھو تاوان و لادان نەبن.

كەواتە لە ھەر مەسولمانان بەگشتى فەرھە، لە ھەر كۆمەلە خەلكىكىش: كەمىكان سەرگەرمى و دەستەینانى زانست بن، چ جۆرە زانستىك؟ لە راستیدا ھەموو جۆرەكانى زانست، ھەرچەندە لێرەدا دەفەر موى: ﴿لِّيَفْقَهُوا فِي الدِّينِ﴾، بەلام دینىش بەرنامەى ھەموو ژيانەو، تۆش كاتىك دەتوانى دیندارىيەكى راست و دروست بكەى، كە لە ھەموو بوارەكانى دین و ژياندا شارەزا بى، چونكە دین (ئىسلام) پەيوەندى بە لایەنى ھوكم و سیاسەتەو، بە لایەنى ئابووریەو، بە لایەنى كۆمەلە تەبەكە، ھەروەك چۆن

پەيوەندى بە لايەنەکانى بووناسى و فیکرو، ئيمان و عەقیدەو، پەرستشەکان و، ڕەوشتو، بارى کەسیتىیەو هەیهو، پەيوەندى بە بواریەکانى دیکەى ژيانیشەو ۱ هەیه.

(۳) بەلگەیهکی دیکە لەسەر ئەو، کە پێویستە مەزھۇب زانست داوا بکات، ئەو فەرمايشتهی پێغه مېهره (صلی اللہ علیہ وسلم) کە دەفەرموی: {طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ} واتە: وە دەستھێنانی زانست، بەدوای زانستدا گەران، لەسەر هەموو مسوڵمانیک فەرزه.

هەموو مسوڵمانیک، واتە: نێر بێ یان مێ بێ، ورد بێ یان درشت بێ.

(۴) هەروەها خوا (سبحانہ وتعالی) یەك پستەى هەم لە سوورەتى (النحل) و، هەم لە سوورەتى (الانبیاء) دا دووبارە کردۆتەو، لە سوورەتى (النحل) دا، ئایەتى: (۴۳) و، لە (الانبیاء) دا، ئایەتى (۷)، دەفەرموی: ﴿فَسَلُّواْ اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ﴾ ، واتە: ئەگەر نازانن، لە زانایان پیرسن، لە شارەزایان پیرسن.

کەواتە فەرزه ئینسان زانست پەیدا بکات، ئنجا زانایان دەلێن: ئەو زانستە فەرزه پەیدای بکەى، کە بۆ جی بەجی کردنى فەرزهکان پێویستەو، ئەو زانستە پەسندە پەیدای بکەى، کە بۆ جی بەجی کردنى پەسندەکان پێویستەو، ئەو زانستە کە ڕەوايه پەیدای بکەى، بۆ ئەو شتانەیه کە ڕەوان.

بەلام هەر شتیك فەرزیك پەکی لەسەر کەوتبێ، ئەویش فەرزه دەبێ، (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب)، ئنجا ئەو شتانەى کە فەرزن، چ فەرزی تایبەتیی

(۱) أخرجه ابن ماجه: ۲۲۴، والبيهقي في شعب الإيمان: ۱۶۶۵، وصححه الألباني.

(فرض العين) بن، چ فەرزى گشتى (فرض الكفاية)، تۆ بهبى زانیاری، ناتوانى ئەو ئەركە جى بهجى بکەى، کەواتە وەدەستەینانى ئەو زانیاریەى کە ئەو فەرزەى پى جى بهجى دەکەى، لەسەرت فەرزە.

ئىنجا ئیستا تاك تاكى مسوڵمانان لەسەریان فەرزە، ئەو زانیاریە پەیدا بکەن کە واجە تایبەتیەکانیان (الفروض العينية) ی پى جى بهجى بکەن، وەك بووناسى و، ئیمان و عەقیدەو، پاشان پەرسەشەكان و، ڤەوشت و ئاکار و... هتە، بەهەمان شیوە لەسەر (کۆ)شیان فەرزە، لەسەر هەموویان فەرزە: ئەو زانستە پەیدا بکەن، کە بەرپۆەچوونى ژيانیان پپۆیستى پپیانە، لە ڤووى سیاسى و، ئابوورى و، کۆمەلایەتی و، جەنگ و ناشتی و،... هتەو، وەدەستەینانى ئەو زانستەشیان لەسەر فەرزە.

ب- بەلگەش لەسەر ئەو، کە فەرزە مەرووف عەیرى خوێ فیری زانست بکات، زۆرن، یەکیك لەوانە ئەم تایبەتیە:

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ﴾

واتە: یاد بکەو کاتیك خوا پەیمانى پتەوى، لەوانەى کتیبیان پیدراو، وەرگرت، کە دەبى بۆ خەلکی ڤوون بکەنەو، نەیشارنەو.

دەبى ئەو زانستەى پیتان دراو، بۆ خەلکی ڤوون بکەنەو، چونکە ئەو ئەمانەتیکی خوایهو، دەبى بە خەلکی رابگەیهن و، نەیشارنەو، بە خەلکی رابگەیهن: هەم بە زمانى وتار، هەم بە زمانى کردار، لە خۆتاندا جى بهجى بکەن.

برپگهی سێ یەم: سیفەتە بنەرەتییەکانی فێرخوازان:

ئەوانە ی کە دەیانەوی زانست پەیدا بکەن، کۆمەڵیک سیفەتی بنەرەتیی هەن، دەبی لە خۆیاناندا بیننە دی:

(۱) نیەت ساغ بوونەوه، ئەو فێرخوازه مەبەستی تەنیا پێ ڕەزامەندیی خوا بی.

وَهُكَ يَتَّعَمِبُهُ (صلى الله عليه وسلم) دەرەرموی: {مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرَفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ} (۱)

واتە: هەرکەسێک زانیارییهک پەیدا بکا، لەو جوۆرە ی کە ڕەزامەندیی و ڕووی خوای زالی پایەداری پێ داوا دەکری، بەلام ئەو تەنیا بو ئەوه فیۆری بی، کە بەرژەوهەندییه کی دنیایی پێ بینیتەدی، بوئی بەهەشت ناکا، لە ڕۆژی دواپیدا.

(۲) دەبی داواکارانی زانست و فێرخوازان لە گرنگتەرەوه بو گرنگ بچن، وەک لە فەرموودهکە ی پیتەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دا هاتوه، کە بە مەعازی فەرموو: {فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ} (۲)، واتە: با یەکەم شت کە تو ئەوانە ی بو بانگ دەکە ی، بەندایەتیی کردنیان بی بو خوا.

۱ (أخرجه أحمد: ۸۴۳۸، وأبو داود: ۳۶۶۴، وابن ماجه: ۲۵۲.

۲ (أخرجه البخاري: ۱۳۸۹، ومسلم: ۱۳۲.

پی ناکھن؟!

(۴) پیویسته ریز لهو کسه بگری، که زانسته که ی لی وەرگرتوه، وه ک موسا (عليه الصلاة والسلام)، به بهنده صالحه که، که (خضری پی ده لین، پی فـرموو: ﴿قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا﴾ ﴿٦٩﴾ الکھف: ٦٩، واتـه: شه گهر خوا بیهوی به خوراکر ده مبینی و، هیچ فره مانیکی تو ناشکینم.

بەرگەى چوارەم: سیفە بنەرەتییەکانى مامۆستایان.

مامۆستایان، ئەو کەسانەى کە خەلك فێرى زانست دەکەن، کۆمەلەى ئەدەب و ڕەوشتى گەرم هەن، پێویستە ڕەچاویان بکەن:

(۱) بەزەبى و سۆز بەرامبەر بە قوتابییان، وەك پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بە ھاوولانی فەرموو: {إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ} (۱).
واتە: بێگومان من بۆ ئێوە وەك باب بۆ ڕۆلەكەى وام.
ئىنجا مامۆستا و زاناش لەگەڵ ئەو کەسەدا کە فێرى دەکا، دەبێ بەو شیوەیە بى بۆى.

(۲) ڕوونکردنەو و تێگەياندن، وەك خوا دەفەرموى: ﴿لَتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ النحل: ۴۴.

واتە: تاكو ئەو بۆیان دابەزێنراوە، بۆیان ڕوونبکەىووە.
مامۆستا و زانا دەبێ بەچاکى شتەکان بۆ خەلك ڕوون بکاتەووە، نوقتەیان بۆ بجاتە سەر پیت، نەك بە منجە منج، یان لەژێر لیووە، یان بە قورت و پیچ، بەلكو ڕێك ئەو بۆ کە بە حەق و راستى دەزانى، بەروون و ڕاشکاویى بیلێ.

(۱) أخرجه أبْنِ ماجه: ۳۱۳، وأبو داود: ۸، والنسائي: ۲۰۱۳، وأحمد: ۷۳۶۸.

(٢) أخرجه أبو داود: ٤٨٤٢، وذكره مسلم في مقدمة صحيحه.

رہوشت و تہذیبہ کانی بواری کارو کاسیی

به‌پێزان!

كارو كاسبیی كردن و، هه‌ول‌دانى مرۆڤ بۆ په‌یداكردنى بژێو و،
 دابینكردنى پێداویستییه‌كانى خۆى و، ئه‌وانه‌ى كه مه‌سه‌ره‌فيان
 له‌سه‌ریه‌تى، یه‌كێكه‌ له‌ ئه‌ركه‌ شه‌رعییه‌كان و، به‌پێچه‌وانه‌وه‌:
 كه‌مه‌ترخه‌میی كردن، له‌وه‌دا كه مرۆڤ بژێو و پێداویستییه‌كانى
 خۆى بۆ خۆى دابین بكات، هه‌روه‌ها ئه‌وانه‌ى كه نه‌فه‌قه‌و
 خه‌رجییان له‌سه‌رى پێویسته، كه‌مه‌ترخه‌میی كردن له‌وه‌دا،
 گوناھێكى گه‌وره‌یه‌، پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) فه‌رموویه‌تى:
 { كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ }^(١)، واته‌: مرۆڤ
 ئه‌وه‌نده گوناھه‌ى به‌سه‌ كه‌سیك زایه‌ بكا، كه پێویسته
 بپێشینه‌ى و، پێویسته پێداویستییه‌كانى بۆ دابین بكات.
 ئنجا ئیمه‌ له‌م ئالقه‌یه‌دا به‌ كورتیی و پوختیی، باسى ئه‌و
 ئەدەب و ڤه‌وشتانه ده‌كه‌ین، كه له‌ بواری كارو كاسبیی و
 په‌یداكردنى بژێودا، پێویسته ڤه‌چاو بكرین، ئه‌ویش له‌ چوار(٤)
 بڕگه‌دا:

(١) أخرجه أحمد: ٦٤٩٥، وأبو داود: ١٦٩٢، والحاكم: ١٥١٥.

برگه‌ی یه‌که‌م: گرنگی و پیگه‌ی کارو کاسبیی کردن له ئیسلام دا:

سه‌ره‌تا با ته‌ماشای بکه‌ین، چۆن ته‌ماشای کارو کاسبیی کراوه له ئیسلامدا:

۱) خوا (سبحانه و تعالی) له سووره‌تی (هود) - ۶۱- دا، ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾، واته: خوا ئی‌وه‌ی له زه‌وی دا پیگه‌یاندوه‌و، ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌شی عایدی ئی‌وه‌ کردوه.

واته ئیمه له‌سه‌رمان پی‌ویست کراوه که سه‌ر زه‌وی ئاوه‌دان بکه‌ینه‌وه، ئنجا ئایا سه‌ر زه‌وی به‌چی ئاوه‌دان ده‌کریتته‌وه؟ به‌ ته‌ئکید به‌وه:

۱- که ژیانیکی ته‌ندروستی تیدا بگوزهرینین.

۲- هه‌روه‌ها که له نازو نیعمه‌ته‌کانی خوا له‌سه‌ر زه‌وی به‌هه‌رمه‌ند بین.

۳- به‌وه که تیکدان و ویرانکاری تیدا نه‌که‌ین.

۴- به‌وه که بیناسازی تیدا بکه‌ین و، باغو باغات تیدا بنیات بنیین و، جوگه‌و باری تیدا هه‌لبه‌ستین و، ... تا کو‌تایی.

۲) له سووره‌تی (الملک) - ۱۵- دا خوا ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾.

﴿ذُلُول﴾، به ولاخیک ده‌گوتری، که چه‌مووش نه‌بی و، به ئاسانی پشت بخته ژیر بار، ده‌سته‌مۆ بی و، له مرو‌ف عاسی نه‌بی، خوا زه‌وی ته‌شبییه کردوه، به ولاغیکی ده‌سته‌مۆوه، ولاغیک به ئاسانی بیته ژیر بار.

ده‌فه‌رموی: خوا زه‌وی بو ئی‌و ده‌سته‌مۆ کردوه، ئنجا به قه‌دپاله‌کانی دا برۆن و، له بژیوی وی (خوا)ش بخۆن و، بو لای خواش ده‌گه‌رپینه‌وه‌و، له‌لای وی کو‌ده‌کرینه‌و (له‌قیامه‌تدا).

واتە: لە کاتی کدا کە لە دنیا دا دەژین، دیداری خۆی پەرەرد گاریشتان لە یاد بێ، بزانی کە لێرە بەشیوەیه کی کاتیی دانراون، بۆ ئەوەی تێیدا تاقی بکرینهوه، بەلام مەنزەلگای کۆتایی، مەنزەلگای دواپۆژە، وەك خۆی پەرەرد گار دەفەر موی: ﴿وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ﴾ العنکبوت: ٦٤، واتە: ژيانى مەنزەلگای دواپۆژ، ژيانى راستەقینهیه، ئەگەر بزانی.

٣) پێشتریش ئەو دوو ئایەتە موبارەکە (٩ و ١٠) ی سوورەتی (الجمعة) مان هێنان، لێرەش دووبارەیان دەکەینهوه، کە زۆر جێی سەرنجێ لە بواری گرنگی دانی ئیسلام بە کارو کاسبیی و پەیدا کردنی بژیو:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾﴾

راسته ماناکەیان ئاوايه: ئەى ئەوانەى بڕواتان هێناوه! هەر کات لە پۆژى جومعه دا، بۆ نوێژ بانگدرا، بەخێرایى بەرهو یادی خوا بچن و واز لە کرپن و فرۆشتن بێنن، ئەوه بۆ ئێوه چاکتره، ئەگەر بزانی. ئنجا هەر کات نوێژ تهواو بوو، بە زهویدا بلاوبنهوهو، لە بەخششی خوا داوا بکەن و، زۆریش یادی خوا بکەن، بۆ ئەوەی سەرفراز بن.

واتە: لە گەرمەى کارو کاسبییدا خواتان لە یاد بێ، بۆ ئەوەی کە کارو کاسبییه کی سەر استتانه بکەن و، ته ماع واتان لى نهکا، قولى خهلك بېرن، یاخود درۆ لە کارو کاسبیی دا بکەن و، غەشو خیانەت و ناپاکیی تێدا بکەن.

٤) ههر دهرباره‌ی گرنگی کاسبییی و، په‌یدا کردنی بژیو به‌دهستی خو و، به رهنجی شان، پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فرموی: {مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ، خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ} ^(١).

واته: ههرگیز هیچ کهس له به‌رهمی‌کی باشت له به‌ری رهنجی خو، له به‌ری ده‌ستی خو نه‌خواردوه. {واته: نه‌گه‌ر ټینسان به کاسبییه‌ک بژیو په‌یدا بکاو، ژيانی بگوزهریښی، که به ئاره‌قی نیوچه‌وانی و، به رهنجی شانی خو په‌یدای ده‌کا، نه‌وه باشت‌رین بژیو و رزقه}، داوود پیغه‌مبه‌ری خواش (سه‌لات و سه‌لامی خوی لی بی) له به‌رهمی ده‌ستی خو ده‌بخوارد.

له سوورپه‌تی (السبا) دا خوا (سبحانه و تعالی) ئاماره ده‌کا، هه‌روه‌ها له سوورپه‌تی (الانبياء) دا، که داود (علیه السلام) زړیی دروست کردوون و ئاسنگه‌ر بووه. ئنجا پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) وه‌ک نمونه داود باس ده‌کا، که داود پیغه‌مبه‌ری خواش بووه، حوکمرانیش بووه، به‌لام نه‌وه وای لی نه‌کردوه که کارو کاسبییی نه‌کا، به‌لکو زړیی دروست کردوون و، پیشه‌ی ئاسنگه‌ریی هه‌بووه.

٥) له فرمایشتی‌کی دیکه‌دا پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فرموی: (طَلَبُ الْحَلَالِ جِهَادٌ، إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُحْتَرِفَ) ^(٢) واته: به‌دوای بژیوی حه‌لال دا گه‌ران جیهاده، تی‌کو‌شانه له ری‌ی خوا‌دا و، خوا (سبحانه و تعالی) به‌نده‌ی خاوه‌ن پیشه‌ی خو‌ش ده‌ویت.

(مُحْتَرِف) واته: خاوه‌ن (حرفة)، خاوه‌ن پیشه، ئنجا ئاسنگه‌ره، به‌رگ

١) أخرجه أحمد: ١٧٢٢٩، والبخاري: ١٩٦٦.

٢) أخرجه ابن أبي الدنيا في إصلاح المال: ١٩٣، وضعفه الألباني في السلسلة الضعيفة (٣/٤٦٦).

دروویه، تهنه که سازه، دووکانداره، زیرنگره، بازارگانه، جوتیاره، هرچی هیه، پیشه یه کی هبه، خوی به خشر خوشیده وی، چونکه به وی شه و پیشه یه وه، هم خزمه تی خه لك ده کا، هم بژیویکی خه لال بوخوی و، مال و مندالی دابین ده کا.

(۶) هر له و باره وه پیغه مبهری خاتمه (محمد) (صلى الله عليه وسلم) ده فهرموی: {وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ، فَيَحْتَطِبَ عَلَى ظَهْرِهِ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْتِيَ رَجُلًا يَسْأَلُهُ: أَعْطَاهُ أَوْ مَنَعَهُ} (۱).

واته: سویند به وهی گیانی منی به ده سته، ته گهر یه کیك له ټیو گوریه که ی هه لگری و، بچی له سهر پشته خوی کوله دار هه لگری، بیهینی، بیفروشی، له وه بو باشتره، که بچی داوا له پیاویك بکا، نجا بیداتی یان نه یداتی.

(۷) له فهرموده یه کی دیکه دا هاتوه، {عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ «أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَى النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) يَسْأَلُهُ، فَقَالَ: أَمَّا فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ؟ قَالَ: بَلَى حِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضُهُ وَنَبْسُطُ بَعْضُهُ، وَقَعْبٌ نَشْرَبُ فِيهِ مِنَ الْمَاءِ. قَالَ: أَيُّنِّي بِهِمَا؟ قَالَ: فَاتَاهُ بِهِمَا. فَأَخَذَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِيَدِهِ وَقَالَ: مَنْ يَشْتَرِي هَذَيْنِ؟ قَالَ رَجُلٌ: أَنَا أَخَذُهَا بِدَرْهَمٍ. قَالَ: مَنْ يَزِيدُ عَلَى دَرْهَمٍ؟ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا؟ قَالَ: رَجُلٌ أَنَا أَخَذُهَا بِدَرْهَمَيْنِ. فَأَعْطَاهَا إِيَّاهُ وَأَخَذَ الدَّرْهَمَيْنِ وَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ. وَقَالَ: اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَأَنْبِذْهُ إِلَى أَهْلِكَ وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قَدُومًا فَاتْنِي بِهِ؟ فَاتَاهُ بِهِ. فَشَدَّ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عُودًا بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَذْهَبَ فَاحْتَطِبْ وَبِعْ وَلَا أَرِيَنَّكَ خَمْسَةَ عَشَرَ

يَوْمًا. فَذَهَبَ الرَّجُلُ يَحْتَطِبُ وَيَبِيعُ، فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشْرَةَ دَرَاهِمَ فَاشْتَرَى بَعْضَهَا ثَوْبًا وَبَعْضَهَا طَعَامًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): هَذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِيءَ الْمَسْأَلَةَ نُكْتَةً فِي وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لثَلَاثَةٍ: لِيَذِي فَقْرٍ مُدَقِّعٍ، أَوْ لِيَذِي غُرْمٍ مُفْطِعٍ، أَوْ لِيَذِي دَمٍ مُوجِعٍ}.

واته: نه نه سی کوری مالیک گیراویه ته وه: که پیاوړیک له پشٹیوانه کان هاته لای پیغه مبهه (صلى الله عليه وسلم) داوای (هاوکاری) لیکرد، نه ویش فهرمووی: نایا هیچ شتیك (ی زیاد) له مال هه تاندا نیه؟

گوتی: با به رپه یه کمان هه یه هندیکی به خو مان داده دین و هندیکی شی راده خهین، ده فریک (ی گه وره) یش که ناوی تیدا ده خوینه وه.

فهرمووی هه ردو وکیانم بو بینه. گوتی: بو هیان و پیغه مبهه ری خواش (صلى الله عليه وسلم) به ده ستیه وه گرتن و فهرمووی: کی نه دووانه ده کری؟ پیاوړیک گوتی: من به دره میك دهیان بهم.

دووجاران یان سییان فهرمووی: کی له دره میك زیاتر ده دات؟ پیاوړیک گوتی: من به دوو دره م دهیان بهم، تیدی پییدان و، دوو دره مه که ی وهر گرتن و دانی به پیاو ه پشٹیوانییه که و پیی فهرموو: به یه کیان خوړاک بکړه و بو خیزانتی دابنی و، به وی دیکه شیان بیور (ته ور) یک بکړه و بو بینه.

نه ویش بو هیان و، پیغه مبهه ری خوا به ده ستی خو ی داریکی تیبری (بو ی کرده کلک، ده ستک) نجا پیی فهرموو: پر و دار بکه و بیفر و شه و، هه تا پازده روژان نه تبینمه وه.

کابراش رویش ت داری هیان و فروشتنی، نجا هاته وه ده (۱۰) دره می وده ست هیان بوون، به هندیکیان پوشاک و به هندیکیان خوړاک کی کړیوو.

پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرەرموی: ئەمە چاکتر! لەو! کە داواکردن (سوالکردن) لە پوڤی قیامەتدا خالیک (ی پەش) بی لە دەم و چاوتدا.

سوالکردن تەنیا بۆ سی کەسان دەبی:

خاوەن ھەژارییەکی پەکخەر، یان خاوەن قەرزدارییەکی لە پاددە بەدەر، یان خاوەن خوینیکی ئازاردەر.^(١)

بەلێ بەریزان!

ئیسلاام زۆر ھانی مسوڵمانانی داو، کە بەدەست و مستی خویان خویان بژیەن و، بژیوی خویان دا بین بکەن و، چاویان لە دەستی خەلک نەبی و، لە زۆر فەرماشتاندا ھاتو، کە سەرژەنش و لۆمە ی ئەو کەسانە کراو کە سوال دەکەن و، داوا لە خەلک دەکەن، یەکی لە فەرماشتەکان دەفەرەموی: پیاوی وا ھەبە دی لە پوڤی قیامەتدا، ھیچ گوشت (پست) ی بە دەم و چاوەو! نەماو، یانی: ئاوی پروانی پوڤشتو، لە ئەنجامی ئەویدا کە زۆر داوی لە خەلک کردو، سوالی کردو.^(٢)

٨) فەرماشتیکی دیکە لەوبارەو، ئەم فەرماشتەییە، کە پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرەموی: {لَا تَزُولُ قَدَمًا عَبْدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ: عَنْ عَمَلِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ! وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَا عَمَلَ فِيهِ! وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ!} ٣.

واتە: لە پوڤی قیامەتدا، لە پوڤی ھەلسانەو و زیندوو و برونەویدا، ھیچ

(١) رواه النسائي في سننه الصغرى: ٤٤٧٧، وابن ماجه في سننه: ٢٢٠٧.

(٢) (ما يزال الرجل يسأل الناس، حتى يأتي يوم القيامة ليس في وجهه مزعة لحم) رواه الترمذي: ٢٤٤٠ وقال حديث حسن صحيح، وصححه الألباني: ٧٩٥٧ في صحيح الجامع، والبخاري: ١٣٧٧، ومسلم: ١٧٢٧.

(٣) أخرجه الترمذي: ٢٤١٧، وقال: حسن صحيح، والدارمي: ٥٤٣، وأبو يعلى: ٧٤٣٤، وصححه الألباني.

به ندهیهك دوو پیی بهولاو بهولادا نارۆن، {راډه گیرئ بو داد گایی}، تاكو له چوار شتان پرسپاری لی نه کری:

- (۱) له ته مه نه كهی، له چیدا ته مه نی بهړئ كردوه؟
- (۲) له زانیارییه كهی، لیی ده پرسری چه ندهی كار پی كردوه، به وهی كه زانیویه تی؟

- (۳) مال و سامانه كهی، چۆنی پهیدا كردوه و چۆنیشی خه رج كردوه؟
- (۴) جهستهی، {ته ندامه كانی جهستهی} له چیدا فهوتاندوون، له چیدا پیری كردوون؟

واته مړۆق لیی ده پرسریتته وه له سه ره ئه و نیعمه تانهی كه خوا پیی داوون، یه كێك له وانه: ته مه نی، ئنجا جهستهی، ههروه ها عه قل و هۆشی و زانیاریی، ئنجا ئه و مال و سامانهی كه پهیدا دهكا، چۆنی پهیدا دهكات و، چۆنی خه رج دهكا؟ هه مووی لیپرسینه وهی له سه ره.

برگهی دووهم: كار كردن به ورده کاریی و کارامهیی و لی زانیی:

- (۱) ته مه ش فه رمایشتیکی پیغه مبه ری خوایه (صلی الله علیه وسلم) له و باره وه: {يُحِبُّ اللَّهُ الْعَامِلَ إِذَا عَمِلَ أَنْ يُحْسِنَ} ^(۱).

واته: خوا هه ز دهكا كه سیك كه كاریك دهكا، به چاکیی رێك و پیکیی و ورده کاریی بیکات.

- (۲) له فه رمایشتی دیکه دا هاتوه: {إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا}

(۱) أخرجه الطبراني: ۴۴۸، وحسنه الألباني في صحيح الجامع: ۱۸۹۱.

أَنْ يَتَّقَنَهُ} ^(١) واتە: خوا خەز دەكات ئەگەر یەكێك لە ئیوە کاریکی کرد، بە کارامەیی و لێزانیی و وردەکاریی ئەنجامی بدات.

(٣) هەروەها پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەر موی: {إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ} ^(٢).

واتە: بێگومان خوا چاک ئەنجامدانی لەسەر هەموو شتێک نووسیوە. واتە خوا برپاری داوە، نووسیویەتی، داوای کردووە هەموو شتێک بە چاکیی ئەنجام بدریت.

برگەى سییهەم: قەناعەتکردن بە کەمیکی حەلال و چاوەنەبرینە حەرامی زۆر و بۆر:

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بارەو، کە ئینسان بژیوی خۆی بۆخۆی دابین بکات و، بە کەمیکی حەلال قەناعەت بکات و، چاوی لە حەرامیکی زۆر نەبێ، دەفەر موی: {قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ، وَرَزَقَ كَفَافًا، وَقَعَّهَ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ} ^(٣).

واتە: بەراستی سەرفرازو، بەختەو، بەمراد گەشتوویە، ئەو کەسەى کە مسوڵمان بووە، بژیویکی پر بەپێستی هەیە، {واتە: بژیویک کە نە لەبەری براوە، نە لەسەری پزراوە} و، خواش قەناعەتی پێھێناوە، بەوێی کە پێی داوە.

(١) أخرجه البيهقي فى شعب الإيمان: ٥٣١٢، وأبو يعلى: ٤٣٨٦، والطبراني فى الأوسط: ٨٩٧، وحسنه

الألباني فى (الصحيحة): ١١١٣.

(٢) أخرجه مسلم: ١٩٥٥.

(٣) رواه مسلم: ١٠٥٤.

له‌راستییدا ته‌سلّ ته‌وه‌یه: قه‌ناعه‌تت هه‌بی به‌وه‌ی که هه‌ته، ته‌گه‌رنا ئینسان زۆریشی هه‌بی، که قه‌ناعه‌تی نه‌بوو، هه‌ر خۆی به‌هه‌ژار ده‌زانئ و، به‌ پی‌چه‌وانه‌وه: که‌میشی هه‌بی، که قه‌ناعه‌تی پی‌ی هه‌بوو، هه‌ر خۆی به‌ ده‌وله‌مه‌ند ده‌زانئ، بۆیه‌ گوتراوه: "الغنى غنى القلب وليس الغنى عن كثرة العَرَض" ده‌وله‌مه‌ندی، ده‌وله‌مه‌ندی دلّه، نه‌ک ده‌وله‌مه‌ندی به‌هۆی سه‌روه‌ت و سامانی زۆره‌وه‌ بی، هه‌یه‌ زۆریشی هه‌یه، به‌لام هه‌ر چاوی له‌ ده‌ستی خه‌لکه‌و، هه‌ر ته‌ماعی هه‌یه‌و، هه‌ر خۆی پی‌ نه‌داره، چونکه‌ خۆی له‌گه‌ل که‌سانیک به‌راورد ده‌کات، که زۆر له‌ویان زیاتر هه‌یه! مانای وایه: خۆی هه‌ر له‌ حاله‌تی هه‌ژاری و نه‌داری و ئاتاجیی دا ده‌بینئ.

برگه‌ی چواره‌م: هه‌وله‌دانئ مروّف بۆ ته‌وه‌ که ده‌ستی به‌خشهر بی نه‌ک وهرگر و، هاوکارییکار بی نه‌ک هاوکارییکارو:

پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموئ: {الْبِدُّ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأُ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنًى، وَمَنْ يَسْتَغْفِرْ يَغْفِرُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يَغْنَهُ اللَّهُ} ^(۱).

واته: ده‌ستی به‌رز له‌ ده‌ستی نزم چاکتره، {ده‌ستی به‌رز: واته ده‌ستی به‌خشهر، عاده‌ت وایه ته‌وه‌ی که ده‌به‌خشئ ده‌ستی له‌سه‌ره‌وه‌یه، ده‌ستی نزم: واته ده‌ستی وهرگر، عاده‌ت وایه ته‌وه‌ی که وهرده‌گری ده‌ستی له‌ بنه‌وه‌ ده‌بی}. ده‌ستی به‌خشهر له‌ ده‌ستی وهرگر باشتره‌و، {ته‌گه‌ر شتیکت هه‌بوو له‌

(۱) أخرجه البخاري: ۱۴۲۷، ومسلم: ۱۰۳۴.

خەرجکردنى مال و سامانەكەت }، لەوانەمۇ دەست پى بکە، كە بژىويان لەسەر تۆيەو، تۆ مشووريان دەخۆي، {واتە: لە مال و مندائى خۆتەو دەست پى بکە، دوايى لە خرمى هەزارو نەدارت، لەو كەسانەي كە چاويان لە دەستى تۆيەو، بژىو داينکردنيان لەسەر تۆيە، كوردەواريى خۆشان گوتوويانە: "خَيْرَ بِهِ خَوِيش نَهَك بِهِ دَهَوْرِش"، يان دەلێن: "تاكو مال پيويستى پى بى، بە مزگەوتى خيّر نيه".

(وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنَى)، باشترین خيّر كردن، ئەوديه كە بە دەولەمەنديى بى.

ياني: تۆ بوخۆت هەزارو نەدار بى و، خيّریش بکەي، ئەو شتيكى نا مەتيقييه، دەبى لەخۆت زياد بيه خشى.

(وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يَغْنَهُ اللَّهُ)، هەروەها هەركەسيك چاوى لە خۆپاكرگرتن بى، خوا پاكي دەكا.

(وَمَنْ يَسْتَغْنِ يَغْنِهِ اللَّهُ)، هەروەها هەركەسيك چاوى لە بى نيازي و دەولەمەنديى بى، خوا بى نيازو دەولەمەندي دەكا.

وەك گوتمان: دەولەمەنديى دەولەمەنديى دل و دەروونهو، قەناعەت هەبوونه بەوێ كە هەتە، بۆيه گوتراوه: "القناعة كنز لا يفنى". واتە: قەناعەت خەزەنيه كە هەرگيز تەواو نابى و نابري.

پاڤاندى مەكتەبي مامۇستە عەلى باپىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

پاڤاندى مەكتەبي مامۇستە عەلى باپىر

عەلى باپىر/ AliBapir

عەلى باپىر/ AliBapir

پاڤاندى مەكتەبي مامۇستە عەلى باپىر

د دې وړه وشته کومه لایه تیسېکان
لږ برتسکې وړه چې وړه قل دا

ثالقې بیست و چوار هم :

په وشت و نه د به کانی سه فەر

به پړان!

سه فەرو سەردان و هاتوچوڅ کومه لیک په وشت و نه د بهی تیدا
داندراون، شریعت له سەر مسوئلمانانی پیویست کردوون،
کومه لیک په وشت و نه د به و ټاکاری جوان، د بهی له خویندا
بیانیشکویننه وه،^(۱) له کاتیکدا که د بهنه پریوارو، به سه فەر
دهچن و، سەردان ده کهن.

ننجا نیمه له ده (۱۰) پرگه دا باسی بابته (په وشت و
نه د به کانی سه فەر) ده کهن:

(۱) له خویدا بیانیشکویننې: بهرجه سته یان بکات و دهریان بجات.

بەرگەى يەكەم/ حوكمى سەفەر:

سەردان و سەفەر، لە ئەسڵدا شتێكى پەوايه، بەلام دوايى لە وردەكارىيەكانيدا پينج حوكمەكانى بەسەردا دەچەسپن: فەرز، پەسەند، پەوا، قەدەغە، ناپەسەند.

(۱) سەفەرکردن بۆ ئەنجامدانى واجيێكى شەرعىي، واجبە، بۆ وێنە: سەفەرى حج، ياخود سەفەريك بۆ جى بەجى كردنى پەيوەندىي خزمایەتیی(صلة الرحم)، ھەروەھا ھەر سەفەريك بۆ ئەنجامدانى واجيێكى شەرعىي، بۆ وێنە: پەيداکردنى بژیو، كە بەبى سەفەرکردن ئەو بژیو پەيدا نەبى، ئەو كاتە ئەو سەفەرە واجب دەبى، زانایان وەك بنچینەيەكى شەرعىي گوتوویانە: (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب)، ھەر شتێك، فەرزێك بەبى وى جى بەجى نەكرى، ئەو شتەش فەرز دەبى.

(۲) جارى واش ھەيە سەفەرەكە بۆ مەبەستێكە، بۆ ئامانجێكە، كە ئامانجەكە بۆخۆى پەسەندە، ئەو كاتە سەفەرەكەش پەسەند(مەندوب) دەبى.

(۳) جارى واش ھەيە سەفەرەكە شتێكى پەوايه، ئامانجەكەش كە بۆى دەچیتە ئەو سەفەرە پەوايه، وەك: گەشت و گەران و سیاحت و شوین بێنن، ئەو كاتە سەفەرەكەش لە بازنەى پەوا(مباح)دا دەمینیتەو.

(۴) جارى واش ھەيە، سەفەرەكە ئامانجێكى حەرام و قەدەغەى لە پشەتەوھەيە، ئەو كاتە دیارە بەھۆى ئەوھە كە ئامانجێكى حەرامى لە پشەتەوھەيە، سەفەرەكەش ھەرچەندە لە خودى خۆیدا پەوايه، بەلام مادام كراوەتە ئامراز بۆ ھێنانەدى ئامانجێكى حەرام، سەفەرەكەش حەرام دەبى.

۵) جاری واش هه‌یه ئامانجه‌که شتیکی ناپه‌سند، ئه‌و کاته به ته‌ئکید ئه‌و سه‌فه‌ره‌ش که ده‌کریتته ئامرازو هوکار، بو وه‌ده‌سته‌یه‌نانی ئه‌و ئامانجه ناپه‌سند (مکروه)، ئه‌ویش ناپه‌سند ده‌بی.

ئه‌گه‌ر ته‌ماشای ئایه‌ته‌کانی قورپان بکه‌ین، خوای به‌رزی مه‌زن له‌ چهند شوینی‌کدا فه‌رمانان پی ده‌کا که سه‌فه‌ر بکه‌ین، بو وینه:

۱- له سووره‌تی (العنکبوت) - ۲۰- ۱، خوا ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، خوا به پیغه‌مبه‌ری خاتم (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: بلی: به زه‌ویدا برۆن و سه‌رنج بده‌ن، خوا چۆن دروستکراوه‌کانی هیناوه‌نه دی.

ئه‌مه‌ که شتیکی سروشتیه، که شتیکه بو دۆزینه‌وه‌ی یاسا که‌ردوویه‌کانی خوا، بو ته‌ماشاکردنی دروستکراوه‌کانی خوا، ﴿ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ﴾، دواپی خوا پی‌گه‌یانده‌وه‌ی دواپیش دروست ده‌کاته‌وه، {واته: رۆژی دواپی}. ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾، به‌دلنیاپی خوا له‌سه‌ر هه‌موو شتی که به توانایه.

۲- له سووره‌تی (الأنعام) - ۱۱- ۱، ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ﴾.

واتە: بلی بە زەوی دا برۆن و سەرنج بدەن! سەرەنجامی بە درۆدانەران {ئەوانە ی پیغمبەرانیان بە درۆ دانا} چۆن بوو؟ بیگومان سەرئەنجامیکی شوومیان هەبوو، واتە ئێوەش پەندو دەرسیان لی وەرگیرن.

ئەمەش گەڕانییکە بە میژوو دا، تاکو شوینەوارەکان ببینن، ئەوی پیشی گەڕان بوو بە سروشت دا، تاکو دیار دە سروشتیەکان ببین.

ئەجا گەڕان بە میژوودا، دەگونجی گەڕانیکی جەستەیی بی، بچی شوینەوارەکان ببینی، بۆ وینە: هەپەمەکانی میسر، شوینەواری عادو ئەمۆدو، شوینەواری گەلی (لوط): دەریاچە ی مردوو، هەروەها شوینەکانی دیکە، دەشگونجی گەڕانیکی فیکری بی، واتە کتیبەکانی میژوو بخویننەو، سەرنج بدەن بە عەقل و هۆش و لە وەزەحە کە رابمێن.

ئە تۆرە کۆمەڵەتیەکان لەکەڵەش

بەس ئەکەم بۆ مەتەن (تەواڵ) لەکەڵەش

فەیسبۆک

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Android app store

QR CODE

www.alibapir.net

فەیسبۆک

فەیسبۆک

Bapir/

عەل یاپیر

YouTube

کەتالی

زاکەیانەتی مەکتەبی مامۆستای عەل یاپیر

QR CODE

زاکەیانەتی مەکتەبی مامۆستای عەل یاپیر

بر‌گه‌ی دووهم/ کاتی سه‌فه‌ر:

(۱) پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) به په‌سندی داناو که ئینسان ته‌گه‌ر سه‌فه‌ریکی بوو، به‌یانیان زوو سه‌فه‌ر بکات، فه‌رموویه‌تی: {اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا} ^(۱)، واته: ئه‌ی خوايه! پیت و پی‌ز بخه به‌یانیانى تۆمه‌ته‌که‌مه‌وه.

(۲) له فه‌رمایشتی دیکه‌دا هاتوه، که پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) زۆرجاران پی‌نجشه‌مان سه‌فه‌ری ده‌کرد: {...وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ} ^(۲) به‌لام من پی‌م وایه: ئه‌گه‌ر ئینسان بۆی بگونجی به‌یانیان زوو سه‌فه‌ر بکا، به ته‌کید ئه‌وه باشتره، ئه‌و کاته تۆ به‌رۆژی روون سه‌فه‌ره‌که‌ت ده‌که‌ی، هه‌روه‌ها ته‌گه‌ر بۆت بگونجی پی‌نجشه‌مان سه‌فه‌ر بکه‌ی، ئه‌وه پی‌غه‌مبه‌ر وای به‌باش زانیوه، به‌لام ئه‌وه‌ش ده‌که‌وێته سه‌ر حاله‌ت و بۆگونجان، جارى وایه تۆ پی‌نجشه‌مه بۆت ناگونجی و شه‌مه سه‌فه‌ر ده‌که‌ی، یاخود به‌یانیان بۆت ناگونجی و ئیوار سه‌فه‌ر ده‌که‌ی، یاخود دواى نیوه‌رۆ سه‌فه‌ر ده‌که‌ی، بی‌گومان ئه‌وه هه‌مووی هه‌ر ره‌وايه، چونکه پی‌غه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له هه‌موو ئه‌و کات و حاله‌تانه‌دا سه‌فه‌ری کردوه.

(۱) أخرجه أبو داود: ۲۶۰۶، والترمذي: ۱۲۱۲ وقال حسن.

(۲) أخرجه البخاري: ۲۹۵۰.

برگەي سىيەم / سەفەرکردن لەگەڵ ھاوەلدا:

وا باشە مەرۆق بە تەننى سەفەر نەکا، لەگەڵ ھاوەلدا سەفەر بکا، يەك بى، دوو بن، سى بن، زياتر بن.

پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو بارەو دەفەر موی: {لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمُ، مَا سَارَ رَاكِبٌ بَلِيلٍ وَحْدَهُ}.

واتە: ئەگەر خەلك ئەوێ من دەیزانم، ئەوان زانیایان، كە بەتەنیاى رۆشتن، {چەند زيانى تىدايە}، هیچ سواریك بە شەوى بەتەننى نەدەرۆشت {بەتەننى بەتایبەت بە شەو}.

واباشە مەرۆق رەفیق و ھاوێ هەبى بۆ سەفەر، شتیكى لى دەقەومى، گرتیكى دیتە رى، ئەگەر بەتەنیا بى، كەس پى نازانى، زۆر كەس وا هەبوو، بە تەننى رۆشتو، دواى مردو، ئنجا بوخوى نەخۆش بوو، دلى وەستاو، بەجۆرىك كۆزراو، گنگ ئەوێ: سەرى بەفەتارەت چوو، كەس نەیزانیو.

ئە ئۆ كەسەلەتتەكان لەگەڵان

بەن هەم ئەر موافق الدوامى لارەمانى

رەكەتەكانى مەكتەبى مەوسىفا عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

رەكەتەكانى مەكتەبى مەوسىفا عەلى بابىر

عەلى بابىر/ AliBapir

عەلى بابىر/ AliBapir

كەتالى

رەكەتەكانى مەكتەبى مەوسىفا عەلى بابىر

برگه‌ی چوارهم/ دیارییکردنی بهرپرس:

ته گهر ریپواره کان کۆمه لیک بوون، و اباشه بهرپرسیک بوخویان دابنن، مشوورخوورو بریاربه دهستی دابنن، وهك لهم فهرمایشته دا هاتوه: {إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ} ^۱ واته: ته گهر سی کهس به سه فەر چوون با یه کیکیان بکه نه فهرمانده یان، یه کیکیان بکه نه بهرپرس و مشوورخوریان.

برگه‌ی پینجه‌م/ هاوکاری یه کدی کردن:

ته ده بو رهوشتیکی دیکه ی بهرز له سه فهدا، ته وه یه، که ته وانه ی سه فهد ده کهن، ریپواران پیکه وه هاوکار بن و ئاگیان له یه کدی بی، پیداو یستییه کانی یه کدی جی به جی بکه ن.

به ته ماشا ته م ده قه بکه یین: {عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ فِي سَفَرٍ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ عَلَى رَاحِلَةٍ لَهُ، فَجَعَلَ يَصْرِفُ بَصَرَهُ يَمِينًا وَشِمَالًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلٌ ظَهَرَ فَلْيُعِدْ بِهِ عَلَى مَنْ لَا ظَهَرَ لَهُ، وَمَنْ كَانَ لَهُ فَضْلٌ مِنْ زَادٍ، فَلْيُعِدْ بِهِ عَلَى مَنْ لَا زَادَ لَهُ، فَذَكَرَ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ مَا ذَكَرَ، حَتَّى رَأَيْنَا أَنَّهُ لَا حَقَّ لِأَحَدٍ مِنَّا فِي فَضْلٍ} ^(۲).

ته بو سه عیدی خودری (خوالی رازی بن) ده لی: له کاتی که دا تیمه له سه فهریک بووین، پیاویک هات، سواری حوشتریک بوو، هه ره ته ماشای لای راست و لای

(۱) أخرجه أبو داود: ۲۶۰۸ یاسناد حسن.

(۲) أخرجه مسلم: ۱۷۲۸.

چەپى دەکرد. {وا پى دەچى: موحتاج بووبى، برسى بووبى، يان پىوئىستى بە
هاوکارى بووبى}. پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمووی: ھەرکەسێک
پشتى زىادى پىيە، بايىدات بە کەسێک کە پشتى نىە. {پشت: واتە ولاغ،
ئامرازى سواری} و، ھەرکەسێک تویشوو و خۆراکی زىادى پىيە، بايىدات بە
کەسێک، کە توویشوو پى نىە، بەم شیوہیە پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لێ
جوۆرەکانى مال و سامانى باس کرد، {يانى: باسى بەرگو پۆشاکى کرد، باسى
کەل و پەلى دیکەى کرد}، ھەتا ئىمە یەقینمان پەیدا بوو، دۇنيابووین: کە ھىچ
کام لە ئىمە بۆ نىە شتىكى زىادى لە لای و خەلکی دیکەش پىوئىستى پى
بى.

ئەو یەكسانىیە راستەقینە، ئىسلام بە کردەو بەرجەستەى کردو، لێ
دنیای واقیع دا، ئەك بە خەون و خەیاڵ، وەك لە یوتویای فیکرى كۆمۆنیزم
سۆسیالیزم دا ھەيە.

بەلام ئەك بە ئىجبارکردن، بەلكو بە پەرورەدەکردنى خەلك و تىگەیاندىان و
قەناعەت پىھێنانیان، کە بۆت نىە شتى زىاد لە لای تو ھەبى و، خەلکی دیکەش
پىوئىستى پى ھەبى.

له تۆرە كۆمەڵە تەبىئەتەكان لەكەلەنەس
بەس ھەكەم بۆر موخەلە ئازادەلەكەلەنەس

Alibapir عەلى با

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

Alibapir عەلى با

Alibapir عەلى با

Alibapir عەلى با

Alibapir عەلى با

بەرگەى شەشەم/ زىكرى سواربوونى ئامپازى سەفەر:

كاتىك كە مەروڧ سوارى ئەو ئامپازە دەپىت، كە سەفەرى پى دەكا، كە كاتى خۇى: حوشتر بوو، ھىستەر بوو، ئەسپ بوو، كەر بوو، ھەرچى بوو، ئىستا ئەوانەش ھەر ھەن لە لادى و شويىنە دوورە دەستەكان، بەلام ئامپازى دىكەش پەيدا بوون، كە: سەيارەيە، كەشتىيە، فەركەيە، شەمەندەفەرە، ... ھتە.

خوای بالادەست لە سوورەتى (الزخرف) - ۱۲ و ۱۳ و ۱۴-دا، دەفەرموى:

﴿وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ۚ لِيَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ۚ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ (۱۲)

خو (سبحانه وتعالى) لە سياقى باسى چاكەو نىعمەتەكانى خۇيدا، دەفەرموى: خو (سبحانه وتعالى) لە كەشتى و لە ئازەلان ھۆكارى بۆ رەخساندوون، كە سوارى بن، بۆ سەفەر و بارو سوارو ھاتوچۆ، تاكو كە چوونە سەر پىشتى، چاكەى پەرەردگارتان بىتەوہ بىر و، بلىن: پاكيى بۆ ئەو خوايەى كە ئەمەى بۆ دەستەمۆو ملكەچ كەردووين و، ئىمە توانامان بەسەردا نەبوو، دوايش تەنيا بۆ لای پەرەردگارمان دەگەپىنەوہ.

واتە: بەم سەفەرە، سەفەرى ژيانى خۆت بىتەوہ بىر.

(۲) همدروها له سووړه تی (هود) - ۴۱- دا، نوح (عليه الصلاة والسلام)، بهو
خه لکه ی که پروایان پی هیناوه، کاتیک توفان دی، پیاان دهلی: ﴿وَقَالَ
ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرِّدَهَا وَمُرْسَهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (۴۱)
واته: (نوح) فمرووی: سواری بن، بچنه تی، بهناوی خوایه، رویشتنی و
له نگرگرتنی، به دلنیا یی پهرود د گارم لیبورده ی میهره بانه.
که واته: سوننه ته که سواری که شتی دهی ناوا بلنی، من پی وایه به قیاس
له سهر که شتی، بو سواریونی فرکه ش به هه مان شیوه، به لام نه گهر نهوی
دیکه ش بگوتری، نهو زیکره ی دیکه: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا
كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ (۱۳) ﴿وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ (۱۴) الزخرف، نهویش به هه مان
شیوه، ههر پر به پیسته و جی خوی ده گری.

پاکستانی مذهبی ماہرین علی بابہ

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

پاکستانی مذهبی ماہرین علی بابہ

پاکستانی مذهبی ماہرین علی بابہ

www.alibapir.com

پاکستانی مذهبی ماہرین علی بابہ

QR Code 1

QR Code 2

QR Code 3

برگه‌ی حه‌وته‌م / زیکری سه‌فه‌ر کردن:

کاتیک که ئینسان سه‌فه‌ر ده‌کات، و اباشه بلّی چیی؟
 {عن ابن عمر (رضی الله عنها)، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) كَانَ إِذَا
 اسْتَوَى عَلَى بَعِيرِهِ خَارِجًا إِلَى سَفَرٍ كَبَّرَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ
 لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ (۱۳) وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۱۴﴾، ثم يقول:
 (اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ
 هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ،
 وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمُنْظَرِ،
 وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَلَدِ)، وَإِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ:
 «آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ» { ۱ } .

عه بدوللای کوری عومه‌ر (خواله خوی و بابی دازی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی
 الله علیه وسلم)، کاتیک که به سه‌فه‌ر ده‌چوو، ده‌چووه سهر پشستی حوشره‌که‌ی: سی
 جاران (الله اکبر) ده‌کرد: (الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر)، دواپی ده‌یفه‌رموو:
 ﴿سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ (۱۳) وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا
 لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۱۴﴾ الزخرف، پاکیی بو‌ئو زاته‌ی که ئه‌مه‌ی بو‌ ده‌سته‌مؤ‌کردین و،
 ئیمه‌ توانامان به‌سه‌ری دا نه‌ده‌شکاو، ئیمه‌ بو‌ لای په‌روه‌ردگارمان ده‌گه‌رینه‌وه‌.

دوايى دەيفەرموو: ئەي خوايە! ئېمە لەم سەفەرەماندا چاگەكاريى و پارىزكارييت لى داوا دەكەين و، كرده وەيهەك كە تۆ لىي رازى بى، ئەي خوايە! ئەم سەفەرەمان بۆ ئاسان بگە، دوورىيەكەيمان بۆ بېيچەو، ئەي خوايە! تۆ هاوەلمانى لەسەفەردا، جىنشىنمانى لە مال و خىزانماندا، ئەي خوايە! من پەنات پى دەبەم لە چلەكيني و قرژيني سەفەر و، لە ديمەن تىكچوون بەهوى ماندوو بوون و نارەحەتیی سەفەرەو، لە خراب {گەرانهو لە سەفەر} بۆ لەنيو مال و سامان و خزم و كەسو مندال.

هەروەها كاتىك كە دەگەرايەو، ئەم دووعايانەي دووبارە دەكردهو، ئەوەشى لى زياد دەكردو دەيفەرموو: (اَيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ، لِرَبِّنَا حَامِدُونَ)، گەرايەو، پەشيمانين، پەرستارين بۆخوا، ستايشكارين بۆ پەرورەدگارمان.

پاڤاپىر/علي بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

English

له ئۆرە كۆمەلە تەبىئەتەكان لەكەلتەش

پەروەشتە و عەقل وەحىي

ئەدەب و پەروەشتە

علي بابىر/Alibapir

علي بابىر/Alibapir

پاڤاپىر/علي بابىر

AliBapir

www.alibapir.com

English

علي بابىر/Alibapir

علي بابىر/Alibapir

علي بابىر/Alibapir

برگه‌ی هه‌شته‌م / زیځری به‌رزیی و نزمیی ریځا:

ئه ده‌بیځی دیکه‌ی سه‌فهر ته‌وه‌یه که له کاتی به‌رزبونه‌واندا له ریځاو، سه‌رکه‌وتن بۆ شوینیځی بلند (الله اکبر) بکری و، له کاتی نزم بونه‌وه‌و شو‌ربونه‌واندا (سبحان الله) بکری، وه‌ک له‌م ده‌قه‌دا هاته‌و:

{ عن ابن عمر (رضي الله عنهما) قال كان النبي (صلى الله عليه وسلم) وجيوشه إذا علوا الثنایا، کبروا، وإذا هبطوا، سبّحوا }^(۱).

عه‌بدوللای کوری عومه‌ر (خوا له‌خوی و بابی ږازی بڼ) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) و سوپایه‌که‌ی کاتیځ که سه‌رده‌که‌وتن بۆ به‌رزیایان (الله اکبر) یان ده‌کردو، کاتیځ که شو‌ر ده‌بونه‌وه‌و بۆ لیژایی و نزماییان (سبحان الله) یان ده‌کرد.

برگه‌ی نۆیه‌م / به‌ریځکردن و خواحافیزی

کاتیځ ئینسان، که‌سیځ به‌ری ده‌کا به‌ره‌و سه‌فهر، یان کاتیځ خه‌لک‌یک به‌ری ده‌کات، واباشه‌ بلای: { أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ، وَأَمَانَتَكَ، وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ }^(۲).

واته: ئایینه‌که‌ت و سپارده‌کانت و، سه‌ره‌نجامی کرده‌وه‌کانت به‌خوا ده‌سپیځم.

به‌لام کاتیځ که مرو‌ف به‌سه‌فهر ده‌چی و خه‌لک به‌جی دیلی، سوننه‌ته‌ بلای: { أَسْتَوْدِعُكَ اللَّهُ الَّذِي لَا تَضِيعُ وَدَائِعُهُ }، واته: به‌و خویه‌تان ده‌سپیځم، که سپارده‌کانی زایه‌ ناکات.^(۳)

(۱) أخرجه أبو داود: ۲۵۹۹ بإسناد صحيح.

(۲) أخرجه أبو داود: ۲۶۰۰، والترمذي: ۳۴۴۳، وقال: حسن صحيح غريب، وصححه الألباني.

(۳) أخرجه أحمد: ۹۲۱۹، وابن ماجه: ۲۸۲۵، وابن السني: ۵۰۶، والنسائي في الكبرى: ۱۰۳۴۲.

برگه‌ی ديه‌م/ گه‌رانه‌وه:

له کاتې گه‌رانه‌وه له سه‌فه‌ردا، وا باشه مروّځ يه کسه‌ر بچيته مزگه‌وت و دوو رکات نويژ بکا، وهک له‌م فهرمووديه‌دا هاتوه:

{ عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ، بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ }^(۱).

که‌عبي کورې مالیک (خوالیې ډازی بن)، ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) که له سه‌فه‌ریک ده‌گه‌رایه‌وه، سه‌ره‌تا ده‌چووه مزگه‌وت، دوو رکات نويژي تیدا ده‌کرد، (تنجا دوايي ده‌چووه‌وه مال، یان ده‌چووه لای هاوه‌لانی).

۲) هه‌روه‌ها وا باشه که ئینسان زوری پی چوو له سه‌فه‌ر، به شه‌و و به‌بی ټاگایی به‌سه‌ر مال و مندالدا نه‌دا، وهک له‌م فهرمايشته‌دا هاتوه: { إِذَا أَطَالَ أَحَدُكُمُ الْغَيْبَةَ فَلَا يَطْرُقُ أَهْلَهُ لَيْلًا }^(۲)

واته: یه‌کیکتان که زوری پی چوو له سه‌فه‌ری، با له نه‌غافل به‌شه‌وی به‌سه‌ر مال و مندالدا نه‌دات، به‌لکو ټاگاداریان بکاته‌وه، یاخود له نیوه شه‌ودا با نه‌چيته‌وه که بترسین، به‌لکو با لیان گه‌ړی، بوخوی له شویینیک ئیسراحت بکات تاکو به‌یانی.

(۱) أخرجه البخاري: ۳۰۸۸، ومسلم: ۲۷۶۸.

(۲) البخاري: ۵۲۴۴، ومسلم: ۱۹۲۸.

پروشت و ئەدەبەکانی خەوتن و
لەخەوھەلسان

The collage consists of several elements:

- Top Left:** A blue banner with the text "هه نۆزه کۆمهڵه زینیه خا له کهڵته بێر" (Every week, a collection of old stories from the village) and "ئێمه مهکهم مێر موزاع الخاڵه له خاڵه" (We are the village council members).
- Top Right:** A blue banner with the text "هه نۆزه کۆمهڵه زینیه خا له کهڵته بێر" (Every week, a collection of old stories from the village).
- Middle Left:** A red banner with the text "archive.org/details/@alibapir" and a YouTube logo.
- Middle Right:** A red banner with the text "هه نۆزه کۆمهڵه زینیه خا له کهڵته بێر" (Every week, a collection of old stories from the village) and a YouTube logo.
- Bottom Left:** A white banner with the text "AliBapir" and a QR code.
- Bottom Right:** A white banner with the text "هه نۆزه کۆمهڵه زینیه خا له کهڵته بێر" (Every week, a collection of old stories from the village) and a QR code.

[illegible]

خوا پشتیوان بی له شهش (۶) پرگه‌دا باسی چوئیه‌تی
خه‌وتن و زیکره‌کانی کاتی خه‌وتن و کاتی بیدار‌بوونه‌وه‌و،
خه‌ون دیتا -خه‌ونی باش یان خراب- ده‌که‌مین:

[illegible]

بر‌گه‌ی یه‌که‌م: خه‌وتن (نوم) نیعه‌ه‌تیکی گه‌وره‌ی خوايه:

خه‌وتن نیعه‌ه‌تیکی زۆر گه‌وره‌ی خوا‌ی په‌روه‌رد‌گاره له ژیا‌نی به‌شه‌ردا، له چه‌ند شو‌ی‌نێك دا خوا‌ی به‌خ‌شه‌ر و کار‌زان له قور‌ئاندا ئاما‌ژه‌ی پ‌یدا‌وه، بۆ و‌ینه:

له سو‌وره‌تی (الن‌بأ) - ۹- دا ده‌فه‌رم‌وی: ﴿وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا﴾ ۱،
واته: خه‌وتنی ئ‌یوه‌مان گ‌ی‌راوه به مایه‌ی پ‌شوودان.

(س‌بت) به مانای (ق‌ط‌ع) د‌ی، (س‌بات) واته: سه‌روه‌تن و پ‌شوودان، ئ‌یسه‌را‌حه‌ت‌کردن و سه‌انه‌وه،^(۱) له حا‌له‌تی خه‌وتن دا جه‌سته زۆر ئ‌یسه‌را‌حه‌ت ده‌کا، خان‌ه‌کان تاز‌ه ده‌بنه‌وه، هه‌روه‌ها رو‌وح ئ‌یسه‌را‌حه‌ت ده‌کا، دی‌سان رو‌وح ده‌رفه‌تیکی باشی بۆ ده‌ره‌خ‌سی، که به‌ش‌ی‌وه‌یه‌ك له ش‌ی‌وه‌کان له جه‌سته دو‌ور‌ب‌که‌و‌یته‌وه، نه‌ك ل‌یی به‌چ‌ری، هه‌ر بۆیه له کاتی خه‌وتن دا، مرو‌ف‌ه‌ه‌ون ده‌بین‌ی و، ده‌گون‌ج‌ی کۆمه‌ل‌ی‌ك راستی بۆ ده‌رب‌که‌ون که له حا‌له‌تی ب‌ی‌داریی دا نایان‌زان‌ی.

پاڤیاردنی مەکتەبی مەوسسە عەلی بابێر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

پاڤیاردنی مەکتەبی مەوسسە عەلی بابێر

عەلی بابێر AliBapir

پاڤیاردنی مەکتەبی مەوسسە عەلی بابێر

www.alibapir.com

پاڤیاردنی مەکتەبی مەوسسە عەلی بابێر

بەرگەى دووهم: چۆنیهى خەوتن و زىكرەكانى:

با تەماشای چەند فەرمايشتیكى پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بکەین، بزانیڤ
چۆن بۆمان باسى چۆنیهى خەوتن و زىكرەكانى دەكات:

(١) (عن البراء بن عازب رضي الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَوَى إِلَى فَرَّاشِهِ نَامَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قَالَ: اَللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي- إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ).^(١)

واتە: پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) كە دەچووہ سەر جیگاكهی، لەسەر
لاى راستى دەخەوت، ئنجا دەیفەرموو: ئەى خوايه! خۆم بەتۆ سپارد، پروى خۆم
لە تۆ كرد، كارى خۆم عايىدى تۆ كرد، پشتى خۆم بەتۆ بەست، بە
ئارەزوومەندانەو بە سام و هەيبەت لى كردنتەو، هيج پەنا نيهو، هيج شوينى
دەربازبوون نيه لەتۆ، مەگەر بۆ لاى تۆ، بپوام بەو كتيبەت هیناو كە
داتبەزاندو، بەو پيغەمبەرەت كە پەوانەت كردو.

(٢) فەرموودەيهكى ديكه لەو بارەو:

{وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم): إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، فَقُلْ: وَذَكَرْ نَحْوَهُ وَفِيهِ: وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ}.^(٢)

(١) أخرجه البخاري: ٦٣١٥.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٣١١، مسلم: ٢٩١٠.

به پرائی کورپی عازیب (خوالی بی پزی بی)، ده لئ: پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) پی پی فهرمووم: ته گهر چوویه شوینی خه و تن، وهك ده ستونو یژیک که بو نو یژ ده یگری، تاوا ده ستونو یژ بگری، دواپی له سهر لای راستت پال که وه، تنجا تهو دوو عایه ی که له فهرمایشتی پیشیدا هات، فهرمووی: ته وه بللی، لهو ریوایه ته دا ته وه ش زیاد کراوه: (وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُنَّ)، با تهو وشانه که ده یانلپی، دوا وشه ت بن، که ده یانلپی، واته: زیکره کانی دیکه پیشتی بخویننه، چونکه هه ندیک زیگری دیکه ش هه ن، بو وینه: سی جار ان خویندنی سوورته کانی (الإخلاص و الفلق و الناس) به دوا یه کدا بخویندرین، ههروه ها (آیه الكرسي) بخویندری، دیسان سی ئایه ته که ی کو تایپی سوورته ی (البقرة) بخویندرین، به لام با دوا قسه ت تهو قسانه بن، که لهو فهرمایشته دا هاتوون.

(۳) فهرمایشتی کی دیکه له و باره وه:

{ كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ، وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا }^(۱)

واته: پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) به شه وی که ده چووه سهر جینگاکه ی بو خه و تن، ده ستی ده خسته بن روومه تی، لای راستی، دواپی ده یفه رموو: (اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا)، واته: ته ی خوایه! به ناوی تو وه، ده مرمو ده ژیم. به لئ له راستییدا خه و تنیش جوړیکه له مردن، ههروهك بیدار بوونه وه ش، وهك زیندو بوونه وه ی پوژتی دواپی وایه، واته: خوا ی بالاده ست هه ر له ژیان ی خو ماندا، نمونه یه كه له مردن و زیندو بوونه وه ی پیشان داوین، به حه قیقه ت

ښان کاتیک که ده خه وی، وه ک مردووی بایه و، که بیداریش ده بیته وه، وه ک
زیندووی بو بیته وه وایه، وه ک خوا له سووړه تی له (الزمر) - ۴۲- دا، ده فهرمووی:

﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا
فِيْمَسِّكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (۴۲)

واته: خوا وړوچه کان ودرده گری له کاتی مردندا، نه وهی نه مردبی له کاتی
خه وتندا، {ته ویش هر جوریکه له ودرگرتنی وړوچ}، ﴿فِيْمَسِّكُ الَّتِي قَضَىٰ
عَلَيْهَا الْمَوْتَ﴾، ټنجا نه وړوچه ی که له کاتی خه وتندا خوا ودریده گری،
که سیك بریاری مردنی بو دابی، نایگیریته وه بو نیو جهسته ی، {هه یه ده خه وی،
بیدار نابیته وه، له قیامه تی چا و ه ل دینی، له قوناعی بهرزه خدا}.

دوایی ده فهرمووی: ﴿وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾، نه وهی دیکه ش
{که مردنی بو بریار نه دابی}، ده نیږیته وه بو نیو جهسته کهی، تا کاتیک
دیاریکراو.

دوایی ده فهرمووی: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ له وده
کومه لیک نیشانه هه، بو که سانیک بیر بکه نه وه، نه و خوایه ی ده تخه وینی و،
دوایی بیدارت ده کاته وه، هر نه ویش ده تمړینی و زیندووت ده کاته وه، وه ک
گوتراوه "النوم أخو الموت"، نوستن برای مردنه.

برگه ی سییه م: له کاتی له خه وه لسان و بیدار بوونه وده، چی بگوتری؟

بو کاتی بیدار بوونه وه، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ثاوی فهرموه:
(۱) {وَإِذَا اسْتَيْقَظَ، قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ
النُّشُورُ}.^(۱)

واته: ستاییش بو تهو خوایه ی که دوا ی تهو ی مراندبووینی، زیندووی
کردینه وه، ته نیا بولای ویش ده گه ریینه وه.
(۲) {الحمد لله الذي ردَّ إليَّ رُوحِي، وَعَافَانِي فِي جَسَدِي، وَأَذِنَ لِي
بذکره}.^(۲)

واته: ستاییش بو تهو خوایه ی که گیانی بو گپرامه وه، له جه سته م دا
سه لامه تی کردم و، مؤله تی دام یادی بکه م.
(۳) {لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي
وَيُمِيتُ، وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ}.^(۳)
واته: جگه له خوا هیچ په رستراویک نیه، تاکه و هاوه لی نیه، حوکمرانی و
ستایش ته نیا هی ویه، ده ژیه نی و ده مرینی و، تهو زیندوویه نامری، خیر و
چاکه هه ر به ده ست ویه و، تهو له سه ر هه موو شتیک توانایه.

(۱) أخرجه البخاري: ٦٦٤

(۲) أخرجه ابن السني: ٩، قال الإمام النووي في الأذكار (ص ٢١): إسناده صحيح.

(۳) أخرجه البخاري: ١١٠٣، وأبو داود: ٥٠٦٠، والترمذي: ٣٤١٤، وابن ماجه: ٣٨٧٨.

برځه ی چواره م: شیوازی خهوتنی په سندر و ناپه سندر:

له و فرمایشتانه وه که رابرد، ده زانین، که و اباشه ئینسان زیاتر له سهر لای
راست بځه وې، له م فرموده ده یه شدا که ئیستا ده یلین، بومان دهرده که وې، که
له سهر سک (ورگ) خهوتن، باش نیه:

{عن یعیش بن طخفة الغفاری قال: قال ابي: بینما انا مضطجع فی
المسجد علی بطني، إذا رجل یحرکني برجله، فقال: إن هذه صجعة
یُبغضها الله، قال: فنظرت، فإذا رسول الله (صلی الله علیه وسلم) }^(۱).

(یعیشی کوری (طخفة) غیفاری) ده لئ: بام گوتی: له کاتی کدا له
مزگهوت له سهر سک راکشابووم، پیاویک به به پیی جوولاندمی و، فرمووی: ثم
جوړه خهوتنه خوا رقی لی هه لدهستی، که ته ماشام کرد پیغه مبهری خواجه (صلی
الله علیه وسلم).

له نوره کومه لایه تییه کان له بهر تیشکی وه چی و عه قل دا

www.alibapir.com

AliBapir

archive.org/details/@alf

AliBapir

www.alibapir.com

AliBapir

AliBapir/علي بابير

علي بابير/AliBapir

AliBapir

www.alibapir.com

AliBapir

(۱) أخرجه الطيالسي: ۱۳۳۹، وأحمد: ۱۵۵۸۲، وأبو داود: ۵۰۴۰، وابن ماجه: ۳۷۲۳، إلا أنه قال: عن قيس بن طخفة الغفاري عن أبيه، والبيهقي في شعب الإيمان: ۴۷۲۱، والضياء: ۱۴۶، قال: إسناده صحيح، وأخرجه أيضاً: البخاري في الأدب المفرد: ۱۱۸۷.

برگه‌ی پینجه‌م: له یادی خوا بئ ئاگا نه بوون له کاتی خه و تنیشدا:

وا باشه ئینسان له کاتی خه و تنیشیدا له یادی خوا بئ ئاگا نه بئ، تا کو بیدار ده بیته وه، ئه و زیکرو دوعایانه‌ی که باسمان کردن، بیانلئ، یان هه ر جو ره زیکریکی دیکه، وهك له م فه رمووده یه دا هاتوه:

{مَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرْ اللَّهَ تَعَالَى فِيهِ، كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَرَةً، وَمَنْ اضْطَجَعَ مُضْطَجَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ تَعَالَى فِيهِ، كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَرَةً}.^(۱)

واته: هه ر که سیك له کوړو مه جلیسیك دابنیشئ، خوای به رزی تیدا باس نه کری، بو وی به گونا هو که م و کوړی {به که مته ر خه میی} داده نری و، هه ر که سیك رابکشی، بخه وئ، خوای به رزی تیدا باس نه کا، ئه و خه و تنه له لایه ن خوا وه بو ی به که م و کوړی و به که مته ر خه میی داده نری.

له نازه کسه در نه تیه کان له کانه لاس

بش همک نیر موکله انوارمل الیوماعی

AliBapir/عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR codes for Google Play and App Store

www.alibapir.com

په وشت و نه دده به کانی خه و تن و له خه وهه لسان

AliBapir/عەلی بابیر

AliBapir/عەلی بابیر

کانایی

په وشت و نه دده به کانی خه و تن و له خه وهه لسان

QR codes for social media and website

بەرگەى شەشەم: چۆنەتە مامەلە كەردن لە گەل خەون دیتەندا:

سى فەرموودان دىنەن دەربارەى خەون، چۆنكە پەغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) زۆر گەنگەى بە خەون داو، ديارە خەونەش تەنبا لە حالەتە نووستن و خەوتن داىە:

(۱) پەغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموى: {الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ اللَّهِ، وَالْحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَمَنْ رَأَى شَيْئًا يَكْرَهُهُ، فَلْيَنْفُتْ عَنْ شِئَالِهِ ثَلَاثًا، وَلْيَتَعَوَّذْ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ} (۱)

واتە: خەونى باش لە خواو دەيەو، زەرە خەون {حُلْم} واتە: زەرە خەون، يان خەونى ناخۆش، خەونى تەكەل و پەكەل، لە شەيتانە دەيە، ئنجا هەركەسەك لە خەونى دا شەتەكى بىنى، پەى ناخۆش بوو، با سى جارەن تە لە لەى چەپى بكات، {مەبەست لە (نەفث) تە (بصاق) نە، بەلكو جۆرەكە لە فەوكەردن، هەروەها با پەنا بەرەتە بەر خوا لە شەيتان، {بلى: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)} ئەو كاتە {ئەو خەونە ناخۆشەى بىنىو يەتەى} زيانى پەى ناكەيەنى. واش باشە، ئىنسان كە خەونى ناخۆشى بىنى، نەيگەرەتەو، وەك دوايى باسى دەكەين.

(۲) پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموئ: {لَمْ يَبْقَ مِنَ النُّبُوَّةِ إِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ، قَالُوا: وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ} (۱)

واته: له پیغه مبهه رایه تی، {یانی: وه حی و په یوه ندی له گهل خواداو، په یامی تایه تی خوا بو هاتن}، ته نیا دلخوشکهره کان ماون، گوتیان دلخوشکهره کان چین؟ فهرموئ: خه ونی باش.

خه ونی باش جوړیکه له وه حی، به لام دیاره پابه ندکهر (مُزِم) نیه بو که س، به لام بهر چا وړو نییه بو خا و نه که ی، به تایه ت ته گهر تهو خه ونه، پیغه مبهه ری خوی (صلی الله علیه وسلم) تیدا بیت، چونکه له فهرما یشتی دیکه دا هاتوه، ده فهرموئ: شه یتان نایه ته سهر شیوه ی من: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسِيرَانِي فِي الْقِظَةِ وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي} (۲)، واته: ههر که سیك له خه ودا منی بینی، ته وه له حاله تی بیدارییدا ده مبینی، {یانی: له به هه شت ده مبینی}.

له ریوایه ته که ی دیکه دا: {مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى أَنَّهُ الشَّيْطَانُ لَا يَتَمَثَّلُ بِي} (۳) واته: ههر که سیك له خه وندا منی بینی، ته وه به دلنیا یی منی بینیه، چونکه شه یتان نایه ته سهر شیوه ی من.

(۳) پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموئ: {إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا وَلْيُحَدِّثْ بِهَا} (وفي رواية: "فَلَا

۱ (أخرجه البخاري: ۶۶۹۰.

۲ (أخرجه أحمد: ۲۲۶۵۹، ومسلم: ۲۲۶۶، وأبو داود: ۵۰۲۳، وأخرجه أيضًا البخاري: ۶۵۹۲.

۳ (أخرجه مسلم: ۶۰۵۶.

يُحَدِّثُ بِهَا: إِلَّا مَنْ يُحِبُّ، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا، وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ} ^(١)

واتە: ھەركامیكتان خەونیکی بینی ھەزی لێی بوو، پێی خۆش بوو، ئەو ھە خۆی بەرز و ھەیه، با ستایشی خۆی لەسەر بکات و، با بۆ کەسیکی بگێڕێتەو ھە خۆشی دەوی، (لە ڕیوایەتیکدا: با تەنیا بۆ کەسیکی بگێڕێتەو، کە خۆشی دەوی)، {ئەك بۆ کەسیکی دڵنەخۆش، کە ھەسوودی پێ دەبات و ڕقی لێیتەتی}، بەلام ئەگەر جیا لەو ھە بینی، {شتیکی بینی کە پێی ناخۆش بوو، ھەزی پێ نەدەکرد}، ئەو ھە شەیتانەو ھەیه، با پەنا بەخوا بگێڕی لە شەرو خراپەیی ئەو خەونەو، با بۆ کەسیشی نەگێڕێتەو، زیانی پێ ناگەییەنی.

واتە: با دلی خۆی لەسەر ئەو ھەسپینی، کە قازانچ و زیان ھەمووی بەدەست خۆی پەرورەدگارەو، با دلی خۆی پێو ھەسەو ھەش نەکاو، خۆی پێو ھە نەرەھەت نەکا، ئەگەر نا ئامانجەکی شەیتان دیتە دی، شەیتان بۆیە لە خەون دا شتی ناخۆشت پێشان دەدا، بۆ ئەو ھە سەرقات بکات و، دلت نەرەھەت بکات و، پری بکات لە خۆتو ھە خەیاڵی خراپ، ئنجا کە تۆ لە دلی خۆتدا زۆرت ھینا و بردو، ھەسابت بۆ کرد، ئەو ھە مانای وایە ئامانجی شەیتان ھاتۆتە دی.

ئە نۆرە كۆمەلە تەبىئەكان لەبەر تەشكى وەھبى و عەقلى دا

بە نەمەم نەزەر مەواھىبە ئالەمى

Alibapir/علي بابير

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Alibapir/علي بابير

Alibapir/علي بابير

Alibapir/علي بابير

Alibapir/علي بابير

Alibapir/علي بابير

Alibapir/علي بابير

Alibapir/علي بابير

ئەدەب و ڕەوشتە کۆمەڵایەتییەکان
لەبەر تیشکی ڕەحیمی و عەقل دا

ئالقای بیست و شەشەم :

ڕەوشت و ئەدەبەکانی مامەڵە لەگەڵ حاله‌تی سەرەمەرگا و مردووان دا

بەرێزان!

ئەم بابەتە، وەك هەموو بابەتەکانی دیكە گەرم و هەستیارەو،
هەستیارییەکی تایبەتیشی هەیە، ئیتمەش هەولەدەهین بە
کورتیی و پوختیی، ئەو ئەدەب و ڕەوشتانەی کە پێویستە ڕەچاو
بکەین، بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ حالەتی سەرەمەرگدا، چ ئینسان
خۆی بێ، چ غەیری خۆی. لە حالەتی سەرەمەرگدا ببینی،
هەروەها کەسانێک کە لەسەر مردنن یاخود مردوون، چۆن
مامەڵەیان لەگەڵدا بکات؟ لەوبارەوێ چەند ئەدەب و ڕەوشتێک
باس دەکەین، ئەویش لە شەش (٦) بەرگەدا:

بەرگەى يەكەم: لەكاتى سەرەمەرگدا چى بگوترى؟

(۱) پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى: (إِذَا حَضَرْتُ الْمَرِيضَ أَوْ الْمَيِّتَ، فَقُولُوا خَيْرًا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ...) ^(۱)

واتە: ئەگەر لەلای ئەخۆشێك یان مردوویەك ئامادەبوون، {واتە: لەلای كەسێك كە خەریكى مردنە، لەسەرەمەرگدايە}، قسەى باش بكەن، چونكە فریشتەكان (ئامین) دەكەن بۆ ئەوەى ئیو. دەیلێن.

واتە: دوعا بكەن، چونكە ئەگەر لەوكاتەدا داوايەك لە خواى پەرورەدگار بكەن، فریشتەكانیش دەلێن: خوايە قبوڵی بكە، بۆيە قسەى باش بكەن و دوعای خیر بكەن.

(۲) فەرمايشتیكى دیکە لەوبارەو، پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموى: {لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ} ^(۲).

واتە: مردووەكانتان، {ئەوانەى كە لەسەرەمەرگدان، بەرەو مەرگن}، (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) یان فیڕبەكەن، وا بكەن وشەى (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) دووبارە بكەنەو، یانى: بیجگە لە خوا هیچ پەرستراویكى بە هەق نیە، چونكە وەك پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەفەرمايشتیكى دیکەدا دەفەرموى: {مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ} ^(۳)

واتە: هەركەسێك دوا قسەى كە لە دنیا دەردەچى، بریتی بى لە گوتنى: (لَا

(۱) أخرجه مسلم: ۹۰۹، وأبو داود: ۳۱۱۵.

(۲) أخرجه مسلم: ۹۱۶.

(۳) أخرجه أبو داود: ۳۱۱۶، والحاكم (۳۵۱/۱)، وقال: صحيح الإسناد.

إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) ده چيته به هشت.

بویه و اباشه نه وانه ی که به د هوری نهو که سه و هن، که له گیانه لا دایه و، نیشانه کانی مردنی لی د هر که و تون، به شینه یی و، به شیوازیکی جوان و میهره بانانه، داوای لی بکن، که (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) دووباره بکاته و، بو نه و هی و بهر نهو موژد هیه ی پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) بکه و ی.

برگه ی دووهم: له کاتی مردنی کهس و خوشه ویستیګ دا، چی بگوتری و بکری؟

کاتیګ ئینسان مردوی لی د همری، خوشه ویستیګی لی د همری، نه میش نه د ه ب و په وشتیګی جوانی بو دانراوه، وهک لهم ده قوه دیاره:

(۱) { عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)، يَقُولُ: مَا مِنْ عَبْدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، اللَّهُمَّ أَجِرْنِي فِي مُصِيبَتِي، وَأَخْلَفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا، إِلَّا أَجَرَهُ اللَّهُ فِي مُصِيبَتِهِ، وَأَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا، قَالَتْ: فَلَمَّا تُوْفِّي أَبُو سَلَمَةَ، قُلْتُ كَمَا أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَأَخْلَفَ اللَّهُ لِي خَيْرًا مِنْهُ: رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) }^۱.

واته: (أم سلمة) (خوالی رازی بی) که یه کیکه له هاوسه به ریزه کانی پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم)، ده لی: گویم له پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بوو، ده یفه رموو: هیچ به نده یه کی خوا، به لایه کی به سه ر نایه ت، {مردوویهک، خوشه ویستیګی لی بمری} و، بلای: نیمه هی خوا یین و، بولای خواش

دەگەر پێنەوه، ئەى خوايە! لەو بەلەيه مەدا پاداشتەم بەدەوهو، باشتەرم پى بەدە، {هەرکەسيك وابلى}، خوا پاداشتەى دەداتەو. لە بەرامبەر بەلەيه كەى داو، لەو نىعمەتەش كە لىي وەرگرتۆتەوه باشتەرى پى دەبەخشى.

(أم سلمة) دەلى: كاتيك (أبو سلمة)ى {هاوسەرم} وەفاتى كرد، ئەوهى كە پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمانى پيكرەم، گوتم، خواش (سبحانہ وتعالى) چاكتر لە (أبو سلمة)ى پى بەخشيم، كە بریتى بوو لە پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، {پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) داخوازیی كردو، هاوسەرگيریى لەگەڵدا كرد}.

(٢) لەوبارەوه كە ئايا ئەگەر ئینسان كەسيك بپینى، بمرى، بەتايبەت عەزیزو خۆشەويستىكى بى، فرميسكى بى، دلى تەنگ بى، چۆنەو، دەبى چۆن مامەلە بكات؟ لەو بارەشەوه، با سەرئەجى ئەم فەرموودەيه بەدين:

{عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) دَخَلَ عَلَى ابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ، وَهُوَ يَجُودُ بِنَفْسِهِ، فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) تَذَرَفَانِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟، فَقَالَ: يَا ابْنَ عَوْفٍ! إِنَّهَا رَحْمَةٌ، ثُمَّ اتَّبَعَهَا بِأُخْرَى، فَقَالَ (صلی اللہ علیہ وسلم): إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ، وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يُرْضِي رَبَّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ} (١)

ئەنەس (خوالەى رازى بى) دەلى: پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەكاتىكدا ئىبراھیمی كورى لە گيانەلادا بوو چوو بو لای و، پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) چاوەكانى فرميسكيان پيدا هات، (عبدالرحمان)ى كورى عەوف، پىي گوت: ئەى پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، تۆش دەگرى؟ فەرمووى: ئەى كورى عەوف!

ته وه به زه بیه له دلی مۆر قدا، دوا یی فرمی سکی کی دیکه شی هات، {یا خود هه ندی کی دیکه ش گریا} و، فه رموی: چاو فرمی سک ده پیتی و، دل غه مبار ده بی، به لام هیچ شتی نالین، مه گهر ته وه ی که په روه ردگار مان لی پازی بی، ته ی تیرا هیم! نیمه به هو ی جیا بوونه وه کوچی تو وه، دلته نگ و خه مبارین.

برگه ی سییه م: شو ردن و کفن کردن و نویژ له سه رکردن و به خاک سپاردنی مردوو:

ته ده بی کی دیکه ی مامه له له گه له مردودا، ته وه یه که مسولمانان پیویسته مردوو بشون و، کفنی بکه ن و، نویژی له سه ر بکه ن و، به خاکی بسیرن.

(۱) له باره ی شو ردنه که یه وه، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فه رموی: {مَنْ غَسَلَ مَيِّتًا فَكُتِمَ عَلَيْهِ، غُفِرَ لَهُ أَرْبَعِينَ مَرَّةً}¹.

واته: هه ر که سی ک مردوویه ک بشوات و، ته گهر که مو کوپی و عه بی کی لی بینی {له جهسته ی دا}، په نهانی بکات و، باسی نه کا، خوا چل که ره تان لی ده بووری، {یانی: له چل گونا هی ده بووری}.

به لی ته ده بی کی به رزه که سی ک که مردوو ده شوات و، ده بینی نو قسانیه ک له جهسته ی دا هه بو وه، هه موو که س پی نه زانیوه، نابی باسی بکات.

۲/أ) به نسبه ت نویژ له سه رکردنی وه، که وه ک چون شو ردنی فه رزی کیفایه یه و، هه ر که سی ک که ده رمی، پیویسته مسولمانان بیشون، به هه مان شیوه: کفن کردنی و نویژ له سه ر کردنی شی، هه ر فه رزی کیفایه ن، ئنجا له باره ی

۱) أخرجه الحاكم في المستدرک: ۱۳۰۷، وقال: هذا حديث صحيح على شرط مسلم و لم يخرجاه.

نویژ له سهر کړدنیه وه، پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی: {مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يَصْلَى عَلَيْهَا، فَلَهُ قِيرَاطٌ، وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ، فَلَهُ قِيرَاطَانِ، قِيلَ: وَمَا الْقِيرَاطَانِ؟ قَالَ: مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ} ^(۱).

واته: هه رکه سی ثاماده ی جهنازه {تهرم} ټک بوو، تاکو نویژی له سهر ده کړی، شهوه به نه ندازه ی قیراتی ټک پاداشتی هیه، به لام هه رکه سی ټک ثاماده ی تهرمی ټک {جهنازه یه}، بوو تاکو به خاک ده سپیږدی، به نه ندازه ی دوو قیرات پاداشتی هیه، گوترا: شهوه دوو قیراته چین؟ فهرمووی: وهک دوو چیا ی مهزن وان، {به نه ندازه ی دوو چیا ی مهزن پاداشتی هیه}.

۲/ب) هه ر له باره ی نویژ له سهر مردوو کړدنه وه، پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی: {مَا مِنْ مَيِّتٍ فَيُصَلَّى عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلَغُونَ مِئَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ، إِلَّا شَفَّعُوا فِيهِ} ^(۲).

واته: هیچ مردوویه ک نیه، کومه ټک له مسولمانان نویژی له سهر بکه، که ژماره یان بگاته سه د (۱۰۰) کهس، هه موویان تکای بو بکه، {به دل بو ی بپارینه وه}، مه گهر خوا ده یانکاته تکاکاری. واته: تکاو شه فاعی شهوان بو شهوه مردووه قبول دهکا.

۲/ج) هه ر لهو باره وه فهرمووده یه کی دیکه ش هیه، پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی: {مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَاجَازَتَهُ أَرْبَعُونَ رَجُلًا، لَا يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا، إِلَّا شَفَّعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ} ^(۳).

۱) أخرجه البخاري: ۱۳۲۵، ومسلم: ۹۴۵.

۲) أخرجه مسلم: ۹۴۷.

۳) أخرجه مسلم: ۹۴۸.

واته: هیچ پیاویکی مسوڵمان نیه، {دیاره کوڤه‌که هی پیاوان بووه، وهك زۆر جار ده‌لێین، ته‌گه‌رنا بۆ ئافره‌تیش هه‌روایه‌}، کاتیك كه ده‌مری چل (۴۰) پیاو نویژی له‌سه‌ر بکه‌ن، كه هیچ کامیان هاوبه‌ش بۆ خوا دانه‌نی، مسوگه‌ر خوا ده‌یانکاته تکا‌کارو، تکا‌ی ئه‌وان له‌باره‌ی ئه‌و پیاوه‌وه قبوڵ ده‌کات.

۲/د) له‌باره‌ی دوعا‌کردنه‌وه بۆ مردوو، له‌کاتی‌کدا كه نویژی له‌سه‌ر ده‌کری، یان دوعای بۆ ده‌کری، پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: {إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ، فَأَخْلَصُوا لَهُ الدُّعَاءَ} (۱).

واته: هه‌رکاتیك نویژتان له‌سه‌ر مردوو کرد، {یان مه‌به‌ست له نویژ بۆ پارانه‌وه‌یه‌}، به‌دڵسۆزیی و له دڵه‌وه، له ناخه‌وه بۆی بپارینه‌وه.

۳) له‌وباره‌وه كه پیویسته مردوو زوو به خاك بسپی‌دری، كه ئه‌وه‌ش په‌وشت و نه‌ده‌بیکی به‌رزی مامه‌له‌یه له‌گه‌ل مردوودا، پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: {أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ، فَإِنْ تَكَ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تَقْدُمُونَهَا، وَإِنْ يَكُ سَوَى ذَلِكَ، فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ} (۲).

واته: خیرایی بکه‌ن له به‌خاکسپاردنی جه‌نازه‌دا، ئنجا ته‌گه‌ر چاک بی {ئه‌و جه‌نازه‌یه‌}، {واته خاوه‌ن ئیمان و کرده‌وه‌ی باش بی}، ئه‌وه ئیوه به‌ره‌و چاکه ده‌یبه‌ن، {زوو به‌خاکی ده‌سپی‌رن و به‌ره‌و خیرو چاکه ده‌چی}، و ته‌گه‌ر پیچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌ش بی، {واته: خراپ بی}، ئه‌وه شه‌رو خراپه‌یه‌که زوو له‌سه‌ر ملی خۆتانی لاده‌به‌ن.

۱) أخرجه أبو داود: ۳۱۹۹، وحسنه الألباني.

۲) أخرجه البخاري: ۱۳۱۵، ومسلم ۹۴۴.

ئەدەب و پەشتىكى دىكەي مامەلە لەگەل مردودا، ئەوئە، مردوويەك كە دەمرى، ئەگەر قەرزدار بى، واباشە نزيكەكانى، ياخود مسولمانان خۆبەخشانە، قەرزەكەي بۆ بدەنەو.

(۱) چونکہ پیغمبر (صلی اللہ علیہ وسلم) دہ فہ رموی: {نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ} (۱).

واته: پرووحي مسؤلان پيويسته به قهرزه كهيوه، ههتا قهرزه كهي له جياتي ددرتته وه.

جاری وا هه‌بوو: پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) که‌سی‌ک قه‌رزدار بووبی نو‌ی‌تری له‌سه‌ر نه‌کردوه.

(۲) جاريك پرسى: ئايا ئەو كەسەي وەفاتی كرده قەرزدارە؟ گوتیان: بەلئى، فەرمووى: نوپژى لەسەر بكن، يەكيك لە ھاوولان گوتى: ئەي پيغەمبەرى خوا! (صلی اللہ علیہ وسلم) قەرزەكەي لەسەرمەن، بۆي دەدەمەو، فەرمووى: قەرزەكەي بۆ دەدەيەو؟ گوتى: بەلئى، ئنجا بۆ خوێ نوپژى لەسەر كرد. (۲)

هه‌ڵبەتە پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ ئەوێ بوو، تەمبییان بکات و، مسوڵمانان فیڕ بکات، هه‌ولبەدن قەرزدار نەبن و، بە قەرزداریی نەمرن، خۆیان نەخەنە بن قەرزو قۆڵۆه.

(١) أخرجه الترمذی ١٠٧٨، وقال: حسن.

(٢) أخرجه الطبراني في الكبير: ٨٠٧٥.

برگه ی پینجه م: پرووحي مردوو یه کسهر دواي کیشرانی له قوناغی
به رزه خدا، له به ههشت یان دۆزه خ دا ده بی:

{ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كُنَّا فِي جَنَازَةِ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ، فَأَتَانَا
النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ، وَمَعَهُ
مُخَصَّرَةٌ، نَكَّسَ، فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِمُخَصَّرَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ، إِلَّا وَقَدْ
كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ، وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ!
أَفَلَا نَتَكَلَّمُ عَلَى كِتَابِنَا؟ فَقَالَ: اْعْمَلُوا فَكُلَّ مُيَسَّرٍ لَهَا خُلِقَ لَهُ }^(۱).

واته: عه لی کوری ئه بی تالیب (خوالی یازی بئ) ئاموزای پیغه مبه ر، ده لی:
ئیمه له به خاکسپاردنی جه نازیه کدا بووین، له (بقیع الغرقد)، {قه برستانی
به قیغ مه شه وره له مه دینه}، پیغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) هات بۆلامان و
دانیش تو، ئیمه ش له ده وری دانیش تین، گۆچانیکی پی بوو، گۆچانه که ی له
زه ویه وه ده ژهنی، {خوی پی ده خافلانده} و، سه ریشی نه وی کرد بوو، دوا یی
فه رمووی: هیچ کام له ئیوه نیه، مه گه ر شوینی له ئاگری دۆزه خ و، شوینی له
به هه شتدا، دیاریی کراوه، خه لکه که ش گوتیان: ئه ی پیغه مبه ری خوا! (صلى الله
عليه وسلم) ئایا پشت به و نووسینه نه به ستین، {مادام نووسرابی و تۆمار کرابی،
لی گه ریپین له کرده وه}؟، فه رمووی، نه خیر کرده وه بکه ن، چونکه هه ر
کامیکتان ئه و جوړه کرده وه یه ی بۆ ئاسان ده کری، که بگوئجی له گه ل ئه و
شوینه دا که بۆی دروستکراوه، واته: تۆ به کرده وه که ی خۆت ده زانی: داخۆ کویت
بۆ نووسراوه؟ ئه گه ر کرده وه ی باش بکه ی، دیاره به هه شتت بۆ نووسراوه و، ئه گه ر

كردەوێى خراب بکەى، ديارە دۆزەخت بۆ نووسراوە، کردەوێکەى خۆت، ئاويىنەى سەرئىمامەکەى خۆتە، کردەوێى خۆتە، ئاويىنەى قەدەرى خوايە.

بەرگەى شەشەم: هەركەس مرد، کردەوێى دەبرى، مەگەر لە چەند رێپەیکەر:

بەلگەى ئەوەش ئەو فەرمودەيە، كە پيغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموى: { إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ }^(۱).
واتە: مەروەفەى كە مرد، کردەوێى چاكەكانى دەبرى، دەپچرپى، مەگەر لە سى رێپەیکەر، { لە سى رێپەیکەر کردەوێى چاكى هەر بۆ دەنووسى و، پاداشتى هەر بۆ دەچى }.

۱- (صَدَقَةٌ جَارِيَةٌ) خێرىكى بەردەوام: { رێپەیکەى چاكکردو، پردیكى چاكکردو، مەزگەوتىك، قوتابخانەيەك، نەخۆشخانەيەكى دروستكردو، هەتا ئەو شتە بىنى، خێرو پاداشتى بۆ دەچى }.

۲- (عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ) زانيارىيەكى بەهەرەليوەرگىراو، { كتيبي نووسيو، قوتابى پى گەياندوون، خەلكى شارەزا كردو، تاكو ئەو زانيارىيە بىنيتهو، ئەويش خێرو پاداشتى بۆ دەچى }.

۳- (وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ) مندالێكى صالح كه بۆى بپارێتەوه، {ئىجا ئەو مندالە، چ كۆر، چ كچ، بۆى بپارێتەوه، يان ھەر طاعەتيك ئەنجام بدات، ئەو بابو داىكه لەخێرو پاداشتى ئەو مندالەياندا بەشدارن}.

ھەلبەتە پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) وەك نمونە ئەو سייھى ھیناونەوه، ئەگەرنا لە فەرمايشتى دىكەداو، بەعقل و سەلىقەش دەزانى، كه دەگونجى شتى دىكەش ھەبى، كه لەدواى مردن، بپیتە ھۆى ئەوھى مەرف خێرو پاداستى بەردەوام بۆ بچیت.

بەگەڕێ بۆ ماڵپەڕەکە

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

ماڵپەڕ: www.alibapir.com

AliBapir/عەلى بابىر

ماڵپەڕى مەكتەبى ماموسى عەلى بابىر

لە ژێرە كۆمەڵەپەشتەكانى مەكتەبەكانى
بەشەكەم ئىز موافق التوافق الاسلامى

نه دهب وړه وشته کومه لایه تیسیه کان
لږ برتیشکی وړه چی وغه قل دا

ثالقمی بیست و حه و تمه :

ړه و شت و نه د ه به کانی تازیو سهره خوشی

به پړان!

لهم ثالقمیه دا نه و نه د ه ب و ړه و شتانه ی که پیو یستن، بو
دل دانه و هی که سیك، که مردووی لی د ه مری، یا خود هه
به لایه کی به سهردی و، سهره خوشی لی د ه کری و، دلی
ده دریتنه وه، ده خهینه پروو، نه ویش له سی برگهی پوخت و
گوشراودا:

بەرگە ی یەكەم: پێگە و گەرنگی سەرخۆشیی لیكردن و دلدانەوه:

(۱) یەكەمین دەق كە لەو بارەوه دەیهێنینەوه، ئەم دەقی سوننەتە: {عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: أَرْسَلَتْ ابْنَةُ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم): أَنْ ابْنِي قَدْ احْتَضَرَ فَأَشْهَدُنَا، فَأَرْسَلَ يُقْرَأُ السَّلَامُ، وَيَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ مَا أَخَذَ، وَلَهُ مَا أُعْطِيَ، وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُّسَمًّى، فَلْتَصْبِرْ، وَلْتَحْتَسِبْ، فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ تُقَسِّمُ عَلَيْهِ لِيَأْتِيَنَهَا، فَقَامَ وَمَعَهُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ، وَمَعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَأَبِي بْنُ كَعْبٍ، وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَرَجَالٌ (رضي الله عنهم)، فَرَفَعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) الصَّبِيَّ فَأَقْعَدَهُ فِي حَجْرِهِ، وَنَفْسُهُ تَتَقَعَّقُ، فَقَاضَتْ عَيْنَاهُ، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا هَذَا؟ فَقَالَ: هَذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ - وَفِي رِوَايَةٍ: فِي قُلُوبِ مَنْ شَاءَ مِنْ عِبَادِهِ - وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مَنْ عِبَادِهِ الرَّحَمَاءُ } (۱).

واتە: ئوسامە ی کۆری زەید، {کە بە خۆشەویستی کۆری خۆشەویست، (الحبُّ بِنِ الْحَبِّ) ناودارە، چونکە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەم زەیدی کۆری حاریسە ی زۆر خۆشویستو، کە کاتی خۆی لەسەر دەمی پێش پێغەمبەراییەتییدا کردوویەتی بە کۆری خۆی، کە کۆیلە بوو، دوایی ئازادی کردو، هەم ئوسامە ی کۆریشی زۆر خۆشویستو، {خوا لەخۆی و بابی (زای بن) دەلی: کچی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) {پروونی نەکردۆتەو کامیانە؟ بەلام بەدلیایی (فاطمە) نەبوو، یان (زینب) بوو، یان (أم کلثوم) بوو، یان (رُقیة) بوو، (خوا

لینان (ازی بی) ، ناردی بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) که: کور! کهم له گیانه‌لادیه، تۆش ئاماده‌به له‌لامان، پیغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) وه‌لامی بۆ ناردوه، که سه‌لامت لی بی و، پیشی فهرموو: که خوا ته‌وه‌ی وه‌ریگری، هی خو‌یه‌تی و، ته‌وه‌ش که ده‌یبه‌خشی، ههر هی خو‌یه‌تی و، هه‌موو شتی که له‌لای خوا کاتیکی دیاریکراوی هه‌یه، با خو‌راگر بی و، پاداشتی ته‌و به‌لاو موسیبه‌ته‌ی له‌ خوا بوی.

به‌لام دووباره کچه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری (صلی الله علیه وسلم) ناردیه‌وه {نوینه‌ری ناردوه} و، سویندی خواردبو، که ده‌بی، ههر بیّت {ئاماده‌ی بیّت و ته‌شریفی بی}، ئیدی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) هه‌لساو، سه‌عدی کورپ عوباده‌و، مو‌عادی کورپ جه‌به‌لو، ئوبه‌ی کورپ که‌عبو، زه‌یدی کورپ ثابیت و، پیاوانیکی دیکه‌ش له‌ هاوه‌لان (خوالینان (ازی بی) له‌ خزمه‌تی دا چوون، که‌چوون مندا‌له‌ که بۆ لای پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) به‌رزکرایه‌وه، {واته‌ خستیانه باوه‌ش و کۆشی}، ته‌ویش له‌ کۆشی خویدا داینیشتاند، له‌و حاله‌ته‌دا گیانی ده‌دا، پیغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) چاوه‌کانی فرمی‌سکیان پیداهات، سه‌عدی کورپ عوباده‌ گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا! (صلی الله علیه وسلم) ته‌مه‌ چییه؟ فهرمووی: ته‌مه‌ به‌زه‌ییه‌ که خوا له‌دلی به‌نده‌کانی دا دایده‌نی. {له‌ ریوایه‌تی‌کدا فهرمووی: ته‌مه‌ به‌زه‌ییه‌ که خوا له‌دلی ههرکه‌س له‌ به‌نده‌کانی دا که بیه‌وی دایده‌نی} و، به‌دلنیایی خوا به‌زه‌یی به‌و به‌ندانه‌ی دا دیته‌وه، که ته‌وانیش به‌ به‌زه‌یین له‌ گه‌ل غه‌یری خو‌یاند.

که‌واته‌ مرو‌ف ده‌بی که‌سی که به‌لایه‌کی به‌سه‌ردی، یان عه‌زیزو خوشه‌ویستیکی ده‌مری، به‌پیی توانا بچیت دلی بداته‌وه‌و، وره‌ی وه‌به‌رنی و، ئاگای لی بی.

پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) یەكەجار نەچووە، بەلام دواوی كە كچەكە زۆر
وہلامی ناردوہو سویندی خواردوہو، داکۆکیی کردوہ، ئنجا تەشریفی چووہو،
مندالەكەى خستۆتە كۆش و باوہشیو، لە كۆش و باوہشی ویدا گیانی داوہ.

(۲) دەقیكى دیکە لەوبارەوہ:

{لما قتل جعفر بن أبي طالب، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم): اصْنَعُوا
لَالِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَإِنَّهُ قَدْ أَنَاَهُمْ أَمْرٌ شَعَلَهُمْ} ^۱.

جەعفەرەى كۆرى ئەبى تالیب (خوالئى ڕازى بى) دواى (زید بن حارثە)
فەرماندەى سوپای مەسولمانان بوو، لە جەنگى (مۆتە) دا، ئیستاش گۆرەكەى
لەوێیە، هى (زەید) و هى (جەعفەر) یش و هى (عبدالله) ی كۆرى (رواحە) ش،
هەرسێکیان یەك لە دواى یەك لەوێ شەهید بوون و، دواى خالیدی كۆرى وەلید
(خوالئى ڕازى بى)، تاکتیکى جەنگى گۆرى و، بەشیوەیەکی زیرەكانە ئەو سى
هەزار (۳,۰۰۰) كەسەى دەرباز کرد، لە ئابلووقەى ڕۆمەكان و عەرەبە
بە کرێگیراوەكان (المرتزقة)، كە لە گەل ڕۆمەكان دا بوون، كە لە هەندیک
ریوایەتاندا هاتوہ: ڕۆمەكان ژمارەیان سەد هەزار (۱۰۰,۰۰۰) كەس بووہو،
عەرەبە مورتەزىقەکانیش، كە لە گەل ڕۆمەکاندا بوون، ئەوانیش ژمارەیان سەد
هەزار (۱۰۰,۰۰۰) كەس بووہ، واتە دوو سەد هەزار (۲۰۰,۰۰۰) كەس
لەبەرەمبەر سى هەزار (۳۰۰۰) كەسدا، بەلام ئەوہ بوو كە خالیدی كۆرى وەلید
(خوالئى ڕازى بى) دواى ئەوہى سى فەرماندەكانى مەسولمانان شەهید دەبن، ئەو
سوپا ئابلووقە دراوہو گرفتارە، دەرباز دەکا.

(۱) أخرجه أبو داود: ۳۱۳۲، والترمذي: ۹۹۸ وصححه الألبانى في صحيح الجامع: ۱۰۱۵.

ئنجاکاتیڭ که جه‌غفهری کورپی ته‌بی طالیب کوژرا، {که ئاموزای بوو}، پیغه‌مبهر (صلی الله علیه وسلم) فهرمووی: خواردن بۆ مائی جه‌غفهر ئاماده بکه‌ن، چونکه به‌لایه‌کیان به‌سهره‌هاتوه، وه‌زعیکیان به‌سهره‌هاتوه سهرقائی کردوون، که نه‌یانپه‌رژیتته سهر خواردن ئاماده‌کردن.

(۳) فهرمايشتیڭی دیکه له‌و باره‌وه، که بۆمان باسی خیرو پاداشتی دل‌دانه‌وه‌ی خاوه‌ن موسیبه‌ت ده‌کا، پیغه‌مبهر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فهرمووی: {مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعْزِي أَخَاهُ بِمُصِيبَةٍ، إِلَّا كَسَاهُ اللَّهُ مِنْ حُلَلِ الْكَرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ} (۱)

واته: هیچ پرواداریڭ دل‌ی برایه‌که‌ی خو‌ی ناداته‌وه، که به‌لایه‌کی به‌سهره‌هاتوه، مه‌گهر خوا له‌ پۆشاک‌ی رپژ لیڭرتنی ده‌کاته به‌ر (پیده‌پۆشی)، له‌پۆژی قیامه‌تدا، واته: پۆشاک‌ی رپژو حورمه‌ت به‌ ههرکه‌سیڭ ده‌پۆشی، به‌هۆی ته‌وه‌وه که دل‌ی برایه‌کی مسو‌لمانی داوه‌ته‌وه، {یان دل‌ی خوش‌کیڭی مسو‌لمانی داوه‌ته‌وه}، وه‌ک زۆرجار گوتوومانه: دیاره‌ کۆره‌که کۆری پیاوان بووه، بۆیه پیغه‌مبهر (صلی الله علیه وسلم) وایفه‌رموووه، جاری واش هه‌یه که باسی ئافره‌تانیش ده‌کات، هه‌روه‌ها جاری وایه باسی مرو‌ف ده‌کات به‌ گشتی، چ پیاو‌بی، چ ئافره‌ت.

بەرگەى دووھەم: ئامۇزگارىى كەرنى تازىەداران كە خۇيان لە نەرىتى نەفامانە بپارىزن:

ئەدەبىكى دىكەى مامەلە لە گەل قەزىەى تازىەو سەرەخۇشىى و دلدانەوئەدا،
ئەوئەى كە وەك پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئامازەى پى دەكا، كە دەبى خۇ
بپارىزى لە چەند رەۋشت و رەفتارىكى نەفامىى، دەفەرموى:
{لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ}
(۱)

واتە: ھەركەسىك لە پرومەتى خۇى بدات {پرومەتى خۇى برىتەو} و،
يەخەى خۇى دابدېرى و، وەك سەردەمى نەفامىى بە مردوو ھەلەلەى، لە ئىمە
نىە.

لە ئىمە نىە: واتە لەو ئاكارو رەفتارانەدا لە ئىمە نىە، چونكە مسولمانان
لەبەرەمبەر تاقىكەرنەوئەى خوادا، لەبەرەمبەر بەلەو موسىبەتەكانى خوادا،
خۇراگەن، پشوو درىژن، ناشوكرىى ناكەن و، رەۋشت و ئەدەبە بەرزەكانى
مسولمانەتى رەچاو دەكەن، نەك عادەت و نەرىتى نەفامىى، كە بەداخەو
ئىستە لە زۆر شوئىنى عالەمى ئىسلامىى دا، نەفەر بەكرى دەگىرى بۆ
پىئەلەگوتنى مردوو، بۆ شىن گىران، كە بىگومان ئەو شتىكى نەفامانەىە.

ئىنجا كەسىك كە بەشدارى تازىەو سەرەخۇشىى دەبى، دەبى بۆ ئەو بەشدار
بى، كە دلىان بداتەوئەو، ئامۇزگارىيان بكات، بەرچاوىيان رۆشن بكاتەوئەو،
ورەيان وەبەرنى، ئەو شتىكى پەسندەو ئەوئەش دلدانەوئەى، نەك بە پارە

شینیان بو بگریږي، زیاتر دلیان بریندار بکات و، به مردووه که هه لابلې و نه وانیش زیاتر بورو وژینی و، زیاتر بگریه و نار هه تی دهرېرن!

برگه سییه م: وپرای کوژراوی ریږی خوا، چهند جوړه مردوویه کی دیکه ی برواداریش شهیدن:

به لگه ی ته و هه که گوتمان، ته م فه رمایشته ی پیغه مبه ره (صلی الله علیه وسلم) که ده فره موی: {الشَّهْدَاءُ سَبْعَةٌ سَوَى الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: الْمَطْعُونُ شَهِيدٌ، وَالْغَرَقُ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ ذَاتِ الْجَنْبِ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ شَهِيدٌ، وَالْحَرْقُ شَهِيدٌ، وَالَّذِي يَمُوتُ تَحْتَ الْهَدْمِ شَهِيدٌ، وَالْمَرْأَةُ تَمُوتُ بِجَمْعٍ شَهِيدٌ} (۱).

واته: جگه له کوشتنی ریږی خوا، {که سیږ که له مهیدانی جهنگدا ده کوژری}، شهیده کان هه و تن:

- (۱) ته و که سه ی به کولیرا (طاعون) ده مری.
- (۲) ته و که سه ی له ئاودا ده خنکی.
- (۳) ته و که سه ی که به ده ردی که له که (ذَاتِ الْجَنْبِ)، وا پی ده چی ریږی له کویره بووبی.
- (۴) ته و که سه ی که به زگ نیسه ده مری.
- (۵) ته و که سه ی که به سووتان ده مری.
- (۶) ته و که سه ی که له ژیر خانوودا، یان چیدا، یان گردیکی به سه ردا ده روخی، خنده قیگی به سه ردا ده روخی، یان بیریک.

(۱) أخرجه مالك: ۵۵۲، والنسائي: ۱۸۴۶، وأبو داود: ۳۱۱۱، وصححه الألباني.

(۷) ئافرەتیش كە لەسەر مندال دەمرى.

لێرە دەش پرايدە گەينم: كە بە تەئكىد پيغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەمانەى وەك نمونەى رۆژگارى خۆى هيناون، ئەگەرنا ئيستا كەمتر وايە خەلك بە پيخۆلە كۆيرە بمرى، چونكە چارەسەر دەكرى، كەمتر وايە خەلك، بۆ ويئە: بە بن خانو بكهوى، يان بەبن بىر بكهوى، بەلام ئيستا بەرپووداوى سەيارە دەمرى، بەرپووداوى تەيارە دەمرى، بەرپووداوانەى ديكە دەمرى، بۆ ويئە: كرىكار لە شوپىنى بەرز بەردەبىتەو، بۆيە بە تەئكىد، ئەوانەى پيغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هيناونى، ئەو حەوتە، حەوت جوړە مردن لە رۆژگارى ئەودا، كە ئەگەر تەماشايان بكەين، هەموويان مردنى كت و پرن.

ئىنجا لە فەرمايشتيكى ديكەى پيغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) هاتو، {مَوْتُ الْفَجَاءَةِ رَاحَةً لِلْمُؤْمِنِ، وَأَخْذَةٌ أَسْفٍ لِلْفَاجِرِ} ^(۱)، واتە: مردنى كت و پىر بۆ برودار ئاسوودەيە، بۆ تاوانبار پەشيمانىيە، چونكە: فرياي هيج ناكەوى.

بۆيە من پيىم وايە، ئەوانەش كە بەرپووداوى سەيارە، بەرپووداو كارەساتەكانى ديكەش دەپۆن، ئەوانەش بە تەئكىد، ئەگەر ئەهلى ئيمان بن - كە شەهيدى تەنيا بۆ ئەهلى ئيمانەو، ئەوئەى ئيمانى نەبى، حيسابى جيايە - بەشەهيد دادەنرين، واتە: شەهيدى قيامەتى، چونكە لەرووى پاداشتى قيامەتتەو، ئەو نازناو هيان وەرگرتو، ئەگەرنا لەرووى مامەلەى ديكەو هەروەك مردووانى ديكە مامەلەيان لەگەلدا دەكرى، واتە: دەشۆرين و كفن دەكرين و نووتيان لەسەر دەكرى.

(۱) أخرجه أحمد: ۲۵۰۸۶، والبيهقي: ۶۳۶۴، عن عائشة رضي الله عنها، تعليق شعيب الأرناؤوط : إسناده

واه عبيد الله بن الوليد الوصافي متروك وعبد الله بن عبيد الله بن عمير لم يسمع من عائشة.

د دهب وړه وشته کومه لایه تیسیه کان
لږ برتیشکی وړه چی وده قل دا

ثالقہی بیست و هه شتم :

ړه وشت و ئه دهبه کانی مامه له
له گهل څو کمران و بهر پرسان دا

له نوره کوملار په نيوکان له کابل څخه
نن مه کم پر مواقع التواصل الاجتماعي

ډاگه پلندي مکتبه یی موسساته علی بابیر

AliBapir/علي بابیر

archive.org/details/@alibapir

علي بابیر/ AliBapir

ډاگه پلندي مکتبه یی موسساته علی بابیر

AliBapir

ډاگه پلندي مکتبه یی موسساته علی بابیر

بە ڤێزان!

ئایا مسوڵمانان دەبێ چۆن مامەلە بکەن لە گەڵ
 حوکمرانان و بەرپرساندا، کەسانیک، کە مشووری
 کاروباریان بوو دەخوون و، کاروباری ولات
 هەڵدەسوورینن؟ هەڵبەتە ئەم بابەتە بابەتیکی یە کجار
 گرنگ و هەستیارەو زۆر بە لق و پۆپەو، وردەکاری
 زۆری تێدا هەیە، لە مەوسووعە: (ئیسلاام و
 دەولەتداری) ^(۱) دا بەدریژیی باسی ئەو بابەتەمان
 کردووە، لەمیانێ باسی تیروانیی ئیسلاام بوو
 دەولەتداری و حوکمرانیی دا، هەرودەها لە کتیی
 یازدەهەمی مەوسووعە: (الإسلام كما يتجلى في كتاب
 الله) دا، ^(۲) بەلام لیڤە پوختەو گوشراو و خوڵاسەیهکی
 ئەو ئەدەب و ڤەوشتانە کە مسوڵمانان دەبێ ڤەچاویان
 بکەن، لە مامەلەیان لە گەڵ حوکمران و بەرپرسان دا، لە
 پینج (۵) بڕگەدا دەخەینە ڤوو:

۱ (ئەو مەوسووعەیه چواربەرگەو لەلایەن نووسینگەی تەفسیرەو ڤاپ کراوە، ڤروانە: بەرگی دووهم: {بەنەمایەکانی سیستمی حوکمرانیی لە ئیسلاام دا} .

۲ (ڤروانە: الکتاب الحادي عشر: تطبيق المجتمع للشريعة، أو معالم الدولة في الإسلام، ط ۲ / ۲۰۲۰م، دار الحکمة- لندن.

بر‌گه‌ی یه‌که‌م: بناغه‌ی حوکمرانیی راویژه:

مسولمانان بزائن که بناغه‌ی کاروبار به‌په‌په‌بردنیان، بناغه‌ی حوکمرانیی و ئیداره‌دانی ولات، بریتیه له راویژه (الشوری)، خوا (سبحانه و تعالی) له سوورپه‌تی (شوری) دا ده‌فه‌رموی: ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ ۳۸، واته: بر‌واداران نه‌وانه‌ن که به‌ده‌م بانگی په‌روهرد‌گاریانه‌وه چوون و، نو‌یژیان به‌ریا کردو‌وه، کاروباریان به‌راویژه‌وه، له‌وه‌ی پی‌مان داوون ده‌به‌خشن.

وه‌ک ده‌بینن: خوا (سبحانه و تعالی) کاروباری به راویژه‌په‌په‌بردنی مسولمانانی، خستوته نیوان به‌ریاکردنی نو‌یژو، مال‌و سامان به‌خشینه‌وه، که زورجار نو‌یژو زه‌کات له قورئاندا پی‌که‌وه هاتوون، چونکه نو‌یژ حه‌قی خواجه‌وه، زه‌کاتیش حه‌قی خه‌لکه، یان نو‌یژ پایه‌ی مه‌عنه‌ویی‌وه، زه‌کات پایه‌ی ماددییه، تنجا راویژیش پایه‌ی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه.

که‌واته له روانگه‌ی ئیسلامه‌وه، هه‌ر حوکمرانییه‌ک، له‌سه‌ر بناغه‌ی راویژه نه‌بی، واته له‌سه‌ر بناغه‌ی گه‌رانه‌وه‌ی بو پای خه‌لک نه‌بی، په‌وايه‌تییه نیه. له ئایه‌تی (۱۲۴) ی سوورپه‌تی (البقرة) دا، خوی داد‌گه‌ر ده‌فه‌رموی:

﴿وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾ ۱۲۴،

واته: یاد‌بکه‌وه کاتی‌ک په‌روهرد‌گاری ئیبراهیم، به‌چه‌ند وشه‌یه‌ک نه‌وی تاقیکرده‌وه، {واته چه‌ند نه‌رکینکی پی سپاردن}، نه‌ویش ته‌واوی کردن.

خوا فهرمووی: من ده تگپر به پیشه ووا بو خه لک، {مادام له تاقیکردنه وه کان ده رچووی}، ئیپراهم گوتی: نه دی له وچه کهم، {له وانش پیشه وواو حوکمرانان داده نیی؟} خوا فهرمووی: سته مکاران په یانی من نایانگریته وه، {واته: سته مکاران بی به شن له وهی که به پیی شهرعو دینی من په وایه تی حوکمرانیان ه بیټ}.

ننجا جی سهرنج ته ویه، که همه خوا زور به پرونی و پاشکاوایی ده فهرمو، که سته مکارانی خو سپین به پیی شهرعه تی خوا په وایه تیان نیه، چونکه کاروباری مسولمانان ده بی به پراویژ بی!

شایانی باسیشه هم نایه تی (۳۸) ی سووړه تی (الشوری) له مه که هاتوته خواری، چونکه: سووړه تی (الشوری) سووړه تی کی مه که یه، واته: خوا هر له مه که وه مسولمانانی پراهن او وه تیگه یانده و حالیی کردون، که ده بی کاروباریان به پراویژ بی: چ کاروباری کومه لیک، چ کومه لگایه ک، چ ده وله تی، ته گهرنا کاریک به بی پراویژ، به بی پرس و رای مسولمانان ته نجام بدری، په وایه تی نابی.

هه روه ها له نایه تی (۱۲۴) ی سووړه تی (البقرة) دا، خو زور به پروون و پاشکاوایی ده فهرمو: سته مکاران په یانی من نایانگریته وه، به لکو له نایه تی (۱۸) ی سووړه تی (هود) دا خوا ده فهرمو: ﴿أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾، ناگادارین! نه فرینی خوا له سته مکاران، دیسان له سووړه تی (الأعراف) یشدا ده فهرمو: ﴿فَأَذِّنْ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (۴۴)، واته: بانگه ریک له نیوانیاندا رایگه یاند، که: نه فرینی خوا له سته مکاران.

سته‌مکاران، واته: ئه‌وانه‌ی که ده‌سه‌لات قو‌رخ ده‌که‌ن، سه‌روه‌ت و سامان قو‌رخ ده‌که‌ن، خو‌یان به‌سه‌ر خه‌ل‌کدا ده‌سه‌پینن، ئه‌وانه خوا نه‌فرینی لی‌ کردوون و، دووری خستوونه‌ته‌و! له‌ په‌مه‌تی خو‌ی و، ده‌فه‌رموی: په‌یانی من نایان‌گریته‌وه، که‌واته: چو‌ن ده‌بی‌ بگوتری: ئه‌وانه ئه‌گه‌ر خو‌یان سه‌پاند، په‌وايه‌تیان هه‌یه؟ وه‌ک دوایی باسی ده‌که‌ین.

بر‌گه‌ی دوو‌ده‌م: بناغه‌ی په‌وايه‌تی حوکمرانان پابه‌ندیان به‌ به‌رنامه‌ی خواوه:

ئایا په‌وايه‌تی حوکمرانان له‌ کو‌یوه‌ دی؟ با سه‌رنجی ئه‌م چوار فه‌رمووده‌یه بده‌ین:

(۱) پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: {لَوْ اسْتَعْمَلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ يَقُودُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ، فَاسْمَعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا} ^(۱)

واته: ئه‌گه‌ر کو‌یله‌یه‌ک به‌سه‌رتانه‌و! کرا به‌ حوکمران، مادام به‌ کتیی خوا، {به‌پیی به‌رنامه‌و شه‌ریعه‌تی خوا} سه‌رکردایه‌تی ئیوه‌ی ده‌کرد، سه‌ره‌رشته‌یی ئیوه‌ی ده‌کرد، گو‌یی بو‌ بگرن و فه‌رمانبه‌ریی بو‌ بکه‌ن.

(۲) له‌ فه‌رمایشتیکی دیکه‌دا پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: {وَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْ وُلَاتِكُمْ شَيْئًا تَكْرَهُونَهُ، فَاکْرَهُوا عَمَلَهُ، وَلَا تَنْزِعُوا يَدًا مِنْ طَاعَةٍ} ^(۲)

۱ (أخرجه مسلم: ۱۸۳۸.

۲ (أخرجه مسلم: ۱۸۵۵.

واتە: ئەگەر لە سەرپەرشتیارانتان، لە بەرپرسانتان شتیكتان بینى، پیتان ناخۆش بوو، رقتان لە کردەوێکەى بى، بەلام دەستبەردارى فرمانبەریی بۆکردنى مەبن.

واتە: نابى هەر شتیكت لە بەرپرسةكت بەدل نەبوو، لى هەلگەپێیهو، مەبەست پى ئەوێه، ئەگەرنا بە تەئکید وەك لە فرمانیشتەکانى دیکەدا دەفرموى: لە سەرپێچیدا بە قسەى کەس ناکرى، وەك لەم فرمانیشتەدا دیاره:

(۳) پێغه مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) دەفرموى: {السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ، فَمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ} مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ، فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ^(۱)

واتە: گوى بۆ گرتن و بە قسە کردن، لەسەر مرؤفى مسولمان فەرزه، لە شتیكتا کە حەزى پى دەکاو، لە شتیکیشتا کە حەزى پى ناکات، بە مەرجیک فرمانى بە سەرپێچى و بە ناشەرعى پى نەکراى، بەلام ئەگەر فرمانى پیکرا بە سەرپێچى {خواو پێغه مبه‌رى خوا}، ئەو نە گوى دەگرى، نە فرمانبەرییش دەکات.

(۴) هەروەها لە (صحيح البخاري) و (صحيح مسلم) دا هاتو: {إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ}^(۲)، واتە: فرمانبەریی کردن تەنیا لە پەسندو چاکدايه. کە ئەویش بەسەرھاتىکى هەيه، پوخته کەى ئەمەيه: پێغه مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) بەشیک لە سوپایه‌ك (سريّة) دەنێرى، بەرپرسة کەيان لىيان توورە دەبى، ناوى

(۱) أخرجه أحمد: ۶۲۷۸، والبخاري: ۶۷۲۵، ومسلم: ۱۸۳۹.

(۲) أخرجه أحمد: ۶۲۲، والبخاري: ۶۷۲۶، ومسلم: ۱۸۴۰.

(عبداللہ) ده بې، پييان ده لې: ټاگريک بکه نه وه، ټه وانيش ټاگريک ده که نه وه، دواي ده لې: ټايا من بهرپرس و ټه ميرتان نيم؟ ده لېن: با، ده لې: بچنه نيو ټاگره که، ټه وانيش دل له دل ده دن بچن، نه چن! يه کيکيان ده لې: با نه چينه نيو ټهو ټاگره وه، چونکه ټيمه له ترسي ټاگر به دواي پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) که وتووین، چون بوخومان بچينه نيوي؟! دواي که ده چنه وه بو پيغه مبه ري (صلى الله عليه وسلم) ده گير نه وه، ده فرموي: (لَوْ دَخَلُوهَا مَا خَرَجُوا مِنْهَا أَبَدًا)، ټه گهر چووبانه نيو ټاگره که، هه رگيز ليي نه ده هاتنه ده ري، واته: چون له دنيا دا بهو ټاگر سووتاون، له دواړو ژيشدا پيي ده سووتيندرا، ټنجا ده فرموي: (إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ)، به قسه کردن ته نيا له سنووري په سندنو چاک دايه. که واته: هيچ بهرپرس يک به قسه ي ناکري، گوپرايه ليي و فرمان به ري بو ناکري له شتي ناشه رعيي و غه له ت و په له ت دا، به لکو ده بې ده ستي بگيري و يه خه ي بگيري و، راست بکري ته وه، وه که له م فرمايشته دا دياره، پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) ده فرموي: {أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ} ^(۱) واته: چاکترين جهاد، قسه يه کي داد گهرانه يه له لاي ځوکمپانيکي سته مکار.

ځانگه ياندي مکه نه ي ماموستا علي بابير

AliBapir

ځانگه ياندي مکه نه ي ماموستا علي بابير

له نوره قسه لاريکي کن له مکه نه ي ماموستا علي بابير

نن مکه يز موقع النوازل الانجلعي

www.alibapir.com

په وشت و نه ده به کانی مامه له له گه ل ځوکمپان و بهرپرسان دا

علي بابير/ AliBapir

علي بابير/ AliBapir

که نايي ځانگه ياندي مکه نه ي ماموستا علي بابير

AliBapir

ځانگه ياندي مکه نه ي ماموستا علي بابير

علي بابير/ AliBapir

ځانگه ياندي مکه نه ي ماموستا علي بابير

**برگه‌ی سییه‌م: به‌رپرس و هوکمرانانی سته‌مکار و لاددر سزای
سه‌ختیان هه‌یه‌و به‌هه‌شتیان لی قه‌ده‌غه‌یه:**

تایا به‌رپرسان ته‌گهر دلسۆز نه‌بن، بۆ خه‌لك و ولاتیان، هوکميان چیه‌و
سزایان چۆنه؟ با ته‌ماشاکه‌ین:

پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فرموویه‌تی: {مَا مِنْ عَبْدٍ
يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَّةً، يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ، وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ، إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ
الْجَنَّةَ} (۱)

واته: هیچ به‌نده‌یه‌ك، خوا (سبحانه و تعالی) کاری كۆمه‌له‌ خه‌لكی‌کی ناخاته
ده‌ست، کاتیك كه ده‌مری، وا ده‌مری خیانه‌ت و غه‌شی كرده، له خه‌لكه‌كه‌ی،
ئه‌وه حه‌تمه‌ن خوا به‌هه‌شتی لی قه‌ده‌غه ده‌كا.

ئنجبا به ته‌ماشاکه‌ین، دوو وه‌زیره‌كه‌ی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم):
(ته‌بویه‌كر و عومهر) (خوالیی دازی بی)، چییان گوتوه له‌و باره‌وه.

أ- ته‌بوو به‌كر (خوالیی دازی بی)، كه هه‌لده‌بژێردری به‌ جینشینی پیغه‌مبه‌ر
(صلی الله علیه وسلم) له وتاری یه‌كه‌می دا، به‌رنامه‌ی هوکمرانی خوی پروون
ده‌کاته‌وه‌و، له نیو چهند قسه‌یه‌کی دا ده‌لی: {قَدْ وُلِّيتُ عَلَيْكُمْ وَلَسْتُ
بَخِيرِكُمْ، فَإِنْ أَحْسَنْتُ فَأَعِينُونِي، وَإِنْ أَسَأْتُ فَقَوِّمُونِي} (۲).

۱) أخرجه مسلم: ۱۴۲.

۲) أخرجه ابن سعد في الطبقات الكبرى، ۱۸۳/۳، وابن هشام في سيرته، ج ۴، ص ۳۹۳، ط ۱/ دار ابن الهيثم.

واته: ټوه من کراوم به سه رپه رشتیار به سه رتانه وه، به لام له ټیو چاکتر نیم،
نه گهر چاکم کرد هاوکارم بن و، نه گهر خراپم کرد، راستم بکه نه وه.

بویه پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) به چوار خه لیفه کانی فهرموو خه لیفه کانی
راشیده کان (الخلفاء الراشدين)، نه ک وهک (عبدالملك)ی کوری (مهروان)، که
گوتبووی: هر که سی پیتم بلای: (اتق الله) پاریز له خوا بکه، سه ری ده په ریتم.
نجا نایا ټهو جوړه څو کمرانییه چ په یوه نډییه کی به ئیسلامه وه هیهه؟!

ب- عومه ریش (خوالی رازی بن) جینشینى دووهمی پیغه مبه ر (صلی الله علیه
وسلم)، گوتوویه تی: (أعینونی علی نفسی- بالأمر بالمعروف والنهي عن
المنکر).^(۱)

واته: یارمه ټییم بدن له دژى نه فسی څوم، به هوئی فرمان به په سند کردن و
ریگری له ناپه سند کردنه وه، له گه لم دا. یانی: یارمه ټییم بدن له دژى نه فسی
څوم، واته: هاوکارم بن و، فرمان به چاکو نه هی له خراپم له گه لدا بکه ن! ئا
ټهو خه لیفه ی راشید و سه رراسته.

پاکستان دیني مکتوبي ماموستا علي بابيد

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

پاکستان دیني مکتوبي ماموستا علي بابيد

علي بابير AliBapir

علي بابير AliBapir

پاکستان دیني مکتوبي ماموستا علي بابيد

بەرگەى چوارەم: لەسەر خەلك فەرزه له بەرانبەر حوكمرانى ستهمكاردا
مل نەدەن:

(١) پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: {إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ، فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ، أَوْشَكَ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْ عِنْدِهِ}.^(١)

واتە: هەر کات خەلك (حوکمرانى) ستهمکاریان بینى، دەستیان نەگرت،
{لەستەم بیگیژنەوه}، نیزیكه خوا لەلایەن خۆیەوه سزایەكى گشتیان بۆ
بنیوی، {بە خاس و خراپەوه، هەموویان پیکەوه سزا بدات}.

(٢) هەر لەوبارەوه با ئەو فەرموودەییە پيغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) بیین،
کە جارى دیکەش هیناومانە: {الدِّينُ النَّصِيحَةُ، قُلْنَا: لِمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ
قَالَ: لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ}.^(٢)

واتە: دینداریی دلسۆزییە، بە تەنگەوه بوون و پەرۆشه، گوتیان: بۆ کى ئەى
پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)؟! فەرموی: بۆ خوا، بۆ کتیبى خوا، بۆ
پيغەمبەرى خوا (صلی اللە علیہ وسلم) و، بۆ پيشه‌واو بەرپرسانى مسولمانان و، بۆ
مسولمانان بە گشتى.

١ (أخرجه أبو داود: ٧٧٧، والترمذي: ٤٩٠، وصححه الألباني في الصحيحه.

٢ (أخرجه أحمد: ١٦٩٨٢، ومسلم: ٥٥، وأبو داود: ٤٩٤٤.

(۳) پيغه‌مبهر (صلی الله عليه وسلم) ده‌فه‌رموی: {مَنْ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا مِنْ عَصَابَةِ وَفِيهِمْ مَنْ هُوَ أَرْضَى لِلَّهِ مِنْهُ، فَقَدْ خَانَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنِينَ}.^(۱)

واته: هه‌ر که‌سیک پیاویک له‌ کۆمه‌لیکدا بکاته به‌پرسان، حوکمران، که‌ له‌و باشتریان تیدا هه‌بی، {که‌ زیاتر جینگای په‌زامه‌ندی خوا بی}، ئەو ئەو که‌سه‌ خیانه‌تی کردوه‌ له‌ خواو، له‌ پيغه‌مبهره‌که‌ی و، له‌ پرواداران.

ئنجایا ده‌بی له‌ به‌پرسانی ئەو ولاتانه‌ی ئیمه‌، چه‌ندیان سه‌لامه‌ت ده‌ر بچن! که‌ هه‌ر کامیکیان دینی خزمه‌ گه‌نده‌له‌که‌ی خوی، کورپه‌ گه‌نده‌له‌که‌ی، نه‌و گه‌نده‌له‌که‌ی، یان ئەو که‌سه‌ی که‌ له‌ هۆزه‌که‌یه‌تی، یام له‌ حزبه‌ گه‌نده‌له‌که‌ی دایه‌، ده‌یکاته به‌پرسان به‌سه‌ر ملی مسولمانانه‌وه‌، که‌ له‌ مسولمانان دا هی وایه‌ هه‌یه‌، په‌نجیه‌کی هه‌زاری وه‌ک ئەو دینی، به‌لام له‌ به‌رئه‌وه‌ی بابای بووده‌له‌ی نزیککی، هاوکاریه‌تی بۆ زولم و گه‌نده‌لی و خراپه‌، دایه‌نه‌ی! بیگومان ئەوانه‌ موخه‌ننه‌تن به‌رامبه‌ر به‌ خواو، پيغه‌مبه‌ری خواو، پرواداران و، هه‌ر که‌سیش مل بۆ ئەو جوژه‌ که‌سانه‌ بدات، له‌ دنیا و قیامه‌ت دا هه‌مان حوکمی وانی هه‌یه‌و، فه‌رموده‌ی خوا: ﴿أَحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ

وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾﴾ الصافات. ده‌یانگریته‌وه‌، واته‌: ئەوانه‌ی سته‌میان کردوه‌و هاوشیوه‌کانیان (هاوکارانیان) و ئەوه‌ی له‌جیاتى خوا ده‌یانپه‌رست، ویکرا کۆبکه‌نه‌وه‌و به‌ره‌و رپی کلپه‌ی ئاگری دۆزه‌خ رینمایان بکه‌ن.

(١) أخرجه الحاكم: ٧٠٢٣، هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه، والمنذري في الترغيب والترهيب: ١٧٩/٣

بەرگەى پىنچەم: زانايان لەسەر فەرمانبەرىيەى كەردن بۆ ھۆكەمپرانانى ستەمكار و ھۆسەپىن، يەكەدەنگ نىن:

وہك كۆتا قسەم لەو بارەو، وىستەم ئامارەيەك بەو بەكەم كە لە ولاتانى كەنداو و، لەو شوپىنانەى كە ھۆكەمى ھۆسەپاندن و، بنەمالەيى و مەراتىيى ھەيەو، بەناوى ئىسلامەو ھۆكەم دەكەن، لە ھالىكدا كە ئىسلام دژى ھۆكەمى مەراتىيى و بنەمالەيى، لەو ولاتانە تەروپىجى ئەو جۆرە ھۆكەمپرانىيە دەكەن، كە ھىچ پەيوەندى بە ئىسلامەو نەو، رەك دژى قورئانە، بۆ نمونە: لە كەتەبىكدا بەناوى (القيم الحضارية في السنن النبوية)، دا^(۱) ھاتو: (فَإِنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ مُتَّفَقُونَ عَلَى طَاعَةِ مَنْ تَغَلَّبَ عَلَيْهِمْ، يَرَوْنَ نُفُوزَ أَحْكَامِهِ وَصِحَّةَ إِمَامَتِهِ، وَلَمْ يَخْتَلَفْ أَثْنَانٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي ذَلِكَ).

كە بە دلنەيى ئەو درۆيەكى گەورەيە، واتە: بىگومان زانايان لەسەر ئەو يەكەدەنگ، كە ھەر كەسەك بەسەرياندا زال بوو، دەبى برپارەكانى جى بەجى بکرىن و، پيشەوايەتەيەكەشى راستە، دوو لە زانايان لەسەر ئەو ناکۆكيان نەبوو.

دەليم: (سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ). كە زانايانى ئىسلام لەسەر ئەو يەك دەنگ بن، بلىن: ھەر كەسەك ھۆي بەسەردا فەرزكەردن و خستەنە ژىر رەكەفى ھۆيەو، نەرى ھۆي خستە سەر شانايان، دەبى بە قسەى بەكەن! ئەو درۆيەكى زۆر گەورەيەو، نە خوا وای فەرموو، نە پيشەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وای

فرمووه، به لکو قسه يه کي پو وچه و، مالي قه لېه و سهر به خاوه نيه تي و، له راستييدا نه و جوړه بېرؤکانه ته نيا بریتين له په واج پيداني ځوکمي ميراتيبي و بنه مالهي، که مسولمانانيان بهم حال و باله گهيانده، هر له سهرده مي نوموويه کانه وه تاکو نه م روژگاره، مسولمانان چاره نو سيان به ده ست که سانيکه وه يه، که خويان ده سپين و، ځوکمي بنه مالهي و، ميراتيبي له نيو مسولماناندا پياده ده کن، له حالیکدا که خوا فرموويه تي: ځوکم له ئيسلامدا ده بي به راويژ بي و، ده بي راي خه لک بناغه و سهنگي مه حه ک بي، پاش پابه نديي به قورئان و سوننه ت و شريعه ته وه، که بيگومان له نه نجامي پابه نديشدا به شريعه ته وه: دادگري به رقه رار ده بي و، ري له سته مکاری و قورخکاری و گنده لي ده به سترې.

له نوره کوشه يه ميرمان له کلمه يه

دې مکتب تر موقع اتوال الاتمالي

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

QR Code

www.alibapir.com

پاکستان د مکتبې ماموستا علي بابا

عزل

QR Code

QR Code

QR Code

ئەدەب و ڕەوشتە کۆمەڵایەتییەکان
لەبەر تیشکی ڕەحیی و عەقل دا

ئالقمی بیست و نۆیەم :

ڕەوشت و ئەدەبەکانی مامەڵە نیوان پیاوان و ئافەرەتان

بەرێزان!

لەبەر ڕۆشنایی چەند چەند ئایەتیکی قورئان و چەند دەقیکی
سوننەت دا، کە لە هەشت (٨) خالدا دەیانھێنین، لە بواری
چۆنیەتی مامەڵە پێکەوه کردنی پیاوان و ئافەرەتانەوه، لە
چوارچێوەی فراوانی کۆمەڵگادا، کۆمەڵێک ئەدەب و ڕەوشت،
کە بەلامانەوه گرنگترن و، پێویستترن، دەخەینە ڕوو، ئەگەرنا
مەوسووعیەکی گەورەم داناوه لەو بارەوه، بەناوی: "ئافەرەت و
خێزان لە سایەی شەریعەت دا".

(۱) بە لەم دوو ئایەتە موبارەكەوه، دەست پێ بکەین، لە سوورەتی (النور) - ۳۰، ۳۱-دا، خوا دەفرموی:

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ (۳۰) وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءَ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءَ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانَهُنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَاءَهُنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّبِيعِينَ غَيْرِ أُولَى الْأَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (۳۱)

پێشتریش ئەم دوو ئایەتە موبارەكەمان هەر هێناون، بەلام لێرەش هەوا بە کورتیی واتایان دەکەین، -واتە: شویینی مەبەستیان بۆ ئیمە لێرەدا-.

خوا (سبحانه وتعالى) بە پێغه‌مبەری خاتەم (محمد) (صلی الله علیه وسلم) دەفرموی: بە پیاوانی برۆدار بفرموو: لە نیگای چاوه‌کانیان بگرێهه، نافەرموی چاویان داخه‌ن، (يُغْمِضُوا أَبْصَارَهُمْ)، دەفرموی: (يَغُضُّوا)، (غَضٌّ) یانی: (تَقْص)، بەلام ئەگەر فرمووبای: (يُغْمِضُوا أَعْيُنَهُمْ) ئەوه شتیکی نه‌گونجاو و ناواقیعی ده‌بوو، ئنجا: (يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ)، لە نیگای چاوه‌کانیان بگرێهه، واتە:

به‌مه‌به‌سته‌وه ته‌ماشای ئافره‌تان نه‌که‌ن و، سه‌رنجیان نه‌ده‌ن، به‌لام ته‌گهر چاویان تییه‌له‌نگوتن، ئه‌وه حوکمی جیایه، وه‌ک دوا‌یی با‌سی ده‌که‌یین.

﴿وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ﴾، هه‌روه‌ها پێشیان بلێ با دامینی خۆیان بپاریزن، پێشی ده‌فه‌رموی: له‌ نیگای چاویان بگرنه‌وه، دوا‌یی ده‌فه‌رموی: داوینیان بپاریزن، چونکه له‌ راستییدا به‌هۆی نه‌زه‌رو رو‌انینی هه‌رامه‌وه، مرو‌قه‌ په‌لکیش ده‌بی بۆ گونا‌هی گه‌وره‌تریش، که زینایه.

﴿ذَلِكَ أَزْكَى لَكُمْ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾، ئا ئه‌وه بۆ ئه‌وان پا‌ک و چاک‌تره‌و، خواش شاره‌زای ئه‌وه‌یه، که ده‌یکه‌ن.

ئنجا وه‌ک چۆن پیاوان ده‌بی له‌ نیگای چاوی خۆیان بگرن و، داوینی خۆیان بپاریزن له‌ به‌رامبه‌ر ئافره‌تاندا، ئافره‌تانیش به‌هه‌مان شیوه: ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ﴾، هه‌روه‌ها به‌ ئافره‌تانی بر‌واداریش بلێ: با له‌ نیگای چاوه‌کانیان بگرنه‌وه‌و، داوینی خۆشیان بپاریزن.

﴿وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾، هه‌روه‌ها با جوانی خۆیان ده‌رنه‌خه‌ن، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی ده‌رده‌که‌وی، واته: به‌ ناچار‌یی ده‌رده‌که‌وی، که زۆربه‌ی هه‌ره زۆری روونکه‌ره‌وان (مفسرین) و فه‌رمووده‌ناسان (محدثین) و شه‌رع‌زانان (فقهاء) ده‌لێن: ﴿مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾: ده‌م و چاو و هه‌ردووک ده‌سته، وه‌ک له‌ فه‌رمایشتی پی‌غه‌مبه‌ریشدا (صلی الله علیه وسلم) دیاریی کردوه، (القرطبی) ده‌لێ: (أَيُّ مَا يَظْهَرُ عَادَةُ وَعِبَادَةُ)^(۱)، ئه‌وه‌ی که به‌ عاده‌ت ده‌رده‌که‌وی و له‌

عیبادهتیشدا، ئاشكراشه: له عیبادهتدا له كاتى ئەنجامدانى نوێژدا، ئافرهت دهبی پروو (دهمو چاو) و ههردووك لهپه دهستیشى دیار بن. كهواته: به عادهتیش دهمو چاو و دهست، دروسته دیار بن، بۆ مامهلهى ئافرهت له گهڵ دهووبهرى دا.

﴿وَلْيَضْرِبْنَ خُمْرَهُنَّ عَلَىٰ جُوهِهِنَّ﴾، با سه‌رپۆشه‌كانیان به‌سه‌ر سینگ و به‌رۆکیاندا بدەن. ﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ﴾، با جوانیی خۆیان دهرنه‌خه‌ن، مه‌گه‌ر بۆ مێرده‌كانیان، یان بابیان، ... هه‌ند، واته‌: مێردیان و مه‌حه‌مه‌كانیان و ئافره‌تان، قه‌یناكا‌ت ته‌گه‌ر جوانییان بۆ دهرنخه‌ن.

(۲) هه‌ر له‌وباره‌وه‌ كه‌ ده‌بی ئافره‌تان چۆن مامه‌له‌ بكه‌ن له‌ گه‌ڵ پیاوان و، پیاوان چۆن مامه‌له‌ بكه‌ن له‌ گه‌ڵ ئافره‌تاندا؟ پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) خوای كارزان ئاوا فه‌رمانی پێ ده‌كا: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا﴾.

واته‌: ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ر! (صلی الله علیه وسلم) به‌ هاوسه‌ره‌كانت ب‌فه‌رموو، هه‌روه‌ها به‌ كچه‌كانت، هه‌روه‌ها به‌ ئافره‌تانى بر‌واداران، كه‌ جیلبابه‌كانیان^(۱) له‌خۆیان‌وه‌ بپێچن، له‌خۆیان نزیكى ب‌خه‌نه‌وه‌، ئا ته‌وه‌ نزیك‌تره‌ بۆ ته‌وه‌ی بناسرین، {بناسرین

(۱) (جلایب): كۆی (جلباب)ه‌، واته‌: ته‌و پۆشاكه‌ی له‌سه‌ر جلو به‌رگ به‌خۆدا ده‌دری، عه‌بایه‌كانیان،

ده‌سماله‌كانیان، كۆل‌وانه‌كانیان، چارشت‌وه‌كانیان.

الجلایب: القمص والخمر، الواحد: جلباب. مفردات ألفاظ القرآن، ص ۱۹۹.

به‌چی؟! نه‌ك به‌ شه‌خسی، به‌لكو به‌ نه‌وعیی، بناسرین كه‌ ئه‌و ئافره‌ته‌ كه‌ ئافره‌تیکی پۆشته‌و په‌رداخه‌، ئافره‌تیکی به‌ حه‌یاو حورمه‌ته‌، نه‌ك به‌ شه‌خسی بناسرئ كه‌ کییه‌؟، چونكه‌ به‌هۆی پۆشاكه‌و» ئافره‌ت وه‌ك جوړ(نوع) ده‌ناسرئ، كه‌ ئافره‌تیکی به‌ حه‌یاو حورمه‌ته‌، ئه‌گه‌رنا به‌هۆی بی پۆشاكییه‌وه‌، ئافره‌ت وه‌ك شه‌خس ده‌ناسرئ، ده‌بی وریا بین!}.

بیگومان ئافره‌ت ئه‌گه‌ر پۆشته‌و به‌ حه‌یاو حورمه‌ت بوو، ده‌ناسرئ چۆنه‌و، خه‌لك ته‌ماعی تی ناكات، ﴿فَلَا يُؤْذِنَ﴾، ئه‌و كاته‌ش ئازار نادرین، توانج و پلاریان تی ناگیرئ، ته‌ماعیان تیناكرئ.

﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾، به‌دلنیایی خوا لیبوردی میهره‌بانه‌.

ئنجا ئه‌مه‌ی خوا فه‌رموویه‌تی، تۆ ته‌ماشابكه‌! ئه‌و ئافره‌ته‌ی به‌رگیك له‌به‌ر ده‌كا، كه‌: (أ) یان له‌به‌ر ته‌نکی، گوشتی ده‌رده‌خات، (ب) یاخود هه‌موو جه‌سته‌ی دانه‌پۆشیوه‌، (ج) یاخود له‌به‌ر ته‌سکی و ته‌نگی ئه‌ندامه‌کانی ده‌جه‌ستی. ده‌جه‌ستی.

ئه‌و ئافره‌ته‌ به‌و جوړه‌ پۆشاكه‌ی، له‌ راستییدا به‌ زمانی حال به‌ خه‌لكی ده‌لئ: ته‌ماشام بکه‌ن، ئه‌گه‌رنا پۆچی وا ده‌كا! بۆیه‌ وا ده‌كا، ده‌لئ: ته‌ماشام بکه‌ن، فلان ئه‌ندامه‌م چۆنه‌! سه‌رنجم بده‌ن بزانه‌ن چۆنم! وه‌ك گوشتی قه‌سابی خۆی خستۆته‌ گوړئ! به‌ ته‌ئکید ئه‌وه‌ توانج و پلاری تی ده‌گیرئ و، ئازار ده‌درئ، بۆیه‌ش خوا ده‌فه‌رموئ: ، له‌پیش ئه‌واندا به‌ هاوسه‌ره‌كانت و كچه‌كانت و ئافره‌تانی بروادار بلئ: خۆیان داپۆشن، ئه‌وه‌ نزیكتره‌ بۆ ئه‌وه‌ی بناسرین و ته‌ماعیان تی نه‌كرئ و ئازار نه‌درین.

(۳) ھەر لەوبارەو ‖ با ئەم فەرمايشتەش بێنن، كە پېشتريش ھېناومانە، پېغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) رَوَّيْكَ (ئەسمائی كچی ئەبوبەكرى سەدئىق) ی (خوا لەخۆی و بابى پازى بى) بېنى، پۆشاكىكى لەبەردا بوو، تەنك بوو، فەرموى: {يَا أَسْمَاءُ! إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ تَصْلُحْ لَهَا أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلَّا هَذَا وَهَذَا وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ} ^(۱)

واتە: ئەى ئەسماء! ئافرەت ھەركاتى بەلغ بوو، ناگوئى لى بېنى، جگە لە ئىرەى و ئىرەى، ئامارەى كرد بۆ دەم و چاوى و بۆ ھەردوو لەپە دەستى. تەنیا دەبى دەم و چاوى بېنى و ھەردوو لەپە دەستى و، ئەندامەكانى دىكەى دەبى داپۆشرين لە ئاست پیاوان دا.

(۴) ھەوالدان بەو، كە ئافرەتانیك پەیدا دەبن، پۆشاكىك دەپۆشن، نە وایە روت بن، نە وایە پۆشتە بن، پېغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) وەك ھەوالدانىك بەناديار (إخبار بالغیب)، فەرمايشتىكى ھەيە لەو بارەو، دەفەرموى: {صَنَفَانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا: قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ. وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مُمِيلَاتٌ، رُؤُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ، لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا، وَإِنْ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةٍ كَذَا وَكَذَا} ^(۲)

واتە: دوو جۆرە خەلك، لەوانەى كە شايسەن بچنە دۆزەخ، نەمدیتون، {يانى: جارى نەھاتون}، كۆمەلە پیاویكن، قەمچیان پین، وەك كلكە مانگا وان، پیاوان لە خەلك دەدەن، {مەبەست ئەو جەللادانەيە كە لە زیندانەكاندا

۱) أخرجه أبو داود: ۷۳۴، وصححه الألباني.

۲) أخرجه أحمد: ۸۶۵۰، ومسلم: ۲۱۲۸.

ئەشکەنجە‌ی خە‌لک دە‌دەن و، بە‌زۆر ئیعتیرافیان پێ‌ دە‌کەن و، وا دە‌کەن، دان بە‌ شتێکدا بێ‌نن، کە‌ نە‌یان‌کردووە، کە‌ لە‌و سە‌جە‌نە‌ی هە‌ری‌می کوردستانی خۆ‌ماندا شتی وا زۆر بووە، هە‌روە‌ها لە‌ سە‌جە‌نە‌کانی سە‌رده‌می پ‌ژێ‌می بە‌ع‌س‌داو، ئی‌ستاش زۆر جار ئە‌و شتە‌ی سە‌رده‌می پ‌ژێ‌م دووبارە‌ کران‌وه‌و دووبارە‌ دە‌کرێ‌نه‌وه، هە‌روە‌ها لە‌ سە‌جە‌نی هە‌موو دیکتاتۆر و طاغوت و حوکم‌پ‌رانە‌ میراتی‌یه‌کاندا، ئە‌وانە‌ هە‌ن}.

ئافەرە‌تانێ‌کی‌ش پۆ‌شته‌ن و پ‌ووتی‌شن، خۆ‌شیان لارن و، خە‌لک‌یش لار دە‌کەن، {لە‌ پ‌ێ‌ی پ‌است لادە‌دە‌ن}، ق‌ژێ سە‌ریان وە‌ک د‌و‌نگی ح‌و‌ش‌تر وایە، بە‌رز‌ک‌راو‌تە‌وه، نا‌چ‌نە‌ بە‌هە‌شتی و، بۆ‌نیشی نا‌کە‌ن، هە‌ر‌چە‌ندە‌ بۆ‌نە‌کە‌شی ئە‌وه‌ندە‌و ئە‌وه‌ندە‌ دە‌پ‌روات.

تە‌ماش‌ا بکە‌ن! (نِسَاءٌ کَاسِيَاتٌ عَارِيَّاتٌ) ئافەرە‌تانێ‌ک پۆ‌شته‌شن و پ‌ووتی‌شن، ئە‌مە‌ دوو واتایان هە‌ڵ‌دە‌گری:

یە‌کە‌م: یان بە‌شی‌کی جە‌ستە‌یان پۆ‌شته‌یه‌و، بە‌شی‌کی پ‌ووتە، وە‌ک ئە‌وانە‌ی کە‌: دە‌ست و لاق و سین‌گ و بە‌رۆ‌ک و سە‌رو ق‌ژو گە‌ردن و زۆ‌ربە‌ی جە‌ستە‌یان بە‌دەرە‌وه‌یه‌و، هە‌ندێ‌کی‌شیان دا‌پۆ‌شیوه.

دووە‌م: یاخود یانی: خۆ‌یان دا‌پۆ‌شیوه، بە‌لام وە‌ک پ‌ووت بن وایە، ئە‌وانە‌ی کە‌ بە‌رگی تە‌س‌ک و تە‌نگ لە‌بەر دە‌کە‌ن، کە‌ ئە‌ندامە‌کانیان دە‌جە‌ستێ‌نی، هە‌روە‌ک پ‌ووت بێ‌ وایەو، قە‌بارە‌ی ئە‌ندامە‌کانی و چۆ‌نیە‌تی‌یه‌کیان دیارە‌!

ئ‌نج‌ا ئە‌وانە‌ پ‌ی‌غە‌م‌بەر (صلی الله علیه وسلم) لە‌بارە‌یان‌ه‌وه‌ د‌ق‌ە‌رم‌وی: (مَا ئَلَاتٌ مُّمِیْلَاتٌ) خۆ‌شیان لادە‌رن و، دە‌یانە‌وی خە‌لک‌یش لا‌بدە‌ن.

نابینن! لە‌و کە‌نالانە‌ی تە‌و‌ژمی عە‌لمانیی دە‌ستە‌لات و ب‌پ‌یارە‌دە‌ست دا، چ با‌سە‌! کە‌ دە‌یانە‌وی ئە‌و کۆ‌مە‌ل‌گایە‌ی ئی‌مە‌ زیاتر دا‌پ‌روو‌خێ‌نن و، لە‌خواو

پێغه مەبەرى (صلی اللہ علیہ وسلم) دوور بۆخەنەو، دەیانەوێ گەنجە کاغان زیاتر بە لاریدا بەرن، بۆ وێنە: بەرنامە یەك لە بازار و شەقام ساز دەكەن، یان لە ستۆدیۆ چەند كۆر و كچێك پێكهوێ دادەنیشین، ئنجا پرسیاریان لێ دەكەن: وەرە بزانم تا ئیستا چەند كچ، یان چەند كۆرپ خۆشویستوون؟ چیت كردو؟ چۆنت كردو؟ بەراستی ئەو زۆر بێ مانایە، ئەو كۆر و كچە گەنجانە، یان ھەرزەكارو تازە پێگەشتوانە، لەجیاتى ئەوێ عەلىمیان فێر بكە، زانستیان فێر بكە، ئەدەب و رەوشتیان فێر بكە، بە خواوێ پەيوەست بكە، شارەزاو رۆشنبەر بكە: فێر ئەوێ بكە چۆن غەریزەكانى خۆیان تێبکەن! كە تەنەت بەلەندەكان و ئازەلەكانیش دەزانن چۆن غەریزەكانى خۆیان تێر بكەن، ئەوێ عەلىم نەو ھونەر نەو خەلەكى فێر بكە! خواى كارزان نەو مەوى وا خولقاندوون، بەرەو یەكەدى پەلەكیش دەكەن، ئەوێ پەيوەستى بە فێرکردن و بەرنامە بۆ دانان نەو، ئەگەر مەبەستیان ئەوێ نەبێ، سەرى خەلەك بە قورێ دا بكەن، ئامانج ئەوێ نەبێ: كە خەلەك زیاتر بە لاریدا ببەن، رەوشتى خەلەك زیاتر دابرووخین، و، لە خوايان دوور بۆخەنەو، وەك خۆيانیان لێ بكەن، چونكە ئەوانەى پەيس و خراپ، پەيان خۆشە ھەموو خەلەك پەيس و خراپ بێ.

خواى پەروەردگار لەبارەى گەلى (لوط) ھو! دەفەر مەوى، دەیانگوت: ﴿أَخْرِجُوا عَالِ لُوطٍ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَنْطَهُرُونَ﴾ النمل: ٥٦، واتە: (لوط) و شوێنكە و تۆوێ كەلى لە ئاوەدانى كەلى خۆتان دەر بكەن، ئەوانە كۆمەلەكەى خۆپاكاران، دەیانەوێ بەپاكيى بژين، بۆيە دەريان بكەن، لەگەڵ ئیمەدا ناگوفچين.

به لێ، زیناکهر پێی خوشه هه موو کهس زیناکهر بێ، دژ پێی خوشه هه موو کهس دژ بێ، بۆ ئه وه ی بۆ خوشی تیدا ون بێ.

ئنجایا ئایا لێره دا به پرسیتیی به پرسانی ولات چیه؟! بێگومان ئه وه یه، که وهك چۆن کور و کچه کانی خۆیان ده پارێزن، ئاگیان له کور و کچه کانی هاوولاتیانیانیش بێت، ئا ئه وه یه ولات به رپوه بردن و، دلسۆزیی بۆ خه لک، نهك ئه وه که کور و کچه خۆت ههوت ده رگات له سه ر داخستون، کور و کچه خه لکیش دینێ ده یکه یه مه یوون و هه لیده په رینێ، به که ناله جورا و جوره کانت، به ئاشکرا و په نهانه وه، که به پاره ی هه رامی به گه نده لێی و سته م وه سه ریکنراو، کاریان پیده که ی، په وشتی ئه و خه لکه داد په رووخینێ، له ئیمان و دین دایانده شو رینێ! ئایا ئه وه دلسۆزییه بۆ خه لک و ولات؟! ئه گه ر راست ده که ی، وهك چۆن کور و کچه کانی خۆت پێیان ده خوینێ، ده یانپاریزی له عه یبدا ریی و له شتی ناشیرین، ئه دی بۆچی کور و کچه خه لکیش ناپاریزی، بۆچی مندالی خه لک دینێ به م شیوه یه به ره هه لدا ی ولاتی ده که ی؟!

(۵) ئنجایا هه ر له به ره ی چۆنیه تی پێکه وه مامه له کردنی ژن و پیاوانه وه، به تایبه ت له بواری تێکه لێی یه کدی کردن دا، پێغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فه رموی: {لَا يَخْلُونَ رَجُلًا بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ} ^(۱).

واته: با هه یچ پیاویک به ته نیا له گه ل ئافره تییک نه بی، مه گه ر له گه ل مه ره میکدا، واته خزمیکی که پێی نه شی: (بابی، برای، مامی، خالی، که سییک که مه ره م بی).

٦) هەر لەوبارەوه فەرماشتیکی دیکەش هەیە: {إِيَّاكُمْ وَالِدُخُولَ عَ النَّسَاءِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَرَأَيْتَ الْحَمُو؟ قَالَ: الْحَمُو الْمَوْتُ} (١).

واتە: خۆتان بپاریزن لە وەرژوور کەوتن لە ئاڤرەتان، {واتە: بەتەنیا}، پیاویک لە پشتیوانەکان، گوێ: ئەدی خزمی مێرد، ئەی پێغەمبەری خوا؟! فەرمووی: خزمی مێرد خراپترە.

(الحَمُو: قریب الزوج) (حمو) نیزیك و خزمی مێردە، کە ئەو مەترسی تووشبوونی گوناھی زیاترە، بەحوکمی بێ پەردەیی و ناسیاویی و زۆر تێکەڵیی.

٧) لەبارەیی بەرگ و پۆشاک ئاڤرەتان و پیاوانەوه، کە دەبی چۆن بی؟ پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرمووی: {لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ} (٢).

واتە: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لەعنەتی کردووە، لەو پیاوانەیی کە خۆیان وەک ژنان لێ دەکەن و، لەعنەتیشتی کردووە لەو ژنانەیی کە خۆیان وەک پیاوان لێ دەکەن.

واتە: لە هەلسوکهوتیاندا، لە بەرگ و پۆشاک لەبەرکردنیاندا، لە هەموو ئەو شتانەدا، کە تایبەتمەندی پیاوان و تایبەتمەندی ژنان.

ئنج پیاوان و ئاڤرەتان دەبی زۆر لێک وریا بن و، بەهۆی یەکیەوه تووشی گوناھ نەبن، چونکە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: (مَا تَرَكَتُ بَعْدِي

١) أخرجه البخاري: ٥٢٣٢، مسلم: ٢١٧٢.

٢) أخرجه البخاري: ٥٨٨٥.

فِتْنَةً أَضَرَ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ^۱ واته: له‌دوای خۆم هیچ به‌لایه‌ك، یان هیچ تاقی‌کردنه‌وه‌یه‌كم به‌جی نه‌هیشتوه‌ بو پیاوان، به‌زه‌تر بی له ئافره‌تان. یانی: پیاوان ته‌گه‌ر له خۆیان وریا نه‌بن، به‌هۆی ئافره‌تانه‌وه، تووشی زیانباریی ده‌بن، تووشی لادان و خلیس‌كان به‌ره‌و تاوان ده‌بن، هه‌روه‌ها له فەرمووده‌ی دیکه‌دا هاتو: که: به‌هه‌مان شیوه ئافره‌تانیش به‌هۆی پیاوانه‌وه تووشی تاوان و خراپه ده‌بن، که‌واته ده‌بی هه‌ردووک لایان له یه‌کدی وریا بن و، به ئه‌ده‌به شه‌رعیه‌کان و له سنووره‌کانی شه‌رعدا، پیکه‌و مامه‌له بکه‌ن.

(۸) کۆتا ده‌ق که له‌و باره‌وه ده‌یه‌نین، ته‌وه‌یه که ئافره‌تان بۆیان هه‌یه له هه‌موو کایه کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه‌کاندا به‌شدار بن، به‌لام به‌ په‌وشتی به‌رز و ته‌ده‌ب و حورمه‌ته‌وه، به‌ پۆشته‌و په‌رداخیه‌وه، به‌شیوه‌یه‌ك که وه‌ك مرۆف بی‌نه به‌رچاو، نه‌ك وه‌ك می‌ینه‌یه‌ك، له‌و باره‌وه‌ش ته‌و ده‌قه دینین:

{ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَنْ نُخْرِجَهُنَّ فِي الْفَطْرِ وَالْأَضْحَى: الْعَوَاتِقَ وَالْحَيْضَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ، فَأَمَّا الْحَيْضُ فَيَعْتَزِلْنَ الصَّلَاةَ وَيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُسْلِمِينَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ أَحَدَنَا لَا يَكُونُ لَهَا جِلْبَابٌ؟ قَالَ: لَتَلْبَسَهَا أُخْتَهَا مِنْ جِلْبَابِهَا }^(۲).

(أُمُّ عَطِيَّةَ) ئافره‌تیکی هاوه‌له (خوالی‌ی‌ازی بی) و، مه‌دینه‌یه، ده‌لی: پی‌عه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمانی پیکردین، که له‌روژانی جه‌رنی په‌مه‌زان و جه‌رنی قوربانا، کچان و ئافره‌تانێ که له بی‌نوێژی‌شدان، {له (حیض) دان} و، ئافره‌تانێ پشته‌ی په‌رده‌ش، به‌هینه‌ ده‌ری، ئنجا ئافره‌تانێ که بی‌نوێژن، با ته‌وان

۱ (أخرجه أحمد: ۲۱۸۷۸، والبخاري: ۴۸۰۸، ومسلم: ۲۷۴۰.

۲ (أخرجه مسلم: ۲۰۹۳.

نۆیژ نەكەن، بەلام با خێرو چاكەو بانگەوازی مسوڵمانان بێنن، (أم عطية) دەلى: گوتم ئەى پيغەمبەرى خوا! (صلى الله عليه وسلم) ئەدى لەكاتى كدا يەككە لە ئيمە پۆشاكىك (جلباب)ى نابى بەخۆيدا بدات؟ فەرمووى: با هاوئەكەى، يەككەك لە دەستە خوشكەكانى بىخاتە ژيەر پۆشاك (جلباب)ەكەى خۆيەو، پيگەو ۱۱ پۆن و، با بە پۆشاكەكەى خۆى، ئەويش داپۆشى.

هەلبەتە مەبەستى پيغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لەو فەرمايشت و فەرمانەى ئاشكرايە، برىتيە لە راھيىنانى ئافرەتان بە ورد و درشتەو، لەسەر خواپەرستىي و ئەنجامدانى دروشمەكان و چوونەدەر و، چاوەكرانەو و شارەزابوون بە كۆمەلگا و دەورووبەر و، خيەر و شەپى نيو خەلك، تاكو دوايى بتوانن لە هەموو بوارەكانى زيان و گوزەران و كايەكانى دين و ژيندا، پۆلى خويان بگيرن.

پاڤاپىر/علي بابا

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

English

له ئۆرە كۆمەلە تەبىئەتەكان لەكاتى كدا

بەسەم بىر مەلۇم ئۆرە تەبىئەتەكان

علي بابا/Alibapir

علي بابا/Alibapir

پاڤاپىر/علي بابا

www.alibapir.com

English

د دهب وړه وشته کومه لایه تیسیه کان
لږ برتیشکی وړه چی وعه قل دا

تالقہی سییم :

ړه وشت و ئه دهبه گانی مامه له له گهل تامسولماناندا

له نوره کوملاره سیه کانی له کهلان

نن بدم پر مواقع التواصل الاجتماعي

علي بابير/Alibapir

علي بابير/Alibapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

ډاگه پلندي مکتبه یی ماموستا علي بابير

کهلان

ډاگه پلندي مکتبه یی ماموستا علي بابير

www.alibapir.com

ډاگه پلندي مکتبه یی ماموستا علي بابير

بەڕێزان!

ئایا دەبێ مسوڵمانان چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەوانی دیکەدا،
لەگەڵ نامسوڵماناندا بکەن؟ بەهەموو شیوەکانیانەو:
١- چ خاوەن کتیب بن، وەك: (جووله كهو نه سړانییه كان) و،
(مه جووسی و سابینییه كان) یش که به شیك له زانیان به
خاوەن کتیبیان داناون، ٢- چ بپه‌رست بن، ٣- چ مولحید
بن، ٤- چ هه‌لگه‌رانه‌وه بن، ٥- چ مونافیق بن،
٦- چ کهسانیک بن، که بانگه‌وازی خویان پێ نه‌گه‌یشتوه،
به (أهل الفترة) له قه‌ڵه‌م ده‌درێن، که ئەوانه‌ش کهم نین و،
ئەم‌پ‌رۆ له‌نیۆ مرۆق‌ایه‌تییدا کهسانیک زۆر هه‌ن: یان په‌یام و
بانگه‌وازی ئیسلامیان پێ نه‌گه‌یشتوه، یان به هه‌لگه‌راوه‌یی
و، به شیۆیندراویی پێیان گه‌یشتوه، که هه‌روه‌ك
پێنه‌گه‌یشتن وایه، له‌گه‌ڵ هه‌موو ئەوانه‌دا، دەبێ مسوڵمانان
چۆن مامەڵە بکەن؟

لەم ئالقه‌ی سییه‌م و کۆتاییدا، باسی ئەو بابەته‌ ده‌که‌ین،
ئەویش له‌بەر تیشکی^(١) چەند نایه‌تیکی قورئانی به‌پێزی
خوای به‌خشهر و، چەند ده‌قیکی رێبازی پیغه‌مبه‌ری
سه‌روه‌ردا:

١ (له کتیبی چواره‌می مه‌وسووعه‌ی: (ئیسلام و ده‌وله‌تداری) دا، به‌ ناوونیشانی: (نامسوڵمانان له‌ کۆمه‌لگا و ده‌وله‌تی ئیسلامیدا)، به‌دریژی له‌و باره‌وه‌ دواوین.

(۱) خوا (سبحانه و تعالی) له سووړه تی (الممتحنة) دا، وهك بنچینه یه کی گشتی
 فیрман دهکا، دهفه رموی: ﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ
 يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (۸)
 الممتحنة: ۸، واته: خوا لیټان قه دهغه ناکات، که سانیک که له سهر دینتان له دژتان
 نه جه نگانو و، له مال و حالی خوتان و ده دریان نه ناو، له گه لیان چاکه کاربن و،
 هاوکارو به خشهر بن، به دلنیایی خوا به خشهرانی خوښده ویڼ.

لیړه دا مه به ست له (وَقُسِطُوا إِلَيْهِمْ) واته: (تَعْطُوهُمْ قِسْطاً مِنْ أَمْوَالِكُمْ)،
 وهك له هه ندیک له کتیبه کانی خوډا باسم کردوه: (أَقْسِطْ إِلَيْهِ) واته: (أَعْطَاهُ
 قِسْطاً مِنْ مَالِهِ)، واته: به شیک له مال و سامانی خوی پيدا، واته: (وَقُسِطُوا
 إِلَيْهِمْ) لیړه دا مه به ست پیی داد گهریی کردن نیه، چونکه داد گهریی له هه موو
 حالاندا فېرزه، مامه له ی پی بکری له گه ل نامسو لماناندا، به لام چاکه کاریی و
 به خشنده یی و پی به خشین، مهرج نیه هه میسه پیویست بی.

ننجا خوا دهفه رموی: ټه و نامسو لمانانه ی که دژي دینتان نین و، دژي ژینتان
 نین، خوا لیټان قه دهغه ناکات، که له گه لیاندا چاکه کار بن، {له پروی
 مه عنه وییوه} و، به خشنده و به خشهر بن له پروی ماددییه وه، به دلنیایی خوا
 ټه وانه ی خوښ ده ویڼ، که مال و سامانی خوډان ده به خشن، با به
 نامسو لمانانیش بی.

(۲) له سووړه تی (البقرة) - ۸۳- دا، خوا ده فره موی: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾

واته: کام قسه یه چاکه، ته وه به خه لک بلین، یانی: با هم شیاوزه که ی و هم نیوړه وکه که ی، باشتړین بیت. چونکه مسولمان ته نیا قسه ی باشی لی ده وه شیتته وه.

(۳) هر له سووړه تی (البقرة) - ۱۹۵- دا، خوا ده فره موی: ﴿وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

واته: چاکه کاری بکن، به دلنیا یی خوا چاکه کارانی خوش ده وین. ننجا نایا له گهل کیدا چاکه بکن؟ خوا به په رهایی فره موی ته و دیاری نه کردوه له گهل کیدا چاکه بکن، که واته: ده بی مسولمانان به گشتی و له گهل هم موو که سدا، له گهل خه لکدا به مسولمان و نامسولمانه و چاکه کار بن.

(۴) له سووړه تی (المائدة) - ۸- شدا، خوا ده فره موی: ﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾

واته: با رقی هه لسانتان له کومه لیک {له نامسولمانان} و اتان لی نه کات: نا دادگه ربن، دادگه ربن ته وه له پاریزکاریه وه نزیکتره، بیگومان خواش شاره زای ته وه یه که ده یکه ن.

به لی، دادگه ربون له هم موو حالاندا له سهر مسولمانان فره و، ده بی بیکه نه بناغی مامه لیه یان له گهل نامسولماناندا، ناشکرایه ته گهر نامسولمانان شهر به

مسولمانان بفرۆشن، دژى دينيان بن، دژى ژينيان بن، ته وکاته مسولمانان مولزهم نين چاکه يان له گه ل بکهن، چونکه کهس له شه پرى شه کرى نه به خشيوه ته وه، به لام له بوارى مامه له دا، ده بى مسولمانان هه ولبدن هيچ کهس له وان چاکتر نه بى، به لام به نسبت دادگه برييه و له حاله تى جهنگدا بن، يان له حاله تى مامه له دا، له هه موو حالاندا: دادگه ربوونى مسولمانان فهرزه له گه ل نامسولمانانداو، بيگومان له نيوخوشياندا.

ئنجبا با سه رنجى چهند ده قيکى سوننه ت بده ين:

(۵) سه رها با ته ماشاى ته و ده قه بکهن، که پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) کاتيک په يمان ده به ستي له گه ل نه سرپانيه کانى (نه جړان) دا، له دريژهى چهند فه رمايشتيکى دا ده فه رموى: {لَا نَبِيَّ اَعْطَيْتُهُمْ عَهْدَ اللَّهِ عَلَىٰ أَنْ لَهُمْ مَا لِلْمُسْلِمِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ، وَعَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا عَلَيْهِمْ بِالْعَهْدِ الَّذِي اسْتَوْجَبُوا حَقَّ الذِّمَّامِ وَالذَّبُّ عَنِ الْحُرْمَةِ، وَاسْتَوْجَبُوا أَنْ يَذَّبَ عَنْهُمْ كُلُّ مَكْرُوهِ حَتَّىٰ يَكُونَ لِلْمُسْلِمِينَ شُرَكَاءُ فِيهَا لَهُمْ وَفِيهَا عَلَيْهِمْ} (۱)

پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) ده فه رموى: چونکه من به ليڼنى خوام پيداون، {واته: به نه سرپانيه کانى (نه جړان)}، که هه مان ماف که مسولمانان هه يانه، ته وانيش هه يان بى و، هه مان تهرک که له سه ر مسولمانانه، له سه ر ته وانيشه، هه روه ها هه مان تهرک که ته وان له سه ر يانه، له سه ر مسولمانانيشه، به پيى ته و په يمانه ي که ته وان کردو يانه ته مافى خو يان که به ليڼيان له گه ل بريته سه ر و، به رگريى بکرى له حه ياو حورمه تيان، {يا خود: به رگريى بکرى له و شتانه يان که

(۱) (محمد حميد الله، مجموعه الوثائق للعهد النبوي للخلافة الراشدة، ص ۱۸۸، ۸، الوثيقة ۹۷، نسختان لمكتوب النبي إلى فجران).

تایبه تمه ندیی ته وانن، ههروهها به پیی تهو په یمانه کردوویانه به مافی خویان و لهسه مسولمانانیاں پیویست کردوه، که هه موو خراپه یه کیان لی بگیږدریته وه، تاکو وهک مسولمانان هاوبهش دهن، لهوه دا که هه یانه وه، لهوه شدا که لهسه ریانه.

واته: له مافه کان و له ئه رکه کاند، وهک مسولمانان یه کسان دهن.

(۶) ئنجا با ده قیکی دیکهش بیینه وه هه ره له سونه تدا، که ئه میان قسه ی (عه لی کوری ئه بی تالیبه) (خوالیی ږازی بی)، ده لی: (إِنَّمَا قَبِلُوا عَقْدَ الذِّمَّةِ لَتَكُونَ أَمْوَالُهُمْ كَأَمْوَالِنَا وَدِمَاؤُهُمْ كَدِمَاتِنَا)^(۱).

واته: خاوهن کتیبه کان بویه قبولیان کردوه هاوپه یان بن له گهل مسولماناندا، تاکو مال و سامانیاں وهک مال و سامانی ئیمه بی و، خوینیشیان وهک خوینی ئیمه بی.

(۷) ئنجا به ته ماشای نوینه ری سوپای ئیسلام بکه ی، لهسه رده می عومه ری کوری خه تتاب دا (خوالیی ږازی بی)، (ریبعی کوری عامیر) که ده چیت له گهل روسته م فرمانده ی سوپای فارس دا پروبه پروو ده بیته وه، لیی ده پرسى: بوچی هاتوون؟ ته ویش ئاوا وه لامی ده داته وه:

(نَحْنُ قَوْمٌ ابْتَعَثَنَا اللَّهُ لِنُخْرِجَ مِنْ شَاءَ مِنْ عِبَادَةِ الْعِبَادِ إِلَى عِبَادَةِ اللَّهِ، وَمَنْ جَوَرَ الْأَدْيَانَ إِلَى عَدْلِ الْإِسْلَامِ، وَمِنْ ضَيَّقِ الدُّنْيَا إِلَى سَعَةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ).^(۲)

(۱) (بدائع الصنائع، للکاسانی، ج ۷، ص ۱۱۱) و (السير الكبير للشيباني، ج ۳، ص ۲۵۰).

(۲) (تأريخ الأمم والملوك، الطبري، ج ۲، ص ۱۰۶-۱۰۷)، و (البداية والنهاية، لابن كثير، ج ۷، ص ۴۹-۵۰) و (الكامل في التاريخ، لابن الاثير، ج ۲، ص ۶۳-۶۴).

واته: تيمه کومه لیکين خوا نار دووینى، په خساندو وینى، تاكو ههر كه سيك كه خوا بیه وى: له کویلايه تى بۆ بهنده كان دهربازى بکەين، بۆ بهندايه تى بۆ خواو، له سته مى رپچکه كان دهربازى بکەين، بۆ دادگه رى ئيسلام و، له تهسكى و تهنگى دنيا بيهينينه دهى، بۆ فراوانى دنياو دواړوژ.

(۸) نجا له (مجموعه الوثائق) دا، لهو په يمانه ى كه پى دهگوتى: (الوثيقة)، يان (الصحيفة)، كه به سه رزميريك: له (۴۷) برگو، به يه كى دىكه: له (۵۲) برگو (به گويړه ى دريژى و كورتى برگو كان)، پى كهاتوه، له برگه يه كياندا دهلى: (لِلْيَهُودِ دِينُهُمْ وَلِلْمُسْلِمِينَ دِينُهُمْ ، مُوَالِيَهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ إِلَّا مِنْ ظُلْمٍ وَأَثَمَ فَإِنَّهُ لَا يُوْتَعُ إِلَّا نَفْسُهُ وَأَهْلُ بَيْتِهِ).^(۱)

واته: جوله كه كان دىنى خويان به رپوه ده بن و، مسو لمانانيس دىنى خويان به رپو. ده بن، ته وانه ى له گه لى ان و خوشيان، مه گه ر كه سيك سته م بكات و، گونا ه بكات، ته وه ههر خوى و نيزي كه كاني زيانبار ده كات و ده فو تينى.

(۹) له برگه يه كى دىكه دا كه برگه ى (۴۵) ه، دهلى: (وَأَنَّ عَلَى الْيَهُودِ نَفَقَتَهُمْ وَعَلَى الْمُسْلِمِينَ نَفَقَتَهُمْ، وَأَنَّ بَيْنَهُمُ النَّصْرُ عَلَى مَنْ حَارَبَ أَهْلَ هَذِهِ الْوَيْقَةِ ، وَأَنَّ بَيْنَهُمُ النَّصْحَ وَالنَّصِيحَةَ وَالْبِرَّ دُونَ الْإِثْمِ).^۲

واته: جوله كه كان مه سرف كيشانى خويانان له سهره و، مسو لمانانيس مه سرف كيشانى خويانان له سهره و، پيوسته هه مو و ته وانه ى كه ته م وه يقيان تيمزا كرده، يه كده ست بن له دژى ههر كه سيك كه جهنگ له دژى

(۱) مجموعه الوثائق: ۴۴.

(۲) مجموعه الوثائق: ۴۵.

ئىمزا كەرەكانى ئەم پەيماننامەيەدا دەكات و، پىۆيسته پىكەو» دلسۆز بن و، پىكەو چاكەكار بن و، خۆيان لە گوناھ لەگەڵ يەكديدا بپاريزن.

كەواتە: بەكورتىي مامەلەي مسوولمانان لەگەڵ نامسوولمانان دا، ئەودەيە كە وەك مسوولمانان مامەلەيان لەگەڵ دا بكەن، لە هەموو ئەرك و مافەكانياندا جگە لە تايبەتەندىيە دىنييەكانيان.

دياره ئەم بابەتەش بابەتێكى فراوانەو، من بەرگى چوارەمى مەوسووعەي: (ئىسلام و دەولەتدارىي) بەناوى: "نامسوولمانان لە كۆمەلگا و دەولەتى ئىسلامىي دا" م بۆ تەرخان كردهو، لەوێ بە تەفصيل باسما كرده.

ليەرهش كۆتايى بە توێژينهوه كەمان لەبارەي: «پەروەشت و ئەدەبە كۆمەلە تەبىئەتەكان» هەو دىنين و، شتىكى ئاشكرایە- وەك چەند جارێك دووبارەمان كردهوتەو- كە هەركام لەو پەروەشت و ئەدەبە بەرز و پەسندانەي بواری هەلس و كەوت و پەفتار» كۆمەلە تەبىئەتەكان، ئەگەر بويستى مافى تەواوى پى بدرى، هەوجىي شوێنێكى تەرخانكراو، بەلام ئێمە هەولمان داو هێلە گشتىيەكان و بنەما سەرەكىيەكانى، ئەو پەروەشت و ئەدەبانە بخرينه روو.

٢٩ / جمادي الأولى ١٤٤١ هـ

٢٤ / ١ / ٢٠٢٠ ز

هەولێر

ئەلە ئۆرە قۆمەلە تەبىئەتەكان لەبەر تەشكى وەحىي و عەقل دا

بەش عەقلم عىز موافق الزمانى لا تەلەغى

AliBapir/عەلى بابېر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.com

بەش عەقلم عىز موافق الزمانى لا تەلەغى

عەلى بابېر/ AliBapir

عەلى بابېر/ AliBapir

كەتالى

راڤاڤاندى مەكتەبى مەوسووعە عەلى بابېر

AliBapir

کورتهیه ک له میژووی ژبانی مامۆستا عه لی باپیر

■ ناو: عه لی باپیر وهتمان.

له دایکبووی: سالی (١٩٦١ز)، له قهزای
پشدر سهر به پارێزگای سلیمانی.

■ زانیارییه ئیسلامیه کانی له پهیمانگای
ئیسلامی (رانیه و سلیمانی) و له لای
زانایانی کوردستانی عێراق و کوردستانی
ئێران به دهستهێناون، له سالی (١٩٨٠ز) دا
قورئانی به پێزی له بهر کردوه.

■ له سالی (١٩٨١ز) دا له لایهن رژییمی به عسهوه

برپاری دهستگیرکردنی دراوه، هه ربۆیه ئه وکات عێراقی جیهێشتوه و ئاواهی ئێران
بووه، که ئه وکاته له قۆناغی دووهمی زانکۆ بووه، کۆلیجی شریعهت.

■ له سالی (١٩٨٣ز) دا گهراوه تهوه کوردستانی عێراق و له بهرپۆه بهرایهتی ئه و قافی
ههولێر تاقیکردنه وهی ئیمامهتی داوه، له مزگهوتی (نۆرسی) له شاری رانیه
دامهزراوه بهردهوام بووه له سهر دهرس گوته وه بانگهوازی ئیسلامی و... هتد.

■ له سالی (١٩٨٧ز) دا پاش سالانێک له خهباتی ئاشکراو نهێنی په یوهست له گهڵ
{بزووتنه وهی په یوهندی ئیسلامی} دا، چۆته چیا و دهستی به خهباتی
چه کداری کردوه له چوارچێوهی بزووتنه وهی ئیسلامی دا، که له چه نده
ناوچهیه کی کوردستاندا بنکه و باره گای سه ربازی هه بوو دژی رژییمی به عس و،
هیتری حه مزهی له بناری چیا ی قه ندیل دامه زرانده.

■ له ساڵی (١٩٨٨ز) دا بووه به ئەندامی مەكتەبی سیاسی بزوتنەوهی ئیسلامی.

■ له ساڵی (١٩٩١ز) دا پۆلی هه‌بووه له‌پارێزینی ئازاری (١٩٩١ز) دا وریاکردنەوهی خەڵکی کوردستان، له‌مه‌به‌ست و ئامانجه‌کانی پارێزینی جه‌ماوهریی و ناساندنی بزوتنەوهی ئیسلامی دا.

■ تاكو ساڵی (٢٠٠١ز) له‌نیۆ بزوتنەوه‌دا درێژە بە‌خه‌باتی خو‌ی داوه‌، له‌هه‌مان ساڵدا له‌گه‌ڵ زۆریه‌ی هه‌ره‌ زۆری هێزو مه‌لبه‌نده‌کانی بزوتنەوه‌ی ئیسلامی له‌به‌ر چه‌ند هۆکارێکی مه‌نه‌جیی (کۆمه‌ڵی ئیسلامی کوردستان) راگه‌یه‌نراو به‌ئهمیری کۆمه‌ڵی ئیسلامی هه‌لبژێردرا.

■ له (٢٠٠٣/٧/١٠ز) له‌سنووری سلیمانی له‌لایه‌ن هێزه‌کانی ئەمه‌ریکاوه‌ به‌تۆمه‌تی ناره‌وا ده‌ستگیرکرا، بۆ ماوه‌ی (٢٢) مانگ له‌زیندانه‌دا مایه‌وه‌، هه‌ر له‌زیندانه‌دا مه‌وسووعه‌ی: {الإسلام كما يتجلى في كتاب الله} له‌ دوازه‌ کتیب و زیاتر له‌ چوار هه‌زار (٤٠٠٠) لاپه‌ره‌دا نووسی و، له (٢٠٠٥/٤/٢٨ز) دا له‌زیندان پرزگاری بووه‌.

■ تا ئیستا زیاتر له (١٠٠) به‌ره‌می هه‌یه‌ له‌: مه‌وسووعه‌و کتیبو نامیلکه‌، له‌باره‌کانی: (فیکری ئیسلامی و عه‌قیده‌و فیه‌و حوکمو سیاسه‌ت و ته‌زکیه‌ی نه‌فس و ئەخلاق، به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی بیرو پێچکه‌ نامۆیه‌کان و...ه‌تد) دا.

■ له‌ هه‌لبژاردنه‌کانی ساڵی (٢٠١٠-٢٠١٤ز) دا، بۆ ئەنجوومه‌نی نوێنه‌رانی عێراق له‌سه‌ر بازنه‌ی پارێزگای هه‌ولێر کاندید بووه‌، ده‌نگی یه‌که‌می هێناوه‌، زیاتر له (٦٠،٠٠٠) ده‌نگ.

● کۆمه‌ڵی ئیسلامی تانیستا سێ کۆنگره‌ی به‌ستوه‌، له‌سالانی: (٢٠٠٥ و ٢٠١٠ و ٢٠١٥ز) دا، له‌هه‌موویاندا، به‌ئهمیر هه‌لبژێردراوه‌ته‌وه‌.

● ئیستا پرۆژه‌ی ته‌فسیرکردنی قورئانی به‌رزو به‌پێزی ده‌ستپێکردوه‌، تا ئیستا چه‌ند به‌رگیکی لی چاپ و بڵاوکراوه‌ته‌وه‌.

بۆ زانینی زیاتر له‌سه‌ر ژبانی دانه‌ر، سه‌ردانی لینکی خواره‌وه‌ بکه‌ن:

بەرھەمەکانی دانەر

کتابخان	بەرھەمەکان	تایپى
أ / کتیبە کوردییەکان		
قورئان و سوننەت		
1	پوختەیهك دەربارەى ئىسلام لەبەر رۆشنايى سورەتى فاتىحەدا	چاپى يەك/ ١٩٨٤ چاپى دور/ ٢٠٠٦
2	با لە خەزمەت قورئاندا بىن، {كۆى هەردووك كەتیبى: (چۆن باشتر لە قورئان بەرھەمەند دەبین؟) و (ئەرکى سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان)ه}	چاپى يەك/ ٢٠٠٨ چاپى دور/ ٢٠١٥
3	تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی یەكەم: سوورەتەکانی: (الفاتحة) و (البقرة)	چاپى يەك/ ٢٠١٢
4	تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی دووەم: سوورەتەکانی: (آل عمران)	چاپى يەك/ ٢٠١٢
5	تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی سێیەم: سوورەتەکانی: (النساء)	چاپى يەك/ ٢٠١٣
6	تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، بەرگی چوارەم: سوورەتەکانی: (المائدة)	چاپى يەك/ ٢٠١٣

تەبىئىي	بەرراره چاڤ	ئىبرەتلىك	7
	چاڤى يەك/۲۰۱۵	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى پىنچەم: سوورەتى: (الأنعام)	7
	چاڤى يەك/۲۰۱۶	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى شەشەم: سوورەتى: (الأعراف)	8
	چاڤى يەك/۲۰۱۶	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى حەوتەم: سوورەتى: (الأنفال)	9
	چاڤى يەك/۲۰۱۷	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى ھەشتەم: سوورەتى: (التوبة)	10
	چاڤى يەك/۲۰۱۸	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى نۆيەم: سوورەتى: (يونس)	11
	چاڤى يەك/۲۰۱۸	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى دەيەم: سوورەتى: (هود)	12
	چاڤى يەك/۲۰۱۹	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى يازدەيەم: سوورەتى: (يوسف)	13
	چاڤى يەك/۲۰۲۰	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى دواز دەيەم: سوورەتەكانى: (الرعد، إبراهيم، الحجر)	14
	چاڤى يەك/۲۰۲۰	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى: (۱۳) سوورەتى: (النحل)	15
	چاڤى يەك/۲۰۲۰	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى: (۱۴) سوورەتى: (الإسراء)	16
	چاڤى يەك/۲۰۲۰	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى: (۱۵) سوورەتەكانى: (الكهف) و (مريم)	17

کتابخان	بەروارو چاپ	تېبینی
18	شۆنکهوتنی سوننه تی پیغه مبه له نیوان که مته رخه می و زیدم ویدا	چاپی یه ک/ ۲۰۱۵
19	رېبازی پیغه مبه ری خوا: پیناسه و گرنگی و پیوستی	چاپی یه ک/ ۲۰۱۸
بیروبرواو فیکری نیسلامی		
20	دهبه ریڅ راچوونی نیسلام و ریچکان	چاپی یه ک/ ۱۹۸۵ چاپی سی/ ۲۰۰۶
21	رېبازی پیغه مبه رلی الله علیه وسلم کامه یه ؟	چاپی یه ک/ ۱۹۸۹ دواتر خرابه تو کتبی: (مسولمانی کامل): بهشی یه کهم: بیروبروی مسولمان
22	پرۆژهی بهرنامه ی پهرودردو فیرکردنی نیسلامیانه	چاپی یه ک/ ۱۹۹۵ دواتر خرابه تو کتبی: (پرۆژهی بهرنامه ی له کتبی کاری نیسلامی)
23	پرۆژهی بهرنامه ی فیکریی کاری نیسلامی	چاپی یه ک/ ۱۹۹۶
24	بنه ما شه رعیه کان و هیله گشتیه کانی کۆمه لی نیسلامی	چاپی یه ک/ ۲۰۰۱ چاپی جوار/ ۲۰۱۴ وه رگپراره و ته سهر زمانی عهره بییش
25	چهند مه سه له یه کی باوی سه رده م، سه رنجیکی واقعیان سه و هه لسه نگاندنیکی شه رعیه انه	چاپی یه ک/ ۲۰۰۲ چاپی شمس/ ۲۰۱۶ وه رگپراره و ته سهر زمانی عهره بی و تورکی و فارسییش
26	خواناسیی، ئاییین، ئیمان (دره وشاومی نیسلام و پووچه لی ئیلحاد)	چاپی یه ک/ ۲۰۰۲ چاپی سی/ ۲۰۲۰
27	ناو ههره جوانه کانی خوا "سبحانه وتعالی"	چاپی یه ک/ ۲۰۱۳

کتابخان	بەرزارو چاپ	تایینی
مەوسووعەى : ئیمان عەقیدەى ئىسلامىي لەبەر رۆشنايى قورئان سوننەتدا. (۶ بەرگ)	چاپى يەك/۲۰۰۶- ۲۰۰۸ چاپى دور/۲۰۱۶	
28		بەرگی يەكەم: ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي جیەو چۆنە؟
29		بەرگی دووهم: خوا بەیەكگرتن لە بەدیھینەرایەتیی و پەرورەدگاریتیدا
30		بەرگی سێیەم: خوا بەیەكگرتن لە ناو و سیفەتو لەپەرستراویتییدا
31		بەرگی: چوارەم: ئیمان بە: فریشتەکانى خوا، کتیبەکانى خوا، پینگەمبەرانى خوا
32		بەرگی پینجەم: ئیمان بە: رۆژى دوایی و قەزاو قەدەر
33		بەرگی شەشەم: تايبەتمەندایی و دیدوبۆچوونەکانى پەیرموانى رېبازى راست
34	چاپى يەك/۱۹۹۷	دواتر خراپە تۆر کتیبى (ئیمان و عەقیدەى ئىسلامىي لەبەر رۆشنايى قورئان و سوننەتدا)
35	چاپى يەك/۲۰۰۸ چاپى سێ/۲۰۱۵	زۆرەى بە (۲۴) ئالقە لە مەختەنامەى (ساوولائىي) و، ئەوى دیکەش بە (۹) لە مەختەنامەى (ئالە)دا بۆلا کراو تەو
36	چاپى يەك/۲۰۱۲ چاپى سێ/۲۰۱۴	پوونکردنەوێى بنەما شەرعییەکان و هێلە گشتییەکانى کۆمەڵى ئىسلامىي
37	چاپى دور/۲۰۱۷	تەرجەمەى کوردیى عەقیدەى طە حاویي

کتابخان	بەرۋارو چاپ	تېبىنى
38	روونکردنەۋەى عەقىدەى طەحاۋىي	چاپى يەك/ ۲۰۱۵
39	سىكۇلارىزم ۋە دىموكراسىيە لەئەزمۇنى كوردستاندا (دىبەيتى سال)	چاپى يەك/ ۲۰۱۶ ۋەزگىزدارە بۇ زمانى عەرەبى، شەنەزەرى كرمانجى
40	درموشاۋەبى ئىمان ۋە پوۋچەلىي ئىلھاد، لەبەر رۇشنايى زگمەك عەقل ۋە زانست ۋە حىيىدا	چاپى يەك/ ۲۰۱۹ چاپى دور/ ۲۰۲۰
	مەسۇۋەتەى: بىر كەرنەۋەى ئىسلامىي لەنىۋان ۋە حىي ۋە واقىعدا	
41	كتىبى يەكەم: پىناسە ۋە چىيەت ۋە سەر گوزشتە ۋە سەر چاۋەكان ۋە گرنگىي: بىر كەرنەۋەى ئىسلامىي	چاپى يەك/ ۲۰۱۸
42	كتىبى دوۋەم: هىلە گشتىيەكانى رېيازى جەماۋەرى مەسۇلمانان	چاپى يەك/ ۲۰۱۸
43	كتىبى سىيەم: تەۋزەمە سەرەكىيەكانى مېژۋەى مەسۇلمانان	چاپى يەك/ ۲۰۱۸
44	كتىبى چاۋەم: پايسەكانى بىر كەرنەۋەى ئىسلامىي	چاپى يەك/ ۲۰۱۹
45	كتىبى پىتجەم: چەند پرسىكى فىكرىي ھەنوۋەكىي جۇراۋجۇر	چاپى يەك/ ۲۰۱۹
	زنجىرەى: باچاكتر ئىسلام بناسىن!	ئەم سى ئالغىيە: دۋاى خراالە تېۋ مەسۇۋەتەى: (ئىمان ۋە عەقىدەى ئىسلامىي) يەۋە
46	ئالغەى يەكەم: سەلماندى بوۋنى خوا	چاپى يەك/ ۱۹۸۸
47	ئالغەى دوۋەم: پىغەمبەران "عليهم الصلاة والسلام"	چاپى يەك/ ۱۹۸۹ چاپى دور/ ۱۹۹۰

تېپىنى	بىرلەر چاچ	كىتەپكەن	ر
	چاچى يەك/۱۹۹۰	ئالقمى سىيەم: رۇژى دوايى	48
دوايى غراپە تېوكتى: (خوئاسى، ئاين، ئيمان)		ئالقمى چوارەم: ئاين	49
	چاچى يەك/۱۹۹۰	بىرر بىروا	50
	فېقھى ئىسلامىي		
	چاچى يەك/۲۰۰۰ چاچى دور/۲۰۰۹	مەوسووعەي: خواپەرستىي ئىسلامىي (۴ بەرگ)	
		بەرگى يەكەم: خواپەرستىي بەگشتىي، وردە بابەتە خىلافييەكان، پاكو خاوينىي	51
		بەرگى دووم: نويز بەرپاكردن يەكەمىن درووشمى خواپەرستىي	52
		بەرگى سىيەم: زەكاتو مال بەخشىن	53
		بەرگى چوارەم: رۇژو گرتن، حەج و عومرەكردن، زىكرى خواكردن	54
بۇ زىمانى غەرەبىش وەرگىپراو	چاچى يەك/۱۹۹۹	بىنچىنە گرنگەكانى ھەلسووكەوتى شەرىعيانەو ژىرانە لەگەل وردە بابەتە خىلافييەكاندا	55
	چاچى يەك/۲۰۱۳	جەمۇن و يادو بۇنەكانو ھەلسەنگاندنىك	56
بۇ زىمانى فارسيش تەرجىمە كراو	چاچى يەك/۲۰۰۹ چاچى دور/۲۰۱۵	چەند بابەتەكى ھونەرىي لەبەر رۇشنايى قورئان و سوننەتدا	57
	چاچى يەك/۲۰۱۳	چەند بىنەمايەكى گرنگى مال و سامان بەخشىن لەرىي خوادا	58

تەبىئىي	بەرۋارو چاپ	كىتاب	1
		تەزكىيەى نەفس و رەۋشەت و ئاكار	
	چاپى يەك/۱۹۸۷	يادى خوا، گرنگىي يادى خوا لە ژيانى مەۋقۇدا	59
ۋەزىيەتدە بۇ زامانى غەربىي و فارسىش	چاپى يەك/۱۹۹۰ چاپى يېتىج/۲۰۱۲	رېڭاي صالح بوون و بەرمو خوا چوون، تەزكىيەى نەفس لەبەر رۆشەنایى قورئان و سوننەتدا	60
	چاپى يەك/۱۹۹۸	تەزكىيەو تەبایىو، يەكپىزىي و براىي	61
	چاپى يەك/۱۹۹۹	مەزگەوتەكانى كوردستان لەنىوان ئاۋەدانكرەنەمو و ئىرانكرەنەدا	62
	چاپى يەك/۲۰۰۱ چاپى يېتىج/۲۰۱۰	گەرەنەموە بۇ لاى خوا (سەبجانە وتعالى)، بەرمو خوا و مەزەرخان و، ۋازەينان لە گوناھ و سەمپىچىي و، گۆرانكارىي رېشەيى بەسەر خۇدا ھىنان	63
	چاپى يەك/۲۰۰۲	شەھىد كىيەو ج پلەۋپايەيەكى ھەيە ؟	64
	چاپى يەك/۲۰۱۵	باسىك لەبارەى بىننى خواى بەرزو مەزەنەمو، لەدنىاو دۋارۋۇدا	65
	چاپى يەك/۲۰۱۵	گيانى ژيان: باش خوا پەرسەن و خۇ پاك و چاك كەرن	66
	چاپى يەك/۲۰۱۶	مەوسووعەى: رەۋشەت و ئاكارى ئىسلامىي لەبەر رۆشەنایى قورئان و سوننەتدا	67
	چاپى يەك/۲۰۲۰	ئەدەبو رەۋشەتە كۆمەلەيەتتەكان لەبەر رۆشەنایى وەھيى و عەقۇدا	68

تەبىئىي	بەلگە	نومۇرى
	بانگەوازو كارى ئىسلامىي	
	كۆمەللى خوا	69
چاپى يەك / ۱۹۸۸	پېشمەرگەي ئىسلام، يان مەسولمانى موجاھىد كىيەم چۆنە؟	70
چاپى يەك / ۱۹۸۸ چاپى جوار / ۲۰۲۰	دەردو دەرمەننى بزووتتەمەھە ئىسلامىي	71
چاپى يەك / ۱۹۹۰	بزووتتەمەھە ئىسلامىي لە دوورپاننى مان و نەماندا	72
چاپى يەك / ۱۹۹۳	بزووتتەمەھە ئىسلامىي و قۇناغى نۇيى	73
چاپى يەك / ۱۹۹۴	تىگەشتەن	74
چاپى يەك / ۱۹۹۶	چەند رېرونييەك بۆ ئىسلامىيەكانى كوردستان	75
چاپى يەك / ۱۹۹۷	بزووتتەمەھە ئىسلامىي و ئاسۆيەكى گەش و روون، بىنەما شەرىيەكان و بىنچىنە ئەخلاقيەكان	76
چاپى يەك / ۱۹۹۸	ئىسلام و كىشە ھەنووكەيى يەكان	77
چاپى يەك / ۲۰۰۲ چاپى سى / ۲۰۱۱	زانايانى ئىسلام كىيەم چۆنە؟	78
چاپى يەك / ۲۰۰۳	كۆمەللى ئىسلامىي: ئامانچو ھەلوئىستەكانى	79
چاپى يەك / ۲۰۰۱ چاپى يەك / ۲۰۰۱	ھەلەسەكەوت لەگەل خەللى دا و، چەند ئامۇزگار يەك بۆ ئەندام و موجاھىدانى كۆمەللى ئىسلامىي	80
چاپى يەك / ۱۹۹۸	چۆن لە جىھاد تى بگەين؟	81

تەبىئى	بەرۋارو چاپ	قىممەت	رەق
	چاپى يەك / ۲۰۰۲	جىھاد لە رىئى خواداو چەند سەرنەج و ئاگادارىيەك	82
	چاپى يەك / ۲۰۰۱	جىھاد لەرىئى خوادا/ بۆ ئەوھى بەھەئە لە جىھاد تىنەگەين و لەسەر جەنگ كرددەمان قەرزدار نەبىنەوھ	83
	چاپى يەك / ۲۰۰۲	جىھاد لە رىئى خوادا چى يەو بۆچى دەكرى و چۆن دەكرى ؟	84
	چاپى يەك / ۲۰۰۲	چەند رېرۋونىيەك بۆ خوشك و براياتمان لە ھەندەران	85
	چاپى يەك / ۲۰۰۶	ئىسلام و مسوولمانەتتى و كارى ئىسلامى، لەبەر رۆشناى قورئان و سوننەتدا	86
	چاپى يەك / ۲۰۰۹	ھاوپەيمانىتى لەبەر رۆشناى قورئان و سوننەتدا	87
چاپى يەكەم بە دوو ئالغى جياواز بە دوو ناوونىشائى جياواز كراوھ، بىم شېرەبە: ئالغى يەكەم: بەنگەكانى ئىرانى بەشدارىكردن لە ھەتتەردن و پەرلىماندا بەشەرى نازان ھەتتەشاندەنەيان. ئالغى دووھەم: بەنگەكانى رەواى بەشدارىكردن لە ھەتتەردن و پەرلىماندا	چاپى يەك / ۲۰۰۹ چاپى دوو / ۲۰۱۳	بەشدارىكردن لە ھەتتەردن و پەرلىماندا، ھەتتەنگەندىكى شەرىيانەو ژىرانە	88
ۋەرگىراۋ: سەرزمانى فارسى	چاپى يەك / ۲۰۱۵ چاپى دوو / ۲۰۱۷	ھەتتەشاندەنەوى بىرۋارو رەفتار پەرگىرانەكانى رېكخراوى (داعش)	89
ۋەرگىراۋەتە سەرزمانى فارسى	چاپى يەك / ۲۰۱۵	با لادان و تاوانى پەرگىران، بەرانبەر بە ئىسلام نەمانخاتە دوودلىي و گومان	90

كۆپىنچە	بىرلەشكەن	تېمىسى
91	پەرگىرى: پېئاسە، نىشانەكانى پەرگىران، ھۆكۈمەكانى پەرگىرى، شۈبھىلەر ۋە ھەيۋەتەكانى، چارەسەرى	چەك / ۲۰۱۵
92	ھەتتەنگەندىكى كارى ئىسلامىي	چەك / ۲۰۱۹
93	كى شايستە مېتېرو مىجرابە؟	چەك / ۲۰۲۰
	زىچىرى بىنەما شەرىيەكانى كۆمەلى ئىسلامىي	
94	ئالقمە يەكەم: بەلگە شەرىيەكانى بىياتنانى كۆمەلى ئىسلامىي	چەك / ۲۰۰۱
95	ئالقمە دوۋەم سىيەم: ھۆكى لادانى خەلىقە ۋە كاربەدەستانى مىسولمان لەكاتى لارىيى ۋە ستەمكارىيدا	چەك / ۲۰۰۱
96	ئالقمە چۈرەم: شىخ ئەبو بەسىرو ھەتتەنگەندىكى شەرىيەنە ۋەيرانە فەتۋانامەكە	چەك / ۲۰۰۱ ۋەرىگەر ۋەيرانە سەزىمى عەرەبىي
	وتارى كۆنگەكانى كۆمەلى ئىسلامىي كوردستان	
97	كارو پىرۋەزى ئىسلامىيەم (وتارى كۆنگە يەكەمى كۆمەلى ئىسلامىي)	چەك / ۲۰۰۵ چەك / ۲۰۰۶
98	پاپۇرتى: ئىمانىي، فىكىرىي، سىياسىي كۆمەلى ئىسلامىي كوردستان (وتارى كۆنگە دوۋەمى كۆمەلى ئىسلامىي)	چەك / ۲۰۱۰

تېبىنى	بەرۋارو چاپ	كىتەپ	3
	چاپى يەك / ۲۰۱۶	چاوپىداگىر ئانەۋىيەكى بارودۇخى نىوخۇمان و واقىعى دەرەكىيمان (وتارى كۇنگرەى سىيەمى كۆمەلى ئىسلامىي)، ۳۰ / ۵ / ۲۰۱۵	99
		نەتەۋايەتتى و مەسەلەى كورد	
	چاپى يەك / ۱۹۸۹	كوردستان بۇ ويران بوو و چۇن ئاۋەدان دەپتەۋە؟	100
	چاپى يەك / ۱۹۹۰ چاپى دور / ۲۰۰۵	حوكمى گەرپانەۋە ژىر نىرى طاغوت لە روانگەى ئىسلامەۋە	101
	چاپى يەك / ۱۹۹۰ چاپى سى / ۲۰۰۵ چاپى چوار / ۲۰۱۸	سۆزى نەتەۋايەتتى و بىرى ناسىۋنالىزم لە تەرازوۋى ئىسلامدا	102
	چاپى يەك / ۱۹۹۲	چارەسەرى كىشەى كورد لە نىۋان ئيمان و پەرلەماندا	103
	چاپى يەك / ۱۹۹۶	حالەتى ئىسلامىي لە كوردستاندا	104
	چاپى يەك / ۲۰۲۰	جەژنى قوربان و جەنگى قەلاتووكان	105
		سىياسەت و حوكمرانىي	
	چاپى يەك / ۲۰۱۰	چەند بابەتتىكى سىياسى ھاۋچەرخ لەبەر رۇشنايى عەقل و ۋەحىيدا	106
	چاپى يەك / ۲۰۱۴	مەۋسۋۋەى: ئىسلام و دەۋلەتدارىي، (۴ بەرگ)	
		بەرگى يەگەم: قەۋارەى سىياسىي لەئىسلامدا: بەلگەكانى پىۋىستېۋونى، چۈنەتتى بىياتتەنى، سىروشتو بىناغەى فىكرىي، پىناسەى چەند ۋشەو زارۋىيەك	107

نۆمەرى	كىتەپنامە	بەرھەمە چاپ	تەپسىلاتى
108	بەرگى دووم: بىنەمايەكانى سىستىمى ھۆكۈمرانىي لەئىسلامدا		
109	بەرگى سىيەم: (سى دەستەلاتەكان): ياسادانان جىبەجىگىردىن دادومىرى		
110	بەرگى چوارەم: نا مەسۇلمانان لە كۆمەلگەو دەولەتى ئىسلامىدا		
111	پۈتۈنلۈكى ئىسلامىيەت بۇ ۋاقىيى ئىستىقامەت	چاپى يەك / ۲۰۰۹ چاپى دوو / ۲۰۱۷	
112	قورۇنغان ۋە پاكىزلىق ۋە چاڭسىزلىق لە ھەممى كوردستاندا	چاپى يەك / ۲۰۱۸	
113	گىرەڭلىق ۋە مەشھۇر لەسىيەتدا	چاپى يەك / ۲۰۱۹ چاپى دوو / ۲۰۱۹	
114	ۋاقىيى ئىزۋارى ئۆمەت: ھۆكۈمەت چارەسەر	چاپى يەك / ۲۰۲۰	
ئافرىقا ۋە خەنزۇ			
115	ئافرىقا مەسۇلمانان كورد، مافە شەرىئەتلىك ۋە ئەرەكە گىرەڭلىك	چاپى يەك / ۲۰۰۳ چاپى دوو / ۲۰۰۳	
116	مەسۇمىيەت : ئافرىقا ۋە خەنزۇ لە سايە شەرىئەتدا	بەرگى يەكەم چاپ يەك / ۲۰۰۲ بەرگى يەكەم دوو چاپى سى / ۲۰۱۳	

کتیبەکان	بەروارو چاپ	تیبینی
مییژوو		
117	پوختەى ژياننامەى پێغەمبەرى خوا صلی الله علیه وسلم، دەرسو پەندەکانی	چاپی یەک/ ۲۰۰۱ چاپی سێ/ ۲۰۱۳
118	چەند مەلۆیەك لە خەرمانی تەمەنم (بیرمورییەکانم)، بەشی یەكەم (۱۹۶۱- ۱۹۹۱)	چاپی یەک/ ۲۰۱۵
119	بەرکوڵیكى كاروچالاکیو پووداوەکانی ژیانم (۱۹۶۱-۲۰۱۷)	چاپی یەک/ ۲۰۱۸ بۆ ھەردوو زمانی عەرەبی و ئینگلیزی وەرگیراوە
دیدار و گفتوگو		
120	ستوورە قەدەغەکان مەشکێن! (چاوپێکەوتنی دکتۆر حسین محمد عزیز)	چاپی یەک/ ۲۰۰۱ چاپی دوو/ ۲۰۰۴
121	ئەشکەنجەو زیندان، پێشمەرگەییەك بێستو دوو مانگ لە زیندانی داگیرکردا	چاپی یەک / ۲۰۰۵ چاپی سێ / ۲۰۰۹ وەرگیراوەتە سەر زمانی عەرەبی، ھەرەھا دوو تەرجمەى فارسیی کراوە چاپ و بڵاوکراوەتە ھەرەھا بۆ زمانی ئینگلیزیش وەرگیراوە و چاپی چاپە
122	گەنج لە چەمکە ھەنووکەییەکاندا	چاپی یەک / ۲۰۱۰
زنجیرەى بابەتە ھەنووکەییەکان		
123	گەنجەکانمان لە نیوان پەسەنایەتی و لاسایی کردنەویدا (۱)	چاپی یەک / ۲۰۰۶ بۆ زمانی فارسیی وەرگیراوە
124	با وریا بین! داڕووخانی پەوشت کۆمەلگایەمان بەرمو ھەڵدێر دەبات (۲)	چاپی یەک / ۲۰۰۲ چاپی دوو / ۲۰۰۶

کتابخان	بەرزارو چاپ	تېپىنى
125	بەدوورخسەتتەوھى ئافرىت لە ئىسلام چ زىيانىك دەكەين؟ (۳)	يەك / چاپى ۲۰۰۷
126	چۆنەتتى بوونە پېشەنگو بىياتتانی بنكەى جەماومىرى (۴)	چاپى يەك / ۲۰۰۷
127	سیاسەتتى ئىسلامىي و چەند روونکردنەوھىك (۵)	چاپى يەك / ۲۰۰۷
128	چەند بنەمايەكى گرنگى وتارىيىزى (۶)	چاپى يەك / ۲۰۰۶ بۆ زمانى فارسىش وەرگېرپراو
129	قوتابيانى زانىارى شەرىي و چەند سەرنج و رېئامىي يەك (۷)	چاپى يەك / ۲۰۰۷
130	خوو رەشتى بەرزو پەسەند سەنگى مەھەكى مەسولمانەتتە (۸)	چاپى يەك / ۲۰۰۷
131	بانگەواز بۆ لای خودا چى يەو چۆنەو بە كى دەكرى؟ (۹)	چاپى يەك / ۲۰۰۷ بۆ زمانى فارسىش وەرگېرپراو
132	قوتابيان لەم ھەل و مەرجەدا، پېويستە چۆن بن و چى بکەن؟ (۱۰)	چاپى يەك / ۲۰۰۸
133	واقىيى ھەرىمى كوردستان ، دىلىكى ئىسلامىيەنە (۱۱)	چاپى يەك / ۲۰۰۸
134	سروشەتو پايسەگانى خېزان و مەسەلەى چەندۇنىي لە تەرازووى شەرىع و ھەقلىدا (۱۲)	چاپى يەك/۲۰۰۹ ئەم ناملىكىيە بەر (۱) ئالغە لە رۆژنامەى (رۆژنامە)دا بلاوكرائەتەرە
135	كارى ئىسلامىي و رەواندەوھى چەند تەمومزىك (۱۳)	چاپى يەك / ۲۰۱۱
136	ھوكمى لە ئىسلام ھەنگەرپانەوھو ھەئسەنگاندنىك (۱۴)	چاپى يەك / ۲۰۱۱
137	مەلای گەورەى كۆيەو تەفسىرەكەى چەند سەرنجىك (۱۵)	چاپى يەك / ۲۰۱۱

كېتەپنامە	بەرۋارو چاپ	تېبىنى
138	لېكۆلېنەمىيەك لەبارەى : ھەبوون و نەبوونى نەسخ لە قورئاندا (۱۶)	چاپى يەك / ۲۰۱۲
139	تافىكرەنەوھى خوا بۆ بەندەككىنى چى يەو چۆنە؟ (۱۷)	چاپى يەك / ۲۰۰۳ چاپى دوو / ۲۰۱۲
140	رەموندى كور ■ لە ھەندەران و ئەرەكى سەرشانى (۱۸)	چاپى يەك / ۲۰۱۲
141	خاتوون مەلاژن : ئافرىقىي ھەلەكەتو و ھاوسەرىكى ناواز ■ (۱۹)	چاپى يەك / ۲۰۱۲
142	گەنج و قەيرانى رەوھىي : ھۆكار، شۆيئەوار، چارەسەر (۲۰)	چاپى يەك / ۲۰۱۷
143	ژيان لەسايەى ئيمانداو رەواندەنەوھى گومانەكان (۲۱)	چاپى يەك / ۲۰۱۷
ب/كېتەپنامە ھەربىيەكان		
	موسوعة : الإسلام كما يتجلى في كتاب الله	ط الاول / ۲۰۱۵
144	كە ئە چاپى يەكەمدا (۸) بەرگەو، ئە چاپى دووئەمدا ئە (۱۲) كېتەپدا دەپ، يەم شۆرەيە:	
145	الكتاب الأول: الإسلام: معرفة صحيحة بالخالق عز وجل والخلق	ط الثانية / ۲۰۱۶
146	الكتاب الثاني: تعريف الإيمان	ط الثانية / ۲۰۱۷
147	الكتاب الثالث: الإيمان بالله تبارك وتعالى: الخالق الرب المالك الإله ذي الأسماء الحسنى والصفات العلى	ط الثانية / ۲۰۱۷

تأليف	تاريخ النشر	عنوان الكتاب	العدد
٢٠١٧/ الثانية	ط	الكتاب الرابع: الإيمان بالملائكة و بالجن	148
٢٠١٧/ الثانية	ط	الكتاب الخامس: الإيمان بكتب الله الحكيم	149
٢٠١٧/ الثانية	ط	الكتاب السادس: الإيمان برسول الله تعالى وأنبيائه الكرام	150
٢٠١٨/ الثانية	ط	الكتاب السابع: خاتم النبيين محمد صلى الله عليه وسلم: موجز سيرته وبراهين نبوته	151
٢٠١٨/ الثانية	ط	الكتاب الثامن: الإيمان باليوم الآخر وموجز عن القدر	152
٢٠١٨/ الثانية	ط	الكتاب التاسع: إهداء الإنسان بهدى الله، أو الالتزام الفردي بشريعة الله	153
٢٠١٩/ الثانية	ط	الكتاب العاشر: التزام المجتمع بشريعة الله تعالى	154
٢٠٢٠/ الثانية	ط	الكتاب الحادي عشر: تطبيق المجتمع للشريعة و معالم الدولة في الإسلام	155
٢٠٢٠/ الثانية	ط	الكتاب الثاني عشر: الإسلام: نظرة سديدة تجاه الناس وتعامل صحيح عهم	156
٢٠١٦/ الأولى - لندن، ٢٠١٧/ الثانية - القاهرة (نقض التطرف ودحض أفكار المتطرفين)	ط	نقض فكر التطرف	157
٢٠٠٦/ الأولى	ط	ضيف و قضية (مقابلة مع فتاة العربية)	158

کتاب	بەرۆار و چاپ	تیبینی
159	لقاء خاص (مقابله مع قناة العالم)	ط الاول / ٢٠٠٦
160	حديث مختصر حول مايجري على الساحة العراقية	ط الاول / ٢٠١٦
161	طريق الصلاح والسير الى الله / تركية النفس في ضوء القرآن والسنة	ط الاول / ٢٠١٢
162	أمير وراء القضبان	ط الاول / ٢٠٠٩ ط الثاني / ٢٠١٣
163	مسائل عصرية رائجة	ط الثانية / ٢٠١٤
164	قواعد مهمة في التعامل الشرعي الحكيم مع المسائل الفرعية الخلافية	ط الاول / ٢٠١١
165	علماء الإسلام من هم وماهي صفاتهم؟	ط الاول / ٢٠٠٥ ط الثانية / ٢٠٢٠
166	الأصول الشرعية والخطوط العامة للجماعة الإسلامية	ط الاول / ٢٠٠١ ط الثالثة / ٢٠١٢
167	كيف نتعامل مع الناس؟	ط الاول / ٢٠٠٢
168	حوارات ساخنة حول قضايا راهنة، في ميادين الفكر والفقه والدعوة والسياسة	ط الاول والثانية / ٢٠١٨
169	الديموقراطية والعلمانية في تجربة كوردستان	ط الاول / ٢٠١٧
170	خلاصة أحداث حياتي ونشاطاتي الفكرية والسياسية (١٩٦١-٢٠١٧)	ط الاول / ٢٠١٨
171	نظرات فاحصة في قضايا شاخصة: الإسلام والأمة، القضية الكوردية، الوضع العراقي	ط الاول / ٢٠١٨

ئەو کتیبانەى لەژێر چاپن	
172	تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز/ تاكو سوورەتی: (الذاریات) خوا پشتیوان بى کارکردن تییدا بەردهوام دەبێ تا کوتایى قورئان
	زنجیرهى: مسوڵمانینه با باشتر تیبگهین پیبگهین كه له: (۱۲) کتیب پیکهاتوه
173	بەرگی دووهم: هه‌سه‌نگاندنیکی کاری ئیسلامی
174	بەرگی سێهەم: چۆنیهتی گۆڕینی کۆمه‌لگا و پاکسازی و چاکسازی تیداکردنی
175	بەرگی چوارەم: بەردو بانگه‌وازیکی راست و پەسەن
176	بەرگی پێنجەم: پایه‌کانی بوونناسیی و، روونکردنەوی ئیمان
177	بەرگی شەشەم: خواپەرستی، تەزکیه، تەقوا
178	بەرگی هەوتەم: بنه‌ما گشتیه‌کانی رێبازی جه‌ماوهری مسوڵمانان
179	بەرگی هەشتم: تایبه‌تمه‌ندییه ئیمانیی و فیکرییه‌کانی جه‌ماوهری مسوڵمانان
180	بەرگی نۆیه‌م: په‌وشته‌به‌ریزی دروشمی سه‌ره‌کیی جه‌ماوهری مسوڵمانان
181	بەرگی دهم: چوار بابەتی سیاسی گرنگ و هه‌ستیار
182	بەرگی یازدهیه‌م: بنچینه گرنگه‌کانی ته‌بایی و یه‌کپیزی مسوڵمانان
183	بەرگی دوازه‌یه‌م: بنه‌په‌ته‌کانی مسوڵمانه‌تییه‌کی راست و هاوسه‌نگ
184	قورئان و سوننه‌ت وه‌ك روح و جه‌سته تیكه‌ه‌لکێشن

له نۆره كیسه‌یه‌یه‌كه‌ن له‌كه‌نه‌ی
Stay in touch on social media
بەن عەم بەر موافق الخواص الامتلي

پاڤه‌پاڤه‌ی ئه‌م کتیبه‌ی: **پاڤه‌پاڤه‌ی ئه‌م کتیبه‌ی**

archive.org/details/@alibapir

www.alibapir.net
English - عربي - كوردی

پاڤه‌پاڤه‌ی مەکتەبی مەسۆسە عەلی پاپیر

AliBapir

پاڤه‌پاڤه‌ی مەکتەبی مەسۆسە عەلی پاپیر

نیوہرؤک

پیشہ کی و ریخوشکردن ۷

تالقہی یہ کہم :

پیناسہ و گرنگیی رہوشت و ئەدبہ کۆمەلایەتییہ کان ۱۱

تالقہی دووہم:

رہوشت و ئەدبہ خودییہ کان) ۲۱

تالقہی سییہم:

ئەدبہ کانئ نیوان ژن و میرد ۳۱

تالقہی چوارہم :

ئەدب لە گەل باب و دایک دا ۴۳

تالقہی پینجہم :

ئەدبە کانئ باب و دایک لە گەل رۆلەدا ۵۳

تالقہی شەشەم :

ئەدب لە گەل خزمان دا ۶۵

٧٧ ٧٧

ثالثه ههشتم :

٨٧ ٨٧

ثالثہی نوّیہم :

٩٩ ٩٩

ثالثہی دہیہم :

ئەدەب لە گەل نەخۆش دا ۱۰۹

ثالثہی یازدہم :

ئەدەب لە گەڭ منداڵى گىچكەو بە سالد اچووان و، ئەوانەى ھەو جىيى ھاو كارىين ۱۱۹

ثالثہی دوازدهیہم :

١٢٩ ئەدەب و رەهۆشتى بەرز لە گەڵ خەلك دا بە گشتى

تالقهی سیزدهیم :

١٣٩ ئەدەب لە گەڵ مەزگەوتدا

ثالثہی چواردہیہم :

ئەدەب لە بازارو شوپنە گیشییەکاندا..... ۱۵۱

ثالثہی یازدہیم :

١٦٣ ئەدەبى بەرى دا رۆيشتن و سەردان و سلاوکردن و چاك و چۆنىي

تالقی شازدہیہم :

۱۷۷ تہدہبی کوڑو مہ جلیس

تالقی حہ قدہیہم :

۱۸۹ تہدہبی قسہ کردن و گوی گرتن

تالقی ہہ ژدہیہم :

۲۰۱ تہدہبی خواردن و خواردنہوہ

تالقی نوزدہیہم :

۲۱۷ تہدہبی بہرگ و پوژاک

تالقی بیستہم :

۲۲۷ تہدہبی فہرمان بہ پہسندو ریگریی لہ ناپہسند

تالقی بیست و یہ کہم :

۲۳۹ تہدہبی مامہ لہ لہ گہل ژینگہدا

تالقی بیست و دووہم :

۲۴۹ تہدہب لہ بواری خویندن و فیروون دا

تالقی بیست و سییہم :

۲۶۱ رپہوشت و تہدہبہ کانی بواری کارو کاسبیی

تالقی بیست و چوارہم :

۲۷۳ رپہوشت و تہدہبہ کانی سہ فہر

ئالقهى بىست و پىنجه م :

٢٨٧ رەشت و ئەدەبەكانى خەوتن و لەخەوھەلسان

ئالقهى بىست و شەشە م :

٢٩٩ رەشت و ئەدەبەكانى مامەلە لەگەڵ حالەتى سەرەمەرگ و مردووان دا

ئالقهى بىست و حەوتە م :

٣١١ رەشت و ئەدەبەكانى تازىيە و سەرەخۆشیی

ئالقهى بىست و ھەشتە م :

٣١٩ رەشت و ئەدەبەكانى مامەلە لەگەڵ حوكمران و بەرپرسان دا

ئالقهى بىست و نۆيە م :

٣٣٣ رەشت و ئەدەبەكانى مامەلەى نيوان پياوان و ئافرەتان

ئالقهى سىيە م :

٣٤٥ رەشت و ئەدەبەكانى مامەلە لەگەڵ نامسولماناندا

٣٥٣ كورتەيەك لە ميژووى ژيانى ماموستا عەلى باپير

٣٥٥ بەرھەمەكانى دانەر

٣٧٥ نيوهرۆك